

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN ANNELİK
DENEYİMLERİ: ŞANLIURFA, CİHANBEYLİ VE ÇARŞAMBA
ÖRNEĞİNDE BİR PANEL ARAŞTIRMASI**

Eda BEYDİLİ GÜRBÜZ

Doktora Tezi

Ankara, 2017

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN ANNELİK DENEYİMLERİ:
ŞANLIURFA, CİHANBEYLİ VE ÇARŞAMBA ÖRNEĞİNDE BİR PANEL
ARAŞTIRMASI

Eda BEYDİLİ GÜRBÜZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

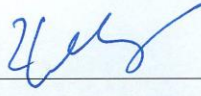
Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

Eda Beydili Gürbüz tarafından hazırlanan "Mevsimlik Tarım İŖçisi Kadınların Annelik Deneyimleri: Ŗanlıurfa, Cihanbeyli ve arŖamba rneğinde Bir Panel AraŖtırması" baŖlıklı bu alıŖma, 16.06.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda baŖarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiŖtir.

Prof. Dr. AyŖe GÜNDÜZ HOŖGR (BaŖkan)

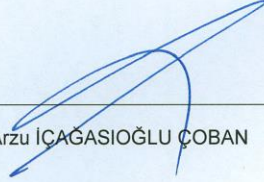
Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ (DanıŖman)

Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN

Doç. Dr. Sema BUZ

Doç. Dr. Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Sibel BOZBEYOĞLU

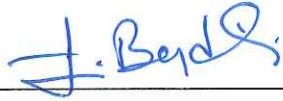
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

16.06.2017

Eda Beydili Gürbüz

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Xo Tezimin 07.07.2020 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimintarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

16 /06/2017

Eda BEYDİLİ GÜRBÜZ

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Eda BEYDİLİ GÜRBÜZ

ADAMA SAYFASI

Evlerde, fabrikalarda, tarlalarda,
okullarda, sokaklarda, her yerde,
ANNEM nezdinde dünyanın tüm
emekçi kadınları önünde
saygıyla eğilerek...

TEŞEKKÜR

Doktora süreci zorlu olduğu kadar bilginin ve öğrenmenin sınırı olmadığını gösteren öğretici bir süreçtir. Bu süreç pek çok değerli insanın katkıları ve destekleri ile daha rahat gerçekleşti. Bu süreçte en büyük teşekkürü çalışmaya katılmayı kabul eden kadınlar hak ediyor. Bu kadınların öğrettiği o kadar şey oldu ki, hepsine tek tek teşekkür ediyorum. Onlar olmasaydı, hayatlarını açmasaydı bu çalışma mümkün olamazdı.

Sürecin ikinci büyük kahramanı Yrd. Doç. Dr. Filiz Demiröz. Teşekkür etmek yaptıkları yanında basit kalacak. Bir akademik danışmandan çok daha fazlası, öğretmen, arkadaş... Tezimin her satırında çok büyük emeği bulunuyor. Lisans yıllarımdan itibaren hep yol gösterenim olduğu, başarabileceğim konusunda bana inandığı ve güvendiği, düzenli giden görüşmelerimiz sayesinde konuya farklı açılardan yaklaşmamı sağladığı için kendisine teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız. Dilerim emeklilik süreciniz keyifli ve huzurlu geçer.

Daha lisans öğrencisi iken beni akademiye girmem konusunda teşvik eden, tez izleme komitesi toplantılarında verdiği geribildirimlerle çalışmayı buraya kadar taşıyan değerli hocam Prof. Dr. Özlem Cankurtaran'a,

Doktora tez izleme komitemde yer almayı kabul ederek destekleyen, verdiği geri bildirimlerle tezimi olumlu katkılar sunan değerli hocam Prof. Dr. Ayşe Gündüz Hoşgör' e,

Yine akademik kariyer noktasında bana inanan, beni teşvik eden ve destekleyen, konuyla ilgili karşılaştığı makaleleri bana iletip "Eda, bak şöyle bir yayın var, işine yarayabilir" diyen, doktora tezimi zenginleştiren öneriler sunan değerli hocam Doç. Dr. Sema Buz'a,

Tez jürimde yer alarak beni destekleyen, çalışmamı güçlendiren katkı ve öneriler sunan değerli hocam Doç. Dr. Arzu İçağasıoğlu Çoban' a

2015 yılında Şanlıurfa'ya yaptığım ilk ziyarette bana kapılarını açan değerli meslektaşlarıma, Mevsimlik Tarım İşçileri Derneği (MEVTİDER) yöneticilerine, alana girişimi sağlayan Mehmet olarak adlandırdığım çavuşa ve ailesine, Prof. Dr. Zeynep Şimşek'e, onun aracılığıyla ulaştığım sağlık aracılarna, araştırmayı yürüttüğüm kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerine, araştırmamı mevsimlik tarım işçiliği üzerine yapmaya karar verdiğim ilk anda benden görüş, öneri ve kaynaklarını esirgemeyen Kalkınma Atölyesi'nden Ertan Karabıyık'a ve Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü'nden Dr. Bülent İlik'e,

Akademik olarak beni destekleyen bölüm hocalarıma, araştırmaya başladığım ilk andan itibaren sürekli fikir alışverişinde bulunduğum, çalışmamı okuyarak çok önemli geribildirimler veren sevgili arkadaşlarım Dr. Sinan Akçay'a ve Arş. Gör. İlkay Başak Adıgüzel'e,

Tez sürecinde gerek teknik gerekse de duygusal olarak destek veren Özge Akçay'a, Arş. Gör. Hatice Nuhoğlu'na, Arş. Gör. Semra Özkan' a, Arş. Gör. Çağıl Öngen'e, Arş. Gör. Yasemin Ertan Koçak'a, Arş. Gör. Meryem Danışmaz Sevin'e, Arş. Gör. Ercem Erkul'a,

Beni her zaman destekleyen, yanımda olan, yetiştiren canım aileme ve sürekli olarak "Tezi ne yaptın?" diye soran abim, baba yarım Zülfü' ye,

Varlığıyla beni rahatlatan, destekleyen, her zaman yanımda olan, veri toplama süreçlerimde de beni yalnız bırakmayan yoldaşım, hayat arkadaşım Engin'e,

Sonsuz Teşekkürler

ÖZET

BEYDİLİ GÜRBÜZ, Eda. *Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Annelik Deneyimleri: Şanlıurfa, Cihanbeyli ve Çarşamba Örneğinde Bir Panel Araştırması*, Doktora Tezi, Ankara, 2017.

Bu araştırma mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimlerini anlamak ve annelerin ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin üretilmesine katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmada feminist yöntem kullanılmış ve panel araştırması ile yaş, medeni durum, etnik köken, çocuklarının yaşı, engelli çocuğu olup olmaması gibi farklı özellikleri olan Şanlıurfalı 12 kadınla Cihanbeyli’de (Konya), Çarşamba’da (Samsun) ve Şanlıurfa’da derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan 27 görüşmenin yanı sıra çalışmada aynı zamanda kadınların anlatılarında ortaya çıkan Şanlıurfa, Cihanbeyli ve Çarşamba’da hizmet sunan farklı alanlardan 32 kişiyle görüşme yapılmıştır. Araştırma sonucunda oluşturulan verilerin tematik analizinde MAXQDA 12. 2 programı kullanılmıştır.

Gerçekleştirilen analiz sonucunda kadınların toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirdikleri, kültürel, sosyal ve ekonomik sermayeden yoksun oldukları görülmüştür. Anneliğin klasik ataerkil düzende kadının ve ailenin statüsünü güçlendiren bir durum olmasından dolayı çocuk doğurmak kadınlar için bir zorunluluk ve varoluştur. Temelde yaşadıkları yoksulluk sorunu, annelik pratiklerini de etkilemektedir. Ailelerdeki çocuk sayısının fazla olması, çocukluktan itibaren mevsimlik işte çalışma, okuldan erken ayrılma ya da okula hiç devam edememe, erken evlilik gibi durumlar mevsimlik tarım işçisi kadınların anneliğinin, “çocuğa kendini adama, onu koruyup denetleme, eğitimiyle ilgilenme“ gibi neoliberal söylemde hâkim olan annelik ideolojisinden farklı olduğunu göstermektedir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların temelde yoksulluk açısından deneyimlediği anneliğin, “çok çocuk” söylemleri çerçevesinde gerçekleştirilen sosyal politikalarla örtüştüğü görülmektedir.

Araştırmada görüşülen çeşitli hizmet sağlayıcılar ise işçilerin anneliğini üst/orta-sınıf annelik pratikleri açısından değerlendirmekte, kadınların ihtiyaçlarını dahi

karşılayamadıklarından annelikleri üzerinde düşünmediğini belirtmektedir. Araştırma sonucunda kadınların gereksinimlerinin karşılanması, toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalığın arttırılması ve sosyal politikaların geliştirilmesi çerçevesinde öneriler geliştirilmiştir. Sunulan önerilerde kadınların güçlendirilmesi temel amaç olması gerektiğinin altı çizilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Mevsimlik tarım işçileri, feminist yöntem, panel araştırması, feminist sosyal hizmet, annelik pratikleri, yoksulluk, sosyal politika

ABSTRACT

BEYDİLİ GÜRBÜZ, Eda. *The Motherhood Experiences of Female Seasonal Agricultural Workers: A Panel Study in the Example of Şanlıurfa, Cihanbeyli and Çarşamba*, Phd Thesis, Ankara, 2017.

The purpose of this study is to find out the motherhood experiences of women who are seasonal agricultural workers and contribute to the production of services for meeting mothers' needs. Within the framework of this general purpose, the feminist method was used, and in-depth interviews were carried out, through panel research, with 12 women from Şanlıurfa with different characteristics such as age, marital status, ethnic origin, children's age, and status of having or not having a disabled child in Cihanbeyli (Konya) and Çarşamba (Samsun) and Şanlıurfa. In addition to such 27 interviews, 32 people from different fields offering service in Şanlıurfa, Cihanbeyli, and Çarşamba that came out of the women's narratives were interviewed. The data obtained were subjected to thematic analysis via MAXQDA 12.2.

The analysis results indicated that the females have internalized their gender roles and are deprived of cultural, social, and economic capital. Giving birth to a child is a obligation and existence for women as motherhood is considered to be strengthening the status of the woman and the family in the classical patriarchal system. The problem of poverty experienced by women affects their motherhood practices as well. The abundance of children in families, working in seasonal jobs as of childhood, leaving the school early or not attending any school, early marriage, and so on imply that the motherhood of women who are seasonal agricultural workers is different from the ideology of motherhood that is dominant in the neoliberal discourse involving "committing oneself to the child", "protecting and controlling her/him", and "paying attention to his/her education". Motherhood experienced by the interviewed women mainly in association with poverty is seen to be corresponding to the social policies built upon the discourse of "more than one child".

The individuals offering various services interviewed in the study evaluated the workers' motherhood in terms of upper/middle-class motherhood practices, and stated that the women do not reflect on motherhood as they even fail to meet their own needs. Finally, it was recommended to meet women's needs, raise awareness of gender, and develop social policies. In suggestions, it was underlined that strengthening the women must be the main goal.

Keywords: Seasonal agricultural workers, feminist method, panel study, feminist social work, motherhood practices, poverty, social policy.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
ADAMA SAYFASI	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
İÇİNDEKİLER	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
TABLolar DİZİNİ	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xviii
1. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI	2
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	5
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	6
2. BÖLÜM	8
KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADIN OLMAK	8
2.1.1. Kavram Olarak Mevsimlik Tarım İşçiliği	8
2.1.2. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Dünyadaki Görünümü	10
2.1.3. Türkiye’ de Mevsimlik Tarım İşçiliği	15
2.1.4. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Karşılaştıkları Güçlükler	17

2.2.FEMİNİST SOSYAL HİZMET VE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLAR.....	24
2.3. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ OLARAK ANNELİK.....	34
2.3.1. Annelik Üzerine Tartışmalar.....	35
2.3.2. Türkiye’de Anne Olmak	40
3. BÖLÜM	46
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	46
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	46
3.2. ARAŞTIRMA SAHASI VE SÜREÇ	47
3.2.1. Araştırma Sahası ile Karşılaşma: Nereden Başlasam, Nereye Gitsem?	49
3.2.2. Araştırma Öznelerinin Belirlenmesi.....	55
3.2.3. Güven İlişkisinin Başlangıç Noktası: Cihanbeyli	60
3.2.4. 15 Temmuz ve Sonrası.....	65
3.2.5. Yeni Bir Mekân, Yeni Bir Ürün: Çarşamba.....	67
3.2.6. “Kürkçü Dükkânı”: Şanlıurfa.....	71
3.3. VERİ OLUŞTURMA SÜRECİ.....	74
3.4.ARAŞTIRMA SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER VE FIRSATLAR.....	77
3.5. ETİK MESELELER	84
3.6. ANALİZ SÜRECİ VE RAPORLAMA	86
4. BÖLÜM	88
ANALİZ.....	88
ZORUNLU ANNELİK, ZORLU YAŞAM VE SOSYAL POLİTİKALARLA ÖRTÜŞEN ANNELİK İDEOLOJİSİ.....	88
4.1. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARDA ANNELİĞİN İNŞASI	89

4.1.1. Ailede, Eğitimde ve Mevsimlik Tarımda Çalışma İlişkilerinde Kız Çocuğu Olmak.....	89
4.1.2. Başkalarının Karar Verdiği Evlilikte Mutsuz Sürdürülen Yaşamlar	99
4.2. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN ANNELİK DENEYİMLERİ VE DEĞERLENDİRMELERİ.....	113
4.2.1. Zorunlu Annelik: Çocuk Sahibi Olmaya İlişkin Düşünceler ve Deneyimler	114
4.2.2. Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Hamilelik ve Doğuma İlişkin Deneyimleri.....	120
4.2.3. Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Anneliğe Atfettikleri Anlam..	128
4.3. ANNELERİN İHTİYAÇLARI, MEVCUT HİZMETLERLE İLİŞKİLENME BİÇİMLERİ.....	133
4.3.1. Mevsimlik Tarım İşçisi Annelerin Gereksinimleri: “ <i>Bu Tuvaleti Diyim Evimden İyi Vallah</i> ”	134
4.3.2. Annelerin Hizmetlere İlişkin Düşünceleri ve Deneyimleri	138
4.3.3. Annelerin Geleceğe Dair Beklentileri: “ <i>Benim Hayatım Kaydı, Çocuklarımla Kaymasın</i> ”	143
4.4. HİZMET SAĞLAYICILARIN GÖZÜNDEN MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ ANNELER: ALGILAR VE HİZMETLERE İLİŞKİN ÖNERİLERİ.....	146
4.4.1. Mevsimlik Tarım İşçilerine Yönelik Algı.....	148
4.4.2. Anneliğe İlişkin Gözlemler ve Değerlendirmeler	156
4.4.3. Sunulan Hizmetlere İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler.....	160
5. BÖLÜM	167
SONUÇ VE ÖNERİLER	167
5.1. ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI	167
5.2. ÖNERİLER.....	180

KAYNAKÇA.....	192
Ek 1: Öznelere İlişkin Tanıtıcı Bilgiler	213
Ek 2: Hizmet Sağlayıcılara İlişkin Bilgiler	217
Ek 3: Derinlemesine Görüşme Formu	218
Ek 4: Kurumlarla Yapılan Derinlemesine Görüşme Formu	220
Ek 5: Orijinallik Raporu	221
Ek 6: Etik Kurul İzni.....	222
Ek 7: Fotoğraflarla Araştırma Sahası.....	223
ÖZGEÇMİŞ	228

KISALTMALAR DİZİNİ

ILO	: Dünya Çalışma Örgütü
FAO	: Gıda Tarım Örgütü
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1:1995- 2015 Yılları Tarımda Çalışan Kadın Oranı	11
Tablo 2: Araştırma Öznelerine İlişkin Tanıtıcı Bilgiler.....	58

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Kadının Güçlenmesi Çerçevesi	26
Şekil 2: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların İzlediği Güzergah	48
Şekil 3: Görüşme Yapılan Hizmet Alanları	60
Şekil 4: Araştırma Verilerinin Analizini Gösteren Maxmaps Grafiği.....	87
Şekil 5: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlar İçin Yaşamsal Döngü	170
Şekil 6: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Zorunlu Anneliği	172
Şekil 7: Araştırma Kapsamında Geliştirilen Öneriler	182

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Annelik Deneyimleri: Şanlıurfa, Cihanbeyli ve Çarşamba Örneğinde Bir Panel Araştırması adını taşıyan bu çalışma, tarımda çalışmak üzere yaşadıkları Şanlıurfa ilinden yola çıkan ve Cihanbeyli (Konya) ile Çarşamba'da (Samsun) çalışan mevsimlik tarım işçisi anneleri ele almaktadır.

Mevsimlik tarım işçiliği dünyanın birçok ülkesinde görülen bir durumdur. Ülkemizde ise yaygın olmakla birlikte akademik alanda son yıllarda ilgi görmeye başlayan bir konudur. Daha çok göç sırasında yaşanan ve çoğu hüsrarla biten trafik kazalarıyla gündeme gelen mevsimlik tarım işçiliği, yapılan araştırmalarda ulaşım, sağlık, eğitim, barınma vb. temel ihtiyaçların karşılanmamasıyla bağlantılı olarak daha çok nicel yöntemle ele alınmaktadır.

Çoğu zaman erkek, kadın, çocuk, ailede yaşayan herkesin birlikte çalışmak üzere yer değiştirdiği mevsimlik tarım işçiliğinde ben kadınları ele alıyorum. Bu konuya yönelmemdeki temel sebep ise akademik ilgimin yanı sıra, kadınların tüm zorluklara rağmen çok güçlü varlıklar olduğuna ve birçok şeyi değiştirebileceğine olan inancım ve bunu kendi annemde gözlemlemem. Sekiz çocuk, bir kayınvalide ve devlet memuru olduğu için her gün şehir merkezine gidip gelen bir eş. Bunların yanında sonbaharda ekilen ve yaz ayında biçilmesi gereken tarlalar ve beslenen hayvanlar, işte kırsal yaşamın tüm halleri... Annem için bu yaşantı üzerinden yıllar geçti ancak ne yazık ki günümüz Türkiye'sinde hala toplumsal yapı içerisinde ikincil konumda olan kadınlar, düşük bir ücret karşılığında hem tarımda çalışmakta hem de ücretsiz aile işçisi olarak varlığını sürdürmektedir. Toplumsal yaşamda böylesi koşullar altında yaşayan ve anne olma gibi bir değer atfedilen kadınlarla ilgili benim temel merakım tarım işçisi kadınların anneliklerini nasıl deneyimledikleri ve değerlendirdikleridir.

Anneleri yaşları, eğitim durumları, etnik kökenleri, aile yapıları vb. açılardan farklı olduklarını göz önüne alarak kendi ifadeleriyle ele alıyorum. Çünkü kadınların kendi hayatlarına ilişkin kendilerinin yaptıkları değerlendirmeleri

politika üretimi açısından önemsiyorum. Ancak bu yolla mevsimlik tarım işçisi olan farklı kadınların anneliklerini nasıl tanımladıklarını, tarım işçisi anne olarak neler deneyimlediklerini anlayabilirim. Kadınların kendi ifadelerinde anlattıkları deneyimlerinin kayıt altına alınmasıyla görünür olmalarına ve bu yolla politika geliştirilebilmesi için kadınların güçlenmelerine katkı sağlayabileceğimi düşünüyorum. Çalışmada aynı zamanda kadınların anlatılarında ortaya çıkan çeşitli hizmet sağlayıcıların da seslerinin yer alması, konuya çok boyutlu bir yaklaşımı sağlayacağına inanıyorum. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümü, araştırmanın sorunsalına ve sorularına ilişkin bilgilerden oluşmaktadır. İkinci bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesi açıklanmaktadır. Üçüncü bölümü bu araştırmanın nasıl yapıldığına ilişkin bilgileri içeren yöntem bölümü oluşturmaktadır. Daha sonra ise yapılan görüşmelerin analizi sonucunda ulaşılan temalara yer verilerek sonuç ve öneriler ele alınmaktadır.

1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI

Annelik meselesi günümüzde sıkça tartışılan bir durum olarak varlığını sürdürmektedir. Farklı disiplinler anneliğin farklı boyutları üzerinde çalışmalar yürütmektedir. Kuşkusuz anneliğin sıkça gündemde olmasının en temel sebeplerinden birisi de anneliğin sosyal politikaların temelinde yer almasıdır. Nitekim Yuval-Davis'in (2014:214) de belirttiği üzere kadınlar biyolojik özellikleri nedeniyle ulusun yeniden üreticisi konumundadırlar. Anneler çocuk doğurmanın yanı sıra çocuğun bakımından ve yetiştirilmesinden de birinci derece sorumlu görülür. Kültürün gelecek kuşaklara taşınması da yine anneler aracılığıyla gerçekleşir. Bu açıdan anneliğin sosyal politikaların içerisinde yer almaya devam edeceği düşünülmektedir.

Anneliğin biyolojik bir kader olduğu ve her kadının kaçınılmaz olarak anne olduğu fikri feminist hareketin gelişmesiyle kırılmaya başlamıştır. Bugün üzerinde durulan esas nokta anneliğin toplumsal olarak inşa edilen bir kurum ve kavram olduğudur. Bu inşanın mevsimlik tarım işçisi kadınlar tarafından nasıl deneyimlendiği de sosyal hizmet açısından önemlidir.

Bilindiği üzere tarım, Türkiye’de önemli bir sektör olarak varlığını sürdürmektedir. Günümüzde tarımsal üretimde büyük oranda cinsiyete dayalı iş bölümü görülmekte ve bu iş bölümü de kadın emeğine dayanmaktadır. FAO tarafından “tarımın feminizasyonu” olarak adlandırılan ve birçok az gelişmiş ülkede gözlemlenen bu süreç, tarımda kadın emeğinin yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir (Günaydın, 2009, Akt. Candan ve Özalp Günal, 2013: 95). Nitekim TÜİK’e göre 2013 yılı itibariyle nüfusun %56,3’ü hizmetler sektöründe çalışmakta iken, %19’u sanayi, %24,7’si ise tarım sektöründe yer almaktadır. Tarım sektöründekilerin %37’sini ise kadınlar oluşturmaktadır.

Tarımda ihtiyaç duyulan işgücü doğrultusunda mevsime bağlı olarak yapılan mevsimlik işçilik genellikle ulaşım, barınma, beslenme, sağlık ve eğitim konularında yaşanan sorunlarla gündeme gelmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği bugün hem dünyada hem de Türkiye’de hala yaygın olarak varlığını sürdürmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri ulaşımdan beslenme ve barınmaya, sosyal güvenceden sosyal dışlanmaya kadar uzanan birçok güçlükle karşılaşmaktadır. Bu güçlükler patriarkanın baskın bir ideoloji olarak bulunduğu ülkemizde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğe bağlı olarak kadınlar tarafından daha derin bir şekilde deneyimlenmektedir. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar, hem mevsimlik tarım işçisi olmaktan hem de patriarkal sistemde kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı olarak çok yönlü bir baskıya maruz kalmaktadır. Annelik de sadece kadına yüklenen toplumsal rollerden biridir. Kadınların mevsimlik tarım işçisi anne olarak bu baskıları nasıl deneyimlediği noktasında ise feminizm önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Biyolojik cinsiyetlerin toplumsal olarak inşa edilmesine atıf yapan feminizm farklı siyasal, ekonomik, kültürel koşullarda farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Ramazanoğlu’na göre feminizmi tanımlamak politik bir davranıştır. Çünkü feminizmin tanımı, tanımı yapan kişinin kadın-erkek ilişkilerini geçmişten geleceğe nasıl ele aldığına bağlı olarak değişir (1998: 25). Kadın ve erkeklerin anne karnına ilk düştüğü andan itibaren üzerlerine yüklenen tüm rol ve

sorumlulukların değiştirilmesi ve dönüştürülmesine odaklanan feminizm, toplumsal cinsiyet temel olmak üzere esasında baskıya, zulme, eşitsizliğin her türüsüne karşı bir başkaldırıdır. Zira Sancar'a göre (2011: 55), kişinin sahibi olduğu sınıf, etnik köken, yaş, inanç gibi farklılıklar cinsiyet eşitsizlikleriyle karşılıklı beslenir ve bu yolla hayatta kalmaya devam eder.

Ülkemizde hâkim ataerkil ideoloji nedeniyle kadınlar baskı altında olup, kadınların eğitim hizmetlerine erişimi, istihdam piyasasına katılımı, siyasal katılımı erkeklerden daha düşük düzeydedir. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar da yerleşik olarak yaşadıkları yerlerde hane içerisinde çocukların, eşin, varsa ailedeki yaşlı, engelli bireylerin bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumlu görülmektedir. Buna ek olarak bazı kadınlar varsa eğer kendi bağ, bahçe vb. de ücretsiz aile işçisi olarak da sorumluluk üstlenmektedir. Kadınlar, göç edilen yerde bu işlere ek olarak ücretini doğrudan ya da dolaylı olarak aldıkları bir işte çalışmaktadır. Tüm bunlara rağmen kadınların üretim ve yeniden üretim sürecinde üstlendiği tüm rol ve sorumluluklar, erkek egemen bir toplumda yok sayılmaktadır. Dolayısıyla kadınlar, güvencesiz, düşük ücret ve statüde çalışmaya devam etmektedir. Sosyal hizmet ise insan hakları ve sosyal adaleti temel alan bir disiplindir. Dolayısıyla kadınların yaşadıkları bu sorunların değiştirilmesi ve dönüştürülmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Disiplinlerarası bir çalışma alanı olan mevsimlik tarım işçiliğinin feminist sosyal hizmet açısından ele alınmasıyla kadınların içinde buldukları bu durumu dönüştürmelerine ve güçlenmelerine katkı sunulacağı düşünülmektedir. Dominelli' ye göre feminist sosyal hizmet dünyadaki kadın deneyimini başlangıç noktası olarak alan ve kadının toplumsal konumu ile kişisel durumu arasındaki ilişkiye odaklanan, temel ihtiyaçlarına cevap veren, müracaatçı-uzman etkileşiminde eşitlikçi ilişkiler yaratan ve yapısal eşitsizliklere vurgu yapan bir sosyal hizmet türüdür (Dominelli, 2002: 9).

Bireye özgü olduğu düşünülen sorunların sosyal nedenleri olduğunu öne sürerek, bunların genel konular olarak ifade edilmesini amaçlayan feminist sosyal hizmet uygulamasında, kadın farklılıklarını tanımak, kadınların güçlerini

değerli kılmak, kadınların kendi hayatlarıyla ilgili karar vermelerinde aktif olduğunu göz önüne almak gibi önemli ilkeler bulunmaktadır (Dominelli, 2002:162). Sosyal hizmet içerisindeki feminist yaklaşımlar kadın deneyimlerini anlamayı ve kadınların koşullarını iyileştirmenin bir yolu olarak bir düşünümsellik (reflexivity) sağlar (Orme, 2006: 219).

Sonuç olarak mevsimlik tarım işçisi kadınlar hem evde hem de çalıştıkları alanda pek çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Kadınların karşılaştıkları zorlukları bireysel sorunlardan ziyade toplumsal bir sorun olarak ele alınması açısından feminist sosyal hizmet önemli bir çerçeve sunmaktadır. Var olan toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkillik, kadınların üretim ve yeniden üretim sürecindeki emeğini görünmez kılmaktadır. Sadece çocuk doğurmak değil, çocuğu yetiştirmek de kadının temel görevi olarak kabul edilir. Bu kabulün mevsimlik tarım işçisi kadınlar tarafından nasıl deneyimlendiği, mevsimlik tarım işçisi olan annelerin nelere ihtiyaç duyduğunun kadınların güçlenmeleri ile ilgili politikaların geliştirilebilmesi açısından bilinmesine gereksinim vardır. Literatürde gereksinimi karşılayacak bu türden bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu araştırmanın problemi kadınların annelik deneyimlerine ve bu noktada ihtiyaçlarına ilişkin bilgi eksikliğidir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmada temel amacım toplumsal cinsiyet ve ataerkillik bağlamında mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimlerini anlamak ve annelerin ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin üretilmesine katkı sağlamaktır. Bu amacım doğrultusunda araştırmada yanıt arayacağım temel sorularım şunlardır:

1. Mevsimlik tarım işçisi kadınlarda annelik nasıl inşa edilmiştir?
2. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar anneliği nasıl deneyimlemekte ve değerlendirmektedir?
3. Mevsimlik tarım işçisi anneler ihtiyaçlarını ve kendilerine yönelik hizmetleri nasıl deneyimlemekte ve değerlendirmektedir?

4. Mevsimlik tarım işçilerine hizmet veren kurumların mevsimlik tarım işçisi annelerin ihtiyaçlarına ilişkin değerlendirmeleri ve deneyimleri nasıldır?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bir araştırmanın önemi, araştırmaya konu olan öznelere, onlarla çeşitli aşamalarda karşılaşan meslek elemanlarına, ilgili konunun literatürüne ve o toplumdaki politikalara sağlayacağı katkıları içerir.

Mevsimlik tarım işçiliği meselesi ve mevsimlik tarım işçisi kadınlar özelinde hemşirelik, çalışma ekonomisi, sosyoloji, halk sağlığı gibi disiplinlerde farklı nüfus grupları, farklı şehirler, farklı ürünlerde çalışanlarla yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Sosyal hizmet alanında ise mevsimlik tarım işçiliği ve/veya tarım işçisi kadınların anneliği üzerine bir araştırma bulunmamaktadır. Bu araştırma hem mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimi üzerine odaklanması hem de mevsimlik tarım işçisi aynı kadınlarla farklı zaman ve mekânlarda görüşmeler yapılması bakımından ilk olma özelliği taşımaktadır. Bu yönüyle araştırmanın ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada kadınların yanı sıra onların anlatılarında ortaya çıkan çeşitli hizmet sağlayıcılarla yapılan görüşmeler de yer almaktadır. Bu nedenle araştırma, hem mevsimlik tarım işçisi annelerin hem de onların yararlandığını/ yararlan(a)madığını ifade ettikleri çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin değerlendirmelerini alması bakımından önem taşımaktadır.

Araştırmanın kadınlarla yürütülmesi, kadınların seslerini görünür kılmasına kendilerini ifade etmelerini sağlamasına, kadınların yaşantılarına ilişkin farkındalıklarının artmasına katkı sunması açısından önemlidir.

Bu çalışma mevsimlik tarım işçisi kadınlarla farklı noktalarda çalışan en temelde sosyal hizmet uzmanı olmak üzere doktor, hemşire, ebe, psikolog, öğretmen gibi farklı meslek elemanlarının, kadınlara yönelik politika ve hizmet üreten kurum ve kuruluşlar ile dernekler ve sivil toplum örgütlerinin, kadınları ve annelik mevzusunu anlamalarını ve araştırmada ifade edilen noktalardan hareketle

müdahalelerini geliştirebileceklerini ya da daha farklı ne yapılabilir üzerine düşünmelerini sağlaması açısından önem taşımaktadır. Bu yolla mevsimlik tarım işçisi kadınlarla ilgili politikaların gerçekleşmesine katkı sunması beklenmektedir.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADIN OLMAK

Mevsimlik tarım işçiliği meselesi insanların bir istihdam biçimi olarak varlığından haberdar olduğu ancak daha çok medyaya yansımalarıyla birlikte dikkat çeken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda sıklıkla işçilerin yaşadığı eğitim, sağlık, barınma, yoksulluk gibi sorunlar üzerine odaklanma söz konusudur. Toplumsal cinsiyet bağlamında ise “daha kırılgan ya da kırılgan hale getirilen” nüfus grubu olan kadınların ve çocukların bu sorunları daha şiddetli yaşadığı vurgusuna da rastlanmaktadır. Bu çalışmada ben tarım işçiliğini bitkisel üretim bağlamında ele alıyorum. Çünkü tarım aslında ekin üretimi, meyve gibi bahçe ürünleri yetiştirme, besicilik, ormancılık, balıkçılık, böcekçilik vb. sektörleri barındıran oldukça geniş bir alandır.

Esasında bir gruba, topluluğa yönelik herhangi bir hizmet üretilmesi konusunun aslında o grubun nasıl tanımlandığı, nasıl ele alındığıyla yakından ilişkili olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle çalışmanın bu ilk bölümünde önce mevsimlik tarım işçisini tanımlayıp, mevsimlik tarım işçiliğinin dünyadaki ve Türkiye’deki görünümüne dair kısa bir çerçeve sunacağım.

2.1.1. Kavram Olarak Mevsimlik Tarım İşçiliği

Mevsimlik tarım işçisi ile ilgili olarak farklı kişilerce tanımlar yapılmıştır. Öncelikle bu tanımlara yer vermek, tanımlardaki ortaklıkları ve farklılıkları belirlemekte yararlı olacaktır:

Öz ve Bulut (2013: 98) Tarım-İş Yasa Tasarısı’ndan hareketle, sürekli, mevsimlik ve geçici tarım işlerinde ücret karşılığı bir hizmetle istihdam edilen kişileri mevsimlik tarım işçisi olarak tanımlar.

Karayalçın'a göre (Akt. Özbekmezci ve Sahil, 2004: 262) geçimini herhangi bir tarım işinde ücretli çalışarak sağlayan kişiye mevsimlik tarım işçisi denir.

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma Ve sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı'na göre (2010: 1) mevsimlik tarım işinde bir işverene bağlı olarak çalışan kişiler mevsimlik tarım işçileridir.

ILO, tarımsal işgücünün ücretli ve ücretsiz tarım işçileri ile kendi hesabına çalışan bağımsız çiftçilerden oluştuğunu belirtmektedir. ILO'ya göre tarım işçileri, sürekli tarım işçileri, geçici tarım işçileri, mevsimlik/günlük tarım işçileri göçmen tarım işçiler, parça başı ücretle çalışan kişiler, aynı ücret karşılığında çalışanlar olmak üzere farklı kategorileri içerir (2003:5-6).

Çalgüner ve Aksöz tarafından yapılan sınıflandırma ise (Akt. Görücü ve Akbıyık, 2010: 192) daha geniş bir kapsam çizmektedir. Bu sınıflandırmaya göre tarım işçileri, çalışma sürelerine göre sürekli ve geçici; cinsiyetine göre kadın ve erkek (çocuk ve yaşlıları da içermektedir); yapılan işin niteliğine göre uzman ve beden; alınan ücrete göre gündelikçi, aylıkçı, mevsimlikçi ve yıllıkçı; yaşadıkları yere göre yerli (yöresel) ve gezici; iş alma şekillerine göre götürü ve yüzdeci; uyruğuna göre ise yerli ve yabancı tarım işçileri olmak üzere bir çok kategoriye ayrılabilir.

Mevsimlik tarım işçiliği ile ilgili literatürde daha çok yaşadıkları yere göre yapılan sınıflandırma üzerinde durulmaktadır. Candan ve Özalp- Günal (2013: 95) bu sınıflandırmayı yerel (yöre içi) ve gezici (yöre dışı) olarak adlandırmış, gezici işçilerin tek başlarına ya da aileleriyle gittiklerini belirtmiştir. Yine Kasımoğlu (2006: 10) yöre içi mevsimlik tarım işçilerinin buldukları yerlerde ya da yakın çevrede ücrete göre çalıştığını, yöre dışı işçilerin ise tek başlarına ya da aileleriyle gittiğini belirtmektedir.

Bazı çalışmalarda ise mevsimlik işçilik, gezici işçilik ile eş anlamlı olarak kullanılmakta ve "gezici (mevsimlik) işçi" olarak belirtilmektedir (Topsak, 2015:2; Öz ve Bulut, 2013:94; Karaman ve Yılmaz, 2011:215; Görücü ve Akbıyık, 2010:192; Çalgüner, 1943, Akt. Geçgin, 2009:5).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere mevsimlik tarım işçisi tanımında işin mevsimlik olması, belli bir ücret karşılığında yapılması, aynı yerde ya da farklı şehirlerde çalışılması gibi ortaklıklar bulunmaktadır. Yine çalışma yerleri, süreleri, zamanına göre de farklı sınıflandırmalar yapılmıştır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bu çalışmada ben kendilerine ait arazileri olmayan veya bu araziler geçimlerini sağlayamayacak kadar yetersiz olduğu için, geçimlerini sağlamak amacıyla başka illere giderek veya buldukları ilde belli bir ücret karşılığı çalışan kişileri sürekli/geçici; yöre içi/ yöre dışı ayrımı yapmadan mevsimlik tarım işçisi olarak kavramsallaştırıyorum. Çünkü geçici/sürekli/ yöre içi/yöre dışı gibi adlandırmaların işçilere sunulan hizmetleri değiştirebileceğine inanıyorum.

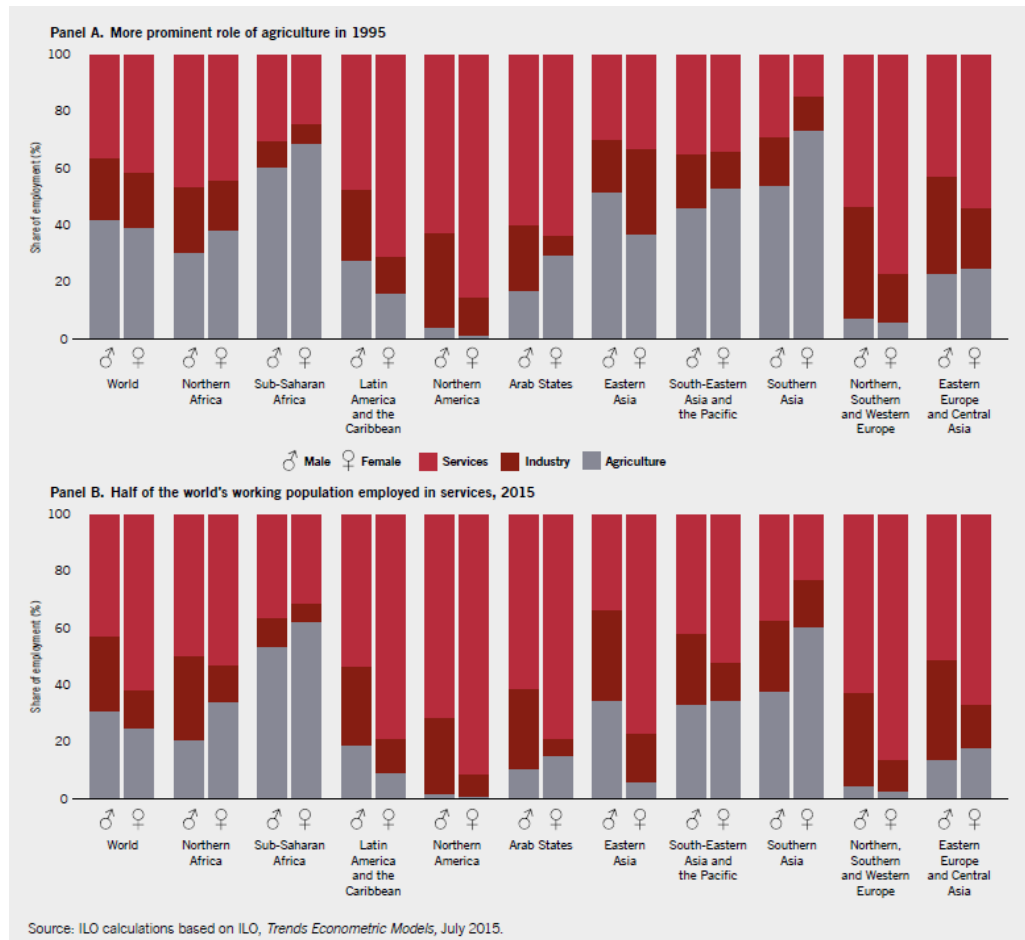
Mevsimlik tarım işçiliğinde işçi, işveren ve aracilar olmak üzere üç taraf vardır. Aracilar farklı bölgelere göre elçi, dayıbaşı ve çavuş gibi isimlerle anılan ve işverenle işçi arasında bir bakıma köprü görevi gören kişilerdir. Aracilar işçilere iş, işverenlere de işçi sağlayan aktördür. Aracilar aynı zamanda işçilerin çalışma yerlerine ulaşımından başlayarak karşılaştıkları her türlü sorunla da ilgilenirler (Çınar, 2014: 33). Boratav' a (2004;87) göre araciların işçiler üzerinde kurdukları denetimle tarım yarı-feodal bir yapı sergilemektedir. Araciların varlığı Türkiye İş Kurumu'nca da resmi olarak tanınmıştır.

2.1.2. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Dünyadaki Görünümü

Tarım dünya ekonomisinde önemli yeri olan bir alandır. Avrupa Birliği Raporu'na göre, tarım sektörü bu alanda kaç kişi çalıştığına ilişkin bir sayı vermenin zor olduğu bazı özelliklere sahiptir. Çünkü üye devletlerin birçoğunda tarım hala aile çiftliklerinde yürütülmektedir, burada aile üyeleri çalışır. İşverenler ve çalışanlar bu alanı bir aktivite gibi görürler ve gelir için başka kaynakları kullanırlar. Yine rapora göre 2010 yılında Avrupa Birliği'nde 12 milyon arazi olduğu belirtilmektedir. Tarım Yapısı Araştırması'na göre ise (Farm Structure Survey-FSS) 2010 yılı boyunca 25 milyon kişi düzenli olarak tarımda çalışmıştır (EU Agricultural Economics Briefs, 2013).

ILO' nun 2016 yılında kadın istihdamına yönelik hazırladığı rapora göre tarımda çalışan kadın oranı son yıllarda düşme eğilimindedir (Tablo 1). Ancak kadınlar için tarımda çalışma, hala alt ve orta gelire sahip ülkelerde önemli bir istihdam kaynağıdır. Tabloda görüldüğü üzere Güney Asya ve Sahra altı Afrika'da kadınların %60'ından fazlası hala tarım sektöründe çalışmaktadır.

Tablo 1:1995- 2015 Yılları Tarımda Çalışan Kadın Oranı

Tablo ILO'nun Women At Work: Trends 2016:22 den aynen alınmıştır

Bu tablodan hareketle Afrika, Asya ve Amerika ile ilgili şunlar söylenebilir:

Afrika'da nüfus artışı yüksektir. Özellikle kırsal alanda yaşayan ailelerde çok çocuk sahibi olma eğilimi yaygındır. Erkeklerin kırdan kente göç etmesi Afrika için yaygın bir durumdur. Bu durum kadınların tek başlarına kalmalarına, onları tarımla ve ailesinin acil ihtiyaçlarıyla ilgilenmek durumunda bırakmaktadır.

Kadınlar geleneksel olarak sürdürmek zorunda oldukları görevlerin yanı sıra erkekler tarafında yürütülen işleri de yapmaktadır. Kadınların politik etkisi yoktur. Genellikle sosyal güvenlik sistemi bulunmamaktadır, var olsa bile kadınları dışlayıcıdır. Kırsal alanda kız çocukları daha az eğitim alırlar (ILO 2014: 16). Böylesi bir durumda Afrika için tarımın feminizasyonundan bahsetmek mümkündür. Güney Afrika'da ise yaklaşık 60 000 çiftçi ve toplamda 600 000- 900 000 işçi olduğu, bu çiftçilerin 2,5 milyon ila 3 milyon insana gelir sağladığı belirtilmektedir (Statistics South Africa, 2004'den Akt. Hartwig ve Marais, 2005: 935). Minimum ücretleri aylık 100 dolar ile 150 dolar arasındadır. Visser ve Ferrer (2015: 4-5), tarım işçilerinin büyük çoğunluğunun Siyahi Afrikalı, %91,2'sinin Güney Afrikalı olduğunu, eğitim düzeylerinin ve gelirlerinin düşük olduğunu belirtmektedir. Haftalık çalışma saati erkeklerde 41 iken kadınlarda 47'dir. Erkeklerin %51'i kalıcı olarak çalışırken kadınların geçici /mevsimlik işçi olarak çalışma oranı daha yüksektir. Ayrıca Sahra-altı Afrika'da tarımda çalışan kadınların cinsel tacize uğradığını belirtmiştir (Cotula, 2002: 92).

Asya ise dünyanın toplam tarımsal işgücünün yaklaşık %70'ine sahiptir. Bu oran 700 milyon tarım işçisi anlamına gelir. ILO'nun Asya Kadın ve Emek Piyasası Raporu'na göre (2011:8), 2009 yılında tarımda çalışma oranı kadınlarda %48,2 iken, erkeklerde %38,9'dur. Pasifik ve Güney Asya'da kadınların çalışma koşulları erkeklere göre daha ağırdır. Birçok ülkede olduğu gibi Asya'da da işçiler haklardan yoksundurlar. İstikrarsız iş koşulları insanların yoksullukla karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde mevsimlik tarım işlerinde çalışmak üzere her yıl ülkeye 3 ile 5 milyon mevsimlik tarım işçisinin gittiği tahmin edilmektedir. Bu işçilerin %77'si daha çok Meksika ve Orta Amerika'dan gelmektedir. Martin ve Taylor ise (2013:3) ABD tarımında çalışan kişilerin Meksika, Guatemala, Honduras ve El Salvador gibi Latin Amerika ülkelerinden olduğunu belirtmektedir. Amerika'da tarımda ve demiryolu yapımında göçmen olmayan işçilerin kullanımı Amerika ile Meksika arasında 1942'de yapılan Bracero Programı'na dayanır. Tarımda çalışacak işgücünü sağlamak amacıyla Amerika'da vize programları uygulanmaktadır. H-2A adı verilen bu programla

işçiler geçici işçi vizesi almaktadır. H-2A vize programı göçmen işçi çalıştıran işverenleri işçilerin haklarının korunması konusunda sorumluluk yüklemektedir ancak yasal düzenlemelerin yetersiz olduğu belirtilmektedir (Duruiz, 2011: 34).Yapılan araştırmalar işçilerin sağlık ve çalışma koşullarındaki sorunları ele almaktadır. Kayıt dışı çalışma, dil ve kültürel farklılıklar, düşük eğitim düzeyi, düşük gelir, işçilerin sağlık hizmetlere erişimini engellediği belirtilmektedir (Connor ve diğ.,2010: 163-165; Anthony ve diğ., 2008:153-154). Kadınların bu süreçlerde erkeklere oranla daha dezavantajlı olduğu söylenebilir. Meksika'da ise 2010'da 5.9 milyon tarım işçisi olduğu, tarım sektöründe çalışanlarının eğitim seviyesinin düşük olduğu, günlük yaklaşık 4.5 Dolar aldığı belirtilmektedir (Martin ve Taylor, 2013:8).

İyi Uygulama Örneği Olarak Kanada

Kanada'nın göçmen işgücü sistemi dünyada önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Amerika, Kanada'nın tarım işçiliğinin yasallaştırılmasında en iyi uygulamaya sahip olduğunu belirtir (Owen, 2000, akt. Hennebry ve Preibisch, 2010: 23). İyi bir uygulama örneği olan Kanada'da SAWP (Seasonal Agricultural Worker Program) adı verilen bir programla mevsimlik işçilerin çalışma koşulları düzenlenmektedir. Buna göre Kanadalı işveren çalışanların beslenme, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür (Barnes, 2013: 659).

Kanada, geçici tarım işçisi sağlamak için Jamaika ile 1966' da bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmanın SAWP' nin temelini attığı söylenebilir. Jamaika'yi Barbados, Trinidad Tobago ve Meksika izlemiştir. Barnes (2013: 659) Meksika'nın programa girişinden bu yana yaklaşık olarak 15,000-17,000 Meksikalı işçinin Kanada' ya gittiğini belirtmektedir.

İşverenleri işçilere karşı sorumlu tutan SAWP, Amerika'daki H-2A programı ile benzerdir, Meksika ve Karayipler'den tarım işçisi alır. Program, yıllık 20 000' den fazla Meksikalı ve Karayip işçileri 6 hafta ila 8 ay süreler arasında değişen tarım işlerinde çalıştırmak üzere işçi gönderir (Binford, Akt. Duruiz, 2011: 38). SAWP'da işçi ve işveren arasında bir iş sözleşmesi yapılır. Bu sözleşmede işçinin yapacağı işler ve çalışma koşullarına ilişkin detaylar yer alır. Buna göre

işveren 240 saatten az olmamak kaydıyla işçileri istihdam eder. Çalışma süresi 8 saattir. Ancak ek ücret karşılığında işçinin çalışmasını isteyebilir, karar işçininidir. Kesintisiz 6 saat çalışmanın karşılığında bir gün mola alır. Fakat tarım işinin ertelenmeyecek kadar acil olduğu durumda işveren yine ücret karşılığında işçinin çalışmasını isteyebilir. İşveren işçilere kalacak yer sağlar. Her çalıştığı gün boyunca yemekler için 30 dakika izni vardır. Bunlar sözleşmede açıkça yer almasına rağmen, bazı araştırmalar işçilerin kötü koşullarda yaşadıklarını belirtmiştir (Preibisch, 2004, Akt. Carvajal, 2008: 83).

Düşük ücret, zor ve tehlikeli bir iş olmasından dolayı çok az sayıda Kanadalı, tarımsal işlerde çalışır. Hasat vakti ülkeye gelmeleri ve iş hacminin genişlediği zamanlarda ulaşılabilir kişiler olması nedeniyle göçmen tarım işçileri ülkede değerli görülmektedir (Carvajal, 2008: 73)

Hennebry ve Preibsch (2010: 24) SAWP'nin ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlaması ve talebe dayalı olup, kota olmaması sebebiyle işçiler ve ülkeler için çekici olduğunu belirtir. Model program olarak adlandırılırken, SAWP'nin temel aksaklığı, işçilerin tek bir işverene bağlı olarak çalışması ve işini kaybederse sınır dışı edilecek olmasıdır.

Program beş ilke çerçevesinde işlemektedir (Akt. Ferguson, 2007:41):

- Ürünleri zamanında ekip biçilmesini sağlayarak Kanada' nın refahını sağlamak ve tarımla ilgili istihdama bağlı olarak Kanadalı işçilerin çalışma olanaklarını arttırmak,
- İşgücü ve beceriye yönelik ödenekleri geliştirerek Kanada ekonomisinin etkililiğini geliştirmek,
- Göçmen işçilerin daha iyi ödeme yapan işlere ulaşmasını sağlayarak ve yasadışı göçle bağlantılı riskleri azaltarak işçilerin iyilik hallerini geliştirmek
- İşçilere güven içerisinde evlerine dönme olanağı sağlamak

- Göçmenleri de içerecek şekilde göç sistemini yönetmeyi ve uygulamayı, yurtiçi işgücünün etkilerini, SAWP'nin genel yararlarını göz önüne alarak Kanada halkının güvenini kazanmaktır.

Sonuç olarak; dünya genelinde üst sosyo-ekonomik koşullara sahip ülkelerde tarım sektöründe çalışanların oranı düşüş gösterse de, ihtiyaç daha çok farklı ülkelerden mevsimlik göç yoluyla karşılanmaktadır. Kadınlar özellikle orta ve alt sosyo-ekonomik koşullara sahip ülkelerde tarımda çalışmaya devam etmektedir. Çalışma ve yaşam koşulları her ne kadar iyi durumda olmasa da kadınların yoksulluklarını gidermede tarımda çalışmak önemlidir.

2.1.3. Türkiye' de Mevsimlik Tarım İşçiliği

TÜİK'e göre Türkiye'de 2013 yılı itibariyle nüfusun %24,7'si tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu durum tarımın ülke ekonomisinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği ile kaynaklarda tarım işçiliğinin gelişimiyle ilgili daha çok dönemsel inceleme yapıldığı görülür (Çetinkaya, 2008: 29; Geçgin, 2009: 25; Özbek; 2007: 39; Yıldırım, 2014: 49; Pelek, 2010: 33; Akbıyık; 2011:136) Bu çalışmalardan hareketle Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği ile ilgili olarak şunlar söylenebilir:

1950'li yıllardan önce; Osmanlı devletinin çöküşe geçmesiyle, toprağın devlet adına işletilmesi olan tımar sistemi bozulmaya başlamıştır. Daha sonra getirilen özel mülkiyet hakkı sonucu nüfuzlu kişiler toprak sahibi olmuşlar ve toprakların işletilmesi amacıyla köylülere kiralamaya başlamışlardır. I. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği yıkımlar ekonomik ve sosyal koşulları olumsuz etkilemiştir. Bu yıkımlar özellikle topraksız köylüler açısından olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra her ne kadar kırsal kalkınma önem kazanarak tarım faaliyetlerine ağırlık verilse de patlak veren II. Dünya Savaşı tarımsal gelişmeyi sekteye uğratmıştır.

1950'li yıllar Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi, liberal ekonomi anlayışını benimsemesi, Marshall yardımları gibi hareketlenmeler yurtdışıyla bağlantı

kurma açısından önem taşımaktadır. Bu gelişmeler metalaşmayı beraberinde getirmiş ve üretim ihtiyacı karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu durum kadınların emeği açısından güçlü etkiler yaratmıştır.

1980'li yıllar sonları ve özellikle 1990'lı yıllar, mevsimlik tarım işçiliği açısından bir başka dönüm noktası olmuştur. Bu yıllarda Doğu ve Güneydoğu'da uygulanan zorunlu göç politikası sonucu (resmi rakamlara göre) 953.680 ile 1.201.200 kişi yerinden kişi yerinden edilmiştir (Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, 2006: 61). Bu yerinden olma sonrası büyük şehirlerde bağlantıları olan kişiler büyük şehirlere göç ederken, böylesi bir desteği olmayanlar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki şehir merkezlerine göç etmişlerdir. Sosyal ve ekonomik olarak zor durumda kaldıkları için geçici iş olanakları aramaya başlamışlardır. Mevsimlik işçilik de bu arayışın sonucu gittikçe yaygınlaşmıştır (Gülsoy, 2013: 38). Yine tarımsal dönüşüme paralel olarak devletin tarıma verdiği destekte sınırlamalar yapmasının ya da desteği kesmesinin sonucu yoksulluğun artmasının insanları yeni istihdam arayışlarına yönelttiği belirtilmektedir (Yaman-Öztürk ve Akduran, 2013:192).

Sonuç olarak Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliğinin ortaya çıkmasında ekonomik, sosyal, siyasal koşulların etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu koşullar sonucu bugün Türkiye'de birçok şehirde mevsimlik tarımda işgücüne ihtiyaç duyulmakta ve bu ihtiyaç özellikle ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden karşılanmaktadır. Nitekim 2011 yılında yapılan "Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması" na göre Şanlıurfa ve Adıyaman il merkezlerinde mevsimlik tarım işçiliği yapan aileler Türkiye'de 48 farklı ilde çalışmaktadır (Şimşek, 2012: 18). Bugün mevsimlik tarım işçiliği büyük ölçüde kaynağını özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden almakta ve pamukta çalışmak üzere Adana, Şanlıurfa'ya; pamuk, tütün ve üzüm için Ege'ye; fındık için Karadeniz ve Marmara Bölgesi'ne; bakliyat için ise İç ve Orta Anadolu illerine doğru göç olmaktadır. İşçiler izledikleri bu güzergâhlarda birçok sorunla karşı karşıya gelebilmektedir: Bu sorunlar var olan yasal düzelmelerle birlikte bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

2.1.4. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Karşılaştıkları Güçlükler

Tarım, Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre gezici mevsimlik tarım işçilerinin sayısı 300 000 civarında olup, bu sayıya kayıt dışı çalışanlar ve çocuklar ilave edildiğinde sayının bir milyonu bulduğu belirtilmektedir (Akt. MİGA, 2012:3).

Mevsimlik tarım işçileri, her yıl ortalama Mart-Nisan aylarında başlayarak Kasım ayına kadar devam eden bir sürede farklı şehirlerde çalışmaktadırlar. Bu seyahat çoğu zaman ailenin kadın, erkek, çocuk tüm üyelerinin katılmak zorunda kaldığı bir durum halini almaktadır. Çünkü ailelerin çoğunluğu yoksuldur, kış aylarını çalışmadan geçirmekte, iş bulabildikleri ve çalışabildikleri ölçüde hayatta kalmaya çalışmaktadır. Bu nedenle de çoğu zaman birkaç şehir dolaşmakta, kışa daha fazla para kazanma arzusuyla girmektedirler. Mevsimlik tarım işçilerinin bu göçler sırasında yaşadıkları sorunlar, mevsimlik göçe başladıkları esnada başlamakta ve çalıştıkları süre boyunca da katlanarak devam etmektedir. Elbette ki yasal düzenlemeler bulunmaktadır ancak 50'den az işçi çalıştırılan (50 dâhil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerde 4857 Sayılı İş Kanunu'nun uygulanmaması, mevsimlik tarım işçiliği açısından ciddi bir eksikliklerdir. Buna karşılık 2010 yılında "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi" hakkında yayınlanan Başbakanlık Genelgesi birçok noktada tarım işçilerinin haklarının güvence altına alınmasını öngörmektedir. İşçilerin çalıştıkları yerlere ulaşımlarından beslenmeye, barınmadan eğitim, sağlık gibi noktalarda karşılaştıkları sorunları çözüme kavuşturmak üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik, İçişleri, Milli Eğitim, Sağlık, Ulaştırma, Tarım ve Köy İşleri Bakanlıkları ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve Türkiye İş Kurumu'na sorumluluklar yüklemektedir. Bu anlamda büyük önem taşımaktadır. Yine mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını araştırmak üzere Meclis Komisyonu oluşturulmuş ve 2015 yılında rapor açıklanmıştır. Rapora göre tüm yasal düzenlemelere rağmen mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştıkları güçlükler devam etmektedir. 2010/6 Genelgesi'nin beklendiği gibi sonuçlar vermemesiyle birlikte bu düzenleme kaldırılarak 19 Nisan 2017 tarihinde 2017/6 tarihli Mevsimlik Tarım İşçileri

Konulu Genelge kabul edilmiştir. Genelgeye göre mevsimlik tarım işçilerinin gece yolculuk etmeleri yasaklanmış, işçiler için valiliklerce yerleşim alanlarının oluşturulması, işçilerin sağlık, eğitim, su, elektrik, çocukların bakımı gibi ihtiyaçları doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı'na, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na ve Sağlık Bakanlığı'na çeşitli sorumluluklar yüklenmiştir. Genelgede kadınların durumuna ilişkin spesifik bir önlem alınmamıştır. Bu yasal düzenlemeler göz önüne alınarak mevsimlik tarım işçileri ile yapılan çeşitli çalışmalar incelendiğinde, işçilerin karşılaştığı güçlüklerin çoğunlukla Bin Yıl Kalkınma Hedefleri göz önüne alınarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Çeşitli kaynaklardan derlenen mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştıkları temel güçlükler şu şekilde sıralanabilir (Akbiyık, 2011: 144-151; Benek ve Ökten, 2011: 659-671; Şimşek, 2011; Çınar ve Lordoğlu, 2011: 431-442; Çınar ve Lordoğlu, 2010: 22-32; Özbekmezci ve Sahil, 2004: 265-271; Yıldırak ve diğ., 2002; Uyan Semerci ve diğ. 2014, Arslan, 2016: 1411-1415; Demir, 2015: 185-191; Kaya ve Özgülnar, 2015: 118-123; Koruk, 2010; Lordoğlu ve Etiler, 2013; Ulukan ve Ulukan, 2011; Beleli, 2013; Bulut, 2013; Çelik ve diğ., 2016):

Yoksulluk: Temel yaşamını sağlayacak asgari gelire sahip olamama durumu ile ifade edilen yoksulluk olgusu, sadece gelire ifade edilemeyecek kadar da karmaşık ve çok yönlü bir sosyal sorundur. UNDP tarafından hazırlanan 2014 İnsani Gelişme Raporu'na göre Türkiye 187 ülke arasında 69. sırada yer almaktadır (UNDP; 2014). Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin bu sıralamasına ilişkin raporun temel noktalarını ise uzun ve sağlıklı yaşam, eğitim, gelir oluşturmaktadır. 2013 TNSA sonuçlarına göre ise kaba ölüm hızı %5 iken bu oran mevsimlik tarım işçileri için %22,6'dır. Sağlıklı içme/kullanma suyuna erişim yüzdesi ise 99 iken aynı oran tarım işçileri için %32,9 olmaktadır. İlköğretimde net okullaşma oranı ise kızlarda %96,9'a %74 olurken, aynı oran erkeklerde %97,8'e %78 olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yoksulluk, çalışma, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık gibi temel hizmetlere erişimle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda mevsimlik tarım işçilerinin yoksulluk oranlarının yüksek olduğu söylenebilir.

Ulaşım: Mevsimlik tarım işçileri, genel olarak ortalama Mart-Nisan aylarında göçe başlamaktadır. Aile üyelerinin hepsinin katıldığı bu süreçte, ailelerin büyük çoğunluğu ucuz yöntem olması itibariyle ulaşımda kamyon ya da minibüs kullanmaktadır. Aile üyeleri bu araçlara çalışacakları alanlarda gerekli olan mutfak eşyalarını, gıda vb. ürünleri de yanlarına almaktadırlar. Bu yolculuklar sırasında gereğinden fazla yolcu taşınması, denetimlerin yapılmaması nedeniyle sık sık trafik kazaları meydana gelmektedir. Trafik kazaları sebebiyle çoğunluğu kadınlar ve çocuklar olmak üzere birçok kişi hayatını kaybetmektedir.

Barınma: İşçiler gittikleri alanlarda çalışacakları araziye yakın yerlerde daha çok çadırlarda yaşamaktadır. Çadırlar, tüm aile üyelerinin birlikte kaldığı, çoğunlukla yağmur, soğuk gibi olumsuz hava koşullarına elverişsiz yapıdadır. Ailelerin büyük çoğunluğu aynı yerde yemek hazırlayıp yemekte ve aynı yerde uyumaktadır. Aynı zamanda banyo, tuvalet vb. ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir alan bulunmamaktadır. Bu ihtiyacı gidermek için çadırın dışında yine çadırdan yapılan alanlar kullanılmaktadır. Kadınlar geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri gereği çadırın temizliği, yemeklerin hazırlanması, bulaşıkların ve çamaşırların yıkanması, çocukların bakımından birinci derecede sorumludur.

Eğitim: Mevsimlik tarım işçiliğinde her bir aile üyesi aile için gelir getirici bir unsurdur. Tarla işlerinde çalışamayacak derecede küçük olanlar ise daha çok sutaşıma, çadıra göz kulak olma, varsa daha küçük kardeşle ilgilenme gibi görevleri üstlenirler. Bu nedenle çocuklar göç sürecine katılan aktif işgücünü oluşturmaktadır. Ailelerin büyük çoğunluğunun eğitim seviyelerinin düşük olması, eğitimle ilgili bilince sahip olmamaları, daha fazla para kazanmak istemeleri gibi nedenlerle çocuklar okuldan erken ayrılmaktadır. Ailelerin dönüş süresine bağlı olarak da çoğunlukla okula geç başlamaktadırlar. Bu durum çocukların uyum sorunları yaşamasına ve dolayısıyla okuldan uzaklaşmasına sebep olabilmektedir. Eğitim- Sen' in yapmış olduğu bir araştırmaya (2007) göre çocukların işte çalışmaları durumunda ailelerin kazancı arttığından aileler çocukların okulla bağlantılarının kesilmesine neden olabilmektedir. Bu durumda da toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı olarak kız çocukları dezavantajlı konumdadır. Gündüz-Hoşgör (2010:305) ise, ailelerin çocuk emeğine muhtaç

konumda olmasından dolayı çocukların çalıştığı, annenin çalıştığı ortamlarda ise kız çocuklarınınin kardeşlerin bakımını üstlenmesinden dolayı kızların daha dezavantajlı olduklarını ifade etmektedir. Aynı zamanda eğitim sisteminde yapılan değişikliklerin sonuçlarını özellikle kız çocukları açısından göz önüne almak da önemlidir. Demirli-Yıldız (2016:102) 'a göre, mevsimlik tarım işçisi Kürt ailelerin çocukları Türkçe bilmeden okula başlamaktadır. Çocuklar bu nedenle anadilinde eğitim alan çocuklara göre daha başarısız olmaktadır. Çocukların öğretmenler tarafından "öğrenme güçlüğü ve ya zekâ geriliği olan çocuk" olarak etiketlenmesi, onların eğitim sürecinden dışlanmasına neden olmaktadır.

Kalkınma Atölyesi tarafından hazırlanan "Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar: Sorun Analizi ve Politika Önerileri" adlı raporda çocuğun eğitim sürecinden kopmasının yoksulluk ve yoksunluk halinin devam etmesine neden olacağını dolayısıyla çocukların bu tür problemlerinin erken yaşta çözümlenmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Beleli, 2013: 13).

Milli Eğitim Bakanlığı 2011/25 ve 2016/5 sayılı mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitimleri ile ilgili genelgeler yayınlanmıştır. Bu genelgelerde temel olarak çocukların eğitimlerine devam etmeleri, bunun için yatılı ilköğretim bölge okullarına yerleştirilmeleri eğer bu mümkün değilse de göç ettikleri yerde taşınmalı eğitimden faydalanmaları, şartlı eğitim yardımları ile ekonomik olarak çocuğunu okula gönderemeyenlerin desteklenmesi, yine okuma yazma kurslarının düzenlenmesi, işçilere ve toplum liderlerine bilgilendirme çalışmaları yapılması vb. belirtilmiştir. Yine mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışan ailelerin çocuklarının izlenebilmesi için e-okul sistemi öğrenci genel bilgileri ekranında oluşturulacak bölüme okul yönetiminin öğrenci bilgilerinin düzenli olarak sisteme işleneceğinin altı çizilmiştir. Ancak mevsimlik tarım işçisi çocukların da aile bütçesine katkı sunmaları nedeniyle çalıştırılması, ailelerin yine her gün çalışmaları nedeniyle bir araya toplanamamaları, işçilerin eğitimin gerekliliği konusundaki olumsuz düşünceleri gibi nedenlerle çocukların okula devam edememelerine neden olmaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın da 2012/2 Sayılı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Hakkındaki Genelgesi'nde de mevsimlik tarım işçilerinin ihtiyaçlarının belirlenerek mümkün olduğunca karşılanması, çocuk işçiliği konusunda ailelere yönelik bilinçlendirici çalışmaların yapılması ve çocukların okula devam etmelerinin sağlanması belirtilmektedir. Ancak çocukların okula devam etmedikleri ya da edemedikleri söylenebilir.

Sosyal Güvenlik: Mevsimlik tarım işçilerinin sürekli bir işten yoksun olup, kış aylarını yazın kazandıklarıyla geçirmelerinden dolayı büyük çoğunluğunun sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Sosyal güvencenin olmaması, gelecekte karşılaşılabilecekleri yaşamsal riskleri ve işçilerin yoksulluk ve yoksunluklarını arttırabilmektedir. Sosyal güvenceden yoksun olma hali bu işçilerin emeklilik hakkını engellemektedir. 1 Ocak 2012' den itibaren 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Devlet Tarafından Karşılması Hakkındaki Kanun uyarınca tedavi giderleri Devlet tarafından karşılanan yeşil kartlılar, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamına alınmışlardır. 6111 Sayılı Torba kanunla süreksiz işlerde çalışan tarım işçilerin de bu kanun kapsamına alındığı belirtilmiştir. Bunun için işçilerin gelir testi yaptırmaları gerekmektedir. Mevsimlik tarım işçileri çalışmadıkları süreler için isteğe bağlı sigorta yaptırabileceklerdir (TBMM Araştırma Komisyonu, 2015: 22). Ancak mevsimlik tarım işçileri ortalama 6 ay çalışarak kazandıklarını kalan 6 ay için kullandıklarından dolayı çoğu zaman isteğe bağlı sigorta yaptıramamaktadır.

Çalışma İlişkileri ve Koşulları: İşçilerin işverenlerle kurdukları ilişki aracılar üzerinden olmaktadır. Herhangi bir yazılı sözleşme olmamasından dolayı süreç geleneksel enformel ilişkiler ağıyla yönetilmektedir. Oluşan anlaşmazlıklar daha çok karşılıklı güven ve anlayış temelinde çözülmektedir. Yazılı herhangi bir belge vs. olmadığından mağduriyetler de çoğu zaman giderilememektedir. Bu durumda işçiler, aynı aracı veya işverenle gelecek yıl çalışmayarak benzer durumların yaşanmasını engellemeye çalışmaktadır. Her ne kadar 2010 yılında yayımlanan Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'yle Türkiye İş Kurumu'ndan izin alınmadığı sürece aracılık yapılamayacağı, aracılardan parayı işçilerden değil

yalnızca işverenlerden alacağı belirtilmiş olmasına rağmen (md.5) aracılardan hemen hemen hepsinin işçilerden %10 oranında pay aldığını belirtmekte fayda vardır. Bu %10'luk pay yine enformel bir şekilde belirlenmiştir.

İşçiler için gün erken saatte başlamakta aksamın geç saatine kadar devam etmektedir. Yemek yemek için verdikleri dinlenme süreleri ise kısa olmaktadır. Kadın işçiler ise tarladaki işin yanı sıra akşam çadıra döndüğünde yemeğin hazırlanması, bulaşığın yıkanması, çocuklarla ve eşle ilgilenilmesi vb. işlerini yerine getirmekte, ertesi gün de erken kalkmaktadır. Tüm bunların ücretsiz, zaten kadının yapması gereken işler olarak görülmesinden dolayı kadınların emekleri karşılığında aldıkları ücret erkeklerden daha düşük miktarda olmaktadır. Örneğin 2014 yılı TÜİK Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı Araştırması'na göre erkekler günlük 54 TL alırken, bu oran kadınlarda 41 TL'dir. Seçilmiş faaliyet türlerine göre mevsimlik işçilere ödenen günlük ücretlere bakıldığında, en fazla mevsimlik işçi çalıştırılan faaliyetlerden, çapalama hizmetleri için kadın işçilere 39 TL, erkek işçilere 46 TL, hasat hizmetleri için kadın işçilere 43 TL ve erkek işçilere ise 49 TL ödendiği görülmektedir. Bu durum kadınların çalışma koşulları ve ilişkiler açısından daha dezavantajlı olduklarını göstermektedir.

Sağlık: Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve barınma koşullarının olumsuz olması nedeni sağlık durumlarını da önemli ölçüde etkilemektedir. Yeterli ve dengeli beslenememe, çalışma yerlerinde sinek, yılan, akrep gibi hayvanların olması, temiz içme suyuna erişimdeki zorluklar, buzdolabı olmadığı için besinlerin uygun koşullara göre saklanamaması, tuvalet, banyo ihtiyacının sağlıklı bir biçimde karşılanamaması gibi nedenlerle bulaşıcı hastalıkların görülme olasılıkları yüksek olabilmektedir. Kadınlar açısından durum daha da zorlayıcı olabilmektedir. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlığını Geliştirme Programı'na göre (Şimşek, 2015:3) gebe kadın yüzdesi 13,8'dir. Kadınların birçoğu çoğunlukla hastaneye gitmemekte, çocuklarını kendi imkânlarıyla doğurmakta, doğum sonrası destek de almamaktadır. Kadınların ve tüm mevsimlik tarım işçilerinin sağlık eğitimi, ana-çocuk ve üreme sağlığı, aile planlaması, erken tanı ve tedavi konularında ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır.

İş Sağlığı ve Güvenliği: Mevsimlik tarım işinde çalışmak zorlu ve riskli bir iştir. Çünkü kişilerin temel ihtiyaçlara erişememeleri, olumsuz hava ve çevre koşulları, çalışma alanında koruyucu hiçbir önlem almadan çalışma gibi nedenler işçileri tehlikelere açık bir hale getirmektedir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu işverenlere faaliyet konularına bakmaksızın tüm çalışanlara karşı sorumluluk yüklemektedir (M.1). Ancak, işveren konumundaki toprak sahiplerinin kar edememe düşüncesi, denetimlerin yetersizliği nedeniyle sorunlar devam edebilmektedir.

Sosyal Dışlanma: Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı temel sorunlardan biridir. Yukarda belirtilen diğer hizmetlere erişimleri önündeki engellerin yok edilmemesi bu dışlanmanın devam etmesine neden olabilmektedir. Mevsimlik işlerde çalışanların daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden olan Kürt ve Arap kökenli insanların olduğu düşünüldüğünde meselenin etnisite ile ilgili olan tarafı dikkat çekmektedir. Mevsimlik tarım işçilerine yönelik sosyal dışlanma daha çok etnik köken temelinde ele alınmaktadır. Küçükkırca (2012:197) ve Duruiz (2012: 32)' de meselenin etnisite bağlamında ele alınmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Önen (2012) de, Roman ve Domların da mevsimlik işler yaptığını, bu işlere yönelmelerindeki göç dinamiklerinin farklı olduğunu ifade etmektedir. Dünya genelinde de mevsimlik tarım işçilerinin çoğunluğunun başka ülkenin vatandaşları olduğu göz önüne alındığında Wallerstein'in 'işgücünün etnikleşmesi' kavramının yerine oturduğunu söylemek mümkündür (Özgan-Mısırcı, 2015: 43-47). Türkçe'yi yeterince konuşamama, çoğunlukla araziye yakın yerde kaldıklarından şehir merkezleriyle bağlantılarının olmamasına ve yerel halkla iletişim kuramamalarına neden olmaktadır. Etnik kökenlerinin farklı olması şiddete de dönüşebilmektedir. Ülkenin doğu ve güneydoğusunda yaşanan çatışmalardan ve şehit haberlerinden dolayı mevsimlik tarım işçilerine yönelik saldırılar ve tehditler ortaya çıkabilmektedir (BBC Türkçe, 8 Eylül 2015). Yine etnik köken temelinde işçilerin aldıkları ücretler yerel halktan daha düşük miktarda olabilmektedir.

Kadınlar ise patriarkal bir sistemde hem kadın olmaları hem de etnik kökenleri itibariye daha fazla dışlanmaya maruz kalmaktadır. Daha fazla iş yapıp, çadırdaki yerine getirdikleri işlerin zaten kadınların temel görevi olduğu anlayışı düşük ücret almalarına neden olmaktadır. Ayrıca işverenle ilişkiler, erkekler üzerinden yürümektedir. Kadınlar çoğu zaman eşleri veya aileden büyük bir erkek olmadan çalışmaya gitmemektedir. Yerel halkla konuşamamaktadır. Bu durum kadınların yaşadığı baskıyı arttırabilmektedir.

Bu sorunlar dışında, Suriye'den gelen sığınmacıların istihdam piyasasında ücretsiz ve ya düşük ücretle çalışmayı kabul etmelerinden ötürü işverenlerce tercih edilmesi ve bundan dolayı iş olanaklarının azaldığı, istihdam konusunda sıklıkla çatışmalar yaşandığına dair bilgiler de bulunmaktadır (Uyan Semerci ve diğ., 2014: 74).

Yukarıda belirtilen hususlardan hareketle toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil toplumsal yapının varlığı nedeniyle kadınların tüm güçlükleri yaşamada erkeklere göre daha dezavantajlı olduğu, var olan yasal düzenlemelerin işlevsel olmadığı söylenebilir. Bu bağlamda sosyal adalet ve insan hakları temelinde birey, grup ve toplulukların karşılaştıkları güçlükleri aşmalarında onlara yardımcı olmayı ve güçlenmelerini amaçlayan sosyal hizmet disiplini açısından böylesi güç koşullar altında kadınların durumunu ayrıca ele almak gereklidir.

2.2.FEMİNİST SOSYAL HİZMET VE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLAR

Sosyal bilim literatüründe sıklıkla kullanılan feminizm, en temelde kadın ve erkeklerin aynı haklara sahip olduğunu ifade eden, kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkilerini değiştirmeyi, bu iktidar ilişkilerinin nasıl kurumsallaştığının, yürütüldüğünün ve yeniden üretildiğinin altını çizen bir siyasal akımdır (Arat, 2010: 29; Hooks, 2014: 19).

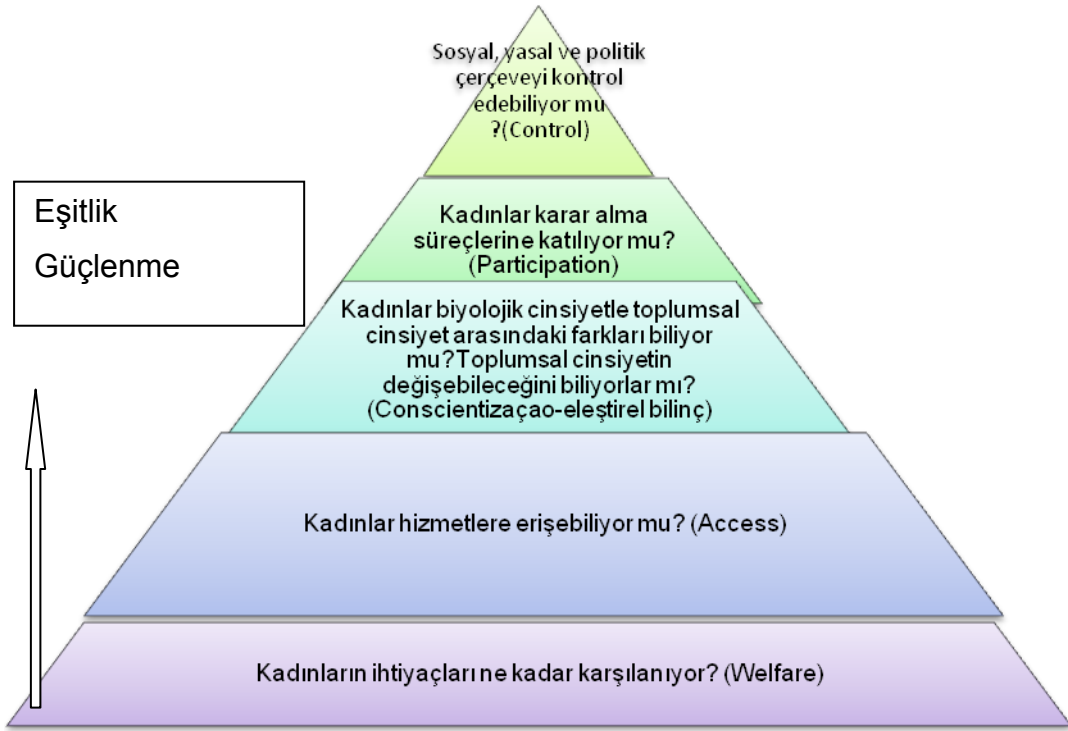
Farklı siyasal, sosyal, kültürel öğelerin etkisiyle feminizm temelde liberal, radikal, Marksist/sosyalist feminizm gibi türlere ayrılmıştır. Liberal feministler

siyasal ve sosyal hayata katılmada kadınların da erkeklerle eşit olması gerektiği düşüncesinden hareket eder. Kadınların cinsiyetlerinden ötürü ayrımcılığa uğradığını kabul ederlerken, kadın erkek arasındaki ilişkileri birer güç ve iktidar ilişkisi olarak görmezler (Ramazanoğlu, 1998: 29). Bu yönüyle de kendisinden sonra ortaya çıkan diğer feminist yaklaşımlarca eleştirilmiştir. Radikal feministler, ataerkilliğin tüm alanlarda var olduğunu bu nedenle kadınların kendilerine baskı uygulayanlara karşı diğer kadınlarla birlikte karşı koymalarını ve kişisel olanın politik olduğunu öne sürerler (Donovan, 2014: 266). Sosyalist feministler ise en temelde cinsiyet eşitsizliğinin sosyal ve ekonomik yapıdan kaynaklandığını ifade ederler. Ben bu araştırmada feminizmi bir bütün olarak, kadın erkek eşitliğini hedefleyen, yaş, cinsiyet, etnik köken, inanç, cinsel yönelim vb. hiçbir ayırım yapmadan, eşitsizliklerin tamamına karşı çıkan bir öğretiyi olarak ele alıyorum.

Bir meslek ve disiplin olarak sosyal hizmet ise sosyal adalet ve insan haklarını temel alarak toplumda incinebilir konumda olan kadın, erkek, çocuk, yaşlı, engelli, kronik hasta, madde bağımlısı vb. farklı nüfus grupları ile çalışır. Temel amacı insanların gereksinimlerini saptayarak karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerine destek olmak ve bu yolla onları güçlendirmektir. Güçlendirme insanlara kendi hayatları ve koşulları üzerinde kontrol kazanmaları için yardım etmektir (Thompson, 2016: 42).

Toplumsal cinsiyet konusunda uzman olan Sara Hlupekile Longwe tarafından toplumsal cinsiyet analizi ve planlaması için geliştirilen ve “Longwe Framework” olarak adlandırılan çerçeveye göre (March ve Diğ., 1999:93-4) kalkınma sürecinde kadınların kaynaklar üzerinde eşit kontrol kazanmaları ve eşit bir biçimde katılmaları için kadının güçlenmesi gereklidir. Eşitliğin beş seviyesine odaklanan çalışmasında bu düzeyler şunlardır:

Şekil 1: Kadının Güçlenmesi Çerçevesi

Bu seviyelerin hiyerarşik olduğunu ifade eden Hlupekile, şekilde belirtilen alanlarda eşitliğin sağlanmasının güçlenmeyi arttıracacağını belirtmektedir. Yazar, ihtiyaçların karşılanması olarak ifade ettiği “refah” a tek başına odaklanılmasının kadınları güçlendirmeyeceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda feminist kuramın sosyal hizmet içerisinde kullanılması kaçınılmazdır.

Feminist kuram toplumsal cinsiyet kavramını odak alarak birey, grup ve toplulukların karşılaştıkları güçlülere eşitlikçi bir biçimde yaklaşır. Teater (2015: 105) feminizmin sosyal hizmet uzmanlarının ve müracaatçılarının büyük çoğunluğunun kadın olmasından dolayı sosyal hizmet disiplini için uygun olduğunu ifade etmektedir. Feminist teoriyi uygulamalarında rehber alan sosyal hizmet uzmanlarının temel amaçlarının patriarkayı sonlandırma, kadınları güçlendirme, çevresi içinde birey bağlantısını görme, kadınların farkındalık düzeylerini yükseltme ve toplumu, yapısal toplumsal cinsiyet eşitsizliklerin kaynağı olarak ele almak olduğunu altını çizmektedir. Çünkü feminist sosyal hizmet, sorunların salt bireye özgü olmadığını altını çizerek toplumsal nedenlere vurgu yapar (Dominelli, 2012: 162). Kişisel olan politiktir ilkesinden

hareketle kadınların karşılaştıkları güçlüklerin yapısal nedenlerine vurgu yaparak onların güçlenmelerine katkı sağlar (Buz, 2009: 53).

Türkiye'ye bakıldığında kadınların baskın ataerkil ideolojiden dolayı ikincil konumda olduğu söylenebilir. Henüz anne karnında iken başlayan toplumsal cinsiyete dair beklentiler, ailede kız çocuğu olmakla devam eder. Bu kız çocuğu yaşamında eş ve anne rollerine hazırlanır. Bu bağlamda ev işleri, çocukların ve varsa yaşlıların bakımı, eşin fizyolojik ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanması kadının temel görevi olarak kabul edilir. Kadınların tüm bu rol ve sorumlulukları yerine getirmesi kadının “şefkatli, merhametli, anaç olması” gibi toplumsal cinsiyet rolleriyle meşrulaştırılır. Ataerkil tahakküm kadının cinselliği, mekânsal hareketliliği ve davranış biçimlerini etkileyerek toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesine neden olmaktadır.

Moghadam (2003:4), Müslüman ülkelerde kadınların eş ve anne olarak algılandığı, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın alışılmış olduğunu belirtmektedir. Yazara göre erkekler gelir sağlayıcı rolünü üstlenirken kadınlar evlenmeli ve çocuk sahibi olmalıdır. Ancak kadınların bu durumunu salt İslam ile ilişkilendirilmesinin yanlış olacağını belirten Moghadam, yüksek doğurganlık oranı, düşük eğitim düzeyi ve işgücüne katılımın düşük olmasının kadınların ikincil planda kalmasıyla yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir. Kadınların erkeklere oranla daha düşük eğitim seviyesine sahip olmaları, kadına biçilen annelik ve eş olma rolü nedeniyle kadınların çalışamayacağı yönündeki inanışlar ve bunun kadınlar üzerinde yarattığı toplumsal baskılar vb. nedeniyle kadınlar eğitimden sağlığa, politikadan, istihdama pek çok alanda kamusal alanın dışına itilmiştir.

Kandiyoti ve Kandiyoti ise (1987:322) Ortadoğu ülkeleri içerisinde Türkiye'nin kadının özgürleşme meselesini geniş ve kapsamlı ele alan bir Cumhuriyet olduğunu ifade eder. Bağımsızlık savaşını takiben yapılan inkılâplarla kadınların sosyal ve siyasal yaşamında önemli kazanımlar elde etmiştir. Ancak Kemalist ideolojinin kırsal alanda uzun zaman bir etki yaratmadığını adeta ölü olduğunu, dini nikâhların ve çocuk yaşta evliliklerin yapıldığını, başlık parasının talep

edildiğinin, kız çocuklarının eğitim fırsatlarının kısıtlanması gibi durumların yaşandığının altını çizmektedir.

Modernleşme hareketleri, Türkiye’de kadın haklarının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu modernleşme hareketleri ülke içinde bölgeler arasında da farklılıklar yaratmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin bu açıdan daha dezavantajlı olduğu söylenebilir. Gündüz-Hoşgör ve Smits’in 2006 yılında hazırladığı rapora göre, Türkiye’deki kırsal alanlar açısından kadınlar için tarım dışı istihdam olanakları oldukça sınırlıdır. Erkeklerin eğitim durumu eşlerinden daha yüksektir. Erkeklerin kadınlardan daha zeki olduğu ve önemli kararların erkekler tarafından alınması görüşlerine katılan kadınların oranı yüksektir. Buradan hareketle kadınların ataerkil ideolojinin yeniden üretilmesinde merkezi bir rol oynadığının altı çizilmektedir (2006; 15). İlkaracan ise (1998: 73) kadınlara evlenmeleri konusunda baskı yapılması, erken ve zorla evlilikler, başlık parası, berdel evliliği gibi geleneksel birtakım mekanizmalarla kadınların cinselliklerinin baskılandığını ve bu durumun da kadınların toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmeleri üzerinde büyük etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Kadının insan haklarını ciddi ihlal eden bu durumlar her ne kadar yasaklansa da hala özellikle tarımsal ilişkilerin hâkim olduğu alanlarda varlığını sürdürmektedir.

Tarımsal ilişkiler, kadın ve erkekler arasındaki hiyerarşik ilişkiyi derinleştiren özellikler taşır. Ecevit (1994: 95-96), tarımsal ilişkilerde kadının konumunu şöyle özetlemiştir:

- “Kadınlar tarımsal ilişkilerde çok yönlü eşitsizliklerle karşı karşıyadır.
- Kadının içinde bulunduğu toplumsal ilişkiler daha geniş kadının ezilmişliğini yansıtır.
- Kadın kendi emeğinin getirisine sahip olamamaktadır.
- Kadınlar, güç/iktidar kaynağı olabilecek ilişkilerin dışında bırakılmışlardır.
- Kadınların kendilerini geliştirebilmelerini sağlayacak her türlü olanaklar çeşitli mekanizmalarca engellenmiştir.
- Kadınlar mülkiyet hakkından yoksun bırakılmışlardır.

- Kadınlar kırsal ilişkilerin nerdeyse tamamını kapsayan ataerkil ilişkiler içinde yaşamaya mahkûm bırakılmışlardır. Kadınların güç/iktidar ilişkilerinin dışında tutulabilmeleri için gerekli koşullar oluşturulmuştur”.

Bu çalışmada ele alındığı üzere mevsimlik tarım işçisi kadınlar çadırdaki yemek yapma, çamaşır yıkama, çocuk bakma gibi rolleri yerine getirmektedir. Kadınların yaptıkları bu işler ev işinin uzantısı olarak görüldüğünden ekonomik bir faaliyet olarak kabul görmemekte dolayısıyla karşılıksız kalmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar bu karşılıksız işlerin yanı sıra aynı zamanda çoğu zaman ücretini doğrudan kendisinin almadığı bir işte çalışmaktadır. Bu iş, yılın ortalama altı ayını farklı mekânlarda olmayı ve daha çok çadırlarda yaşamayı gerektirmektedir. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştığı ulaşım, sağlık, barınma, yoksulluk, eğitim, ayrımcılık gibi güçlükler kadınları daha fazla etkilemektedir. Kadınların karşılaştıkları bu güçlükler ve ihtiyaç duydukları hizmetler mekâna bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Bu durum kadınların görünmezliğini arttırmaktadır. Mekân toplumsal olarak üretilir, bu nedenle kamusal mekânlar erkek egemendir (Alkan, 2005: 54). Tarım alanlarının birçoğunun şehir merkezinden uzak olması ve kadınların da buralarda çalışmak durumunda olduğu, erkeğin kadının hareket alanını kısıtlaması göz önüne alındığında kadınların kentsel mekânlardan uzak kaldıkları dolayısıyla kamusal alana katılmalarının zorlaştığı ve hatta olmadığı söylenebilmektedir.

Tarım işinde çalışmanın yeri, zamanı, ne kadar ücret olacağı meseleleri erkekler arasında yürüyen bir iştir. Kadınlar bu sürecin nesnesi konumundadır. İstihdam piyasasında yer almanın kamusal alana katılımının bir görüngüsü olarak okunması, birçok kadın için çalışmanın bir özgürlük ölçütü olarak ele alınmasına neden olmuştur. Hooks (2014: 63), herhangi bir işte ücretli çalışma olgusunun kadın özgürleşmesi açısından kilit bir rol olarak görüldüğünü bunun da çalışan kadınların feminist hareketin dışında kalmasına yol açtığını ifade etmiştir. Çelik ve diğerleri (2016) Dünya Bankası için hazırlamış oldukları raporda, Adıyaman ve Şanlıurfa'da çalışan mevsimlik tarım işçilerini ele almıştır. Kadınların gelir sahibi olmasıyla güçlenmeleri arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmada, güçlenme aile içinde kararlara katılım ve aile içi cinsiyetçi işbölümünde

farklılaşma olarak ele alınmıştır. Araştırmada gelir sahibi olmanın kadınlar için bir güçlenme potansiyeli taşıdığı ifade edilmektedir.

Tarımsal faaliyetler, kadınlar açısından emek yoğun bir süreçtir. Kadınlar bu süreçte doğrudan gelir getirici bir faaliyette bulunmanın yanı sıra zaten yapması gerektiği anlayışına bağlı diğer işleri de ücret almadan yerine getirmektedir. Kadınlar bu işlerde herhangi bir güvence olmadan çalışmaktadır. Dolayısıyla bu anlamda mevsimlik tarım işçisi kadınlar “prekarya”nın temel üyeleri haline gelmektedir.

Prekarya, Guy Standing’ in “Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf” adlı çalışmasında (2015) dile getirdiği bir kavramdır. Standing proletarya kavramının geçerliliğini yitirdiğini, bunun yerine prekarya kavramının daha doğru olacağını ifade etmektedir. Küreselleşme sonucu ortaya çıkan bir kavram olarak belirtilen prekarya kavramı ilk kez 1980’li yıllarda Fransız sosyologlar tarafından geçici ve mevsimlik işçileri tanımlamak için kullanılmıştır. Geçici olmak prekaryanın temel bir unsuru olmakla beraber kavram (24) bundan daha ileriye giderek 7 tip güvenceden yoksun kişileri kapsadığını belirtmektedir. Bunlar; emek piyasası güvenliği, istihdam güvenliği, iş güvenliği, çalışma güvenliği, vasıfların yeniden üretimi güvenliği, gelir güvenliği ve temsil güvenliğinden yoksun kişilerdir (26). Emeğin büyük ölçüde enformelleşmesi kadınların çalışma koşullarında ve ücretlerinde bir gelişme olmaması, güvencesiz işlerin çoğunda kadınların çalışıyor olması vb. nedenler kadınları prekarya sınıfına dâhil etmektedir (107-113). Mevsimlik tarım işçisi kadınlar, yukarıda belirtilen güvencelerden hiçbirine sahip değildir. Tarımsal faaliyetlerin başlangıcı olan mart- nisan ayı gibi evlerinden ayrılmakta ekim- kasım ayı gibi dönmektedirler. Mevsimlik tarımda çalışan kadınların büyük çoğunluğunun çok çocuklu ve eğitimsiz olması, yaşadıkları yerlerde hâkim güçlü ataerkil değerlerin varlığı göz önüne alındığında gündelik yaşamlarında sorunlarla karşılaşmaları ve birtakım hizmetlere ihtiyaç duymaları muhtemeldir.

Bilindiği üzere ihtiyaç kavramı sosyal hizmet terminolojisinde sıklıkla üzerinde durulan bir kavramdır. Maslow’un yapısal eşitsizlikleri göz önüne almadan bir

hiyerarşiye dayandırdığı insan ihtiyaçları kavramsallaştırması insan hakları ve sosyal adalete bağlı olarak ele alınmadığından eleştirilmiştir. Bu nedenle İfe, sosyal hizmet uygulamasını ihtiyaç tespit eden bir meslek yerine insan haklarını tanımlayan, bunları fark eden ve garanti altına alan bir meslek olarak görmenin altını çizmektedir (2008: 89). Max Neff ise önerdiği insani ihtiyaçlar yaklaşımı ile ihtiyaçların sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapının dikkate alınarak giderilmesinde bütüncül ve kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır (Hatiboğlu Eren, 2016: 168). Birleşmiş Milletler tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla ortaya atılan pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları ise meseleyi anlamada daha geniş bir pencere açmaktadır. Bu yaklaşıma göre pratik toplumsal cinsiyet ihtiyacı, kadınların gündelik yaşamlarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen yapılar içinde var olmayı ifade ederken, stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyacı bu yapıları değiştirme ve dönüştürme amacı güden ihtiyaçlar olarak kavramsallaştırılmaktadır (Alkan, 2005: 61). Kadınların gündelik yaşamlarında cinsiyetçi işbölümü sonucunda ortaya çıkan beslenme, barınma, eğitim, sağlık gibi gereksinimleri kadınların pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları iken, işgücünün toplumsal cinsiyetçi yapısının ortadan kaldırılması, çocuk bakım yükünün eşler arasında paylaşılması, siyasal eşitliğin sağlanması gibi noktalar stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarıdır. Her iki ihtiyaç türü de birbirini etkileyen ve kesin sınırlarla ayırmanın zor olduğu bir yapı sergiler. Hovorka (2006: 56), ihtiyaçları pratik ve toplumsal cinsiyet ihtiyaçları olarak tanımlamanın toplumsal cinsiyet odaklı kalkınma açısından kadının güçlendirmesini sağlamada gerekli bir unsur olduğunun altını çizer. Bu noktadan hareketle doğrudan mevsimlik tarım işçisi kadınlarla yapılan çalışmalar (Kasımoğlu, 2006; Ergin, 2009; Yıldırak, 2014; Çelik ve diğ., 2016) kadınların daha çok eğitim, sağlık, barınma gibi pratik toplumsal ihtiyaçlarını ortaya koymuştur. Söz konusu araştırmalar incelediğinde geçmiş kuşakların da benzer işlerde çalıştığı ve dolayısıyla gereksinimlerin de benzer olduğu söylenebilmektedir. Bu durum kadınların habitusları ile yakından ilişkilidir.

Bourdieu'ya göre habitus, "eyleyicilerin çok çeşitli durumlarla başa çıkmasını sağlayan bir strateji üretme ilkesidir. Dış yapıların içselleştirilmesinin ürünü olan habitus, alanın taleplerine aşağı yukarı tutarlı ve sistematik biçimde tepki verir"

(Bourdieu ve Wacqant, 2014: 27). Jordain ve Naulin (2016: 42), habitusun, bireylerin sosyalleştikleri süre içinde bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde benimsediği ve içselleştirdiği duygu, düşünce ve davranışlardan meydana geldiğini ifade etmektedir. Habitusu içerisinde bireyler çeşitli sermayelere sahiptir. Sermaye kavramı kişilerin habitusları içerisindeki tutum ve davranışlarında ellerinde bulundurdukları ve bunlara göre hareket ettikleri kaynaklardır. Bu sermayeler ekonomik (maddi kaynaklar), kültürel (özellikle de eğitim yoluyla edinilmiş olan kültürel kodlar) ve toplumsal (ilişkiler ağı) olabilmektedir.

Bourdieu'nun habitus kavramı alanla ilişkilendirilerek alanın yeniden üretilmesi için habitusa ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir. Habitusun bireylerin sosyalleşme süreçlerinde oldukça etkili olduğu ve bu durumda bir değişiklik olmadığı müddetçe koşulların kuşaktan kuşağa aktarma potansiyeli taşıdığını belirtmek gerekir. Bu açıdan bakıldığında mevsimlik tarım işçileri için mevsimlik tarımda çalışma kendi kök ailelerinde ve yaşadığı toplumda var olan bir istihdam biçimidir. Mevsimlik tarım işçisi kadınların büyük çoğunluğu eğitimlerini tam anlamıyla sürdürememiştir. Birçok kadın için mevsimlik işçiliği aileden çocuklara aktarılan ya da evlilik yoluyla başlanılan ancak çevreden aşına oldukları bir süreçtir. Bu süreç tıpkı bir döngü gibi gelecek nesillere aktarılan bir olaydır. Ailesi işçi olan ve çocuk yaşta tarlada çalıştığı için eğitimden kopan kız çocukları evlendikten sonra mümkün olduğu kadar çok çocuk sahibi olmakta ve kendi çocukları da annesi ile benzer süreçlerden geçmektedir. Bu döngü içerisinde zor koşullarla baş etmeye çalışan kadınlar, var olan ataerkil örüntüler nedeniyle zorlukları aşamamakta ya da aşmak için bir gereklilik görmemektedir. İşte tam da bu nedenle feminist sosyal hizmet uygulamaları kadınlar açısından gerekli olmaktadır. Feminist sosyal hizmet uygulamasında sadece birey değil grup ve topluluk düzeylerinde kadınların farkındalıklarını arttıracak, bilinç yükseltecek çalışmaların yapılması, böylece güçlenmelerine katkı sunulması kadınların kendi başlarına karar almalarında etkili rol oynayacaktır.

Genel olarak biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki farklılıkları görebilmek, kadının güçlerinin varlığını ve değerli olduğunu kabul etmek, kişisel

olanın politik olanla bağlantılı olduğunu görebilmek feminist uygulamanın olmazsa olmazlarıdır. Feminist uygulama güçlendirici bir uygulamadır. Nes ve Iadicola (1989: 13), feminist sosyal hizmet müdahale yöntemlerini sosyal hizmetin bileşenleri olan problemin tanımlanması, ön değerlendirme, müdahale stratejileri ve müdahale amaçları ekseninde ele almaktadır. Buna göre liberal, radikal ve sosyalist feminizmde müdahale odakları değişmektedir. Feminizmi bir bütün olarak ele aldığım bu araştırmada mevsimlik tarım işçisi kadınlarla çalışırken Nes ve Iadicola'nın belirttiği tüm amaçlar yerine getirilmelidir. Buna göre mevsimlik tarım işçisi kadınlarla yapılacak feminist sosyal hizmet uygulamalarında esas sorun bireysel yetersizlikler (güven eksikliği, eğitim düzeyinin düşük olması, iletişim kuramama vb.), fırsatların yetersizliği, baskıcı sosyal ilişkiler, kurumsal desteklerin olmayışı ya da yetersizliği, hiyerarşik toplumsal cinsiyet ilişkilerinin toplumsal ve kurumsal olarak sürdürülmesidir. Bu kişisel yetersizliklerin düzeyinin, toplumsal ve kurumsal desteğe erişilebilirliğin, ilişkilerde, kurumlarda ve sosyalizasyon süreçlerindeki ataerkilliğin derecesinin, benlik saygısının ve etnik köken, ekonomik durum gibi ayırıcı özelliklerin etkisinin belirlenmesi gerekir. Müdahale stratejileri kadınların ve de onlara baskı uygulayan erkeklerin bireysel ya da grup terapilerine alınması, kendine yardım ya da destek gruplarının oluşturulması, birey ve grupların güçlenmesi açısından koalisyon gruplarının oluşturulması, bilinç yükseltme çalışmalarının yapılmasına odaklanmaktadır. Bu müdahaleler ile kadınların kendilerine güvenmelerini sağlamak, kadınları ataerkil sistemin değiştirilmesi konusunda harekete geçirmek ve sınıfsal konum, patriarka ve baskı arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından bilinç yükselmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Feminist uygulamalar açısından özellikle grup çalışmaları son derece önemlidir. Yaşanılan sorunların bireysel olmadığı, aynı sorunların farklı kadınlar tarafından da yaşanabildiği, ortak çözümler üretilmesi noktasında yararlı olabilmektedir. Mevsimlik tarım işçisi kadınların sürekli yaşadıkları yerlerde mahallelerde bu tür grup çalışmalarının yapılması, kadınların farkındalıklarını arttırmada ve bilinç yükseltme çalışmalarında etkili rol oynayabilir. Böylece makro düzeyde aktivist hareketler için adım atılmış olacaktır. Literatürde engelli çocuğa sahip annelerle (Tekindal, 2015), alkol sorunu olan kadınlarla (Saulnier, 2003), yeme

bozuklukları olan kadınlarla (Black, 2003), tecavüz mağduru yetişkin kadınlarla (Clemans, 2005), şiddet mağduru kadınlarla (Jones, 2014) yapılan grup çalışmaları bulunmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi kadınlarla ve aynı zamanda erkeklerle sağlıklı iletişim, toplumsal cinsiyet rolleri, ebeveynlik vb. konularda grup çalışmaları yapılabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının mevsimlik tarım işçisi kadınlarla gerek birey gerekse de grup bazında çalışırken Teater'in de belirttiği gibi (2015: 112-114) toplumsal cinsiyet rol analizi, toplumsal cinsiyet rol müdahalesi, güç analizi, atılganlık eğitimi, yeniden çerçeveleme ve yeniden etiketleme tekniklerini uygulamalıdır. Bunun için de birey, grup ve topluluk bazında sahip olduğu kolaylaştırıcı, eğitici, savunucu, bağlantı kurucu, lobicilik gibi becerilerini kullanmalıdır. Kuşkusuz sosyal hizmet uzmanlarının bu çalışmaları yapabilmesinde yasal düzenlemeler oldukça etkilidir. Bu nedenle öncelikli olarak toplumsal cinsiyet körü olmayan yasalar yapılmalı, kadınların bu uygulamalara erişebilmesi sağlanmalıdır. Bunun için de ihtiyaçların karşılanması ve kadınların hizmetlere erişimlerinin sağlanması, kadınların insan haklarından başlamak üzere eğitim almaları ve toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten farklı olduğunu kavramaları önemlidir. Kadınların karar alma süreçlerinde yer almaları ve içinde yaşadıkları sosyal, kültürel, politik çevre üzerinde denetim yetkisine sahip olmaları kadınların güçlenmesi açısından son derece yararlı olacaktır.

2.3.TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ OLARAK ANNELİK

Simone De Beauvoir'ın dönemine damga vuran ve bugün hala geçerliliğini koruyan "Kadın doğulmaz kadın olunur" sözü, toplumsal cinsiyetin ne olduğunu en açık şekilde tanımlamaktadır (Bora, 2012:175). Buna göre kadınlık ya da erkeklik biyolojik olarak doğumla birlikte değil, toplum tarafından yüklenen rol ve beklentilere göre inşa edilen bir olgudur. Bu inşa süreci daha anne karnında bebeğin cinsiyetinin belirlenmesi ile başlamakta, ölümüne kadar devam etmektedir.

Bebeğin cinsiyetinin kız olarak belirlenmesi, pembe kıyafetlerin, oyuncak bebeklerin hazır olması demektir. Erkek çocuk olmak, güçlü, kuvvetli, sert, kişi

anlamına gelirken kız çocuğu olmak anaç, paylaşımcı ve sevecen olan, anneye mutfakta yardım eden, babasının ve abisinin söylediğini ikiletmeyen, ilerleyen yaşlarda eşinin ihtiyaçlarını karşılayan kimse demektir.

Toplumsal yaşamda başlayan ve kadına atfedilen rollerden biri de anne olmak, çocuklara bakmak, onları büyütmek ve yetiştirmektir. Bu rol ve rolün getirdiği sorumluluklar gerek kişinin kendisi gerekse de çevresi, içinde yaşadığı toplumun değerleri ve sosyal politikalarca inşa edilmektedir. Bora (2014:147-148), anneliğin kadının hem güçlendiren hem de ikincil planda kalmasına neden olan bir unsur olduğunu belirtmektedir. Bugün Türkiye’de büyük bir değer atfedilen, sosyal politikaların merkezinde yer alan ve Bora’nın hem güçlendiren hem de güçsüzleştiren bir durum olarak ele aldığı anneliğin mevsimlik tarım işçilerince nasıl deneyimlendiği meselesi önemlidir.

Araştırmanın bu bölümünde annelik meselesi üzerindeki temel tartışmalar hakkında bilgi verilerek, Türkiye’de sosyal politikalar bağlamında anneliğin nasıl ele alındığı tartışılmaktadır.

2.3.1. Annelik Üzerine Tartışmalar

Annelik genellikle kadının “kaderi, alın yazısı”, yerine getirilmesi gereken son görev ve kadınlık kimliğinin bir parçası olarak görülmektedir. Çocuk sahibi olma “sonsuzca kadar mutlu olma” mitinin bir parçası olarak tanımlanmakta bundan dolayı da anne olan kadından çocuğu koşulsuz sevgiyle büyütmesi, ona kendini adaması beklenmektedir (Lewis, 2002: 32).

Anne olmak bir kadının gelişiminde en önemli geçişlerden biridir. Annelik rolleri farklı tarih ve kültürlere göre değişmektedir. Kadının annelik algısı, hayal gücüne, kültürel beklentilere ve kendi annesiyle olan deneyimlerine göre farklılaşmaktadır (Dottinga-Tubbs, 2008: 9). Miller’a göre (2010: 96), pronatalist ideolojilerle beslenen toplumlarda annelik, kadınların kendilerini nasıl tanımladıklarında ve algıladıklarında son derece önemlidir. Glenn ise (1994:3), anneliğin belirli tarihsel durumlar içerisinde kadın ve erkeklerin eylemleri ile inşa

edildiğini ve bu yönüyle de toplumsal cinsiyet kavramı ile yakından ilgili olduğunu ifade etmektedir.

1970'li yılların öncesinde bir içgüdü, soyun devamı gibi farklı nedenlerden dolayı çocuk doğurmak bir yükümlülükken, üreme alanındaki teknolojik gelişmelerle birlikte anneliğin anlamı ve nedenleri sorgulanmaya başlanmıştır (Badinter, 2011: 17). Varoluşçu yaklaşımına göre kadın annelik rolleriyle doğar ve annelik görevleri kadının genetiğinde vardır. Sosyal yapılandırmacı yaklaşım ise anneliğin öğrenilen bir süreç olduğunu öne sürer (Akt. Cervantes, 2013:3).

Arendell'e göre anneliğin ne olduğu ile ilgili tanımlarda çocuğu beslemek, korumak ve bakmak ortak temalar olarak öne çıkar (2000: 1192). Coontz ise (1992, akt. Johnston ve Swanson, 2003: 21) çalışan bir baba ve ev hanımı bir anneden oluşan geleneksel bir ailenin tarihsel ve kültürel olarak bir yanılısama olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre kültür bize anne olmanın ne anlama geldiğini, hangi davranış ve tutumların anneler için uygun olduğunu ve annelerin kimliğini ve ilişkilerini nasıl şekillendirmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Chodorow nesne ilişkileri kuramını kullanarak ağırlıkla çocukluk deneyimlerine dayanan cinsiyet ilişkileri kuramını geliştirmiştir. Buna göre annelik, kadınların neden ezildiklerini anlamının bir yoludur. Kadınların çocukluk deneyimlerinin onları anneliğe hazırladığını öne süren Chodorow, kız çocuğunun anneye özdeşleşmesinin onun için bir dönüm noktası olduğunu ileri sürmektedir. Bunun sonucunda kız çocuğu tıpkı annesinin yaptığı gibi bakıcı rolü ile büyümektedir (Walby, 2014:149-150). Chodorow (Akt. Aktaş, 2013: 56) erkeklerin biyolojik annelik dışında kadınlar tarafından sürdürülen toplumsal ve kültürel rolleri üstlenmedikçe cinsiyetçi sosyo-kültürel yapı ve cinsiyet hiyerarşisinin varlığını devam ettireceğini ifade etmektedir.

Ruddick ise insanların deneyimlerinin ve düşünce biçimlerinin onların nasıl yaşayacaklarını ve davranacaklarını belirlediğini dolayısıyla anneliğin de kadınların içinde yaşadıkları toplumsal süreçlerin içselleştirilmesinden kaynaklandığını öne sürmektedir (Kazak, 2009: 24-25). Anneliğe ilişkin bu durumu anneliğe özgü düşünme biçimi (maternal practice) olarak adlandıran

Ruddick bu pratikte, çocuğun yaşamını sağlamak ve korumak, çocuğun büyümesini teşvik etmek ve toplumsal olarak kabul edilebilir bir çocuk yetiştirmek olarak üç temel alan belirlemektedir (Radosh, 2008: 305).

Anneliğin bir kimlik olduğunu ifade eden Rubin (Akt. Fouquier, 2011: 146), anneliğin öğrenilmiş olduğunu ve bir kadının annelik kimliği geliştirebilmesi için şu dört görevin yerine getirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bunlar; kendisi ve çocuğu için güvenli bir yaşam sağlamak, çocuğunun kendisi için önemli olan kişilerce kabul edilmesini sağlamak, çocuğu daha doğmamışken ona bağlanmak ve kendisini çocuğuna adamasını öğrenmektir.

Rubin'in öğrencisi olan Mercer ise annelik kimliğinin bir süreç olduğunu ve bu sürecin dört dönemden oluştuğunu ifade eder. Bu dönemlerin ilki kadının hamilelikten önceki beklenti dönemidir. Bu dönemde kadın anne olmayı hayal eder ve bekler. Doğumla birlikte kadın bebeğinin biricikliğini tanımaya başladığı, sağlık profesyonellerinin önerileri ve davranışlarını taklit ederek bakım sorumluluğunu almaya başladığı formal dönem başlar. İnfomal aşamada ise bebeğin en iyi nasıl bakılacağı konusunda kendi kararları ile çevresinden gelen yönlendirmeleri izler. Kişisel dönem ise annenin kendisine güvenini, annelik rolü konusundaki tatmini ve bebeğiyle bağlanmasını içermektedir (Mercer, 2004: 227).

Feminist bir şair ve bir anne olan Adrienne Rich 1976 yılında yazdığı *Of Women Born* adlı kitabında anneliğin iki anlamı arasında ayrım yapmıştır. Ona göre bir kurum olarak annelik, kadını baskı altında tutan patriarkal bir yapıdır. Erkek tarafından tanımlanan ve yine kontrolü erkekler tarafından sağlanan bu yapı, kadınlar için baskının kaynağıdır. Oysa bir kadın merkezli bir deneyim alanı olarak annelik (mothering) kadını güçlendiren bir meseledir (O'Reilly, 2008:191).

Miller (2010: 54-55) ise kadınların anne olarak yaşamlarını sürdürdükleri bağlamların sosyal, tarihsel, kültürel olarak inşa edildiğini, kadınların üreme ve çocuk doğurmaya ilişkin beklentileri ve deneyimlerinin başkalarıyla olan etkileşimler yoluyla oluştuğunu ve "otoriter bilginin" hâkim biçimlerine istinaden şekillendiğini öne sürer.

Annelik üzerine yapılan tüm bu açıklamalardan yola çıkarak anneliğin önemli bir yaşam dönemi olarak toplumsal olarak inşa edilen bir süreç olduğu söylenebilir. Bu inşa süreci toplumların sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal özelliklerine göre farklılaşabilmektedir. İnşa süreci insanların nasıl anneler olması gerektiğine ilişkin çeşitli ideolojilerle desteklenmektedir. Butler, kültürel olarak üzerinde anlaşmaya varılan ve anneliğin nasıl bir şey olduğunu ifade eden kavramı annelik ideolojisi olarak tanımlamakta ve bu ideolojilerin annelik söylemlerinin nasıl inşa edildiği üzerinde ciddi etkileri olduğunu öne sürmektedir (2010: 243).

Ataerkil bir ideoloji olarak annelik beyaz, orta-sınıf olup, tüm aile ve çocuklara uygulanabilecek varsayımlara göre hareket etmektedir. Bu ideoloji de annelerin evde kalıp çocuklarıyla ilgilenmesine, çalışmamasına dair söylemler geliştirmekte ve iyi/kötü anne karşıtlığını yaratmaktadır (Green, 2010: 970)

Hays ise araştırmasında “yoğun annelik” (intensive motherhood) ideolojisinin olduğunu ifade etmektedir. Bu ideolojiye göre anneler çocuklarına bakım vermede birinci derecede sorumludurlar. İdeal çocuk yetiştirmek zaman alır, uzmanlar tarafından aktarılır ve duygusal olarak sürükleyicidir. Çalışan anneler örneğinde yaptığı araştırmada yoğun annelik ideolojisinin annelerin kendilerini suçlu ve yetersiz hissetmesine neden olduğunu ifade etmektedir. Anneler çocuklarının ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önüne koymaktadır (Christopher, 2012: 75) Yoğun annelik ideolojisi temelinde üç inancı barındırır: Buna göre, çocuk yetiştirme çocuk merkezli olmalıdır, anneler tarafından yapılmalıdır ve zaman, para, enerji gibi kaynakları hareket geçirerek yapılmalıdır. Bu yolla kadınlardan özel alanda kalmaları beklenmekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sürdürülmektedir (Taylor, 2011: 898).

Rothman ise çalışmasında anneliğin “yoğun” olmaktan çok daha fazla unsuru barındırdığının altını çizmektedir. Yazara göre annelik patriarka, teknoloji ve kapitalizm tarafından şekillenen bir ideolojidir. Ataerkil bir ideolojide ataerkilliğin sosyal düzenlemelerin merkezinde yer aldığını, erkeğin çocuk sahibi olmaya karar verdiğini, kadın bedeninin erkek için bir araç olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda annelik çok az ya da çok fazla doğum, erkek çocuk olana kadar

tekrar deneme, erkeğin infertilitesinin büyük bir sır olarak saklanması, istediği halde kürtaj olamamak ya da kürtaj olmaya zorlanmak gibi anlamlar ifade etmektedir. Teknolojinin ise çocuk doğumunu ve anneliği bir üretim olarak gördüğünü, doğumların büyük bir teknoloji altında dünyaya gelmesinin kadınları bir nesne, bir makine olarak görülmesine neden olduğunu belirtmektedir. Kapitalizm ise ekonomik bir birim olarak ailenin bir üretim yeri olarak görüldüğünü, kadının bedeninin ve çocuğun sahibinin erkek olduğunu ifade etmektedir (1994: 139-140). Rothman'ın bu bakış açısı kapitalizmin kadınların emeklerinin farklı biçimlerde yer almasını ve bu farklılıkların onların yoğun anneliklerini nasıl etkilediğini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır (Taylor, 2011:899).

Arendell iyi annenin beyaz, heteroseksüel, evli ve tek eşli olduğunu, ekonomik olarak kendine güvendiğini ve büyük ölçüde eşinin gelirinden bağımsız olduğunu belirtmektedir. Yazara göre annelik hakkındaki ideolojiler ve bunun sosyal hayatta uygulamalarla güçlendirilmesi hegemonik anneliği ortaya çıkarmaktadır. Patriarkal bir inşa olarak hegemonik annelik, kadının kimliğini çocuk yetiştirmek olarak tanımlamaktadır. Bu ideoloji kadınların hayatını düzenlemekte ve kontrol altına almaktadır. Bu kontrol mekanizmalarından biri de sapkınlık, anormallik (normalden farklılık- deviancy) söylemidir (1999: 3-4). Bu söylem altında yoksul, farklı etnik köken /inanç sahibi anneler, LGBTİ, madde bağımlısı, engelli çocuğa sahip annelerin deneyimleri göz ardı edilmektedir. Literatürde yoğun annelik ideolojisini eleştiren ve orta sınıf annelik algısının yoksul kimseler için geçerli olmayacağını belirten birtakım çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan Verduzco- Baker (2011) araştırmasında etnik kökeni farklı ve yoksul annelerin sevgiyi ve kendilerini adamayı iyi anne olmaları için yeterli gördüğünü ancak bu ailelerin yardım alanlar olarak suçlandığını belirtmektedir. Romagnoli ve Wise da (2012) orta sınıf annelerde görülen kendini suçlama ve disiplinin yoksul annelerde olmadığını, temel ihtiyaçların karşılanmasının çocuk ve annenin iyilik halini sağlayacağını altını çizmektedir. Siyah ve beyazların annelik algılarını kıyaslayan araştırmasında Uzogara ise her iki gruptaki anneler için de avantaj ve dezavantajlar bulunduğunu, beyaz olmayanların daha az endişeliyken, maddi olanaklar açısından kendilerini daha

fazla suçladıklarını ifade etmektedir (2015: 67). Aynı şekilde tek ebeveynin kadın olduğu ailelerde deneyimlere ilişkin çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar kadınların yoksul olup büyük ölçüde sosyal yardımlardan faydalandıklarını, toplum tarafından etiketlendiklerini (Evans, 2014: 73; Kavas ve Gündüz-Hoşgör, 2013: 56) belirtmektedir. Bu çerçeveden mevsimlik tarım işçisi kadınlar değerlendirildiğinde bu kadınların yoksul, eğitimsiz, çoğunlukla çok çocuklu ve farklı etnik kökene sahip oldukları görülmektedir. Dolayısıyla bu annelerin deneyimleri eğitilmiş, çalışan orta-üst sınıftaki kadınlardan farklı olabilmektedir. Bu farklılıkta Türkiye’de ele alınan annelik ideolojisinin oldukça büyük bir etkisi vardır. Bu nedenle bir sonraki bölümde Türkiye’deki annelik ideolojisi ele alınmaktadır.

2.3.2. Türkiye’de Anne Olmak

Türkiye’de anneliği tartışmak modernleşme ile birlikte ailenin değişen konumu ve yapısını tartışmayı gerekli kılmaktadır. “Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Kurulması” adlı çalışmasında Aksu Bora, modernleşmenin gelenekselliğin karşısında, olumlu bir anlam ifade ettiğini belirtmektedir (1998: 18) Modernleşme süreci Batı’dan başlayarak dünyayı etkileyen kapsamlı bir toplumsal değişim süreci olarak tanımlanabilir. Türkiye’de bu değişimlerin ne zaman başladığına ilişkin bilgiler Osmanlı’nın son dönemi ile özellikle Cumhuriyet’in ilk yıllarında toplanmaktadır. Mardin’e göre, batılılaşma Türk tarihinde yüzyıllarca önemli bir yeri olan ve özellikle Atatürk inkılâplarından sonra büyük bir önem kazanan bir meseledir (Mardin, 1965, Akt. Korkmaz ve Bilici, 2011; 33).

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanı ile birlikte sosyal, siyasal kültürel, ekonomik birçok alanda yeniliklere gidilmiştir. Modernleşme çabaları doğrultusunda ele alınan önemli öğelerden biri de nüfus olmuştur. Nüfus politikaları kadın sağlığı ve annelikle yakından ilişkilidir.

Bilindiği üzere Cumhuriyet’in ilanı birçok savaşta büyük kayıplar vererek gerçekleşmiştir. Dolayısıyla 1923-1963 yılları nüfusu arttırmayı amaçlayan

pronatalist politikaların uygulandığı bir dönem olmuştur (Eryurt ve diğ., 2013: 131). Bu dönemde kadınlardan beklenen ulusun geleceği için sağlıklı ve gülbüz çocuklar yetiştirmektir (Duben ve Bahar, 1991, Akt Uluğtekin, 2002). Dolayısıyla bu dönemde hızlı bir nüfus artışının olduğu söylenebilmektedir.

1960'lı yıllar ise izlenen sanayileşme politikası sonucu işgücüne duyulan ihtiyaç artmıştır. Kentler sahip olduğu iş olanakları ile kırsal alanlarda yaşayanlar için cazip hale gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla kırdan kente göçler yaşanmış, bu göç yoksulluk, işsizlik gibi pek çok sosyal sorunun ortaya çıkışını tetiklemiştir. Bu sorunlarla baş etmekte zorlanan bireyler daha fazla çocuk sahibi olmaktan kaçınmışlardır. Dolayısıyla izlenen pronatalist politikalar sorgulanmaya başlanmış, aile planlaması gündeme alınmıştır. Bunun sonucunda aile yapısı geniş aileden çekirdek aileye doğru olmaya başlamıştır (Eryurt ve diğerleri, 2013: 134-135).

Engels'in özel mülkiyetin ortaya çıkışını ve bunun aileyi nasıl etkilediğini anlattığı Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni adlı eserinde kadınları erkeğe bağımlı hale getiren esas unsurun aile olduğunu öne sürse de (Sacks, 2016:234) Türkiye'de toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen aileye büyük bir değer atfedilir. Öyle ki Buğra ve Keyder (2006:212), ailenin Türkiye'nin refah rejiminin temelini oluşturduğunun altını çizmektedir. Özellikle yürütülen sosyal politikalar ve sosyal hizmetler incelendiğinde toplumun muhafazakâr yapısının sürdürülmesinin amaçlandığı ve ailenin bu şekilde desteklendiği söylenebilmektedir. Çünkü aile toplumsal cinsiyet ideolojisinin yeniden üretildiği ve geliştirildiği bir alan olarak aile üyelerinin katkılarıyla gelişip beslenmektedir (Dedeoğlu, 2000: 142). Öztan 1980 sonrası merkez partilerin geleneksel aile yapısının ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümün koruması yönünde politikalar izlediğini, AKP'nin vizyonunda ise kadınlığın annelik temelinde tanımlanarak yalnızca yeniden üretim kapasitesine indirildiğini belirtmektedir (2014: 181). Türkiye'nin aile odaklı refah sisteminde aileye yönelik politikaların yeterli olmadığı, sorun ortaya çıktıktan sonra bu sorunu çözme anlayışının hâkim olduğu, toplumsal cinsiyet rollerine duyarlı politika ve hizmetlerin olmadığı ifade edilmektedir (İçağasıoğlu Çoban ve Özbesler; 2009: 39).

Modernleşme sonrası toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin dünya üzerinde boşanmaların artması, evliliklerin ertelenmesi, tek ebeveynli aile sayısının artması, çocuk yapılmanın tercih edilmemesi ya da ertelenmesi, eşcinsel evliliklerin yapılması gibi bir takım “güncel riskleri” getirdiğini belirten Şentürk, Türkiye’de evliliğin, aile olmanın, çocuk sahibi olmanın, aile bağlarının hala önemini koruduğunu ifade etmektedir (2008: 11-23). Nitekim TÜİK’in Türkiye Aile Yapısı Araştırması (2016) sonuçlarına göre kadınlar için en uygun ilk evlenme yaşı %46,9 ile 20-24 yaş arası, erkekler için ise %53,9 ile 25-29 yaş arası olarak belirtilmiştir. Türkiye genelinde bireylerin %31,4’ü şartları uygun olduğunda 3 çocuk istediğini belirtirken, hiç çocuk istemediğini belirtenlerin oranı ise sadece %0,3’tür. Bireylerin 37,6’sı yaşlandıklarında çocuklarıyla kalmak istediklerini belirtmiştir

Yuval Davis (2014: 55-55), kadınlara anne olmaları yönünde yapılan baskıların aslında değişik amaçlar barındırdığını, bu amaçlardan birinin milli nüfusun korunmasını ve genişletilmesini milli çıkarlar için önemli olarak gören “iktidar olarak halk” söylemi olduğunu ifade eder. Buradan hareketle günümüze bakıldığında pronatalist söylemlerin ve eylemlerin devam ettiğini ve temelinde anneliğin desteklendiğini söylemek mümkündür. Bayram ve Büyükgöze (2013:9) ye göre boşanan çiftlere ombudsmanlık hizmeti verilmesi, kaç çocuk yapılması, doğacak çocuğun kaç ay emzirilmesi gerektiği, kürtajın fiili olarak engellenmesi gibi birçok uygulama izlenen aile yanlısı siyasetin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Aynı şekilde 2008 yılında dönemin başbakanının “En az üç çocuk yapın” açıklaması (Hürriyet, 8 Mart 2008. Erişim Tarihi: 12 Haziran 2016), izlenen neoliberal muhafazakâr devlet politikalarının dayanağını oluşturmaktadır. Kadınların istihdam piyasasına girmeyip, özel alanda kalmaları ve çocuk doğurmaları yönünde yürütülen politikalarla anneliğin desteklendiği söylenebilir. Nitekim 2015 yılında yayımlanan Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı’na göre doğacak çocuklar için ücret ödenmesi, yarı zamanlı çalışma imkânı, çocukların bakımı için aileye nakit desteğinin yapılması kadınları değil anneliği ve toplumsal cinsiyetçi işbölümünü güçlendirdiği söylenebilir.

1960'lı ve 1970'li yıllarda kadını baskı altında tutan bir durum olarak ele alınan annelik meselesi, Rich'in ataerkil bir kurum olarak kadını baskılayan annelik ile kadın merkezli bir deneyim alanı olarak annelik arasında ayırım yaptığı *Of Women Born* adlı çalışmasıyla daha da geniş bir anlam kazanmıştır. Türkiye'de Aksu Bora 1990'lı yıllarda annelik pratikleri bağlamında modernleşme ve ataerkiyi tartışmış ve ikinci kuşaktan kadınlarla yaptığı görüşmelerde kadınların cinsiyetçi işbölümünü sorun olarak gördüğünü ancak bunu değiştirmek için herhangi bir çaba içinde olmadıklarını öne sürmüştür. Son yıllarda ise annelik pratiğini ve ideolojisini eleştiren çalışmalar ile annelik blogları gibi konulara odaklanan çalışmalara olan ilgi artmaya başlamıştır (Öztan, 2015: 95). Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir:

Melahat Gül-Uluğtekin (2002) *A Sociological Analyses of Motherhood Ideology (Annelik İdeolojisinin Sosyolojik Bir Analizi)* adlı yüksek lisans tezinde bir kadın doğum hastanesinde sosyalist feminist bakış açısıyla farklı sınıflardan annelerin deneyimlerini ele almıştır. Araştırmasında anneliğin kadınların deneyimlerini paylaşabildiği bir kadın dayanışma alanı olduğunu, bu açıdan değerli olduğunu ve bu yolla anneliğin kadınları güçlendirme potansiyeli taşıdığını ifade etmiştir.

Özen Kulakac, Kadriye Buldukoğlu, Mualla Yılmaz ve Saliha Alkan (2006) "*An Analyses of The Motherhood Concept in Employed Women in South Turkey (Güney Türkiye'de Çalışan Kadınların Annelik Kavramı Üzerine Bir Analiz)*" adlı çalışmasında çalışan annelerle, anneliğin anlamı üzerine bir araştırma yapmıştır. Araştırmada kapsamında görüşülen annelerin, anneliğin diğer sevgilerden daha yüksek olduğunu, güzel ama açıklanması zor bir duygu olduğunu, zor bir iş olduğunu belirtmiştir. İyi anne olmanın sabırlı, sakin ve her zaman çocuğuyla birlikte olmaya bağlı olduğunu ifade eden çalışan anneler, çalışmalarından dolayı kendilerini çocuğuna karşı suçlu ve endişeli hissettiklerini ortaya koymaktadır.

Özlem Aslan (2007) "*Politics of Motherhood and the Experience of the Mothers of Peace in Turkey*" (Türkiye'de Annelik Politikası ve Barış Anneleri Deneyimi)" adlı yüksek lisans tezinde anneliğin vatani ve milleti için kendini feda etmeye

hazır çocuklar yetiştirmek olarak belirlendiğini, bu egemen söylem dışında kalan annelerin dışlanmalarına ve gerçek/sahte anne olarak sınıflandırmalar yapılmasına neden olduğunu ifade etmektedir.

Özlem Kaya (2008) yapmış olduğu “Mothering Experiences of Professional Women in Turkey: Child Bearing, Child Caring and Child Rearing (Türkiye’de Yaşayan Profesyonel Kadınların Annelik Deneyimleri: Çocuk Doğurma, Çocuk Büyütme ve Çocuk Yetiştirme)”yüksek lisans adlı tezinde İstanbul’da yaşayan ve çalışan kadınların sınıf temelli annelik deneyimlerini araştırmıştır. Araştırmada, çalışan kadınların anneliklerini ekonomik, sosyal ve kültürel desteklere göre yaşadığını, profesyonel annelik anlayışının başarılı olmayı zorunlu kılmasını ve bu zorunluluğun anneyi çocuk bakımından birincil derecede sorumlu tutarak annelik ideolojisi tarafından desteklendiği öne sürmektedir.

Sevi Bayraktar (2009) “ Education for ‘motherhood’ : A Case Study on Subjectivities of the Women Participating in the Mother-Child Education Program (“Anneliğin Eğitimi”: Anne- Çocuk Eğitim Programına Katılan Kadınların Özellikleri Üzerine Bir Saha Çalışması) adlı yüksek lisans tezinde Gazi Mahallesi’nde Anne-Çocuk Eğitim Programı üzerinden kırsaldan şehre göç eden kadınların öznelliklerini inşa süreçlerini incelemiştir. Eğitimin kadınların gündelik hayatlarına yansımalarını ele almış ve mahalleleri kadınların iktidar sahiplerine karşı güçlenme mücadelesi verdiklerini ifade etmiştir.

Seçkin Kazak (2009) “Anneliğin Siyasal Alandaki İnşası, Türkiye’de Annelik ve Siyaset:“Makbul” Anneler ve “Sözde” Anneler” adlı yüksek lisans tezinde anneliğin siyasal alandaki işlevlerini ve inşa biçimlerini konu edinmektedir. Araştırmasında siyasal alanda anneliğin, yaşamın koruyucusu ve savunucusu olmakla birlikte etnik/ulusal kimliğin koruyucusu ve devam ettiricisi olarak tanımlandığını, bu tanıma uygun anneleri makbul olarak kabul edip, bunun dışında kalanları dışladığını ifade etmektedir.

Ece Öztan (2010) Göçmen Kadınlar ve Anneliğin Düzenlenmesi: Amsterdamlı Türkiye Kökenli Kadınların Annelik Deneyimleri” adlı çalışmasında Hollanda’da

annelik söyleminin uyum politikalarından biri olduğunu, annelerin devlet ile hamileliklerinden itibaren ilişki kurduğunu, kadın bedeni ve cinselliği yoluyla toplumlar arasındaki etnik ve ırksal farklılıkları yeniden ürettiğini belirtmektedir.

Pınar Melis Yelsalı Parmaksız (2012) "Digital Opportunities for Social Transition: Blogosphere and Motherhood in Turkey (Sosyal Değişim için Dijital Fırsatlar: Türkiye'de Blog Dünyası ve Annelik)" adlı çalışmasında Türkiye'de anneliğin bloglar aracılığıyla sürdürüldüğünü belirtmektedir. Annelerin, annelik bloglarını kullanarak diğer annelerle etkileşim halinde olduğunu ve daha iyi nasıl annelik yapabileceklerine ilişkin yollar aradığını ifade etmektedir.

Özlem Türkdoğan (2013) Ana Akım Medyada Annelik Miti" adlı çalışmasında ise Bugün, Habertürk, Hürriyet, Milliyet, Radikal, Sabah, Star, Yeni Şafak, Zaman gazetelerini örneklem alarak kitle iletişim araçlarının anneliğin yeniden üretilmesindeki rolüne değinmektedir.

Tüm bu araştırmalarda ortaya çıkan temel odak, bir annelik ideolojisi oluşturulduğu ve ideoloji çerçevesinde kadınların baskı altında olduğu, kadınların farklı anneler ya da kitle iletişim araçlarıyla anneliklerini birer güçlenme mekanizması olarak kullandıklarıdır.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

...Çünkü kadınlar bilirler ki tarih, erkeklerin görmeyi tercih ettiği türden kahramanlık anılarından ibaret değildir, tersine gündelik olanın içinde, sıradan insanlar tarafından dokunur durur (Bora, 2014: 200.)

Bir panel araştırması olarak gerçekleştirdiğim çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, araştırmada görüştüğüm öznelere ilişkin bilgiler çalışmanın yürütüldüğü saha, verileri nasıl oluşturduğum ve çalışma boyunca karşılaştığım zorluklar ve etik açmazlara ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada temel derdim mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimlerini anlamak üzerine kurulu olduğundan metodolojik olarak nitel araştırmanın yöntem süreç ve tekniklerini kullandım. Nitel araştırmaların amacı anlamak, gerçeği olduğu gibi tanımlamak, ne ve nasıl sorularına odaklanmaktır (Kümbetoğlu,2012: 34). Krysik ve Finn (2015: 187) nitel araştırma yöntemlerinin sosyal hizmette uygulanabilme oranının yüksek olduğunu belirtmektedir. Padgett ise nitel araştırmada kullanılan derinlemesine görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin sosyal hizmet uzmanlarının mesleki rollerini yerine getirirken kullandığı temel tekniklerden olduğunu, derinlemesine görüşme yapmanın aslında sosyal hizmette sıklıkla yapılan terapötik görüşmeyle eşdeğer olduğunu ifade etmektedir (1998: 13-16).

Bu araştırmada kadınların annelik deneyimlerini feminist yöntemle ele aldım. Feminist yöntemde araştırmacı, sadece insanların içlerine karıştıkları olguları, onların koşullarını, nedenlerini araştırmak değil ama aynı zamanda insanların yaşamlarının kalitesini yükseltmek, ihtiyaç duyulan alanlarda dönüştürücü bir işlevi üstlenmek, araştırma öznelerinin ihtiyaçlarını kamuoyuna sunmak gibi

daha aktif bir rol üstlenir” (Millman ve Kanter, 1987, Akt. Kümbetoğlu, 2012: 54). Kadınların mevsimlik tarım sürecinde neler yaşadıklarını ve mekâna bağlı olarak değişebilecek meseleleri daha iyi gözlemlemek ve bunun kadınlardaki yansımalarını görebilmek amacıyla panel araştırması ile aynı kadınları hem Cihanbeyli’de hem de Çarşamba’da izledim. Şanlıurfa’da ise nedenini ileriki bölümlerde anlatacağım birtakım durumlardan dolayı bu kadınlardan sadece 3’üne ulaşabildim.

Patton (2014:129), bir araştırmanın feminist olarak addedilmesi için bir takım ilkelere bağlı kalarak yapılması gerektiğinden bahsetmektedir. Buna göre, feminist araştırmalarda araştırmacı ve araştırılan arasındaki bağlılık ve eşitlik duygusu vardır; neden, duygu, sezgi, deneyim ve analitik düşünce de dahil olmak üzere kadınların bilme yolları açıkça kabullenilir ve değer verilir; bilinçlendirme ve araştırmacının yansıtma özelliğini destekleyen katılımlı süreçler vardır; bilgi üretme ve kendi çıkarları için bilgiyi kullanmanın ötesinde bilgiyi değişim için kullanmaya çalışır, özellikle kadınların özgürlüğü ve kurtuluşuna katkıda bulunacak bilgiler ile ilgilenir. Feminist yöntemde kadınlar “ bilen özneler” olarak ele alınır ve dikey ilişki ve yukardan bakış yerine aşağıdan bakış yer almaktadır (Mies, 1995: 52).

Bu araştırmada ben feminist yöntemin ilkelerinden hareket ederek mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimleri üzerine odaklandım. Wolf’ un da belirttiği gibi (2009:377), niteliksel saha araştırmasına yönelik bir feminist araştırmacı olarak kendim ile kadınlar arasında nesnellikten uzak, arkadaşlığa, yakınlığa ve paylaşımı destekleyen, hiyerarşik ilişkiyi kırmayı hedefleyen bir ilişki kurmaya çalıştım.

3.2. ARAŞTIRMA SAHASI VE SÜREÇ

Mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimlerini ele aldığım bu araştırmada, araştırma sorununu netleştirmek ve kadınların yaşadıkları bağlamlar hakkında fikir sahibi olmayı kolaylaştırmak için 2015 yılının Mart ayında Şanlıurfa’ya bir ziyaret gerçekleştirdim. Araştırma, 2016 yılında

aşağıdaki şekilde belirttiğim zamanlarda kadınlarla ve onların anlatılarında ortaya çıkan çeşitli hizmet sağlayıcılarla, Cihanbeyli, Çarşamba ve Şanlıurfa'da yaptığım görüşmeler ve gözlemlerle devam etti.

Şekil 2: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların İzlediği Güzergâh

Yukarıda belirttiğim her mekânda benzer olduğu kadar bir o kadar da farklı duygular yaşadım. Kadınlarla iletişim kurduğum süreler ve süreçler değişti. Hizmet sağlayıcılar yine farklı yaklaşım ve tutumlar sergilediler. Mekânlara göre kadınların üzerinde durduğu odaklar değişebildi. Zira Bora'nın dediği gibi kadın ve erkeklerin yaşadıkları çevrenin sunduğu olanaklardan yararlanmaları aynı oranda olmamaktadır. Dolayısıyla yaşanan çevreye ilişkin politikalar veya politikasızlıklar kadınları ve erkekleri farklı etkilemektedir (2014: 95). Dolayısıyla araştırma sürecimi yazarken her bir mekânı ayrı değerlendirmenin kendimi daha rahat ifade etmemi sağladığını belirtmeliyim.

3.2.1. Araştırma Sahası ile Karşılaşma: Nereden Başlasam, Nereye Gitsem?

Doktora tezini Şanlıurfa'dan çıkıp çalışmak için başka şehirlere giden tarım işçisi kadınlar hakkında yazmaya karar vermiştim çünkü Şanlıurfa mevsimlik tarım işçiliğinin yaygın olduğu bir şehirdi. Alanı belirledikten sonra aslında sorunsalımın ne olduğunu daha iyi anlamak, gözlemlemek amacıyla tez izleme komitemin de önerisiyle 2015 yılında Şanlıurfa'ya gittim. Sadece haritada bildiğim ve lisans yıllarımda bir öğrenci grubu ile turistik amaçlı gittiğim Şanlıurfa kenti ile ilgili olarak bazı olumsuz düşüncelerim vardı. Gezim esnasında gördüğüm çoğunluğu esmer, mor yazmalı, uzun entarili ve kadınların büyük çoğunluğunun erkeklerin birkaç adım gerisinde yürüdüğü bu şehri sevdiğimi söyleyemem. Bu nedenle araştırma amaçlı da olsa bu şehre yalnız başına gidecek olmak ilk bakışta korkmuştu beni.

Bu korku ve endişe aslında hem araştırma sahası hem de araştırma problemi ile ilgili kafamda oluşan sorulardan kaynaklanıyordu. Bu endişeyi azaltmak amacıyla sosyal hizmet disiplininin de geniş ölçüde benimsediği ekolojik sistem yaklaşımını göz önüne alarak mevsimlik tarım işçisi kadınların etkileşimde olduğu sistemleri düşünerek bir planlama yaptım. Planlamayı yaparken eğitimden sağlığa, belediye hizmetlerinden sosyal yardımlara mevsimlik tarım işçilerine çeşitli hizmetler sunan, bilgi alabileceğim tüm kişi ve kuruluşları göz önüne almaya çalıştım. Amacım hem Şanlıurfa'yı tanımak hem de aslında literatürde okuduklarımın ne kadarını bulabileceğime ilişkin merakımı gidermekti. Bunu başarabilirsem araştırma sorunsalımı daha iyi belirleyebileceğimi düşünüyordum. Bir araştırma süreci, süreç boyunca iletişim kurduğumuz, herkesin belki küçük ama önemli katkılarıyla ilerler. Bu nedenle ben mevsimlik tarım işçilerinin durumlarını öğrenmek amacıyla mahalle muhtarları, kadınların ailesi, akraba ve komşuları, çocuklarının gittiği okullar, kadınların yararlandıkları sağlık merkezleri, muhtarlar, dernekler, belediyeler, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları gibi kuruluşlarla irtibat sağlamayı planladım. Bunların hangileriyle görüşebileceğimi bilmiyordum. Sadece görüştüğüm kişilerin beni yönlendirebileceklerini düşündüm. Elbette bir sonraki

Şanlıurfa ziyaretimde, daha önceden görüştüğüm kişileri ve belki kurumları bulamayabileceğimi bilmiyordum. (Nitekim 15 Temmuz 2016'nın beraberinde getirdiği atmosfer, bazı kişilerin görevden alınmasına ya da bazı kişi ve kurumların araştırmaya katılmayı reddetmelerine neden oldu).

Hem araştırma hem de orada kalacak yer konusundaki tüm planlamalarımı yaptıktan sonra 29.03.2015 Salı günü Şanlıurfa'ya gittim. Burada ilk işim Çocuk Mahkemesi'nde çalışan bir sosyal hizmet uzmanı ile görüşmek oldu. Meslektaş olmanın getirdiği rahatlık ile kendisi ile Şanlıurfa ve kendi çalıştığı alan itibariyle müracaatçı profili üzerine konuştuk. Şanlıurfa'nın büyük bölümünün mevsimlik tarım işçisi olduğunu, çocukların bu süreçte sömürüye maruz kaldığını, suça sürüklenen çocuklara, çocuklarının çok büyük kısmının mevsimlik tarımda çalıştığı için ulaşmakta zorluk çektiklerini belirtti. Daha sonra kendisi beni Kadın Sığınma Evi'ne götürdü. Burada çocukluğunda mevsimlik tarım işçiliği yapmış bir sosyal hizmet uzmanı ile tanıştım. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları sorunları kendi çocukluk deneyimleri üzerinden anlattı. Şanlıurfa'nın geleneksel ataerkil yapısını koruduğunu, erken evliliklerin, kadına yönelik şiddetin fazla olduğundan bahsetti.

Sosyal hizmet uzmanları ile yaptığım ilk görüşmeler, beni saha konusunda biraz da cesaretlendirdi. İnternet üzerinden ulaştığım Mevsimlik Tarım İşçileri Derneği (MEVTİDER) ile olan randevum cuma günü olmasından dolayı, biraz Şanlıurfa sokaklarında dolaşmayı seçtim. Kaldığım otele yakın olması sebebiyle iki mahalle muhtarını ziyaret ettim. Her iki muhtar da mevsimlik tarım işçiliğinin yaygın olduğunu ve bir hafta içerisinde birçok kişinin çalışmak üzere göç edeceğinden bahsettiler. Mevsimlik tarım işçiliği onlara göre mecburen yapılan bir işti, çünkü yaşamak için çalışmak, çalışmak içinse iş gerekliydi. Şanlıurfa'da böyle bir olanak bulunmuyordu. Muhtarlıkta iken, muhtarlığa gelen bir çavuş (dayıbaşı, elçi) işinin çok zor olduğunu, gittikleri yerde sürekli çalışmanın garanti olmadığını, götürdüğü tüm insanların ücretini kendi cebinden karşıladığı için mağdur olduğunu, engelli (aksak yürüyordu) olması sebebiyle bu işi yaptığını, kendisinin de aynı zamanda tarımda çalıştığını belirtti. Tesadüfen oradan geçmekte olan bir tarım işçisi ise çocuklarının okuması sebebiyle gitmek için

okulların kapanmasını beklediğini, kendisinin aracı ile çalışmadığını, kendi ailesi ile birlikte çalıştığını ifade etti. İki muhtarla da yaptığım görüşme, benim açımdan oldukça anlamlıydı. Çünkü görüştüğüm kişiler kuramsalda da belirttiğim gibi her ne kadar birtakım yasal düzenlemeler yapılmış olsa da sağlık, eğitim, ulaşım, barınma, sosyal güvenlik gibi konularda yaşadıkları sorunlardan bahsediyor, yasal düzenlemelerin kendilerine bir yansıması olmadığını ifade ediyorlardı. Yapılan araştırmalar da çoğu zaman işçilerin hayatına dokunamamış olacak ki, muhtarın “Sana her şeyi anlattım, buraya bir daha gelmene gerek yok, ara ben sana söylerim.” demesi beni şaşırtmıştı. Muhtar, yardımcı olmak istiyordu ancak bir kadın olarak tek başıma Şanlıurfa’da olmama da bir anlam verememişti.

Bir sonraki görüşmemi özellikle kadınların çocukları üzerinden eğitim sistemi ile kurduğu bağlantıyı anlamak amacıyla eğitim sendikası üzerinden yapmaya karar vermiştim. Burada farklı okullardan öğretmenlerle de konuşma imkânım olabilirdi. Sendikada görüştüğüm hukuk sekreteri, aynı zamanda bir okulda yöneticiydi. Kendisi Şanlıurfa’da eğitime devam konusunda ciddi sorunlar olduğunu, öğrencilerin büyük kısmının nisan ayından ekim ayına kadar okulda olmadığını, dolayısıyla başarı oranlarının düşük olduğunu, hizmetlerin bu çocukların durumunun göz önüne alınarak iyileştirilmesi ve denetimlerinin sağlanmasının gerektiğinin altını çizdi. Çocuklarıyla ilgili sorunlarda annelerin ilgilendiğini, ancak genel olarak çocuğunun okuluyla ilgilenen ebeveyn sayısının düşük olduğunu, anne ve babaların da büyük çoğunun okuryazar olmadığını, hatta çocuğunun kaçınıcı sınıfta olduğunu bilmeyen velilerin olduğunu belirtti.

Görüşmelerimin bir sonraki adresi-belki de araştırma problemimi belirlemede kritik önem sağlayacak kişi- Harran Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı’ndan Prof. Dr. Zeynep Şimsek oldu. Çünkü araştırma problemi olarak aklımda olan ilk şey mevsimlik tarım işçisi kadınların gelir getirici bir işte çalışmaları onların özgürleşmelerine katkı sağlayıp sağlamadığı üzerineydi. İlk Tez İzleme Komitesi toplantısında Prof. Dr. Ayşe Gündüz Hoşgör, Zeynep Hoca’nın da içinde bulunduğu bir grubun böyle bir araştırma yürüttüklerini bu nedenle onlarla görüşmenin benim araştırmamın özgünlüğü açısından iyi olacağını söylemişti.

Ben de Zeynep Hoca'nın kendisi ile yaptığım kısa görüşmede, yürüttükleri araştırma hakkında bilgi aldım. Kendisi benimle araştırmanın nicel boyutunda hazırladıkları soruların ilk halini paylaştı ve kadının çalışma yaşamıyla ilgili olarak araştırmanın yürütüldüğünü, henüz bitmediğini ifade etti. Harran Üniversitesi'nin Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı işbirliği ile yürüttüğü ve sağlık hizmetine başvuruların düşük olduğu bölgelerde bilinçlendirme, yönlendirme vb. çalışmaları yapmak üzere sağlık araçları eğitimini gerçekleştirdiklerinden bahsetti. Beni kadınlarla görüşmem, araştırma problemimi belirleyebilmem ve kendilerinin yaptıkları çalışmaları anlayabilmem amacıyla bir sağlık aracısına yönlendirdi.

Ertesi gün sağlık aracısını kendi evinde ziyaret ettim. Hemen sonra da bir arkadaşı geldi. Kadınlar aldıkları eğitimin de etkisiyle sosyal hakları konusunda bilinçlilerdi. Kendileri bu iş kapsamında çalıştıklarını ancak projenin bitmesiyle tekrar mevsimlik tarım işçiliğine başlayacaklarını anlattılar. Bu iki kadınla Şanlıurfa'daki yaşamları, göç etme süreçleri ve oralarda yaşadıkları üzerine konuştuk. Anlatılar tam da araştırmalarda ifade edilenleri destekliyordu. Her ikisi de mevsimlik tarım işçisi kadınların yükünün daha fazla olduğunu belirttiler. Kadınların biri hamileliğini güneşin altında çalışarak geçirdiğini, çok zorlandığını, küçük çocuğunu (2 yaşında) tarlada doğurduğunu anlatmıştı. Tarlada çalıştığı yaklaşık altı ay boyunca tek bir çadırda kaldıklarını, bu süre zarfında eşyle cinsel anlamda bir paylaşımının olmadığını, "kardeş gibi olduklarını" söylerken gülmüştü. Büyük oğlu henüz 17 yaşındaydı ve okulu bırakmıştı. Çünkü mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları için her seferinde okula alışamadığını anlattı. Diğer bir kadın tarlada çamaşır yıkamanın ve ekmek yapmanın en zor iş olduğunu, yağmurlu günlerde kaldıkları çadıra bir şey olmasın, çocukları rahat uysun, ıslanmasınlar diye çadırın demirini tutup hiç uyumadığını, ama eşinin kayıtsızlık içinde uyduğunu anlatmıştı. Sabah saatin beşinde çocukları uyandırırken "içinin parçalandığı"ndan bahsetti. Tarlada çalışmaya gelmeyen ve çadırdaki işlerin yapılmasından sorumlu olan "çadırcı" adını verdikleri kişinin işinin yemek yapmak, temizlik, çocuk, engelli bakımı vb. nedenlerden dolayı çok daha zor olduğunu anlattı. Bu iki kadınla daha önce belirledikleri iki eve gittim. Bu evlerde hamile kadınlar vardı. Kadınlara doktor kontrollerini yaptırmalarını,

ilaçlarını almaları gerektiğini anlatıyorlardı. Ben bu görüşmeleri sadece izledim. Türkçe başlayan konuşmalar bir süre sonra Arapça ya da Kürtçe'ye dönüyor, arada bana kadının ne cevap verdiğinin Türkçe özetini geçiyorlardı. Evin birinde bana aralarında bir yıl olduğunu düşündürten iki küçük çocuğu olan hamile genç bir kadın vardı. Kadın hamileliğinin sekizinci ayında olmasına rağmen doktora iki defa gitmiş ve verilen ilaçları kullanmadığını belirtmişti. Kadın o kadar zayıftı ki hamile olduğu anlaşılmıyordu bile. Doğum zamanına göre tarlada çalışmaya gideceklerdi. Bizler kadınla konuşurken, hemen ileride bizi izleyen eşine ilişti gözlerim. Görüşme sonrası öğrendim ki kadın sürekli olarak eşinden şiddet görüyormuş ve bu durum karşısında bir şey yapamıyormuş. Evin birinde ise eşini kaybetmiş, ikinci eş konumunda olan bir kadına rastladım. Kadın sağlık araçlarına elindeki sağlık raporunu göstererek evde bakım ücreti alıp almayacağını sordu. Sağlık araçlarının konu ile ilgili bilgisi olmadığını anlayınca raporu inceleyerek gerekli bilgiyi kadına verdim. Kadın kendi çocuklarının ilk eşi üzerine kayıtlı olduğunu belirtmişti. Yanında duran gelini ellerini bağlamış, saygı gösterir edasıyla başı önde beklerken, kadın tüm heybetiyle kendisine sosyal yardım verilmesi gerektiğini anlatıyordu. Bu noktada mevsimlik tarım işçisi anne olmanın ne kadar da zor ve aslında o kadar da “zorunluluk” olduğunu gözlemlene fırsatım oldu.

Görüşmelerdeki son durağım ise Ankara'da iken mail üzerinden randevulaştığım Mevsimlik Tarım İşçileri Derneği'ydi. Dernek başkanı bir okulda yönetici olup, kendisi de geçmişinde mevsimlik tarım işçisi olan biriydi. Kendisi dernek hakkında biraz bilgi verdikten sonra tarım işçilerinin sorunlarından bahsetti. Kendisi aracılığıyla kısa süreliğine görüşebildiğim 17 yaşında bekâr genç bir kadın artık bu işlerden bıktığını belirtip, “Hep bunun yüzünden (annesini göstererek)” diyerek annesine karşı olan öfkesini ifade etmişti. Annesi ise “ne yapalım?” diyerek adeta mevsimlik tarım işçiliğinin bir kader olduğundan dem vuruyordu. 14 yaşında bir kız çocuğu ise okula geç başlayıp erken ayrıldıklarını dolayısıyla sınıf arkadaşlarından hep geride kaldığını belirtmişti.

Şanlıurfa ziyaretimde, literatürde de yer alan, emek piyasasında gittikçe daha geniş alanda yer aldığı belirtilen çok daha düşük ücretle çalışan Suriyelilere

ilişkin olarak da bazı sorular sordum. Öncelikle Suriyeli kelimesini duyduklarında muhtarların ve muhtarlıkta karşılaştığım tarım aracısının “Onları hiç sorma, onlar bizi bitirdi” demesi durumu özetliyordu. Sayıları milyonları bulan Suriyeliler mevsimlik tarım işçiliğini kötü şartlarda, çok daha düşük ücrete yapıyor, dolayısıyla işverenlerin onları tercih etmesi nedeniyle yerel halkın yapabileceği işler azalıyor. Görüştüğüm Şanlıurfalı kadınlar, Suriyeli kadınları eşlerini ellerinden alacak potansiyel tehlikeler olarak görüyor, onların savaş mağduru olmadığını, çünkü savaştan kaçan birilerinin “süslenmeyeceğini” söylüyorlardı. Kendi fiziksel görünüşlerine verdikleri önemi evlerine vermediği, evlerinin “temiz” olmadığından bahsediyorlardı.

Tüm görüşmelerden sonra kuruluşlardaki kişilerin, mevsimlik tarım işçiliğini bir geçim kaynağı hatta bazen ihtiyaç olmadığı halde yapılan, alışkanlık yaratan, babadan gelen bir iş olduğu, yürütülen hizmetlerin kalıcı olmayıp mevsimlik tarım işçilerinin hayatlarında bir değişim yaratmaktan uzak olduğu anlayışına sahip olduklarını gördüm. Kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri sorunları ve çözüm önerilerini kendi açılarından öne sürüyorlardı. Sunulan bu önerilerin kadınlar tarafından nasıl görüldüğü, aynı konunun sorun edilip edilmediği dikkatimi çekmişti. Sağlık hizmetleri ile ilgili olarak tarım işçilerine tarlada dikkat edilmesi gereken noktalar konusunda eğitimler veriliyordu, ancak bir erkeğin “Su yok ki, biz nasıl her gün ellerimizi yıkayalım” demesi dikkat çekiciydi. Mevsimlik tarım işçisi kadınlarla yaptığım görüşmelerden sonra dikkatimi çeken şey yaşam döngüsüne göre yaşadıkları sorunların boyutlarının değiştiği idi. Hamile, eşinden şiddet gören kadın, evde bakım hizmetinden faydalanmak isteyen, ikinci eş konumunda olup şu an kayınvalide olan kadın, annesini suçlayan genç bekâr kadın ve elimi öpmeye çalışan 14 yaşındaki kız çocuğu... Hepsi de mevsimlik tarım işçisiydi ve bunu farklı şekilde deneyimliyor, mevsimlik işçiliğin getirdiği bir takım zorluklar onlarda farklı biçimde tezahür ediyordu.

Şanlıurfa’ya aklımda sorularla gitmiştim, aklımda sorular oluşarak döndüm. Bu çalışma için neyi sorunsal olarak ele alacağımı uzun bir okuma süreci sonrasında belirledim. Annelik... Bu konuyu belirlememde tez izleme komitesindeki ufuk açıcı, zenginleştirici tartışmaların büyük yararı oldu. Elbette

ki çalışmanın özgün olması açısından da annelik mevzusu ayrıca önem taşıyordu benim için. Türkiye gibi pronatalist bir toplumda anne olmak ve bunun sosyal politikalar bağlamında nasıl ele alındığı meselesi tarım işçisi kadınlar açısından önemli olabilirdi. Belki de böylece neden tarım işçiliği meselesindeki döngünün kırılmadığını anlayabilecektim.

3.2.2. Araştırma Öznelerinin Belirlenmesi

Çalışmada ele alacağım odağı belirledikten ve yöntemsel olarak duruşumu açığa kavuşturduk sonra beni mevsimlik tarım işçisi kadınlarla buluşturacak kişilerle irtibata geçtim. Ancak uzun süre bana geri dönüş yapmadılar. Bu beni korkutmuştu çünkü bana yardımcı olacaklarına dair sözler vermişlerdi ve geçen süreçte de zaman zaman görüş alışverişinde de bulunmuştuk. Mevsimlik tarım işçiliği planlı bir iş değildir. İşin zamanı, nerelere gidileceği, ne kadar çalışılacağı, kimlerin çalışılacağına dair kesin cümleler kurmak zordur. Bu nedenle eğer araştırmadaki özgünlüğümü ortaya koyarak aynı grubu gittiği farklı zamanlarda farklı noktalarda izleyeceksem yapmam gereken, bu hususları belirleyen çavuşlardan birine ulaşmaktı. Uzun süren bir araştırma, telefon trafiği sonrasında 2016 yılının nisan ayında çalışmayı yürüteceğim Mehmet Çavuş'a ulaştım. Araştırma hakkında bilgi verdikten sonra, kendisi bana işçilerle birlikte 2 Mayıs 2016 tarihinde 'Konya' nın Cihanbeyli ilçesine geleceğini belirtti. Çünkü şu an için kimlerin, nerelerden geleceği net değildi. Kısa süre sonra aslında bu belirsizliklerin her zaman var olacağını, yarın yaparız diye başlanan cümlelerde o yarınların olmayabileceğini, her an yeni işçilerin gelip var olan işçilerin ayrılabilceğini, zaman ve mekânların çok da net olmadığını anlayacaktım.

Ben 2 Mayıs 2016'da sahaya indim. İlk bir hafta dört gün Cihanbeyli' ne gidiş geliş yaptım. Çadırlar hakkında, tarım işçiliği hakkında bilgi aldım. Çadırları dolaştım, araştırmamın amacını ve niyetimi anlattım. Amacım biraz da kadınların genel özelliklerini gözlemleyebilmek ve kimleri hangi gerekçelerle araştırma kapsamına alacağımı kolaylaştırmaktı.

Ben bu araştırmada öznelere ulaşmada feminist kuramın sosyal hizmet uygulamalarını biçimlendiren temel ilkelerinden biri olan kadınların farklılıklarını tanımasını da (Dominelli, 2002:162) göz önüne alarak amaçlı örnekleme tekniği olan maksimum çeşitlilik örneklemini kullandım. Yaş, medeni durum, aile içindeki konumu (eş, gelin, kayınvalide), etnik kökeni, çocuklarının yaşı, engel durumları, çalışmaya katılmaya gönüllü olması vb. açılardan mümkün olduğunca farklı olan 12 kadınla hem Cihanbeyli hem de arşamba ve şanlıurfa'da görüşmeler gerçekleştirdim. Patton (2014:235) maksimum çeşitlilik örneklemini kullanmanın hem her bir durumun benzersiz olduğunu göstermek hem de farklı durumların kesiştiği yerde bulunan ortak noktaların keşfedilmesi açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Nitel araştırmalarda genelleme kaygısı olmamasına rağmen örneklemin kaç kişi olacağı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Baker ve Edwards'ın örnekleme büyüklüğünün kaç kişiden oluşması gerektiğine ilişkin uzman görüşlerini bir araya getirdiği çalışmasında (2012: 18-23) yer alan uzmanlar kesin sayı vermekten kaçınmıştır. Bunlardan Alan Byrman, doygunluk noktasının, araştırma yönteminin, heterojenitenin, araştırma sorunlarının odağı ve derinliğinin örnekleme büyüklüğünü belirlemede önemli olduğunu ifade eder. Uwe Flick, bunun araştırma dizaynına bağlı olduğunu belirtir. İçsel ve dışsal unsurların örnekleme sayısını belirlemede etkili olduğunu söyler. İçsel unsurlar araştırmada ele alınan durum ile kişilerin yaş, cinsiyet gibi farklılıkları iken dışsal unsur ise zamandır. Norman Denzin ise bunun bir söylem analizi mi bir fenomenoloji mi gibi yöntemsel sorulara bağlı olduğunu ifade etmektedir. Patton da nitel araştırmalarda örneklemin büyüklüğüne karar vermede bir kural olmadığını, bunun araştırmacının amacına, neyi bilmek istediğine, eldeki zaman ve kaynaklarla neyin yapılabileceğine bağlı olduğunu ifade eder. Patton için önemli olan örnekleme büyüklüğü değil, seçilen kişilerin ya da durumların bilgi yüklü olmasıdır (2004:244-245). Buradan hareketle benim neden daha fazla değil de 12 kadınla görüştüğümün temel sebepleri şu şekildedir:

Farklı şehirlerde ve farklı ürünlerde çalışan mevsimlik tarım işçileri ve özelde ise kadınlarla yapılan çalışmalar olduğunu daha önceden de belirtmiştim. Bu

araştırmayı özgün kılan iki temel noktadan biri aynı grup kadını gittiği farklı yerlerde izlemesi yani panel araştırması olmasıdır (diğer nokta ise annelik meselesidir). Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma zamanı, yeri her zaman planlı değildir. Gidecekleri bir sonraki güzergâh süreçte belli olabilmektedir. Hava koşulları, işçi, işveren ve çavuş arasındaki ilişkiler, ailevi sorunlar vb. birçok değişken tarım işçileri açısından son derece önemlidir. Benim görüştüğüm kadınların hepsi Şanlıurfa'nın farklı ilçelerinde ve mahallelerinde yaşıyorlardı. Ailelerin birçoğu birbirini yakından tanımıyordu. Ataerkil ilişkiler yaygındı, işle ilgili iletişim erkekler arasında sürüyordu Kadınlar birbirlerinin çadırına pek gidip gelmiyorlardı. Kendilerini çoğu zaman iyi ifade edemiyorlardı. Bir çavuşa bağlı olarak çalışmaya gelenler süreç içerisinde ayrılabilir, gruba başka kişiler dâhil olabiliyordu. Dolayısıyla araştırma kapsamında görüşme yapacağım kadınların tümünün aynı yolları izlemesi çalışmanın panel olarak yapılabilmesi noktasında önemliydi. Grubun büyük çoğunluğu Arap'tı ancak yine de Kürt de bulunuyordu. Türkçe'yi konuşma oranı yaş ilerledikçe azalıyor. Çocuklar ve genç kadınlarla bu anlamda daha kolay iletişim kurulabiliyordu. Ancak aile içindeki güç ve iktidar ilişkileri çoğu zaman genç kadınlarla görüşmemi engelledi.

Cihanbeyli'de Mehmet Çavuş'a bağlı olarak gelen 80 çadır vardı. Zaten işler başladıktan sonra çadırlar birbirinden farklı yerlerdeki tarlaların yanlarına taşındı ve alanda 20-25 çadır kalmıştı. Benim hangi çadırlara girip hangi çadırlara girmeyeceğimi çavuşun kendisi belirledi. Belirlediği çadırlara eşi ya da kızıyla gittim. 80 çadırın hepsine neden giremediğimi sorduğumda bana "kız başına olmaz, laf söz olur, o aile iyi değil, temiz değil, güvenli değil" gibi cevaplar verdi. Bu nedenle 30 çadıra hiç giremedim. Kadınlar mevsimlik tarım işinin nesnesi konumunda olduklarından kalan çadırlara yaptığım ziyaretlerde çoğu kadının buldukları yerden nereye çalışmaya gidileceği konusunda bir fikri olmadığını anladım. Erkeklerin büyük çoğunluğu ise muğlâk cevaplar veriyordu. Bu şekilde geriye Mehmet Çavuş'a bağlı olarak aynı yere gidileceği söylenen 35 çadır kaldı. Kalan çadırların 10'unda kadınlar araştırmaya katılmak istemediğini belirtti. 5 çadırdaki erkekler, "bir şey anlamadıkları gerekçesiyle" eşlerinin araştırmaya katılmalarını engelledi. Geriye kalan 5 çadırdaki kadınlar ise kendilerini ifade etmekte zorlanıyorlardı. Bir kadın ise kayınvalidesi vefat

ettiğinden geldiklerinin üçüncü haftasında ayrılarak Şanlıurfa'ya döndü. İki kadınla yaptığım görüşme ise derinlikli olmaması, kadınların kendilerini ifade etmekte zorlanması, eşlerinin ya da kayınvalidelerinin müdahale etmesi nedeniyle araştırma kapsamına almadım.

Bu nedenle dokuz kadınla Cihanbeyli'de ve Çarşamba'da olmak üzere 2'şer, 3 kadınla ise Cihanbeyli'de, Çarşamba'da ve Şanlıurfa'da olmak üzere 3'er görüşme olmak üzere toplam 12 kadınla 27 görüşme yaptım. 12 özneye ilişkin detaylı bilgileri Ek 1' yer verdim. Araştırmanın etik boyutu açısından kadınları ay isimleri ile adlandırdım.

Tablo 2: Araştırma Öznelerine İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Özneler	Yaş	Medeni Durum	Evlilik Yaşı	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu	Etnik Kökeni
Ocak	42	Evli	15	6.çocuğa hamile	5. Sınıf	Arap
Şubat	50	Eşi vefat etmiş	15	5'i vefat etmiş, 1'i engelli toplam 15	Okuryazar değil	Arap
Mart	54	Evli	16	2'si vefat etmiş toplam 8	Okuryazar değil	Arap
Nisan	32	Evli	15	6.çocuğa hamile	Okuryazar değil	Anne Türk, Baba Arap
Mayıs	37	Evli	15	7	Okuryazar değil	Arap

Haziran	55	Eşi vefat etmiş	20-22	6	Okuryazar değil	Kürt
Temmuz	47	Evli	19	5	Okuryazar değil (1. Sınıfı çok az gitmiş)	Arap
Ağustos	29	Evli	16	5	2.sınıf	Kürt
Eylül	37	Evli	17	1'i engelli olmak üzere 8	Okuryazar değil	Kürt
Ekim	58	Evli	18	5	Okuryazar değil	Arap
Kasım	38	Evli	19	1'i vefat etmiş toplam 7	Okuryazar değil	Arap
Aralık	48	Evli	15	5	Okuryazar değil	Arap

Bu araştırmada kadınların yanı sıra kadınların anlatılarında ortaya çıkan çeşitli alanlarda hizmet veren hizmet sağlayıcılar ile de görüşmeler yaptım: Bazı kurum ve STK'ları ise, yaptığım kurum görüşmelerinde sıkça vurgulanmasından dolayı seçtim.

Şekil 3: Görüşme Yapılan Hizmet Alanları

Yukarıdaki şekildeki alanlarda hizmet veren kurum ve kuruluşlar ile STK'ların farklı kademelerinde, farklı unvanlarla çalışan toplam 32 kişiyle görüşmeler yaptım. Görüştüğüm kurumların yöneticileri büyük ölçüde erkekti. Araştırma yaptığım dönemde ülkenin siyasi koşullarının etkisiyle görüştüğüm kişiler kendilerine ilişkin (yaş, kaç yıldır görevini yürüttüğü vb. gibi) bilgi vermekten kaçındılar. Bu konuda ben de ısrarcı olmadım. Birçoğu söylediklerinin kendi kişisel fikirleri olduğunun altını çizdiler. Araştırma etiği açısından görüştüğüm kişilerin sadece kurumdaki pozisyonları ve cinsiyetlerine ilişkin bilgiler verdim (Ek 2).

3.2.3. Güven İlişkisinin Başlangıç Noktası: Cihanbeyli

Cihanbeyli'deki araştırma sürecine geçmeden önce ilçe hakkında biraz bilgi vermek mevsimlik tarım işçileri açısından gereklidir. Zira burada çalıştıkları süre zarfında hem mevsimlik tarım işçilerinin söylemleri ve hem de çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarıyla yaptığım görüşmeler bana mevsimlik tarım işçiliği olgusuna nasıl bakıldığına dair önemli ipuçları verdi. Cihanbeyli, kadınların daha

sonra gittiği Çarşamba'dan oldukça farklıydı. Bu fark onların deneyimlerini de etkiliyordu.

Cihanbeyli, Ankara'ya 165 km uzaklıkta Konya'ya bağlı bir ilçedir. İlçenin Konya il merkezine uzaklığı ise 98 km'dir. Cihanbeyli'nin toplam alanlarının %60,52'sini tarım arazisi oluşturur. TÜİK'e göre 2013 yılı itibariyle ilçe nüfusu 56 337'dir ve gittikçe azalmaktadır. Nüfusun %66,1'i ise 15-64 yaş aralığındadır. Okuryazar oranı %95 olan ilçede boşanma oranının yüksek olduğu belirtilmektedir. Ayrıca ilçe başta Norveç, İsveç olmak üzere yurtdışına göç vermektedir. Gençlerin yurtdışına gitme eğilimi yüksektir (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2014). TÜİK'e göre ilçede 2013 yılında okuma yazma bilmeyen kadın sayısı erkeklerin yaklaşık 7 katıdır. Ortalama hane büyüklüğü 4 kişi olan ilçede 28 erkek evlendiğinde 16-19 yaş aralığında iken aynı yaş aralığı için kadın sayısı 165'dir. 1 Kasım 2015 Genel Seçim Sonuçları'na göre Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) % 57, 7 oy alırken, Halkların Demokratik Partisi % 28,1 oy almıştır (<http://secim.haberler.com/2015>).

Aydın (2012) yapmış olduğu bir araştırmada Konya'nın Kulu ve Cihanbeyli ilçelerinde Kürt nüfusunun olduğunu belirtmektedir. Kalaycıoğlu ve diğerleri de (2010:133), yapmış oldukları bir araştırmada Cihanbeyli'nin etnik olarak Kürt kökenli olduğunu ve Kürt olmanın bir göç stratejisi olarak kullanıldığını vurgulamaktadır. Yazarlar, araştırma kapsamında gördükleri kadınların genellikle 15-19 yaş arasında evlendiğini ve çoğunlukla resmi nikâhları olmadığını belirtmektedir.

Benim görüşme yapacağım mevsimlik tarım işçisi kadınlar buraya şekerpancarı çapasında çalışmak için gelmişlerdi. Şekerpancarında kabala (götürü) adı verilen bir çalışma biçimi vardı. Tarlanın dönümüne 150 TL'ye anlaşılmıştı ve her tarla iki kez olmak üzere çapalanıyordu. Dolayısıyla burada rekabete dayalı bir çalışma vardı, zaman önemliydi. Anlaşılabilir bir şekilde, amaçları bir an önce tarlayı bitirip başka tarlalara geçmek ve daha fazla para kazanmaktı. Bu amaç görüşmelerin seyrini etkiledi.

Mevsimlik tarım işçileri ilçe merkezinde oto-sanayinin arkasındaki toprak alana yerleşmişlerdi. Burası geniş bir mera alanıydı. Çavuş, yaklaşık 20 senedir buraya geldiğini belirtmişti. Her seferinde çadırlarda kalıyorlardı. Çadır yerinde altı adet konteynır vardı ancak atıl durumdaydılar. Alanda elektrik yoktu, su ise çavuş adına kayıtlı olan bir musluktan karşılanıyordu. Çadırların ortasında musluk vardı ve insanlar su ihtiyacını buradan karşılıyorlardı. Suyun faturası çavuş tarafından ödeniyordu. İşçilerin birçoğunun aracı (pikab) vardı. Tuvalet ve banyo ihtiyaçlarını ise her ailenin yine çadır bezinden kendisi için yaptığı derme çatma alanda karşılıyorlardı.

İşçiler alana yerleşimlerinden sonra iki hafta boyunca yağmur nedeniyle çalışmadılar. Ben de bu süreçte onları mümkün olduğunca ziyaret etmeye çalıştım. İlk haftalar bu durum her hafta sonu ve hafta içi bir-iki gün şeklindeydi. Sabah ilk otobüsle gidiyor akşam da 7-8 gibi dönüyordum. Çadırların kurulduğu alan toprak olmasından dolayı yağmur nedeniyle her taraf çamur olmuştu. Bu nedenle gidişlerimde çadır çadır gezmekten ziyade her gün ayrı bir çadıra gittim. Bu çadırlara gidişlerde çavuşun kızı ya da karısı yanımda oluyordu. Onların yanımda olması diğer kadınlarla iletişim kurmamda kolaylaştırıcı oluyordu.

Ayağımda çamurlarla otobüse binip, Ankara'da metroya geçtiğimde insanlar benim ayağımdaki çamura bakıyorlardı. Cihanbeyli'de inip, yürüdüğüm asfalt yol bitip de toprak alana adım attığım an sanki farklı bir dünyaya gidiyor gibi hissediyordum. Sanki Cihanbeyli'de işçilerin olduğu yer bu dünyadan değildi. Tıpkı Neuman'ın aktardığı gibi;

“Saha araştırması yapmanın bedeli, para olarak değil (...) fiziksel ve zihinsel çaba olarak büyüktür. Çok ağır bir iştir. Aynı anda iki hayat yaşamak gibi çok yorucudur” (Bogdan ve Taylor, 1975, akt: Neuman, 2006:549).

Padgett (1998: 48) araştırmacının davranışları, görüşme tarzı ve kılık kıyafeti gibi bir özelliklerinin durumuna uygun olması şekilde ayarlanmasının önemli olduğunu altını çizer. Benim bu çalışmada ele aldığım kadınların hepsi kapalı

giyiyordu, başları örtülüydü. Bu nedenle oraya giderken kılık kıyafetime dikkat ediyordum, hava sıcaklığına rağmen dar, açık ve kısa kollu giysiler tercih etmedim. Öyle ki bu halimle birkaç kadından “Aferin, güzel giyiyorsun” yorumunu aldım. Beni orada sürekli görmeleri güvenin sağlanması ve sürdürülmesi anlamında oldukça etkili oldu. Bir süre sonra asfalt yol bitip toprak alana geçtiğimde beni gören kadınlar “ Gel çay içelim” demeye başladılar

Yağmurlar dinip, çalışmaya başlayınca çadırların birçoğu taşındı. Çalıştıkları tarlanın uzak olması, aracın benzin parasının işveren tarafından karşılanmaması, geliş-gidişin zaman açısından sıkıntılı olması nedeniyle çadırlarını, çalıştıkları tarlanın yanına taşıyanlar oldu. Bu durum benim açımdan sıkıntılar yarattı. Çünkü tarlaların nerede olduğunu, ne kadar uzak olduğunu çavuş dışında kimse bilmiyordu. Çavuş ise motorunun başında, iş nerede olursa, sorun nerede çıkarsa gidip dolaşüyor, işleri ve işçileri kontrol ediyordu. Bu nedenle ona katılmam da pek mümkün olmadı. Bu nedenle görüşmelerim sadece çadır alanlarında kalan 20- 25 çadıyla sınırlandı. Kadınlar sabahın erken saatine gidiyor, akşam geç saatte dönüyorlardı. Şekerpancarı çapasında kabala (götürü) usulü çalıştıklarından dönüşleri akşam yedi buçuk sekizi buluyordu. Döndükten sonra ise önce yemek hazırlayıp sonra bulaşık ve çamaşır yıkıyorlardı. Eğer çadırdaki çocuklara bakmak için kalan nispeten yaşı daha ileri kişiler varsa geldiklerinde yemek hazır oluyordu. Geldiklerinde sofraya kuruluyor, zaten tüm gün güneşin altında çalışmanın da vermiş olduğu yorgunlukla birçoğunun yemek yemeye deyim yerindeyse “dermanı kalmıyor”du.

Ben de çadırlar taşınmadan önce gündüz gidiyor, akşam dönüyordum. Kadınlarla ekmek yaparlarken ya da musluklardan su almak için sıra beklerlerken sohbet ediyordum. İlk görüşmemi soruları denemek amacıyla 29 yaşındaki bir anne ile gerçekleştirdim. Kadının kayınvalidesi ve eşi de görüşmede bizim yanımdaydı. Derinlemesine görüşme yönergem elimde olduğundan, kadının sorulara kısa cevaplar verdiğini, soruyu yanıtladıktan sonra sıradaki soruyu beklediğini fark ettim. Bu nedenle yapacağım sonraki görüşmelerde sadece not defterim yanımdaydı. Kadınlar şekerpancarı çapasında olduğu kadar çadır içinde de yoğun çalışıyorlardı. Onlarla görüşme

yapmak benim açımdan oldukça zorlayıcı oldu. Çünkü kabala (götürü) usulü çalışıyorlardı. Bir an önce işleri bitirip başka tarlaya geçmek, eğer tarla olmazsa da dinlenmek istiyorlardı. Bu görüşmeleri ayarlamak için çoğu zaman kadınların yemek yapmalarına, su taşımalarına yardım ettim. Bir yandan da anlattıklarını dinledim. Yine aynı şekilde şekerpancarı çapasını onlarla birlikte yapmayı denedim. Kısa süren bu denemeler sonrası çoğunlukla tarlada onların yanında giderek görüşmeler yaptım. Çadırların çok büyük çoğunluğunun çalışılan tarlaların yanına taşınmadan önce görüşebilirim diye bir akşam görüşme yaptım. Ancak akşam vakti olduğu için ailenin tüm üyeleri çadırda oluyordu, kadınlar eşlerinin, kayınvalidelerinin yanında konuşmuyor, sorduğum sorulara çoğu zaman kadınlar adına eşleri cevap veriyor, ya da kadının kendisi eşine bakarak adeta “sen cevap ver” diyordu. Görüşmeleri yapmama rağmen derinlikli olmadığından, kadının çevresindekilerin yönlendirmesiyle hareket ettiğini gördüğümünden görüşmelere dahil etmedim. Akşamları çadır dışında kadınlarla görüşmem olanaksızdı çünkü hem alanda elektrik olmadığından göz gözü görmüyordu hem de akşam karanlığında eşleri kadınların çadırın önüne bile çıkmasına izin vermiyordu. Hem soruların uzunluğu ve anlaşılabilirliği hem de görüşme yapma olanağımın kısıtlılığından dolayı süreç boyunca sorularına sürekli şekiller verdim. Bazı soruları çıkararak, yerlerini değiştirerek görüşme formuna son şeklini verdim. İşçilerin benim bilmediğim farklı yerlere taşınması, görüşülecek vakit bulunmaması, erkeklerin ve kayınvalidelerin görüşmeleri engelleyici davranışları ve kadınların rahat konuşamamaları gibi nedenlerle aslında Cihanbeyli’nde yaptığım şey kadınlarla tanışmak ve güven ilişkisini karşılıklı olarak kurmaktı. Bu bağlamda kadınların çocukluk ve evlilik hikâyelerinin çoğunluğunu burada aldım. Cihanbeyli ilçesinde zaman zaman otelde kaldım ve kadınların aracılığıyla tarlaların yakınlarında kalan kadınlara ulaşmaya çalıştım. Sabah beşte başlayıp akşam yedi buçukta biten günlerine ortak oldum. Cihanbeyli’nde şekerpancarı çapasında çalışan bir tarım işçisi için bir gün şu şekilde geçiyordu:

05:00 Uyanma ve hazırlanma

05:30- Çalışmaya başlama

07:30- Kahvaltı Hazırlama

08:00-08:30- Kahvaltı

12:30- Öğle Yemeği Hazırlık

13:00-14:00- Yemek Molası

16:30- İkinci Yemeğine/Çayına Hazırlık

17:00-17:30 – İkinci Molası

19:30- Paydos

Tarım işçilerinden yaşı küçük olanlar bana “Eda Abla” şeklinde hitap ediyorlardı. Yaşı benden büyük kadınlar “kızım”, erkekler ise yine “Eda Abla” diyordu. Ben de “Abla, teyze, amca” şeklinde hitap ediyordum. Onlara “bey, hanım” şeklinde hitap etmenin araya mesafe koyacağını düşündüm. Bu durum görüşmelerin diğer bölümlerinde de devam etti. Başlangıçta onlara gittikleri diğer şehirlere de geleceğimi söylediğimde “İnşallah” diyorlardı bu “inşallah” içinde aslında bir inanmazlık da seziyordum.

Mayıs ve Haziran ayı boyunca kadınlarla mümkün olduğunca vakit geçirmeye çalıştım. Bu süre zarfında onların deyimiyle “kızları” oldum. Bu arada kurumlarla görüşmelerimi kolaylaştırması açısından kaymakamlığa araştırma yapma isteğimi anlatan bir dilekçe yazdım. Bu doğrultuda düğünümün olması nedeniyle temmuz ayının ilk haftası okuldan da izin alarak Ankara’dan ve dolayısıyla Konya’dan ayrıldım. İşçilerle Konya- Yunak’ da tekrar buluşmayı planlıyordum. Ancak beklenmedik bir takım durumlar nedeniyle planlarımı tam anlamıyla uygulayamadım.

3.2.4. 15 Temmuz ve Sonrası

Bu bölüme adını veren tarih benim araştırma sürecimi etkilediğinden ayrıca ele almayı gerekli gördüm. 15 Temmuz 2016 tarihi Türkiye’ de yaşanan Darbe

Girişimi sonucunda tüm memurların yıllık izni kaldırılmış ve izinde olan memurların derhal görevi başına dönmeleri belirtilmişti (18 Temmuz 2016 tarih ve 29774 Sayılı (Mükerrer) Resmi Gazete). Yaşanan olaylar sonucu 20 Temmuz'da Ankara'ya döndüm. Mevsimlik tarım işçilerinden telefonu olan ve rahat konuşabilen üç kadını arayarak bir süre gelemeyeceğimi ve bunu diğer kadınlara da iletmelerini istedim. Kadınlar o tarihte Yunak'taydılar ve telefonda çalışmaya devam ettiklerini, kendilerini etkileyen bir olay olmadığını anlatıyorlardı. Bağlı oldukları gruptan ayrılıp başka yere giden aileler olmuştu.

Kadınlar Temmuz ayı sonunda Samsun'un Terme ilçesine geçeceklerdi ve ben Yunak'da yaşadıklarını, oradan ayrılışlarını çok istememe rağmen gözlemleyemeyecektim. Bu durum beni aynı zamanda üzüyordu. Bir süre sonra, memurlara gelen izin yasağının yerini akademik görevlendirmelerin üniversitelerin inisiyatiflerine bırakması aldı. Hacettepe Üniversitesi'nde bu konuda görevlendirme yapabiliyordu, fakat bu görevlendirme bir yerden gelen davet mektubu üzerine olabiliyordu. Benim ise sahada olmam gerekiyordu ve beni "Hadi sahaya gel" diye çağıran resmi bir kurum yoktu. Tam da umutsuzluğa kapıldığım zamanda Cihanbeyli'de iken Kaymakamlığa verdiğim dilekçenin cevabı geldi ve benim 1-10 Ağustos tarihleri arasında kurumlarla görüşebileceğimi belirtiyordu. Bu benim açımdan oldukça sevindirici bir haberdir. Bunun üzerine hemen görevlendirme aldım ve yaz tatili döneminde olan eşimle birlikte Konya'nın Cihanbeyli ilçesine gittim.

Cihanbeyli'de, kadınların yanı sıra onların anlatılarında öne çıkan kurumlarla görüşmeler gerçekleştirdim. Bu görüşmelerde ses kaydı kullanmadım. Ülkenin de içinde bulunduğu ve her gün farklı kurumlardan farklı kişilerin görevden alındığı bir ortamda ses kaydı almak isteğimi dile bile getirmedi. Bunun görüşmelere zarar vereceğini, görüşme isteğimin doğrudan reddedilmesine yol açabileceğini düşündüm. Görüşmeler 30 dakika ile 1,5 saat arasında değişti. Görüşme sırasında not aldım. Görüştüğüm kişilerin, soruları benim sormama rağmen eşime bakarak anlatmaları, benimle mümkün olduğunca göz teması kurmamalarına ne kadar çok kızsam da, bu durum not almamı kolaylaştırdı. Bazı kurumlar "Bizim çok bir hizmetimiz yok" diyerek aslında görüşmenin

kapılarını kapattılar. Görüştüğüm bir polis memuru bana “dört maddede her şeyi özetlediğini” söyledi. Görüşmeler sırasında aldığım notları ve görüşmeye ilişkin duygu ve düşüncelerimi mümkün olduğunca hemen kayda geçiriyordum. Bu nedenle bazen üst üste iki gün görüşme yaptığım gibi bazen birer gün arayla görüşme gerçekleştirdim. Bu süreçte Cihanbeyli’ye çoğunlukla gününbirlik olarak gidiş geliş yaptım.

Memurların izne çıkış yasakları 8 Ağustos 2016’da kaldırılınca kalan iki günde görüşmelerimi tamamlayıp Ankara’ya döndüm. Tüm notlarımı düzenleyip, alan alan ayırdıktan sonra bu kez Samsun’a gitmek için izin aldım. Yaptığım telefon görüşmelerinde işçilerin Terme’deki işlerinin bittiğini, zaten tarla sahibinin çok geniş arazisi olmadığını söylemişlerdi. Bu nedenle ben 15 Ağustos’da eşimle birlikte bu kez iki haftalık bir süre için Samsun’un Çarşamba ilçesine geçtim.

3.2.5. Yeni Bir Mekân, Yeni Bir Ürün: Çarşamba

Cihanbeyli’de kadınları ve yaşadıkları koşulları gözlemlene fırsatım olmuştu, Samsun’un farklı olup olmadığını merak ediyordum. Cihanbeyli Ankara’ya iki buçuk saat uzaklıkta olduğu için gününbirlik olarak gidip dönebiliyordum. Bu nedenle hafta sonları izin almam gerekmediğinden ilçe merkezindeki kadınlara rahatlıkla ulaşabiliyordum ancak çadır alanlarının taşınması, çalıştıkları kabala usulü nedeniyle bir an önce işlerinin bitmesini amaçlamaları, alanda elektriğin olmaması vb. nedenlerden dolayı görüşmelerimde yeterince üzerinde duramadığım konular vardı. Ancak burada onlarla tanıştığım ve karşılıklı güveni inşa ettiğim için seviniyordum. Temmuz ayının başından itibaren Ağustos’un 15’ine kadar geçen bir buçuk aylık zamanda ise onlarla yüz yüze görüşmemek, sadece birkaç kadınla telefonla görüşebilmemden dolayı da tedirgindim. Acaba nasıl olacak, beni nasıl karşılayacaklardı? Her şeye tekrar mı başlayacaktım?

Bu endişelerim alana gittiğimde kısa süre içerisinde kayboldu. Bana “sen sözünde durdun, geldin” dediklerinde Cihanbeyli’de söylenen “inşallahlar” gerçekleşmiş oldu. Bu da benim biraz olsun bir rahatlamamı sağladı.

Önce, Cihanbeyli’de sürekli sordukları eşimle tanıştılar. Gruptaki erkekler özellikle eşimle tanışmak için yanımıza geldiler ve kendi aralarında sohbe başladılar. Daha sonra Mehmet Çavuş bizi tarla sahibi ile tanıştırdı. Kendisi bize fındıktan, kullandığı yöntemlerden, oğlunun da işçilerle birlikte çalıştığından, paranın kıymetini öğrenmesini istediğinden bahsetti.

Eşimle alana geldikten sonra kadınlar, düşünümün nasıl olduğu, ailemin bana ne verdiği (çeyiz, düşün takısı olarak), başlık alınıp alınmadığı gibi maddesel konular üzerine sorular sordular (Birçok kadın “Siz Türklere öyle adetler yoktur gerçi” dedi). Genç kadınlar ise bana “Sevdiğimle evlenip evlenmediğimi, hangimizin daha çok sevdiğini, gelinliğimin nasıl olduğuna ilişkin sorular sordular. Görüştüğüm kadınlar evliliğin, düşünün nasıl olduğunun maddi süreçleri üzerine odaklanmışlardı. Bu maddi odaklanma hem parasal hem de sürecin bana kattığı değer olarak ifade buldu. Yani eğer düşünde hediye olarak çok altın verildiyse bana değer veriyorlar anlamına geliyordu. Kadınlar bu durumu “Bizim zamanımızda öyle şeyler yoktu” şeklinde açıklıyordu. Çünkü araştırma kapsamında görüştüğüm kadınların yaş ortalaması yüksekti ve zamanla birçok şeyin değiştiğini, olanakların arttığını ifade ediyorlardı. Bu nedenle görüştüğüm kadınların evliliğin maddi getirileri üzerine düşünürken genç kadınların başka türlü düşünmesi, bu çalışmada kadınların neden duygularını çok ifade etmediğini anlamamı kolaylaştırdı.

Alana bu kez eşimle birlikte gidince bana bakışların değiştiğini hissettim. Erkeklerin benimle iletişim kurma biçimleri değişmişti, önceden iletişimden kaçınırken şimdi eşim üzerinden benimle iletişim kuruyorlardı.

Kadınların çalıştıkları yer olan Çarşamba sosyal, kültürel, ekonomik ve politik açıdan Cihanbeyli’den daha farklıydı. Samsun şehir merkezine 39 km uzaklıkta ve nüfus bakımından üçüncü büyük ilçesi olan Çarşamba’da, TÜİK’e göre 2013 yılında ilçede okuma yazma bilmeyen kadın sayısı erkeklerin yaklaşık 4 katıdır. Ortalama hane büyüklüğü 4 kişidir. 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri’nde AKP %73,5 oy almış, onu %13,6’lık oy oranı ile CHP ve %9,7’lik oy oranı ile MHP takip etmiştir (<http://secim.haberler.com/2015>).

Mevsimlik tarım işçilerinin Çarşamba’da yaşadıkları yer, çalıştıkları kişinin evinin önünde bulunan geniş bir mera alanıydı. Burada da çadırlarda kalıyorlardı.

İşveren tarafından kendilerine su sağlanıyordu. Tarlaya ise tankerde su götürülüyordu. Çalıştıkları tarla yaşadıkları yere yürüme mesafesindeydi. Elektrik de yine işveren tarafından sağlanmıştı. Burada Cihanbeyli'ye oranla daha az kişi gelmişti. 35-40 çadır vardı, bir kısım işçinin ise başka yerlerde başka kişiler için çalıştığını söylediler.

Çarşamba'da fındık toplamada çalışıyorlardı. Burada erkekler tüm fındık ağaçlarını silkeliyor, kadınlar ve çocuklar ve bazı genç erkekler de yere düşen fındıkları oturarak topluyordu. Bu iş sabah 7' de başlayıp akşam 6' da sona eriyordu. Burada yevmiye usulü çalışıyorlardı ve günlük yevmiyesi 50 TL' idi. Cihanbeyli'den farklı olarak gündelik ücret almaları, rekabet yerine birlikte daha rahat çalışmalarını sağlamıştı. Kadınlar, günlük 50 TL yevmiyenin kadın, erkek ve çocuk için aynı olduğunu söylediler. Erkekler ve tarla sahibi de bu bilgiyi doğruladılar. Yerel işçinin ücreti için ise 80TL-100 TL gibi bir rakam zikrediliyordu. Burada 8-9 yaşındaki çocuklar fındık topluyordu. İşveren bunun çok zor bir iş olmadığını çocukların ağaçların altında gölgede oturarak topladığını, istediği zaman fındık da yiyebildiklerini anlattı.

Kadınların yerleştikleri alan, ilçe merkezine yaklaşık 15 km uzaklıktaydı. Köye minibüs ile ulaşım sağlanıyordu. Minibüs ilçe merkezinden sabah 9'da çıkıyordu. Akşam son araç ise 4'deydi. İki haftalık izin sürem olduğundan burada hem kadınlarla hem de kurumlarla görüşmeleri eş zamanlı götürmek durumunda kaldım. Aslında bunun da bir ölçüde fayda sağladığını düşünüyorum. Çünkü böylece kadınların anlatıları ile kurumların ifade ettiği noktaları örtüştürerek daha kolay analiz edebiliyordum. Burada gündüzleri özellikle kurumlarla görüşüyor, öğleden sonra ya da akşama doğru kadınların yanına dönüyordum. Bu nedenle de burada kaldığım çoğu zaman taksi ile ulaşımı sağladım. Taksi, beni istediğim zaman götürüyor aradığımda ise istediğim saatte alıyordu. Taksici ile de gidiş gelişlerde sohbet ediyorduk. Bana birkaç defa ne yaptığımı, neyi amaçladığımı sordu. Her sorduğunda da anlattım, bir yandan ise neden bana aynı şeyi sorduğunu merak ediyordum. Nihayet bir gün yine sorduğunda buraya geçmişte farklı ülkelerden gelenlerin olduğunu ve benim acaba onlar gibi rapor mu yazdığımı merak ettiğinden bahsetti. İçinde bulunduğumuz siyasi koşulların da böyle düşünmesinde etkili olduğunu

düşündüm. Kendisi haber yapacağını söylemişti. Nitekim beklediğimden çok çok farklı olsa da bu konuda haber yapmıştı.

Kadınların çalıştıkları alana her defasında farklı bir yoldan gidiyorduk. Bu gidişlerde karşılaştığım manzara hep şu şekildeydi: Bir ev ve önünde veya yanında çadır veya çadırlar. Burada kim işçi çalıştırıyorsa evine yakın tutuyordu, elektriğini ve suyunu karşılıyordu. Burada daha önce İl Özel İdaresi tarafından yapılan ancak şu an yalnızca bir ailenin kaldığı (iki aile arasında kavgaya sebebiyet vermesi nedeniyle Jandarma tarafından buraya yerleştirilmişler) konaklama merkezi de bulunuyordu. Bunun dışında kullanılmıyordu.

Çarşamba'da Cihanbeyli' ye oranla kadınlarla görüşme yapmak daha rahat gerçekleşti. Çalıştıkları yer yakındı ve yevmiye ile çalışıldığından çalışmasına engel olmuyordum. İşverenin de bu konuda bana karşı olumsuz bir davranışı olmadı. İstedğim konuda bana yardımcı olacağını da söylemişti. Ben de onlarla birlikte fındık toplaya toplaya görüşme yapıyordum. Bazen çalışmadıkları için çadırdaki kaldıkları zaman, bazen de akşam kendi çadırının önüne serdikleri kilimin üzerinde görüşüyorduk. Cihanbeyli'de elektrik yoktu ve akşam vakti kadınların dışarı çıkmasına izin verilmiyordu. Burada ise kadınlar kendi çadırlarının önünde oturabiliyordu. Birbirlerini ziyaret etme, çadırların önünde oturma çok sık olmuyordu, çoğunlukla herkes kendi çadırının önündeydi. Erkekler ise çadırların ortasındaki alana serdikleri kilimin üzerinde sohbet ediyorlardı. Eşim bu süreçte daha çok erkeklerle oturarak sohbetlerine katıldı. Ben ise kadınlarla daha rahat bir şekilde görüştüm. Eşimle birlikte onların yanına gitmenin alanda daha çok kabul görmemi kolaylaştırdığını gözlemliyordum.

Çarşamba' da Yeşilırmak Köprüsü üzerinde "Çarşambalı İşçi Temin Edilir" yazıları bulunuyordu. Bu ilanları görünce burada Cihanbeyli'den farklı bir süreç izlediğini düşündüm. Zira etnik köken olarak da bölgedeki insanlarla farklılıklar bulunuyordu. Bu, kurumlarla yaptığım görüşmelere de yansdı.

Ben yine Cihanbeyli'de yaptığım gibi kurumlarla görüşmek için Kaymakamlığa dilekçe vermiştim. Bu dilekçe kurumlara iletilmişti. Ancak 15 Temmuz sonrası süreç devam ediyordu ve zaman geçtikçe kurumlardan ihraç edilmeler artarak sürüyordu. Çarşamba'da kurumlarla görüşmek için izin almakta daha da

zorlandım. Burada da görüşmelerde ses kaydı meselesini hiç açmadım, notlar aldım. Bazı kurumlarda araştırma yapma isteğim reddedildi. Bazen ise kesin görüşmek istemez dediğim kurumlar memnuniyetle karşılayıp, hiç beklemediğim kadar açık davrandılar. Gündeme dair analizler yaptılar. Onlar anlattıkça görüşmeyi sürdürecektir iletişim becerilerini kullanmaya ve onları asıl konumuza çekmeye çalıştım. Kısmen başardığımı düşünüyorum. Bir yandan da bana gündemi anlatmalarını belki bir rahatlama isteği olarak yorumladığımdan dinledim. Yine bu görüşmelerde eşimin yanımda olması kabul edilirliliğimi arttırdı. İki hafta gibi bir süre zarfında bu araştırmayı yapmak durumunda kaldığımdan görüşmelere en fazla bir gün ara verebiliyor bazen günlerce arka arkaya görüşme yapıyordum. Bu durum benim açımdan yorucu ve bazen alan notlarımı sıcaklığına yazmama engel oldu.

İki haftanın sonunda elimde kadınlarla yaptığım derinlemesine görüşmeler ve farklı kurum ve kuruluşlarla yaptığım görüşmelerden aldığım notlarla ayrıldım.

3.2.6. “Kürkçü Dükkânı”: Şanlıurfa

“Tilkinin dönüp dolaşacağı yer kürkçü dükkânıdır” sözü misali bu bölüme adını veren “Kürkçü Dükkânı” tabirinin kadınların kendi ağızlarından çıkan bir söz olduğunu belirtmeliyim. Kadınlar ağustos ayı sonunda Çarşamba’da işleri bitince ve başka yerle de anlaşamayınca Şanlıurfa’ya dönmüşlerdi. Elbette başka çavuşlara katılıp hala çalışmaya devam edenler vardı.

Çarşamba’da kadınlarla yaptığım görüşmeleri deşifre ettikten, kurumlarla yaptığım görüşmelerde aldığım notları ise düzenledikten sonra analize başladım. Aynı zamanda kuramsal olarak okumalar yapmaya da devam ettim. Süreçte kadınlarla yine telefon görüşmelerim devam etti. Eylül ayında zaman zaman pamukta çalışmak üzere köylere gittiklerini anlattılar. 2015 yılındaki Şanlıurfa ziyaretimden itibaren bu çalışma kapsamındaki tüm maddi giderleri kendim karşılamıştım. Bu kez, Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı kapsamında görevlendirme olarak Şanlıurfa’ya gitmeye karar verdim. Şu ana kadar bu ödenekten yararlanamamamın temel sebebi prosedür gereği en az bir ay önceden başvuramamamdı. Eğer mevsimlik tarım işçiliği bu kadar planlı olsaydı

belki de her aşamada kadınlarla birlikte olurdum. Bu durumu onlara anlatamadım. Bunda pozitivist paradigmaların baskın olduğu araştırma yaklaşımının da etkisi olduğunu düşünüyorum. Zira bir anket yapmıyordum ve ulaşacağım kişi sayısı belli değildi. Gerekli izinleri alarak bu kez aralık ayında Şanlıurfa'ya iki haftalığına gittim. Amacım kadınları bir kez de yaşadıkları yerde görmek ve onların anneliğini Şanlıurfa'da dilemek ve gözlemlemektir. Ancak kadınlardan sadece üç tanesine ulaşabildim. Kuşkusuz bunda kadınların telefonlarının olmaması, çavuşun kadınların eşleriyle iletişimi kopardığını söylemesi ve beni kendisinin tanıştırdığı için benim aramamın kendisiyle onlar arasındaki ilişki açısından uygun olmadığını söylemesi, bazı kadınların ise farklı farklı ilçelerde yaşıyor olmasından dolayı zaman ve maddi olanaklardan dolayı oralara gidemeyeceğimdendi. Bir kadın ise ailesindeki sorun nedeniyle görüşmek istemedi. Burada üç kadınla yaptığım görüşmelerdeki amacım onların annelik pratiklerini Şanlıurfa özelinde almaktı. Gerek Cihanbeyli'de gerekse de Çarşamba'da bu meseleye dair görüşmelerimiz olmuştu ancak yaşadıkları evleri, koşullarını, mahalledeki diğer insanlarla olan iletişimlerini gözleme fırsatım olacaktı.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Şanlıurfa'nın 2014 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre toplam nüfusu 1 845 667 kişidir. Doğusunda Mardin, batısında Gaziantep, kuzeybatısında Adıyaman, kuzeydoğusunda ise Diyarbakır bulunmaktadır. Şanlıurfa'nın ekonomisi büyük bir bölümü tarıma dayalıdır. Harran, Akçakale, Hilvan, Siverek, Birecik, Bozova, Ceylanpınar, Halfeti, Suruç olmak üzere dokuz ilçesi bulunmaktadır. Bunlar dışında Eyyubiye, Haliliye ve Karaköprü olmak üzere üç merkez ilçesi vardır. Yaptığım görüşmeler ve gözlemlerden sosyo-ekonomik durumu nispeten daha iyi olanların Karaköprü'de yaşadıklarını öğrendim. Nitekim Karaköprü apartmanların yaygın olduğu, mahalle ve sokakların daha düzenli olduğu bir ilçeydi. Eyyubiye ise Karaköprü'nün aksine tipik Urfa evlerinin yaygın olduğu, insanların giyimlerinden konuşma aksanlarına kadar diğer ilçelerden daha farklıydı. Zaten Eyyubiye'nin Şanlıurfa'dan en fazla mevsimlik tarım işçisi gönderen ilçesi olduğu bilgisini daha önceki Şanlıurfa ziyaretimde yaptığım görüşmelerden öğrenmiştim. Benim araştırma kapsamında gördüğüm kadınların birçoğu da

Eyyubiye’de yaşıyordu. Bu nedenle kurum görüşmelerini büyük ölçüde Eyyubiye ilçesinde yapmaya karar verdim.

Şanlıurfa, sosyal ve ekonomik göstergeler açısından oldukça geridedir. TÜİK’e göre (2013) , 2013 yılında Şanlıurfa’da okuma yazma bilmeyen kadınların oranı %8,6 iken aynı oran erkeklerde %1,6’dır. Sadece Eyyubiye merkez ilçesinde okumaya yazma bilmeyen kadınların sayısı erkeklerden yaklaşık altı kat daha yüksektir. Yine kadınların ilk evlilik yaşı erkeklere oranla daha düşüktür. Şanlıurfa ilinde en çok doğum 25-29 yaş aralığında görülmektedir. Ortalama hane büyüklüğü altıdır. Demircan, (2013) 2013 yılında Türkiye’deki işsizlik oranı %9,7 iken bu oranın Şanlıurfa ve Diyarbakır’ı içeren TRC2 bölgesi için % 17,5 olduğunu belirtir. Şanlıurfa ise %16, 3 ile Türkiye sıralamasında altıncı sıradadır.

1 Kasım 2015 seçim sonuçlarına göre ise Şanlıurfa’da Ak Parti %64, 6, HDP %28,5, MHP % 2,8 ve CHP %2,7 oy almıştır. İlde güçlü bir örgütlenmesi olan Ak Parti, merkezdeki oylarının %77, 5’ini Eyyubiye ilçesinden almıştır (<http://secim.haberler.com/2015>).

Uluç ve Karasu (2015:209), Şanlıurfa’da Türkler, Kürtler ve Araplar olmak üzere üç ayrı toplumsal grubun yaşadığına, toplumsal yapı içerisinde aşiret ve dini cemaat ve tarikatların önemli bir yeri olduğuna dikkat çeker. Şanlıurfa’nın, Suriye’den gelen sığınmacıların da yoğun olarak yaşadığı bir kent olduğunun altını çizmekte fayda vardır. AFAD’ın 2017 verilerine göre Şanlıurfa’daki dört barınma merkezinde toplam 106 385 Suriyeli bulunmaktadır (<https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barinma-Merkezlerinde-Son-Durum>). Bu sayıya kamp dışında yaşayanlar da eklenince sayının daha fazla olabileceği söylenebilir.

Abuzar (2010:265) ise Şanlıurfa’da dini öğeler ve değerlere büyük önem verildiğini, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve üniversitenin toplumsal yaşamda değişim ve dönüşüm sağladığını ifade etmektedir.

Kalaycıoğlu'nun GAP projesi kapsamında sosyal ve kültürel değişim eğilimlerinin ortaya çıkarmak amacıyla çeşitli yöneticilerle görüşmeler yaptığı araştırmasında (2001:6-8) sosyal gelişmelerin ekonomik gelişmelere paralel olarak gitmediğinin altını çizmektedir.

Şanlıurfa'nın Eyyubiye merkez ilçesi birçok sosyo-ekonomik gösterge açısından Şanlıurfa'nın diğer merkez ilçelerinin de gerisindeydi. Çalışmamı büyük ölçüde Eyyubiye ilçesinde yapmaya ama diğer ilçelerden de görüşmeler yapmamın çalışma açısından önemli olduğuna karar verdim. Burada kadınlarla ilgili dernekler ve sivil toplum örgütleri de bulunmaktaydı. Bu nedenle bu noktaların da araştırmaya dahil edilmesi kadınlara ve onlara dönük yürütülen hizmetleri bütünlüklü bir şekilde ele almamı sağlayabilirdi. Sonuçta Şanlıurfa'da kaldığım süreçlerde yedi tanesi devlet kurumu, üç tanesi sivil toplum örgütü, olmak üzere toplam 10 kurumdan 15 kişi ile görüşmeler gerçekleştirdim.

Çarşamba ve Cihanbeyli'de olduğu gibi görüşmelerin mesai saati içinde yapmak durumunda olduğumdan görüşmeler zaman zaman bölündü. Bunun dışında, kurumlardaki kişilerin benim kadınlarla ilgili olarak ortaya attığım fikirlerden hareketle kendi aralarındaki konuşmaları ve tartışmaları bana sunulan hizmetlere, yürütülen politikalara dair derin bir kavrayış kazandırdığını düşünüyorum.

3.3. VERİ OLUŞTURMA SÜRECİ

Mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimleri üzerine odaklanan bu araştırmada Şanlıurfa'da dokuz kadınla hem Cihanbeyli'de hem de Çarşamba'da yarı yapılandırılmış görüşme formu ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdim. Üç kadınla ise hem Cihanbeyli'de hem de Çarşamba ve Şanlıurfa'da görüştim. Nitel araştırmaların temel araçlarından biri olan derinlemesine görüşme ile gözlemlenemeyen ya da davranışa dökülmeyen algı ve niyetlerle kişilerin çevrelerini nasıl değerlendirdikleri ortaya konabilir (Kümbetoğlu, 2012:72). Yarı yapılandırılmış görüşme formlarının esnekliği ve formda önceden belirlenmiş ayrıntılarının olmaması (Merriam ve Bass, 2013:

87) derinlemesine görüşmelerde mevsimlik tarım işçisi annelerle hiyerarşik ilişki kurmamama katkıda bulundu. Tutty ve diğerleri (1996:55) yarı yapılandırılmış görüşmelerin hem insanların deneyimlerinin detaylı anlaşılmasında hem de alınan bilgilerin diğer insanların bilgileriyle karşılaştırılmasında kullanılan uygun bir araç olduğunu ifade eder. Buradan hareketle hazırladığım yarı-yapılandırılmış görüşme formunda, kadınların sosyo-demografik bilgilerine, çocukluk ve evlilik deneyimlerine, anne olmaya, anneliğe ilişkin ihtiyaçlara ve hizmetlere yönelik düşünce ve deneyimlerine ilişkin sorular bulunmaktadır (Ek 3) Kurumla yapılan görüşmelerde ise kurumların mevsimlik tarım işçisi annelere, annelerin ihtiyaçlarına yönelik sundukları hizmetlere ilişkin deneyim ve değerlendirmelerine ilişkin sorular yer almaktadır (Ek 4).

Mevsimlik tarım işçisi kadınlarla mayıs ayında başlayan görüşmelerim benim tam zamanlı bir işte çalışıyor olmam ve büyük ölçüde 2016 yılının konjüktürel yapısı nedeniyle zaman zaman aksadı. Bu nedenle Cihanbeyli ve Çarşamba'da belli bir zaman katıldım. Şanlıurfa'da ise aralık ayı içerisinde görüşmelerimi yaptım. Kadınlarla görüşmeye çocukluk ve evlilik yaşantılarını alarak değil, "buldukları yerden başlayarak" yani doğrudan mevsimlik tarım işçisi olarak gittikleri yerlerde neler yaşadığı üzerine konuşarak başladım. Bu şekilde kadınların kendilerini daha kolay ifade ettiklerini düşünüyorum. Tüm görüşmelerde, bu çalışmadaki en önemli kaynağım, alan günlüğüm hep yanımdaydı.

Kadınlarla görüşmelerimde büyük ölçüde ses kaydı kullandım. Her görüşmeden sonra o günün düşünceleri ve duyguları kaybolmadan notlar aldım. Bu notlar doğrudan yaptığım gözlemlerim, çıkarımlarım ve kişisel duygu ve düşüncelerimden oluşuyordu. Görüşmeler 45 dakika ile 120 dakika arasında sürdü. Görüşmenin Türkçe olup olmaması, ses kayıt cihazının kapatılıp kapatılmaması görüşmelerin süresini etkileyen unsurlardı. Bazı kadınlar Türkçe'yi konuşamadıklarından dolayı onlarla görüşmeleri dil bilen bir kadından destek alarak gerçekleştirdim. Ses kayıtlarından toplam 312 sayfa döküm elde ettim.

Araştırmanın bir boyutunu ise mevsimlik tarım işçisi kadınların anlatılarında ortaya çıkan ve onlara hizmet sunan kurum ve kuruluşlarla görüşmeler oluşturuyordu. Bu görüşmeleri Cihanbeyli, Çarşamba ve Şanlıurfa'da farklı kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütleri oluşturdu (Ek 2). Toplam sayısı 32 olan bu görüşmelerime temmuz ayında Cihanbeyli'de başladım. Kurumlarla görüşmeden önce o ilçe kaymakamlığına (ilçe valiliğe) araştırma yapmak istediğimi, araştırma amacımı ve soracağım temel soruları açıklayan bir dilekçe verdim. Bu şekilde kuruluşlarla daha kolay iletişim kuracağımı düşündüm. 15 Temmuz sonrası ülkemizde yaşananları da göz önüne aldığım da bu şekilde attığım adım daha da önem kazandı. Zira 15 Temmuz sonrası tüm izinlerin kaldırıldığı bir dönemde Cihanbeyli Kaymakamlığı'ndan gelen cevap doğrultusunda üniversiteden görevlendirme alabildim. Görüşmeleri araştırmaya katılmayı kabul eden kurum ve kuruluşlar ile yaptım. Bu görüşmelerde ses kaydı yapmadım, notlar aldım. Aldığım notlar tıpkı kadınlarla yaptığım görüşmelerde olduğu gibi görüştüğüm kişiye, sürece ve kendime ilişkin notlardan oluşuyordu. Yaptığım görüşmelerde kamu kurum ve kuruluşlarıyla 30 dakika ile 60 dakika arasında sürerken, Şanlıurfa'da 120 dakika kadar süren görüşmelerim oldu. Bu durumun böyle olmasında görüştüğüm kuruluşların ve STK'ların doğrudan kadınlarla çalışmaları, "daha bağımsız" olmaları, görüştüğüm kişilerin kadın olması ve beni daha çok kabullenmelerinin etkili olduğunu düşünüyorum. Hizmet verenlerle yaptığım görüşmelerden toplam 50 sayfa (Arial 12 Punto, 1,5 satır aralığı) not aldım.

02.05.2016- 12.12.2016 tarihleri arasındaki yedi aylık veri oluşturma aşamasında kullandığım bir diğer önemli teknik katılımcı gözlem oldu. Bilindiği gibi gözlem, alan araştırmalarında araştırmacının gözlemlerin içeren notları diğer tekniklerle oluşturulan verileri zenginleştiren önemli bir veri kaynağıdır (Kümbetoğlu, 2012: 126). Katılımcı gözlemin en önemli yönünün araştırmanın gerçekleştiği sahanın, öznelerin ve davranışların daha iyi anlaşılması olduğunu belirten Glesne (2015: 86), araştırmacıların sahada sürekli olarak "Neden böyle de, neden böyle değil?" i sorgulamak zorunda olduklarının altını çizer. Ben de bu kapsamda doğrudan gözlemler yaparak kadınların çalıştıkları Cihanbeyli ve

Çarşamba'da mümkün olduğunca onların hayatına katıldım ve paylaşımlarda bulundum.

Araştırma kapsamında kullandığım bir diğer teknik ise doküman incelemesi oldu. Gerek araştırmaya başlamadan önce gerekse de veri oluşturma süreçlerinde kamu ve özel kuruluşlarca hazırlanan raporlar, dergiler ve istatistikî veriler kullandım. Bunların dışında öznelerin izin verdiği ölçüde yaşadıkları yerlerde fotoğraflar çektim.

Sonuç olarak ben bu çalışmayı hem 12 kadınla üç farklı mekânda (bunların dokuzu ile Cihanbeyli ve Çarşamba'da, üçü ile ise Cihanbeyli, Çarşamba ve Şanlıurfa'da olmak üzere toplam 27 görüşme) derinlemesine görüşme ve gözlemler yaparak, yine üç farklı yerde kadınların anlatılarında ortaya çıkan 11 devlet kurumu, 3 STK ile toplam 32 kişiyle görüşmeler yaparak tamamladım. Bu görüşmeler bana birçok fırsatı ve zorluğu aynı anda sundu. Bu durumu başka araştırmacılara yol gösterici olması düşüncesiyle ayrı bir başlık altında ele almayı elzem görüyorum.

3.4. ARAŞTIRMA SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER VE FIRSATLAR

Bu çalışmada her şeyden önce bilmediğim bir grup ve kültür vardı karşımda. Bilmediğim bir grup hakkında araştırma yapacak olmak beni heyecanlandırıyordu. Daha önce gerek sosyal çalışmacı olarak görev yaptığım çalışma yaşamımda gerekse de akademik çalışmalarımda farklı özellikteki kadınlarla farklı amaçlarla görüşmeler gerçekleştirmiştım. Ancak mevsimlik tarım işçileri benim yakından görmediğim ve sohbet etmediğim bir gruptu. Sahip oldukları baskın Arap kültürü, benim doğup büyüdüğüm, yaşadığım yerlere, sahip olduğum kimliğe oldukça uzak duruyordu. Burada “düşünümselliği” göz önüne almam önemliydi.

O'Reilly (akt. Deluca ve Maddox, 2016:286), kendi varlığımızın, düşünce biçimimizi, eleştirel, düşünsel ve konumlanmış benliğimizin rolünü anlamadan

etnografik bir çalışma yapamayacağımızı ifade eder. Düşünümsellik (reflexivity) olarak adlandırılabilir olan bu durum araştırmaların yürütülmesinde son derece önemlidir. Bourdieu düşünümselliği şöyle ifade eder (2014: 40):

“Gerçekte, düşünümsellik, bireyliğin kutsal anlamını, kendilerini daima her türlü toplumsal belirlenimden azade sayan entelektüellerin kendileri hakkındaki karizmatik temsillerini sorgular...Düşünümsellik, bireysel olandaki toplumsalı, mahremin altında gizlenen gayri şahsiyi, özelin en derinine gömülmüş evrenseli keşfettirerek bizi böylesi yanılsamalardan kurtaran şeydir”.

Ergun ve Erdemir de (2010: 34) kültürel, sosyal ve dilsel özelliklerin, ideoloji ve politik tercihlerin, yaş, medeni durum ve meslek gibi çeşitli özelliklerimizin görüşme sürecinde etkili olduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle çalışma boyunca sürekli olarak kendimi, varlığımı ve sahip olduğum özelliklerimi sorguladım. Bu sorgulamaların bir kadın akademisyen olarak kendi gerçekliğimi keşfetmemde önemli katkıları oldu.

Araştırmada karşılaştığım ilk zorluk alana giriş ile ilgiliydi. Uzun uğraşlar sonunda çavuşla iletişime geçtiğimde kendisine araştırmam hakkında detaylı bir bilgi verdim. Sahaya ilk gittiğimde çavuşla birlikte çadır alanını gezdim. Çadırlara konuk oldum. Buralarda hep erkekler karşıladı beni. Kim olduğuma, ne iş yapmak üzere oraya gittiğime, nereli olduğuma dair pek çok soru sordular. Onlara kendimi, derdimi anlattım. Beni ilk görüşmede oldukça sıcak karşıladılar. Bu sıcak karşılama zamanla merak duygusuna bıraktı. Kadınlarla görüşmeden önce erkeklerle görüşmem ya da bir erkeğin tavsiyesiyle görüşmem gerekiyordu. Toplumsal cinsiyet rolleri çalışırken bir açıdan buna uygun hareket etmek beni oldukça rahatsız etse de, alanda kabul görmek için bu durum gerekiyordu. Yine kurumlarla görüşürken, özellikle yöneticisinin erkek olduğu kamu kurumlarında (Bir SYDV dışında diğer tüm yöneticiler erkekti) soruyu benim sormama rağmen bana değil de görüşmelerde yanımda bulunan eşime bakarak konuşmaları, benimle göz teması dahi kurmamalarının beni ne kadar rahatsız ettiğini anlatmamda sanırım kelimeler yetersiz kalacak. Bunun dışında

hemen hemen tüm devlet kurumlarında yöneticilerin erkek olmasının Türkiye’de kadının konumunu yansıttığını düşünüyorum.

Oakley (1981: 41), feminist birinin kadınla önceden kurallarla belirlenmiş bir görüşme yapmasının etik olarak savunulur bir tarafı olmadığını, görüşmeci ve görüşülen kişi arasında hiyerarşik olmayan bir ilişki olduğunda ve görüşmecinin kendi kişisel kimliğini keşfetmeye hazır olduğunda insanlar hakkında bir şeyler öğrenilebileceğinin altını çizer. Bu kapsamda araştırma kapsamında görüştüğüm tüm kadınlarla “Ankara’dan gelen, okumuş üst/ orta sınıfa mensup bir kadın” olarak değil, onlar hakkında bir şeyler öğrenmeye açık bir kadın olarak görüşmenin seyrini olabildiğince onlara bıraktım. Sorduğum sorular kimi zaman farklı konulara evrildi, ancak sözlerini kesmeden onları dinledim. İfade ettikleri ailevi, ekonomik, politik bir takım görüşlerine katılmasam dahi görüşmeyi sürdürücü iletişim becerilerimi kullanmaya çalıştım. Bu yolla kadınların bana duydukları güvenin arttığını düşünüyorum. Kadınlar deneyimlerini anlattıkça mesleki ve akademik konumumu, bilgimi, becerilerimi gözden geçirmek kişisel olarak motivasyonumu arttırdı.

Bir kadın araştırmacı olarak bu çalışmada zorlandığımı ancak kadın olmanın avantajını da yaşadığımı düşünüyorum. Ergun ve Erdemir’e göre (2010: 30) saha araştırmalarında toplumsal cinsiyete ilişkin tartışmalar kadın araştırmacıların daha dezavantajlı olmaları ya da “zararsız varlıklar” olarak görülmesinden dolayı kişilere daha kolay erişebilmesi çerçevesinde yer almaktadır. Ben de bu doğrultuda Ankara’dan gelen bir araştırmacı olarak başta çavuşun ailesi olmak üzere birçok kadın ve erkek tarafından “sahiplenildim”, “misafir” oldum. Kimi zaman otogardan araçla alındım, araçla otogara bırakıldım. Kimi zamansa yukarıda değindiğim gibi araştırmacı olarak soruları benim sormama rağmen benle asla göz teması kurulmadı, “sen bu durumu düzeltemezsin” dendi.

Kandiyoti (2011: 58), kadının emek üretkenliğinin ailenin yaşam döngüsüyle paralel olduğunu ve bu döngüde yeni evlenen kadınların yaş ve cinsiyet hiyerarşisinde en altta olduğunu belirtir. Kadınlar arasındaki ataerkil pazarlıklar

benim daha genç yaşta olan kadınlarla görüşmelerimi engelledi. Kayınvalide-kız çocuğu ve gelin arasındaki hiyerarşide pek çok genç anne, kayınvalidesi izin vermediği için görüşmeye katılmak istemedi. Bu sorunu aşmak için birkaç defa önce kayınvalide ile görüştüm daha sonrasında ise gelinleriyle daha çok tarım işçiliğindeki sorunları üzerine sohbet etmek istedim. Ancak kayınvalideler az evvel kendileriyle detaylı görüşmeme rağmen, gelinleriyle olan sohbetlerimi kimi zaman bana “O anlamaz, o ne bilsin” diyerek, kimi zamansa onlara iş buyurarak engelledi. Genç anneler, Türkçeyi daha iyi konuşuyorlardı, ancak kayınvalideler benimle görüşmelerine doğrudan ve dolaylı olarak müsaade etmediler. Bu nedenle çok istememe rağmen bu araştırmada genç annelerin birçoğuyla görüşemedim.

Evli bir kadın olarak eşimle alana gittiğimde daha çok güvenilirliği sağladığımı düşünüyorum. Eşimi de alanda, benim yanımda görmeleri hem kadınlar hem de erkekler açısından güven veren bir durumdu. Cihanbeyli’de kadınla görüştüğüm zamanlarda nişanlıydım ve kadınlar da erkekler de bunu biliyordu. Özellikle kadınlar nişanlığımın işine, yaşına, beni sevip sevmediğine dair pek çok soru sordular. Anahtar kişi olarak Mehmet Çavuş aracılığıyla bu işçilere ulaşmam kadınlarla görüşmelerimi kolaylaştırmıştı. Bekâr olsaydım böylesi bir çalışmayı yapmakta zorlanırdım. Wolf (2009: 372-442), bekâr kadınların sahada iken evlenme baskısına maruz kalabildiklerini ve hatta sahada birileriyle evlenmeye teşvik edildiğini belirtmektedir. Bu nedenle araştırmacılar bekâr olmasına rağmen evliyim diyebilmektedir. Duruma göre böylesi bir yaklaşım tercih edilebilir. Ancak ben bu grupta çalışmaya kararlı bekâr bir araştırmacı olsaydım evliyim demeyi tercih etmezdim. Çünkü bu grup için evli olmak yeterli olmayacaktı. Eşimle, ailemle, eşimle ilişkilerime dair pek çok soru gündeme gelecekti. Öyle ki nişanlıyım dediğimde dahi çok fazla soru sordular. Bu sorulara her seferinde aynı cevabı vermek benim açımdan sıkıntılı olurdu. Üstelik tıpkı Oğuz’un, araştırmasında (2012: 70) karşılaştığı gibi araştırmacı ve kişiler arasında güvensizlik yaratma riski de her zaman var olacak ve araştırmacı olarak her daim diken üstünde olacaktım. Dolayısıyla araştırmacı bekârsa, kadınlara doğrudan hizmet sunan kişilerle sahaya inmesinin ya da doğru

anahtar kişiyi bulmasının ya da dil bilen biriyle sahaya inmesinin evliyim demekten çok daha etkili olacağını düşünüyorum.

Kadınlarla görüşmelerimde büyük ölçüde ses kayıt cihazı kullandım. Ancak kadınların ses kaydını istemediği “Burada cihazı kapat” dedikleri durumlarda not almak zorunda kaldım. Bu hem soru sorup hem de yanıtını yazmak görüşmelerin süresini uzattı. Ancak görüşmenin seyrini etkilemediğini söylemeliyim. Aynı kadınlarla farklı yerlerde ve zamanlarda görüşme imkânım olduğundan eksik kalan noktaları buralarda tamamladım. Ses kaydına her ne kadar izin verseler de her zaman için tereddütlü yaklaştıklarını söylemeliyim. Bu tereddütlerini onlara kaydı dinlettirerek, istediğiniz yeri silebiliriz diyerek aşmaya çalıştım. Kadınların büyük bir bölümü ise eşlerinin görürse kızacağını bu nedenle cihazı ortada tutmak yerine çantama koymamı söylediler. Kayıt cihazını kapattırdıkları zamanlarda onların istediği şekilde kapattım. Bu süreci notlarımla tamamlamaya çalıştım.

Kurumlarla görüşmelerimde siyasi koşulların etkisiyle ses kaydını bilinçli olarak kullanmadım. Ancak her defasında acaba sorsam mı, sormayarak hata mı yapıyorum, ancak ya tümünden reddederlerse beni, ya kayıt cihazı var diye kendi düşünceleri yerine kitaplardaki genel bilgileri verseler bana? gibi aklıma takılan bin türlü soruyla uğraştım. Ancak bugün dönüp baktığım yerden bu adımımın doğru olduğunu düşünüyorum. Kuşkusuz benden farklı davranan sosyal araştırmacılar da olacaktır.

Hem kadınlarla görüşürken hem de kurumlarda görüşmeler yaparken çoğu zaman ortamda sadece görüşmeci ve görüşülen kişi yoktu. Kadınlarla görüşmeleri onlar tarlada veya çadır alanında çalışırken ya da çocuklarla çadırın önünde otururlarken gerçekleştirdim. Eşleri çoğu zaman ne kadınlara benimle başka yerde görüşmelerine ne de ailenin diğer üyelerinin çadırdan uzaklaşmalarına izin veriyordu. Başlangıçta bunun bana duyulan güvensizlikle ilgili olduğunu düşünsem de sonradan anladım ki ataerkil değer ve inançları buna izin vermiyordu. Kurum görüşmelerinin birçoğu ise -yalnız başlamamıza rağmen- mesai saatlerinde gerçekleştirmek zorunda olduğumdan dolayı, çoğu

zaman görüşme odaya girenler ya da çalan telefonlardan dolayı sekteye uğruyordu. Böylesi durumlarda görüşmeler süre olarak uzuyordu.

Tam zamanlı bir işte çalışıyor olmam, 15 Temmuz sonrası yaşananlar ve maddi koşullardan dolayı sahada istediğim gibi zaman geçiremedim. Bu nedenle özellikle Çarşamba ve Şanlıurfa'daki görüşmeleri iki haftalık süreçlere sığdırmak zorunda kaldım. Erkeklerin izin vermemesi kadınların fotoğraflarda yüzlerinin görünmesini istememelerinden dolayı istediğim şekilde fotoğraflar çekemedim. Şanlıurfa' da ise mahalleli tarafından hoş karşılanmayacağı söylendiği için hiç fotoğraf çekemedim.

Bu çalışmada yaşadığım en büyük güçlük kadınların ve birçok erkeğin bana bu çalışma sonucunda ne olacağını sormaları oldu. Çünkü her seferinde onlara her ne kadar görüşlerinin benim için değerli olduğunu ve bu görüşlerinin bir takım hizmetlerin geliştirilmesi için önemli olduğunu ifade etsem de onlar için somut bir takım adımlar atamamam bu çalışmada beni düşündüren noktalar oldu. Ancak bu güçlük hem kendime hem de toplumsal koşullara yönelik farkındalığımı arttırdı.

Görüştüğüm kadınların yaş ortalamasının yüksekti ve birçoğunun en az beş çocuğu vardı. Dolayısıyla yeni evli ve yaş olarak daha küçük olmamdan dolayı cinsellikle ilgili sorduğum sorularına çoğu zaman üstünkörü cevaplar verdiler. Evli, çocuklu ve nispeten yaşı daha ileri olan biri belki bu konuyu daha rahat ele alabilirdi. Ancak yine de çavuşun eşinin bazı görüşmelerde yanımda olması, kadınların bu konuyu kısmen de olsa daha açık konuşmalarına katkı sağladı.

Yine araştırma kapsamında görüştüğüm kadınların büyük bir bölümü etnik köken olarak Arap'tı, birkaç tanesi ise Kürt kökenliydi. Kadınların dini inançları oldukça güçlüydü. Araştırmada din/inanç, aktif bir baş etme mekanizması olarak kullanılıyordu. Özellikle çocuk sayısı, çocuk bakımı, evlilikteki mutluluk ve sahip olunan maddi olanaklar gibi konular "Kader", "Allah'ın işi", "Allah vermiş", "Çok Şükür", "Namazımı kılabiliyorum" gibi dini söylemlerin yoğun olarak kullanılacağı şekilde ifade edildi. Kadınların hemen hemen hepsi çocuklarını anlatırken "Kur'an okur" ifadesini kullandılar. Bu konuda bana herhangi bir soru

sormadılar. Ancak erkekler kadınların aksine benim nereli olduğum sorusuna verdiğim cevaptan sonra otomatik olarak benim kimliğime ilişkin bir yargıda bulundular. Onların bu tavırlarına “ öyleyim ya da değilim” demedim. Kadınlarla görüşebilmem için erkeklerin iznine ne yazık ki ihtiyacım vardı ve bu konularda erkeklerden farklı düşünüyordum.

Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu (IFSW) tarafından 2014 yılında güncellenen sosyal hizmet tanımında yerel bilgiye atıfla sosyal hizmetin insanların hayatlarında karşılaştıkları sorunları çözmelerinde ve iyilik halini geliştirmelerini hedeflediği belirtiliyordu (Global Definition of Social Work, 2014) Benim araştırmada gördüğüm kadınlar etnik köken olarak Kürt ve Arap'tı. Eğitim düzeyleri düşüktü, birçoğunun okuma yazması yoktu. En az beş çocuk sahibiydiler ve hepsi de küçük yaşta berdel usulü ile evlenmişti. Şanlıurfa'da yaşamak onlar için evde erkeğin sözünün geçmesi ve kadının hemen hemen birçok süreçte yok sayılmasıydı. Onların deyimiyle bu durum “kültürlerinde” vardı. Gördüğüm kadınlardan Ocak ile Cihanbeyli'de tanıştığımda, kardeşi de yanındaydı. Kardeşi İzmir'de yaşıyordu ve eşi başka bir kadınla birlikte yaşamak istediğini, kuma olarak onu evine getirmek istediğini söylediğinde ablasının yanına gelip para kazanmak için çalıştığını söylemişti. Çocuklarını bırakmıştı çünkü eşi çocukları almasına izin vermemişti. Bana ne yapabileceğini sorduğunda ona seçenekleri sundum ve eğer çocuklarını alıp baba evine dönerse ilçedeki sosyal hizmet merkezine başvurabileceğini söyledim. Oralardan destek alabileceğini belirttiğimde “Bizim orda herkes benim gibi” dediğinde sorunların ve ihtiyaçların bölgesel, kültürel olarak değişebileceğinin farkına vardım. Peki o zaman var olan sosyal politikalar orada nasıl yürütülüyordu? Bu soruyla şekillenen pek çok soru işaretini Şanlıurfa'ya gittiğimde göz önünde tutmak üzere not ettim. Bireysel olarak aldığım eğitimi, sosyal hizmet uzmanı olarak çalışma deneyimlerimi, şu anda sosyal hizmet eğitimi alanındaki çalışmalarımı düşündüğümde bu noktanın ne kadar da önemli olduğunu fark ettim. Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal ve ekonomik desteği, evde bakım desteğini, korunma ihtiyacı içinde olan çocuklara yönelik hizmetleri, kadına yönelik şiddet konularını vb. nasıl ele aldığı ve bunları var olan/olmayan

sosyal politikalar bağlamında nasıl değerlendirdiği benim araştırma boyunca aklımda olan temel bir düşünceydi.

Sonuç olarak bu saha deneyiminin benim ufku genişlettiğini, farklı kadınlık hallerine dair farkındalığımı arttırdığını ve bir araştırmacı olarak “kendime, yaşadığım topluma, mesleğime” dair büyük bir içgörü kazandırdığını düşünüyorum. Bu açıdan araştırmada karşılaştığım ve yukarıda değindiğim her bir güçlük aynı zamanda benim için büyük bir fırsat olmuştu.

3.5. ETİK MESELELER

Pozitivist paradigmanın aksine ontolojik ve epistemolojik olarak yapılandırmacı ve yorumsayıcı paradigmaya sahip nitel araştırmaların geçerlik ve güvenilirliği, araştırmanın etik bir biçimde uygulanmasıyla yakından ilişkilidir. Çeşitli çalışmalarda etik meselesi farklı başlıklarla ele alınmıştır (Padgett, 1998: 34-44; Neuman, 2012: 593-596; Patton, 2014: 408-409; Yıldırım ve Şimşek; 2013: 118-124; Buz ve Akçay,2015:153). Bu çalışmalardan yola çıkarak ben bu araştırmada karşılaştığım etik açmazları, araştırma sürecinde ile analiz ve raporlama sürecinde olmak üzere iki başlık altında ele aldım.

a. Araştırma Sürecindeki Etik Meseleler: Bir araştırma süreci konuya karar verildiği andan itibaren başlar. Dolayısıyla ben konuya karar verdikten ve gerekli temel okumaları yaptıktan sonra öncelikle 28 Ağustos 2015 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Etik Kuralları ve Komisyonu’ndan çalışmanın etik kurallara uygun olduğuna ilişkin gerekli izni¹ aldım (Ek 6).

¹ Çalışmaya Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Yaşam Deneyimleri adıyla başladım. Bu nedenle Etik Kurulu bu adla aldım. Burada kadınların yaşamları annelik de dahil olmak üzere, ev işleri, bakım yükü, çalışma yaşamı, kurumlarla ilişkiler gibi çok boyutlu bir yaklaşım bulunuyordu. Ancak süreç içerisinde tez izleme komite üyelerimin çalışma odağını derinlemesine analiz açısından sınırlandırmamın yararlı olacağı konusundaki gerekli destekleri ile sadece annelik odağında ele almaya karar verdim. H.Ü SBE, araştırmamın adının savunma sınavında da dâhil olmak üzere herhangi bir aşamada değişmesine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla araştırmamın adıyla etik kurulda yer alan isim farklı olabilmektedir. Bu konuda H.Ü Etik Kurul Komisyon Başkanı Prof Dr. Banu Ergöçmen ile görüştük. Resmi prosedürler ve etik açısından bu etik kurul belgesinin tez başlığıyla aynı olacak şekilde değiştirilemeyeceği ifade edildi. Dolayısıyla Ek 6’ de yer alan Etik Kurul İzin Formu farklı bir ad taşımaya rağmen veri toplama araçları aynı olup, izinde yer alan sorulardan sadece annelik odağındaki sorular ele alınmıştır.

Araştırmaya katılan kadınlara kim olduğumu, amacımı, ne yapmak istediğimi anlattım ve hem çalışmaya katılmalarına hem de ses kaydına ilişkin olarak sözlü onaylarını aldım. Bu konuda yazılı bir belge imzalatmayı bilinçli olarak tercih etmedim.

Kadınların okuma yazmasının olmaması ya da düşük olmasından dolayı imzalatacağım onam formunun onları tedirgin etmesini, eşleriyle problem yaşamalarını istemedim. Kadınlara verdikleri bilgilerin, isimlerinin gizli kalacağına ilişkin bilgi verdim. Çalışmaya katılmaları için kadınlara hiçbir şekilde baskı uygulamadım, onları zorlamadım. Gönüllülük esasına dayalı olarak araştırma örneklemini belirledim. Araştırmaya katılan kadınlara ödeme yapmadım. Yalnızca tercümanlık yapan genç bir kadına cüzi bir miktar ödeme yaptım. Kadınlara çalışma sonucunda neler olabileceğine dair bilgi verdim ve bunların olasılıklar dâhilinde olduğunu söyledim. Herhangi bir vaat vermekten kaçındım. Kadınların gerek araştırmaya gerekse de özel yaşantıma dair sordukları sorulara içtenlikle yanıt verdim. Böylece güvenin inşa edilmesini kolaylaştırdığımı düşünüyorum.

Yine hizmet sağlayıcılarla görüşmeye başlamadan önce kendimi ve amacımı anlattım ve onların sözlü onaylarını aldım. Görüşmelerde ses kaydı yapmadım, notlar aldım. Yine de;

“Bildiğiniz gibi biz 657’ye tabiyiz. Size bilgi vermemiz mümkün değil. Konuştuklarımız benim şahsi fikirlerim. Adımızı zikretmezseniz memnun oluruz”. gibi ifadelerle de karşılaştım.

b. Analiz ve Raporlama Sürecindeki Etik Meseleler: Araştırma kapsamında oluşturulan verilere sadık kalarak analizi gerçekleştirdim. Araştırmada anonimliği sağlamak amacıyla kadınların gerçek isimlerini kullanmadım. Aylar, tarım işçisi kadınlar için önemli olduğu için her bir kadına yılın on iki ayının adını verdim.

Hizmet sağlayıcıları ise adları ile değil kurumsal olarak ele aldım ve görüşmelerin seyrini etkilediğinden sadece görüştüğüm kişi veya kişilerin

cinsiyetini ve kurumdaki pozisyonlarını belirttim. Kişiler özellikle dönemin siyasi koşullarının da etkisiyle kendilerine ilişkin tanıtıcı bilgi vermekten kaçınarak daha çok adlarını ve kurumdaki pozisyonunu ifade ettiler ve söylediklerinin kendi kişisel görüşleri olduğunun altını çizdiler.

3.6. ANALİZ SÜRECİ VE RAPORLAMA

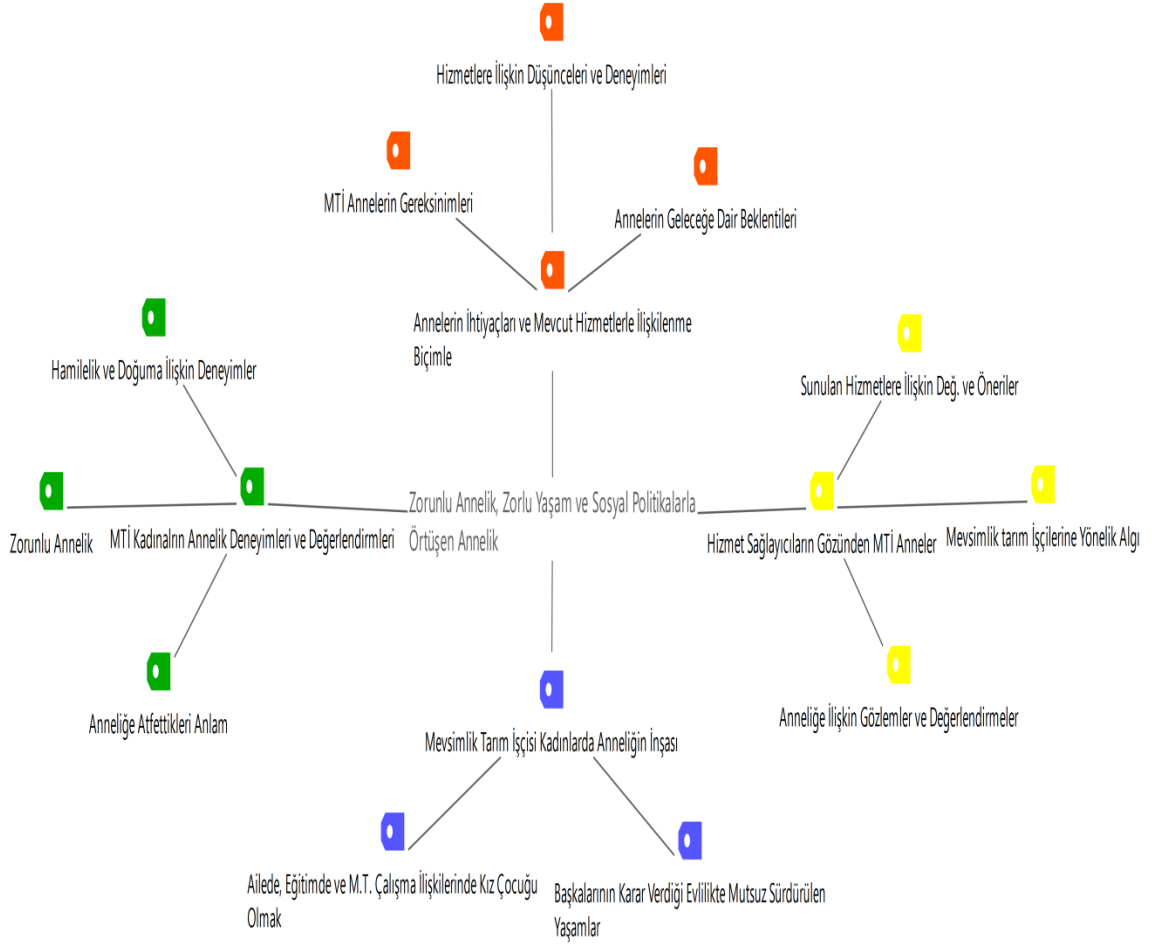
2 Mayıs- 12 Aralık 2017 tarihleri arasında süren veri toplam sürecimden sonra yapmam gereken bana söylenenlerin, gözlemlerimin, alanda geçirdiğim vaktin nasıl olduğunu, ne anlam ifade ettiğini kavramsallaştırmamdı. Bu nedenle saha notlarımı kişisel görüşmelerimi ve gözlemlerimi, çektiğim fotoğrafları bir arada görmemi sağlayan MAXQDA12.2 programını kullandım. Bu programın nasıl kullanılacağına ilişkin olarak Doç. Dr. Elif Kuş Saillard'dan eğitim aldım. Bu eğitimi ve programın kendisini satın almak için Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı Kurum Koordinasyon Birimi'nden gerekli maddi desteği sağladım.

Araştırma kapsamında yaptığım tüm ses kayıtlarını en geç bir hafta içinde deşifrelerini yapmıştım. Bana kalan tamamlayamadığım ve dağınık aldığım notları temize geçirmek, bu süreçte bazı noktalarda kafama takılanları telefonla ulaşabildiğim kadınlardan öğrenmekti. Bu süreçte kafamdakileri toparlayabilmem de tez danışmanımla yaptığımız ufuk açıcı tartışmaların oldukça yararı oldu. Ses kayıtlarının dinlenmesi, notların gözden geçirilmesinde verdiği geri bildirimlerle verilerime son şekilleri verdim.

Veri analizine 31 Mayıs 2017 tarihinde başladım. Tüm dökümleri baştan sona okuyarak ve görüşmeler sırasında ulaştığım belgeler ve dokümanları inceleyerek analize başladım. Kullandığım MAXQDA 12. 2 programı aynı pencerede hem görüşme metnini hem de kodları gösterdiğinden oldukça kolaylaştırıcı oldu. Görüşme metinlerini döne döne okuyarak kodlar oluşturdum. Daha sonra tüm kodlardan yola çıkarak bana araştırmanın çerçevesini sunan temalara ulaştım. Çalışma sonunda ulaştığım temalara ilişkin görsel aşağıda

yer almaktadır. Şekilde gösterilen temalara nasıl ulaştığıma ilişkin daha detaylı bilgiyi ise bir sonraki bölümde ele aldım.

Şekil 4: Araştırma Verilerinin Analizini Gösteren Maxmaps Grafiği

4. BÖLÜM

ANALİZ

ZORUNLU ANNELİK, ZORLU YAŞAM VE SOSYAL POLİTİKALARLA ÖRTÜŞEN ANNELİK İDEOLOJİSİ

Bu bölümde feminist kuram çerçevesinde toplumsal cinsiyet rolleri açısından mevsimlik tarım işçisi kadınlardan “kız çocuğu” ve “kadın” olarak aile ve toplum içerisindeki beklentiler, anneliklerinin nasıl inşa edildiği ve ihtiyaçları üzerine odaklanarak, annelerin anlatılarında ortaya çıkan hizmet sağlayıcıların anneliği ve sunulan hizmetleri nasıl değerlendirdiği Bourdieu’nun alan, habitus ve sermaye kavramları üzerinden analiz edilmiştir.

Analiz sonuçları, mevsimlik tarım işçisi kadınların çocukluklarından itibaren toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak yetiştirildiklerini, anneliğin yaşadıkları klasik ataerkil düzende kadının ve ailenin statüsünü güçlendiren bir durum olduğunu dolayısıyla habituslarının bu şekilde oluştuğunu, anneliği kadınlıktan bağımsız olarak düşünmediklerini, kültürel sosyal ve ekonomik sermayelerinin yetersiz olması nedeniyle mevsimlik tarım işinde çalışmalarını, hem Şanlıurfa’da hem de çalışmaya gittikleri Cihanbeyli ve Çarşamba ilçelerinde temel gereksinimlerini dahi karşılamakta zorlandıklarını, anne olmaları üzerinden faydalandıkları sosyal desteklerin, adeta bir kültürel norm haline gelmiş çok çocuk doğurma anlayışıyla örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu hususları içeren dört alt tema benim Zorunlu Annelik ve Zorlu Yaşam ve Sosyal Politikalarla Örtüşen Annelik İdeolojisi ana temasına ulaşmamı sağlamıştır. Kadının bir toplumsal cinsiyet rolü olarak anneliğine ilişkin algısı çocukluktan itibaren şekillendiğinden bu alt temalardan ilki kadınlarda toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl inşa edildiğinin anlaşılmasına olanak tanınması açısından çocukluk ve evlilik deneyimleri üzerinden analiz edilmiştir. İkinci alt tema erken yaşta evlenen kadınların annelik deneyimleridir. Bu deneyimler çocuk sahibi olmaya, kadınların hamilelik ve doğum sürecine ve anneliğe attıkları anlam üzerinden analiz edilmiştir. Üçüncü alt tema mevsimlik tarım işçisi annelerin hem sürekli ikamet adresleri olan Şanlıurfa’da hem de tarımda çalışmak üzere gittikleri

Cihanbeyli ve Çarşamba'da kadın ve dolayısıyla anne olmaları üzerinden ortaya çıkan ihtiyaçları ile bu ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin değerlendirmeleri ve deneyimleri üzerine odaklanmaktadır. Dördüncü ve son alt temada ise kadınların anlatılarından yola çıkarak hizmet sağlayıcıların mevsimlik tarım işçisi anneler hakkında neler düşündükleri ve onları nasıl algıladıkları, hizmetler konusunda neler önerdikleri ele alınmaktadır.

4.1. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARDA ANNELİĞİN İNŞASI

Toplumsal cinsiyete dair roller ve beklentiler toplumsallaşma sürecinde bireyler tarafından öğrenilmekte ve içselleştirilmektedir. Kadın ve erkekler arasındaki toplumsal cinsiyetçi iş bölümü de çocukluktan başlayarak aile içinde ve sosyal çevrede gelişir ve yeniden üretilir. Kadınlara yüklenen temel toplumsal cinsiyet rollerinden biri de anneliktir. Annelik doğuştan sahip olunan bir özellik olmayıp sonradan kazanılan, inşa edilen ve gündelik yaşama dair pratiklerle yeniden üretilen bir süreçtir. Bu doğrultuda araştırmanın bu bölümünde mevsimlik tarım işçisi kadınlarda toplumsal cinsiyetin ve anneliğin nasıl inşa edildiği, kadının kız çocuğu olarak ve evlilik yaşantısındaki deneyimleri üzerinden ele alınmaktadır.

4.1.1. Ailede, Eğitimde ve Mevsimlik Tarımda Çalışma İlişkilerinde Kız Çocuğu Olmak

Bireyin kişiliğinin oluşmasıyla ilgili pek çok adım erken çocukluk döneminde atılır. Toplumsal cinsiyete dair algılar da ilk önce bu dönemde edinilir. Mevsimlik tarım işçisi kadınlarda da bir toplumsal cinsiyet rolü olarak anneliğin nasıl inşa edildiğini anlamak, kadının çocukluk dönemi yaşantılarında neler olduğuna bakmakla ilgilidir. Bu bölümde mevsimlik tarım işçisi kadınların çocukluk dönemleri ele alınarak, bir kız çocuğu olarak toplumsal cinsiyet rollerine dair bu süreçte neler deneyimlediği anlaşılmaya çalışılmaktadır.

4.1.1.1. Aileyle İlişkiler: “Allah’a Şükür, Yani Eksiğimiz Olmadı Hiç”

Çocuğun her yönüyle gelişiminde ailenin ve yakın çevresinin rolü büyüktür. Toplumsal cinsiyet rollerinin de edinilmesi ilk ailede gerçekleşir. Ailede başlayan bu öğrenme süreci daha sonraları okul ile birlikte kurumsallaşmakta ve böylece var olan kültürel sermayenin yeniden üretilmesinde etkili olmaktadır.

Mevsimlik tarım işçisi kadınların çocukluk dönemlerine bakıldığında göze çarpan nokta ailelerin sahip olduğu ekonomik sermayedir. Bu sermayenin sınırlı oluşu çocukluklarından başlayarak evlilik yaşantılarında da devam etmektedir. Dolayısıyla kadınlar çocukluk döneminde aile ilişkilerinin nasıl olduğu sorusunu daha çok ekonomik sermayeleri üzerinden ve hanenin reisi olan babanın yoksunlukları nasıl giderdiği üzerinden ele almaktadır. Baba ihtiyaçları karşıladığı için iyi bir insan olarak tanımlanmaktadır. Ancak kadınların hiçbiri spesifik olarak baba-kız ilişkisi üzerinde durmamaktadır. Bu durum klasik ataerkil düzen içerisinde kız çocuğunun toplumsal konumuna işaret etmektedir.

Kadınlardan annesini kaybeden ve babası tekrar evlenen Nisan, çocukluğunda babasının iyi biri olduğunu ve ihtiyaçlarını karşıladığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Allah’a çok şükür, yani eksigimiz olmadı. Babam eyiydi. ... (Nisan)

Kadınlardan Mart ise çocukluktan itibaren çok çalıştığını, babasının çok iyi biri olduğunu ancak kız ve erkek çocuk ayrımı yaptığını şöyle ifade etmektedir:

Babam çok eyiydi. Çarşıya gidiyordu, biz köydedir, gidip bize elbise getirirdi, şekerler, ekmekler, bize getirirdi ama babam rahmetli erkekleri çok seviyordu, iki tane erkek. Çok seviyordu babam rahmetli, çok seviyordu onları (Mart)

Mart, babasının erkek kardeşlerini çok sevdiğini iki kez vurgularken kendisi için aynı kelimeleri kullanmamaktadır. Ataerkil toplumlarda kız ve erkek çocuklar arasında yapılan bu ayrım, kadının toplumsal cinsiyet rollerini edinmesinde temel bir rol oynamaktadır. Kız ve erkek çocuğu arasında fark olduğu ve erkek çocukların daha değerli olduğu algısı kız çocukları tarafından

içselleştirildiğinden sonraki yaşamlarında da bu algının hâkim olduğu söylenebilmektedir.

Ebeveynlerden anne ise aile içindeki hiyerarşide en altta yer almaktadır. Dolayısıyla hane içerisinde çoğunlukla söz hakkı yoktur. Aile içerisinde kendisine yer edinmek ve bulunduğu yeri korumak adına ataerkiyle pazarlık yapmakta, erkek çocuklarına daha fazla önem vermektedir. Ocak bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Annemin altı tane kızı olduğu için, bir de kuması... Annem altı kız getirdi, o yedi oğlan getirdi. Annem kız doğuruydu, bu oğlan doğuruydu. Bu oğlan doğuruydu, annem kız doğuruydu. Ondan sonra bizimkiler oldu ya (erkek çocuklar) iki tane, annem daha onlara...(Ocak)

Klasik ataerki toplumlarda çocuk bakımı ve yetiştirilmesi annenin görevi olarak görülürken baba bu süreçte gelir sağlama rolündedir. Dolayısıyla kız çocuğunun yaşamında annesi kilit bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar anne ve babalarını gözlemleyerek, rol model alarak davranışları edinmektedir. Anne ve baba arasındaki işbölümü çocuklarda toplumsal cinsiyet rollerinin edinilmesinde etkili olmaktadır. Bu durum tıpkı kuramsalda belirtildiği gibi Ruddick'in anneliğin kadınların içinde yaşadıkları toplumsal süreçlerin içselleştirilmesinden kaynaklandığını ifade eden anneliğe özgü düşünme biçimine (maternal practice) karşılık gelmektedir. Çocuğun gözünde annesinin nasıl bir anne olduğu, neler yaptığı çocuğun habitusunun şekillenmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Mevsimlik tarım işçisi ailelerde kadın ve erkek arasında cinsiyetçi işbölümü oldukça belirgindir. Erkekler tarlada çalıştıktan sonra çadırda dinlenirken, kadın çamaşır ve bulaşık yıkamak, yemek yapmak, çocuklara banyo yaptırılmak, su taşınmak, çadırı temizlenmek gibi işlerle ilgilenmek zorundadırlar. Bu durum literatürde olduğu kadar araştırma sahasında da gözlemlenmiştir. Mevsimlik tarım işçisi ailelerdeki cinsiyetçi işbölümü kadınlar tarafından içselleştirilmiştir. Araştırmada görüştüğüm kadınlardan, annelerini değerlendirmelerini istediğimde annelerini "iyi" olarak değerlendirmektedirler. Kadınların kendi annelerini "iyi" olarak nitelendirmeleri çocuklarının yeme-içme, barınma, giyinme

gibi ihtiyaçlarını karşılamamanın yanı sıra bir kız çocuğunun toplumsal yaşamda nasıl davranması gerektiğine ilişkin tüm bilgileri öğretmesine bir bakıma toplumsal cinsiyet rollerini aktarmasına bağlıdır. Bu nedenle mevsimlik tarım işçisi kadınlar açısından “iyi anne” çocukların ihtiyaçlarını karşılayan ve çocuklarına “doğru yolu” gösteren, ev işlerini öğreten kişi olmaktadır:

Annem çok iyidir. Her şey vallah yaptı bize. Yani kusur hiç bırakmadı bize. Ekmek, yemek, hepsi, yani hiç kusur bırakmadı bize. Kadındır, ama bize hiçbir şey bırakmadı kusur (Temmuz).

O bize çok güzel bakıydı, giydirdiydi yani, milletın elbiselerini bize giydirmiydi. Mesela o çalışıyordu, babamla beraber datlıcılığ yapıyorlardı. Babası öldükten sonra, annem, babası yedi kadın almış, bir oğlan olmamış, sadece tek rahmetli annem. O da ilk avradından annem olmuş. Diğerleri bir yıl kalmış, gitmiş; bir yıl kalmış, gitmiş, oturmamışlar yani. Yani servetinin hepsini anneme bırakmıştı. Annem kalktı, ev aldı, öbür abeme, yani kendisine ev ayırdı ona; dedi, “Bunu da büyük oğlıma ayıracağım (Nisan).

Nisan, annesinin kendilerine çok iyi baktığını söylerken, özellikle söylemindeki vurgu erkek çocuklara “ev ayırdığı” üzerinedir. Nisan habitusu içerisinde bu durumu olağan karşılamaktadır. Nisan için annesi aynı zamanda bir kız çocuğu olarak nasıl davranması gerektiği konusunda nasihatler veren “iyi” biridir.

Anam yoldan çıkarken bize diyi, “Bu yol iyi değil kızım, dnn bu yoldan.” Mesela kafamızda bir iş yapacağımızda, diyi, “Bu işi yapmayın, bunu yapın”. Eyi ydi yani (Nisan)

Dördü erkek beş çocuğu olan Ağustos için annesi, kız ve erkek çocuklar arasında ayırım yapması dışında iyi bir annedir. Her ne kadar görüşme sırasında bunun yanlış olduğunu ifade etse de klasik ataerkil düzende erkek ocuk kız çocuğundan daha değerlidir ve anne ataerkil pastadaki payını erkek ocuk üzerinden almaktadır.

Yani yle eşya, ne bileyim, ociğlarla her şeyi karşılıyordu, iyiydi. Ama ne bileyim, tek dört kızdık, bir erkektik ya, o onun zoruna gidiyordu ya, kızların kıymetini bilmiyordu (Ağustos).

Sonuç olarak mevsimlik tarım işçisi kadınlar babalarını, ailenin ihtiyaçlarını karşıladığı için iyi bir insan olarak değerlendirmektedir. Babayla yakın bir ilişki kurmamaktadır. Anneler ise çocukların ihtiyacını karşılamamanın dışında kız çocuğunu toplum içerisinde geleneksel rollere uygun yetiştirmede etkili olmaktadır. Ailede erkek çocuk daha ön planda olup, hem baba hem de anne tarafından erkek çocuğun konumu desteklenmektedir.

4.1.1.2. Eğitimden Kopma: “Siz Kızısınız... Sizin Başlara Bi Şey Gelir”

Ataerkil düzende erkek çocuğun daha değerli olduğu algısı ve bu algı çerçevesindeki pratikler kız çocuklarının toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmelerinde etkili olmaktadır. Kız çocuklarının toplumsal yapı içerisinde “narın, hassas, savunmasız, güçsüz” olarak tanımlanıp evliliğin kız çocuklarını o ailenin üyesi olmaktan çıkardığı anlayışı nedeniyle kültürel sermayenin temel sağlayıcısından biri olan okullar, erkek çocukları için önemli hale getirilmekte kız çocukları içinse “olmasa da olur” mantığıyla hareket edilmektedir. Oysaki eğitim, habitusu şekillendiren ve kişinin toplumsal konumunu belirlemede etkili bir unsurdur.

Eğitimin temel amacı kişinin duygu, düşünce ve davranışlarında değişiklikler yaratmasıdır. Eğitim bir hak olarak diğer insan haklarının da tanınmasında, korunmasında ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla kişinin eğitim durumu onun toplumsal konumunu da belirler.

Türkiye’de eğitim olgusu kadınların aleyhine bir yapı sergiler. Kız çocuklarının sahip olduğu eğitim düzeyi erkeklerden geridedir. TÜİK’e göre ülkemizde 2015-2016 döneminde net okullaşma oranı ilkokulda %94,87 iken, bu oran ortaöğretim için %79,79’dur. 2014 yılında Türkiye’de 25 ve daha ileri yaşta olup okuma yazma bilmeyen toplam nüfus %5,6 iken bu oran erkeklerde %1,8, kadınlarda ise %9,2’dir.

Bourdieu, toplumsal konumun sahip olunan sermayenin hacmine ve farklı sermaye türlerinin ağırlığına bağlı olduğunu öne sürmektedir.

Ona göre ekonomik ve kültürel açıdan geniş bir sermayeye sahip toplumsal gruplar hiyerarşik olarak en üstte yer alırken, tarım işçileri gibi en yoksul olanlar hiyerarşinin altında kalmaktadır (Akt: Akbıykoğlu, 2010: 67)

Bu bağlamda bakıldığında araştırma kapsamında görüşme yaptığım kadınlar içinde doğup büyüdüğü toplumda kendi habituslarıyla beraber alanlara giriş yapmaktadır. Kadının kök ailesinin de eğitim sistemine katılmamış olması, içinde yaşanılan toplumda eğitimin gerekli olduğuna dair anlayışın olmaması gibi nedenlerle kadınların eğitim düzeyi oldukça düşük olup birçoğu okuma yazma bilmemektedir. İçlerinde en iyisi, ilkokul beşinci sınıfa kadar okuyan Ocak'tır. Diğer kadınlar ise ya hiç okula gitmemiş ya da bir veya ikinci sınıftan okuma yazma öğrenmeden ayrılmıştır. Görüşme yaptığım kadınların çocuklarının daha üst sınıflara kadar okumaları bir ilerleme kaydettirse de bu durum döngüsel olarak devam ettiğinden istenilen düzeye gelmemektedir. Bu anlamda araştırma kapsamında görüşme yaptığım kadınlar kültürel sermayeden yoksundurlar. Dolayısıyla kültürel sermayenin ekonomik ve sosyal sermayeye dönüştürülmesi de zorlaşmaktadır. Kadınların eşleri de hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Türkçeyi hiç bilmeyen Kürt ve Arap kadınlar da bulunmaktadır. Smits ve Gündüz-Hoşgör (2003: 829) araştırmasında, Türkçe konuşamayan kadınların formal ekonomide çalışma olanaklarının sınırlı olduğunu, eğitim düzeyi düşük ve düşük gelire sahip eşleri olduğunu bu durumunda Bourdieu'nun dilsel sermaye ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Kadınların dilsel sermayelerinin de yetersiz olması ya da hiç olmaması kaynaklara erişimleriyle yakından ilişkilidir.

Adıgüzel (2013) Şanlıurfa örneğinde yaptığı çalışmada özellikle kız çocuklarının okula gönderilmemesinde ailenin temel etken olduğunu, kız çocuğunun okula gönderilmesinin toplum içinde hoş karşılanmadığını, ekonomik ve dini nedenlerin kızların okula gönderilmemesinde önemli bir rol oynadığını, erken yaşta evlilik ve kalabalık ailelerde işlerin çok olması gibi sosyal-kültürel ve sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklandığını ifade etmektedir.

Bu araştırmada da görüşme yaptığım kadınlardan eğitim durumu en iyi olan Ocak'tı. İlkokul beşinci sınıfa kadar okuyan Ocak için babası tüm olumsuz koşullara rağmen onun eğitim almasını sağlamıştır:

O zaman civarda şey yoktu, yalnız bir köyde vardı, Akçakale bitişiğinde. Bizim köyde de kız göndermek hoş karşılanmıyidi. Babam taraftardı yani. Bak, o zaman kimse okutmıyidi, babam bizi okuttu. O gün cahil bir tane sağlık ocağında gördüm, genç, yani daha iki ocuk var. Kimlikleri karıştırmış, çocuğunun kimliğini byğnnkini getirmiş. Yani aşıya gelmiş. Dedim, "Bu yaşta herkes okutuyi. Bak, o zaman babam beni okuttu. Sen niye okumadın?" Dedi, "Gndermiyi babam " (Ocak)

Kız çocukları açısından eğitim sistemine dâhil olamamak içinde yaşanılan toplumsal koşulları değiştirme olanağını da sınırlandırmaktadır. Bu yolla yoksulluk yeniden üretilmektedir. Bu yoksulluğu kıramayan kız çocuklarının kendisi de yoksul bir kadın olarak hayatının ger kalanını sürdürmek zorunda kalmaktadır (Gündüz-Hoşgör, 2011: 41).

Ocak'ın ilkokul beşinci sınıfa kadar olsa da "eğitim alması" hayatında bir değişim yaratmıştır. Çocuklarını okutmak istediği ve bunun için çabaladığı için "rnek bir anne" olduğunu anlatan Ocak, okul döneminde mevsimlik tarım işinde çalışmak zorunda olmalarına rağmen çocuklarını okutmak için bulduğu yolu şöyle ifade etmektedir:

Ben getirmedim (büyük çocukları), onları bıraktım da, küçükleri getirmek zorunda kaldım. Birbirlerine fedakarlık yapmak zorundalar. Çünkü onlar da zamanında okulunu bırakıp geldiler. Yani mecbur, birbirini okutmak için öyle yapmam lazım (Ocak)

Kadınlardan Mart ise okula çok az gittiğini ve özellikle ataerkil toplumlarda kadının namus algısıyla bağlantılı olarak güvenlik gerekçesiyle okuldan alındığını şu şekilde ifade etmektedir:

İki üç gün gettim, babam bize çıkarttı, bize bırakmadı babam. Dedi, "Siz kızsınız, benim oğullarım yok. Sizin başlara bi şey gelir." Bırakmadı. Eve kadar

geldiler, bizi bırakmadı babam. Bıraksaydı, ne kadar güzel, okul çok güzel valla (Mart).

Mart'ın altı çocuğu da liseye devam etmemiştir. En küçük kızını ise lise ikinci sınıfta iken okuldan almıştır. Mart bunun nedenini şu şekilde belirtmektedir:

... çıkarttık valla biz. Aglıyordu, çıkardık. Valla, ben çıkarttım. Aglıyordu. Okul uzak, kimsemiz yok. İki üç dolmuş değiştirecek. Bi maaş alamıyorum. Valla, kızım agladı, ben de agladım. Agladı, çok agladı valla (Mart)

Ataerkil toplumda çocuk baba soyunundur. Dolayısıyla çocuk üzerinde söz söyleme yetkisi anneden ziyade babasına ve babasının ailesine aittir. Kadınlardan Kasım, okula gidememesini onun yerine işlere koşturulmasını şöyle anlatmaktadır:

Annem babam bana çok iyi davrandılar. Hatta köyden çıkarıp okula da yazdırdılar, elbiselerimi de aldılar. Ama diğer halam çıkarttı. Git, kuzuların yanına git. Git, buna bak, şuna bak, şunu koştur. Git, bunları dağa götür, şuraya götür kuzuları (Kasım)

Görüşme yaptığım kadınlardan okur-yazar olmayan Kasım, çocuklarının okumasını istediğini ancak bunda karar vericinin kendisi olmadığını şöyle belirtmektedir:

Kaynanamın yanında kalıyorum. "Kaynanama, görümceme karşı gelemem, onlar ne derse o olur." "Karşı gelirim, kızımı illa okutacam desem olmaz (Kasım)

Öznelerin anlatılarından da anlaşılacağı üzere kadınlar eğitim sürecinden erken ayrılmış ya da sisteme hiç dâhil olmamıştır. Kız çocuklarının okula gönderilmemesinde, toplum tarafından hoş karşılanmaması, okulun yerleşim yerine uzak olması, yoksulluk, kız çocuklarının namus algısıyla paralel olarak korunmak istenmesi, anne ve babanın da eğitimsiz olması gibi nedenler etkili olmaktadır. Çocukluklarından itibaren yeterli kültürel sermayeyle beslenmemiş olmasından dolayı kadınların sosyal ve ekonomik sermayeye erişimleri zorlaşmakta, kendi kızlarının da benzer süreçlerle karşı karşıya kalmasına

neden olabilmektedir. Çünkü ailenin edindiği habitus çocuğa aktarılmakta, süreçte yeterli sermayeye sahip olmadığı için durumu değiştirme imkânı bulamayan çocuklar aracılığıyla da bir sonraki nesillere aktarılmaktadır.

4.1.1.3. Çocuk İşçiliği: “Bir Bebeğim Olsun... Olmadı Hiç”

Çocuk işçiliği meselesi bugün Türkiye’de üzerinde sıklıkla durulan bir olgudur. Gülçubuk (2012: 79) başta tarımda olmak üzere çocuk işçiliğindeki temel unsurları, göç, nüfus artışı, gelir dağılımındaki dengesizlik, eğitim olanaklarının yetersizliği ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmaması, işsizlik, yoksulluk, işverenlerin çocuk işgücü talebi olarak ifade etmektedir.

UNICEF’in Çocuk İşgücü Anketi (2006) verilerine dayanarak hazırladığı “Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi: Türkiye Ülke Raporu’na göre hanenin incinebilirliği ile çocuk işçiliği arasında pozitif bir ilişki vardır. Hanede okuma-yazma oranı ne kadar düşük, sosyal güvenlik kaydı ne kadar azsa çocuk işçiliğinin olma ihtimali o kadar yüksektir (2012: 38). Bu durumda sermaye türlerinin birbiriyle alakalı olduğunu ve habitus aracılığıyla bunların aktarıldığını göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki kadınların büyük bir kısmının ailesi de tarım işçisi olup okur-yazar değildir. Eğitim sistemine dâhil olamama ya da çok az dâhil olma neticesinde pek çok kadın ailenin toplumsal konumunu belirlemek üzere ekonomik sermaye kaynağı olarak çocuk yaşta tarım işçiliğine başlamıştır:

Babamın evindedir, gelin geldim de aynı. Ben diyerem, 11-12 yaşında başladım (Şubat)

Sekiz yaşından beri çalışıyorum. Eh, kimsemiz yoktu, tek bir erkek ya, iş yapıyordı ha. Kimsemiz yoktu (Ağustos)

Kızım, vallah, ben 10 yaşında işe başladım.10 yaşından şimdiye kadar hep böyle çalışıyorum. Ne yapayım? (Aralık)

Yedi yaşındaki çocuğunu göstererek o yaşta çalışmaya başladığını ifade eden Ocak ise çocukluk hayalinden şöyle bahsetmektedir.

Ben bu kadar var yok, pamuk topluyordum. Benim hayalim, bir bebeğim olsun, arkadaşlarımla oynayayım. Olmadı hiç (Ocak)

Çocukluğunu yaşayamayan ve Şanlıurfa'da pamuğa giderek çalışmak durumunda kalan Ocak, çocukken insanların farklı şehirlere çalışmaya gittiğini görünce hissettiklerini şöyle ifade etmektedir:

Sen bilsen gülersin. Biz tarlamızda çalışıyoruz, millet kamyonunda eskiden biniyordu. Şimdi millet minibüsle geliyor, eskiden kamyon. Eşyaları dolduriyar, üstünde oturiy. Biz ne diyoruz; "Allah, bu tarlaları götür, biz de Adana'ya gidek, Dua ediyoruz çocukken. "Allah, bu tarlaları götür, biz de gidek Adana'ya." Hâlâ gülüyorum. Diyorum, rezillikmiş. Biz dua ediyoruz, oturuyoruz kardeş kardeşe. Şimdi gülüyoruz. Diyorum, valla, biz deliymişik ya da çıkmadığımız için bilmiyoruz (Ocak)

Ocak'ın anlatısında çocukken işçilerin farklı şehirlere gidilmesini bir seyahat, farklı şehirleri görme açısından bir fırsat olarak gördüğü ön plandadır. Mevsimlik tarım işçiliği içerisinde gerekli sermayeye sahip olmayan ailelerin çocukları da benzer habitusu taşıdığından farklılık oluşmamaktadır. Alandaki gözlemlerime göre araştırmadaki grup açısından Cihanbeyli'de şekerpancarı çapasında çalışan en küçük çocuk 14 yaşındadır. Bu durum şekerpancarında çalışmanın götürü (kabala) usulü olması, çapanın yabancı otlar yerine pancarın koparılmasına dikkat edilerek çapalanması gerektiğiyle ilişkilidir. Oysa Çarşamba'da fındıkta 6-7 yaşındaki çocuklar da çalışmaktadır. İşveren bunun çocuklar için zor olmadığını belirtmektedir. Yevmiye usulü çalışılması ve çocuğa da aynı ücret ödenmesi nedeniyle çocukların çalışması ailelerce desteklenmektedir. Daha küçük yaştaki çocuklar ise çoğunlukla tarlaya götürülmekle birlikte bazen daha büyük kız çocuğuyla çadırda bırakılmaktadır. Dolayısıyla annelik çocuklara devredilebilmektedir. Sonuç olarak tarlada çalışılın veya çalışılmasın tıpkı Şimşek ve Koruk'un belirttiği gibi (2009: 8) mevsimlik tarım işçisi ailelerde her yaşta çocuk emeğinin gerek tarla işlerinde

gerekse de çadırdaki bulaşık, çamaşır, su taşıma, kardeş bakımı gibi işlerde yoğun olarak kullanılmaktadır.

4.1.2. Başkalarının Karar Verdiği Evlilikte Mutsuz Sürdürülen Yaşamlar

Mevsimlik tarım işçisi ailelerde erkek çocuk daha değerli olarak görülüp, çocuklar toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluklarının yerine getirilmesi temelinde yetiştirilmektedir. Bu süreçte de kız çocuğu olmak erkek çocuğa kıyasla eğitimden daha erken kopmak ya da hiç sisteme dâhil olamamak, ev işleri ve kardeş bakımı gibi işlerle ilgilenme anlamına gelebilmektedir. Evlilik de kız çocuğunun mutlaka yerine getirmesi gereken bir görev olarak algılanmaktadır. Bu nedenle de erken yaşta evlilikler gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla bu bölümde temelde bilinmezlik ve zorunluluk olarak görülen evliliğe ilişkin deneyimler ele alınmaktadır.

4.1.2.1. Bilinmeze Yapılan Zorunlu Yolculuk: “Evlilik Zannediyordum Kırmızı Bir Elbisedir...”

Toplumsal cinsiyet rollerinin edinildiği ve pekiştirildiği temel dönüm noktalarından biri de kadının evlenmesidir. Bu bölümde evliliğin nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığı, evliliğin nasıl gerçekleştiği ve kadının evliliğinde neler deneyimlediği ele alınmaktadır.

2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre 15-49 yaş aralığındaki kadınların %68'i evlidir. Hiç evlenmemiş kadınların sayısı da gittikçe azalmaktadır (2013: 105). Bu durum Türkiye’de evliliklerin yaygın olduğunun bir göstergesidir. Evlenme yaşı da sosyo-demografik ve kültürel gelişimler açısından önem taşımaktadır. Yine aynı araştırma (2013: 107) ilk evlenme yaşının son yirmi yılda düzenli arttığını, kadınların %41’inin 20 yaş, %22’sinin ise 18 yaşından önce evlendiğini göstermektedir.

Mevsimlik tarım işçisi kadınların ailelerinin kültürel, ekonomik ve sosyal sermayeden yoksun olmaları ve baskın ataerkil ideolojide kız ve erkek çocuklar arasında ayrımcılık yapılması gibi nedenler, bu ailelerde kız çocuklarının da erken evlenmelerinde temel bir rol oynamaktadır. Araştırma kapsamında görüştüğüm kadınların da evlilik yaşı oldukça düşüktür. Kadınlar erken yaşta evlendikleri için temelde evliliği bir bilinmezlik olarak görmektedir. Erken yaşta evlenen Ocak çocukluğunda evliliği nasıl değerlendirdiğini şöyle aktarmaktadır:

Kimse anlatmadı. Öyle bir şeyler (akla) gelmiyordu ki fazla yani. Zannediyordum, evlilik şeyden ibaret, elbiseymiş, küpe, bilezikmiş. Zannediyordum, kırmızı bir elbise, şudur budur. Eyle bir şey, yani gerçekten. Böyle biliyorduk evliliği (Ocak)

İçağasıoğlu-Çoban (2009) yapmış olduğu “Adölesan Evlilikleri” adlı çalışmasında görüşülen kadınların evliliği bir oyun olarak algıladıklarını ifade etmektedir. Ocak’ın evliliği kırmızı bir elbise sanması, bu durumu oyun olarak gördüğü şeklinde yorumlanabilir.

Hiç bilmiyordum, hiç. Evlenmek, yani ne olduğunu bilmiyordum ben., Eşyalar geldi, düğün kuruldu, ben bilmiyorum, nedir yani bilmiyorum. Ayakkabıları getirdim, ayakkabıları fırlattım onların yüzüne, “Giymiyorum” dedim, “Ben hiç, ne düğün istiyorum, ne...” Kına bile sürmedim elime (Nisan)

Yine erken yaşta, sevmediği bir akrabasının üçüncü eşi olan Nisan evliliği hiç bilmediğini, istemediğini “kına bile sürmedim” diyerek ifade etmektedir.

Geleneksel ilişkilerin hâkim olduğu ataerkil toplumlarda evlilik hem kadın hem de erkekler için bir gereklilik olarak görülse de toplum içerisinde kadınların evlenmesi gerektiğine, “evde kalmamasına” ilişkin geleneksel kabuller daha baskındır. Evlenmeyen kadınların muhakkak ki bir “kusurları” olduğu vurgulanarak toplumsal yaşamdan dışlanabilmektedir.

Kadın evlenmese olmuyor. Ne bileyim, evlenmeyenler, illa bir kusuru var ki evlenmiyorlar (Ekim).

Bir de kadının yanında söylemek (görüşmenin başında çavuşun eşi de bulunuyordu) istemedim; benim büyük kızım rahatsız. Söyleme yanında. Beynin alt kısmında, fasulye tanesi gibi, hormon saklayan şeyler var; orada var. Ben dört senedir onu tedavi ettiriyorum. Ameliyat da yapamıyoruz. Kız çocuğu ya, söyleyemiyorum kimseye, sana söylüyorum (Ocak)

Kız çocuğunun hastalığını onun ileride evlenmesi ve çocuk sahibi olması açısından engel oluşturabileceğini düşünen Ocak kızının geleceği açısından bu durumu gizli tutmaktadır. Zira bu durumun bilinmesi kızının “kusurlu” olarak etiketlenmesine ve belki de evlenememesine neden olabilmektedir.

Kız çocuğunun evlenmesi zorunluluk olarak görülürken evlenmemek namus algısıyla paralel olarak hem kızın kendisi hem de ailesi için potansiyel tehlike taşımaktadır.

“Kalsaydım, bir laf bana gelseydi, bir adam bana kaçırıyaydı, bir bı şey başıma gelseydi, en kötü budur, evlenmek eyidir. Annem gitti, babam gitti, evlenmem ne yapam? (Eylül)

Temmuz ise evliliği bir gelecek güvencesi, bir bakım teminatı olarak zorunlu görmektedir.

(Kadın) Evde oturup ne yapsın, olmuyor. Kimse bakamaz ki ona. Tek başına da yaşanmaz. Herkes evlendikten sonra eşini alıp çekip gidiyor (Temmuz)

Burcu ve diğerlerinin (2015: 79) erken yaşta evlilik yapan farklı bölge, etnik köken ve mezhepteki sekiz kadınla derinlemesine görüşme yaptıkları araştırmada, erken evliliğin kadınların kendi geleneklerinde “normal” karşılandığını, kadınların bilişsel olarak buna hazır olmadıklarını ancak yaşadıkları kültür içerisinde evlenmenin kadınlar için gerekli olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Bu araştırmada erken evliliğin kültürel bir norm halini aldığı, bu durumun ailenin ve o toplumsal çevrede habitusu şekillendirdiğini söylemek olanaklıdır. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar için de evlilik “mutlaka olması gereken bir durum”

olarak karşılanmaktadır. Kadınlar çocuklarının mutlaka evlenmelerini ancak en temelde mevsimlik tarım işinde çalışmayan kişilerle evlenmelerini istemektedirler. Temel istekleri kendilerinin yaşadıkları zorlukları çocuklarının yaşamamaları yani “rahat etmeleri”dir.

4.1.2.2. Kimseye Etmem Şikâyet Ağlarım Ben Halime: “Çocuk Yaşta Evlenmek”

Çocuk Hakları Sözleşmesi’ ne göre her insan on sekiz yaşına kadar çocuktur. Buradan hareketle 18 yaşın altında yapılan evlilikler çocuk evlilikler olarak adlandırılmaktadır. Ülkemizde 18 yaş altındaki evlilikler yalnızca ebeveynlerin onayıyla yapılmaktadır. Özcebe ve Küçük-Biçer (2013: 87), çocuk gelin olgusunun gelişmiş ülkelerde çok düşük oranlarda gözlemlendiğini, Afrika’da kadınların yüzde 40’ının 15-19 yaş arasında evlendiğini ifade etmektedir. TNSA’ya göre (2013: 107), 1993’den itibaren geçen 20 yıllık süreçte ilk evlenme yaşı 22 olmuştur.

Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen de (2012: 152) eğitim düzeyi düşük, babası okur-yazar olmayan, anadili Türkçe olmayan, çocukluğunu kentsel yerleşim yerleri dışında geçirmiş olan kız çocuklarının, erken evlenme riskine daha fazla maruz kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Yani ailenin habitusu ve sermayeden yoksun olması çocuğun evlenme zamanına ve hatta biçimini etkilemektedir.

Bu araştırmada da görüşülen kadınların büyük bir bölümü de erken yaşta evlenmişlerdir:

15 yaşında evlendim. Onun için çok patladım, pat pat pat getirdim (çocuk doğurmayı kastetmektedir). 2 yıl sonradan nikahı yaptık, yani 18 yaşına bastığımda yani (Nisan)

Ben de çocuğum evlendim. 17 yaşında nedir yani. Evlendim. Bir de hepsi, ev benim boynuma düştü (Mart).

Kadınlardan Kasım erken yaşta evliliği kendi evlendikleri zaman zarfında normal olarak karşılarken şimdi bunun kabul edilir olmadığını düşünmektedir. Kasım bu durumu şöyle ifade etmektedir:

17.yaşında evlendim. Kötüydü, iyi değil. İnsan daha büyük olursa, evlenirse sonra, iyidir. Pişman oldum. Büyük insanlarla... Benim eşim 12, 11 yaş benden daha büyük (Kasım)

Kadınların erken yaşta evlenme nedenlerinde ise özellikle aile kararı etkili olmaktadır. Ataerkil toplum yapısında kız çocukları aile içerisindeki hiyerarşide en sonda yer aldığı onlarla ilgili evlilik kararı ve evliliğin oluş biçimi baba, erkek kardeş ve anne tarafından verilmektedir.

15'imde evlendim. Ben karar vermedim ki, onlar berdel ettiler beni (Ocak)

15 yaşında evlendim ben. Mecbur. Kardeşim evlenmek istiyor. Ben 15 yaşında evlendim (Şubat)

Valla, yalan etmeyim sana. İsteyerek değil. Rahmetli annem çok istedi. Diğer ablalarım hepsi yabancıya gittikleri için dedi, sen yabancıya çıkma. (Sana sormadılar mı, istiyor musun, istemiyor musun?) Bizim Araplar sormuyorlar işte, geri kafalara gidiyorlar yani (Nisan)

Erken yaşta evlilikler bugün dünyanın birçok bölgesinde yasaklanmış olduğu halde varlığını sürdürmektedir. Erken yaşta evlilik sosyal, kültürel, psikolojik pek çok olumsuz sonucu beraberinde getirmektedir. Biyolojik olarak henüz adölesan çağda olan çocukların evlendirilmesi ve erken yaşta anne olmaları bu olgunun bir sonraki nesle aktarılmasına ve bu yolla yine ve yeniden üretilmesine neden olmaktadır.

Bu araştırmada kadınların evlenme biçimi büyük ölçüde Ocak ve Şubat'ın da belirttiği gibi berdeldir. Geleneksel evlenme türlerinden biri olan berdel, bölgelere göre farklı isimlerle adlandırılmakta olup, evlenecek iki erkeğin kız kardeşlerini birbiriyle değiştirme biçiminde gerçekleşmektedir (Beşikçi, 1969, akt Poyraz Tacooğlu, 2011: 119).

Görüşme yaptığım kadınların evlenme biçimleri de gerek aile içinde gerekse de birbirini tanımayan iki aile arasında kız çocuklarının takasına dayanan berdelirdir:

Kardeşim için evlendirdiler. Kardeşim görümceme aşık olmuş ilk görüşte, illehin istemiş; bizimkiler de demişler, “Sen bacını bize ver, biz de sana bacımızı vereli.”(Temmuz)

Abem gördü, sevdi; “Biz” de “Gordğ, anlaştık”.(Eylül)

Abim karısını tanımıyordu, ben de kocamı tanımıyordum. Bizim bir akrabamız benim kayınbabama demiş. O sormuş, demiş. Yani onun annesi tarafıyız biz. Demiş, “Ben annemin tarafından istiyem. Bir tane ... istiyem iyi bir aileden.” Demiş, “Ben sana filancayı söyleyeyim.” O zaman 15.5 yaşındaydım. 87’de okuldan çıktım, 89’da evlendirdiler beni. (Ocak)

Küçük yaşta anne ve babası ayrılan ve abisiyle yaşamak zorunda kalan Ekim için ise evlenmek kardeşine karşı bir sorumluluktur. Ekim bu durumu mecburiyet olarak ifade etmektedir:

Kardeşim askerlik yaptığı zaman bunun (yanımızdaki 17-18 yaşındaki çocuğu göstererek) kadardı. Askerlik bittiği zaman, birkaç yıl zaten geçti, ben de bayağı büyüdüm, yaşıma da ilerledi; büyüdükten sonra evlendim yani. Abim için mecbur. Abim bana çünkü baktı, büyüttü (Ekim).

Sevdiği olmasına rağmen daha önce iki evlilik yapmış akrabası ile berdel yapılan Nisan ise yaşadığını şöyle ifade etmektedir:

Her bayramda bize geliyorlar, babam dayısıdır ya, Amca diyordum ben ona, onların ellerini öpüyoruz, bayramlaşıyoruz... Yani ne biliyim, ben onun kısmeti olacağam (Nisan).

Bu bölümdeki alıntılarda da görüldüğü gibi mevsimlik tarım işçisi kadınların erken yaşta kendi fikirleri alınmadan, aile üyelerinin isteğiyle daha çok akrabalarla berdel usulü ile evlendirilmesi sonucu kadınlar istemediği bir hayata adım atmaktadır. Bu süreçte kadın bir takas aracı olarak kullanılmaktadır. Kadınların kendi annelerinin de benzer süreçlerle evlendikleri düşünüldüğünde

aynı durumun kendi çocuklarında gerçekleşmesi muhtemeldir. Araştırma kapsamında görüştüğüm kadınlar arasında kendisini en iyi ifade eden ve ilkokul beşinci sınıfa kadar okula giden Ocak'ın 14 yaşındaki kızına birkaç defa görücü gelmiştir. Mart'ın 17 yaşındaki kızı ailesinden gizli olarak cep telefonu kullanmakta ve birkaç yıldır bir çocukla görüştüğünü ifade etmektedir. Nisan 14 yaşındaki kızını eğer istenirse eşinin ailesi dışında birine vereceğini belirtmektedir. Kasım'ın 16 yaşındaki kızı "*Annem bi şey yapamaz ki, babam ne derse o olur*" diyerek babasının onu evlendirmede karar yetkisini elde tuttuğunu belirtmektedir. Sonuçta annenin yaşadığı hayat belki de çok az değişiklikle kızlarına aktarılmaktadır. Dolayısıyla habitusun farklı biçimlerde şekillenmesi gerekmektedir. Bunun için de toplumsal bir dönüşüme gereksinim vardır.

Sadece evlenme şekli ile değil aynı zamanda evlilik sonrası süreç de toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesinde ve yeniden üretilmesinde etkili olmaktadır. Bu nedenle sonraki bölümde kadınların evlilikle birlikte edindiği deneyimler ele alınmaktadır.

4.1.2.3. İlk Gecedan Şimdiye: Çocuk Sayısına, Cinsiyetine ve Mevsimlik Tarımda Çalışmaya Endeksli Evlilik Hayatı

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar erken evlenmelerinin de bir sonucu olarak evlilik hayatlarında çeşitli durumlarla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın bu bölümünde kadınların erken yaşta evlenmelerinin ardından, ilk geceden itibaren evliliği nasıl deneyimlediği ve bu süreçte neler yaşadığı yer almaktadır.

4.1.2.3.1. İlk Gece: "*Azrail'im Geliyi. Diyim, Aha, Şimdi Benim Cigerimi Alacak*"

Ataerkil ideolojilerin baskın olduğu toplumlarda cinsellik, özellikle de kadınların cinselliği bir tabudur. Erkekler cinsel meselelere ilişkin bilgi ve deneyimlerini birbiriyle kolaylıkla paylaşırken kadınlar için cinsellik tam bir bilinmezlik, evlenince açılması gereken pandoranın kutusu gibidir. Çocuğun cinsiyetinin erkek olması, sünnet yoluyla erkekliğin kutsanması gibi bir takım ritüellerle

erkeğe iktidar alanı açılırken, kadınlar için ergenlikle birlikte başlayan fizyolojik değişiklikler çoğu zaman korkmak ve endişelenmek anlamına gelmektedir. Ataerkil yapılarda adet kanaması ile birlikte her an “namusunu “ yitirebilir algısıyla kız çocuğunun bir an önce evlendirilmesi gündeme gelebilmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi kadınlarda hane içerisinde söz hakkı babadadır. Anne bu süreçte tamamen çocukların bakımından ve yetiştirilmesinden sorumludur. Çocuğun henüz biyolojik gelişimini dahi tamamlamadan çoğunlukla da kendisinden yaşça büyük kişilerle evlendirilecek olması kız çocukları açısından cinsellik bağlamında sorunlar doğurabilmektedir. Bu nedendir ki kapalı ataerkil toplumlarda bekâretle eşdeğer tutulan namus kavramına oldukça büyük önem verilmektedir. Kadının istekleri ve ihtiyaçları bu süreçte çoğunlukla göz ardı edilmekte ve kadına cinselliğin nesnesi olarak bakılmaktadır. Kadınlar, istemedikleri kişilerle erken yaşta evlendirildiklerinde korkmakta ve hatta şiddet görebilmektedir. Daha önce iki evlilik yapmış ve boşanmış bir akrabasıyla zorla evlendirilen Nisan evlendikten sonra yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir.

Vallah, ilk gece, ne diyim sana... Vallah ben o zaman bir hafta sürece yemek yemedim. Kendisi içeriye girirken ben a böyle titremeye başladım. O gece aldı beni, saat ikiye doğru...(Nisan)

Nisan'ın ilk geceye dair anlattıkları bununla sınırlı kalmaktadır. Sonraki süreci ise şöyle ifade etmektedir.

He, bir hafta yemek yemedim. Ondan geldikten sonra, o içeri giriydi, ben dışarı çıkıyorum, yani onun karşısında oturamıyorum. Sadece misafir geldiğinde dolaşıyorum onların önünde, misafir gittikten sonra aynıyız. İkinci gece kalktı, beni dövdü, niye ki yatmadım onun yanında diye; yerde yattım. Kalktı, dövdü beni; babasına gitti, söyledi, babası demiş, “Kız daha küçüktür, yavaş yavaş gel oğlum, hayırdır?!” Babasına demiş, “Benim yanımda yatmiy” bilmem ne. Demiş, “Daha küçüktür. Kızıy gibidir, alıştıır onu, yavaş yavaş alıştıır işte, getir yola.” İşte bir ay sürece benle o hiç anlaşamadık (Nisan).

32 yaşında, altı çocuk sahibi, görüşme sırasında altı aylık da hamile olan Nisan'ın saçları bembeyazdı, sürekli olarak dalıyordu. Özellikle kayınbabasının

oğluna söylediği “kızın gibidir, alıştı” sözü sonrası, “çocuklar oldu alıştı işte” demiştir”. Erkekler arasındaki bu dayanışma kadınların içinde buldukları durumu kabullenmelerinde etkili bir rol oynamaktadır. Benzer bir dayanışma kadınlar arasında bulunmamaktadır. Zira evlenip evden ayrılan kız artık o ailenin sorumluluğuna geçmektedir.

Kadınlardan Şubat da çocuk sahibi olduktan sonra alıştığını şu şekilde ifade etmektedir:

Ne yapayım? Valla, çocuk oldu iki tane, başımı indirdim. (İlk gece ve sonrası için) Herifi görüyüm, Azrail'im geliyor. Diyim, aha, şimdi benim cigerimi alacak. İki çocuk oldu, başımı indirdim. Çocuklar benim başımı indirdi (Şubat).

Kız çocuklarının küçük yaşlarda çoğunlukla da aile kararı ile evlendirilmesinden dolayı kadınlar evliliğin ne olduğu ve cinselliğin nasıl yaşandığı hakkında fikir sahibi olamamaktadır. Cinsellik hakkında bilgisi olmayan ve 15 yaşında evlenen Mart habitusu içinde bu durumu olağan karşılamaktadır. Mart yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir:

Bir ay yanında kız kaldım ben, bir ay, yani bacı gibi. Anası dedi, “Nasıl bu?” Sonra gitti, demiş, “İkisi utanmış.” Sen de benim kızımsın. Hocanın yanına getmiş. Sonra biz birbirini aldık. Yani önce terbiye var, haya var kızım, her bi şey var. Ne kadar güzel. Şimdi biz avrat buraya getiriyoruz 1 saat -sen benim kızımsın- 1 saat sürmez, almışlar. Vallah böyle (Mart)

Bu alıntıda da görüldüğü gibi Mart kadın erkek ilişkilerinde daha gelenekseldir. Bir ay boyunca cinsel birlikteliğin olmamasını “terbiye, hayâ” kavramlarıyla açıklamaktadır. Kimi zaman erkeğin yaşının küçük olması da böylesi bir durumda etkili olmaktadır. Zira Mart'ın eşi kendisinden 3 yaş büyüktür. Değişen zaman çerçevesinde şimdi bu tür durumların yaşanmadığını belirtmektedir.

4.1.2.3.2. Kadın ve Anne Olarak Gelen Değer: Eşle İlişkiler

Kök ailesi ve içinde yaşadığı toplumsal çevrede toplumsal cinsiyet rollerine uygun biçimde yetişmiş, gerekli eğitim sistemine dâhil olamamış, çocuk yaşta

çoğunlukla kendisinden büyük kişilerle evlenmiş olan kadınların eşleriyle ilişkilerinde kadının kendisinden ziyade başka değişkenler daha önemli bir yer tutmaktadır.

Bu araştırma kapsamında gördüğüm kadınların eşleriyle ilişkileri mevsimlik tarım işinde çalışıp çalışmamakla ve erkek çocuk dünyaya getirmekle yakından ilişkilidir. Eşini on yıl önce kaybeden Şubat, evlendikten sonra tarım işçiliği yapmamıştır. Eşi öldükten sonra tekrar tarım işçiliğine başlayan Şubat, eşiyile olan ilişkisini gereksinimleri karşılmasıyla paralel olarak şu şekilde ifade etmektedir:

İyidir. Anam da gelirse anama bakar, babam da rahmetli, gelir bakar. Anama elbise yaparsa, iyi yemek yaparsa, çok iyidi. Sofudur. Hacca getti O geliyi, her bişi, evini doldurmuş. Biz gidiyik, elbiseler, kızlara herşey aliyi. Öldüğü zaman hayat bitti (Şubat)

Altı aylık hamile olmasına rağmen çadırda “kadın işi” olarak görülen işleri yapmaya devam eden Nisan’ın eşi kendisine fiziksel ve duygusal şiddet uygulamaktadır. Nisan hastanede düşük riskinin olduğunu öğrendikten eşinin kendisine iyi davrandığını şu şekilde ifade etmektedir:

Vallah, bak abla, sabahtan beri çamaşır yıkadım, çamaşır bitti, kalktım yemek yaptım, yemeği indirdim, sofrayı serdim onlara; geldi, biraz yastığa yaslandım diye, “Bize su taşı, kazanı doldur... “Akşam gelağ, banyo yapağ.” Dedim, “Akşama daha bir saat var. Hele biraz nefes alayım ben. Siz orada, tarlada oturuyorsunuz, yine on beş dakika nefes alıyorsunuz; ama ben evde hiç duramıyorum.” Dedi, “Tamam, otur biraz, dinlen.” İşte o günden beri iyi davranıyor yani (Nisan)

Eşinin Nisan’a iyi davranmasının altında yatan temel neden, çocuğunun doğacak olmasıdır. Yani Nisan’a bir kadın olduğu, eşi olduğu için değil esasında kendi çocuğunu doğuracak olduğu için “iyi davranmaktadır”. Eşi mevsimlik işte çalışmayla bağlantılı olarak çocuk sayısının fazla olmasını istemektedir. Gittikleri sağlık ocağında doktorun “Eşini çalıştırma, çocuğunu kaybedersin

diye” telkinde bulunması eşinin Nisan’a karşı olan davranışlarında değişiklik yaratmıştır. Bu değişiklik fiziksel şiddet uygulamamasıdır.

Kadınlardan Aralık ise eşinin Şanlıurfa’da şoför olduğunu belirtmiştir. Aralık, eşine destek olmak amacıyla çocuklarıyla birlikte eşinin kardeşinin ailesiyle çalışmaya gelmiştir. Eşiyle ilişkisini şu şekilde ifade etmektedir.

Bak, kocam şimdi her gün telefon açıyor, diyor, “Çalışma, sen şeker hastasısin, hasta düşersin, daha çocıklar yazıg olur. Hastahaneye gidersin, hasta düşersin, bir yerin çizilir (Aralık).

Aralık’ın eşinin de Aralık’dan ziyade Aralık’a bir şey olursa çocuklara ne olacağına ilişkin endişesi bulunmaktadır. Aynı zamanda Aralık kendisinin ikinci eşi olması ve daha önceki evliliğinden çocuğunun olmamasından dolayı ona çocuk veren kişi olarak “kıymetli”dir.

Sonuç olarak kadınların eşleriyle ilişkileri doğrudan karı-koca olarak değil, çocukların annesi olarak, kocaya bakan, onun ihtiyaçları ile ilgilenen kişi olmalarıyla ilgilidir. Kadına herhangi bir zarar gelmesi esasında çocuklara ve kendisine de zarar gelme riskini taşımaktadır. Bu durumda kadının çoğunlukla anneliği üzerinden değerli görüldüğü söylenebilir.

4.1.2.3.3. Şiddet: ... “Babası Bana Çok İşkence Yaptı”

Bir insan hakları ihlali olarak kadına yönelik şiddet oldukça yaygın bir sosyal sorundur. Bu şiddet sadece aile içinde eş, baba, kayınbaba vb. değil aynı zamanda sevgili, nişanlı ve sözlüden de gelebilmektedir. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet araştırması sonuçlarına göre Türkiye’de kadınların %38’i yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmıştır. Boşanmış ya da ayrı yaşayan kadınların yaklaşık dörtte üçü şiddete maruz kalırken hiç evlenmemiş olanlarda bu oran % 7’dir. Bu durum da şiddetin evlilikle bağlantısını göstermektedir. Eğitim oranının artması şiddete maruz kalma riskini azaltırken tamamen ortadan kaldırmamaktadır (Yüksel-Kaptanoğlu ve diğ., 2014).

Yoksulluk, eğitim düzeyi, yaş, istihdam piyasasına katılmamış olma şiddete maruz kalma açısından risk faktörleridir (Yüksel-Kaptanoğlu ve diğ., 2012; Güvenç ve diğ., 2014; Dalal ve diğ., 2014). Mevsimlik tarım işçisi kadınların erken yaşta çoğunlukla da berdel usulü ile evlendirilmiş olmaları kadınları şiddet karşısında savunmasız kılmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar evlilikleri boyunca şiddet gördüklerini ifade etmektedir. Ancak bu durumun toplumsal cinsiyetle bağlantılı olarak içselleştirildiği söylenebilir. Kadınlardaki şiddet algısı fiziksel şiddet ile sınırlıdır. Bu şiddet daha çok eş, kayınbaba ve hatta kayınvalideden gelmektedir.

Bak, hem o gün çalışıyordum onunla (eşi), kalktı, niye ki dedim, sen niye kıza böyle sögüyorsun... "Senin kızındır ya, kıza söylediğin lafları bana söylemiyorsun" dedim, "Bana sögmüyorsun, sen kızına sögüyorsun. Sen baba mısın?" Dedim, "Öyle babaya lanet olsun." Niye ki böyle dedim, kalktı, dövdü beni (Nisan).

Kaynanam çok iyiydi kızım. Ben ona, inşaalla, yerin cennet olsun. Amanin babası çok bana işkence yaptı. Bana eziyet orda çok yaptı benim amcam, çok bana eziyet yaptı kızım (Mart).

Kadınların habitusları, kültürel, ekonomik ve sosyal sermayeden yoksun olması gördükleri şiddet karşısında suskunluklarının temel nedeni olmaktadır. Bu durumu "mecburiyet" olarak ifade etmektedirler.

Kocam da eziyet çok yaptı kızım. Ne yapak, mecbur. Çok sinirlidir o da. O da kızdığı zaman o da böyle. Şimdi daha yaşlanmış. Çok bana vurdu valla kızım, çok bana vurdu. Çok eziyet gördük kızım, çok eziyet gördüm. Ne yapak, mecburuz (Mart).

Kaynanamdan bayağı çektim, kayınbabamdan dayak yedim, kocamdan bayağı dayak yedim, görümcelerle bayağı kavga ettim. Ama, kocam beni dövdüğüne rağmen yine de benim tarafımı tutuyordu (Kasım).

Kasım için gerek eşinden gerekse de ailesinden şiddet görmesine karşın, eşinin onu desteklemesi sevgi göstergesiydi. Bu durum Kasım için aslında bir

avuntuydu. Sosyal, kültürel ve ekonomik sermayeden yoksunluk böylesi bir avuntuyu yaratmakta ve kadının evlilik sistemi içerisinde tutunmasını kolaylaştırmaktadır.

4.1.2.3.4. Pişmanlık: “Ben Babamgildeyken Keyfetmiştim”

Mevsimlik tarım işçisi yaşamları boyunca pek çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Daha küçük yaşta temelde kız çocuk oldukları için okula gidememekte, evde işlerle ve kardeşlerle ilgilenmekte, tarımda çalışarak para kazanmak zorunda kalmaktadırlar. Ergenlik dönemiyle birlikte evlenmekte ve en kısa sürede de mümkün olduğunca da çok çocuk sahibi olmaktadır. Kadınlar bu yaşamsal döngüde evlilikten pişmanlık duymaktadır.

Kadınlar için evlilik bir zorunluluk ve kendi fikirleri alınmadan yapılan çoğu zaman bir değiş-tokuş (berdel) iken kadınların hemen hemen hepsi evlilikten pişman olduklarını evlenmeden önceki ve sonraki hayatlarını ve çocuklarının kendilerinden farksız bir şekilde içinde bulunduğu durumu karşılaştırarak şöyle ifade etmektedirler:

Kızım, yeniden doğsam, yani olsam, evlenmiyorum. Yani hayat olsun, okuma yazmaya giderim, ne bileyim... Hayallerim var, ama getti, yaş getti. Vallahi heç iyi değil. Keşke evlenmeseydim. Evlendim, ne oldi; aynı rezilliğ, çocıklar da rezil olmuş, ben de rezil olmuşım. Öyle değil mi?(Aralık)

Ben babamgildeyken keyf etmiştim yani. Babamgil, yani hepsi elimdeydi, ablalarım hepsi evlenmişti, ben evde büyük kız olmuşum. Babam ne diyordu, ben yapıyordum; ben babama ne diyordum, babam yapıyordu, güzel. Ama evlendikten sonra işte değişti, hayat değişti (Nisan).

Nisan evlendikten sonra tarım işçiliğine başlamıştır. Evlenmeden önce annesiyle birlikte Şanlıurfa'da fabrikada çalıştığını ifade etmektedir. Dolayısıyla evlenmek Nisan için mevsimlik tarımda çalışmak ve yoksulluktur. Bu nedenle evlilik onun için hayatının değiştiği bir durumdur. Benzer şekilde Kasım da evlendikten sonraki hayatını çamura benzetmektedir:

Keşke hiç evlenmeseydim, tek kız olsaydım, evimde kalsaydım, bu zorlukları çekmeseydim. Şimdiki motor, hani bazen sürüyor ya tarlayı, o nasıl çamur çıkarıyorsa, benim halim de artık öyle olmuş (Kasım).

Kasım için hayatı bir çamurdan farksızdır. Hayatında her zaman zorluklar var olmuş ve yıllar geçtikçe de artmaya devam etmektedir. Eşiyle aralarındaki yaş farkına rağmen erken yaşta severek evlendiğini ifade eden Ağustos ise eşi evlendikten sonra kendisini dinlememekte ve sevmediğini şöyle vurgulamaktadır:

Evlenmezken daha iyiydi, evlendiğim zaman ne huzur kaldı, ne sevgi kaldı, hiçbir şey kalmadı (Ağustos).

Ocak ise hayatın kendisi için hep zorluklarla geçtiğini, ne evlilik öncesi ne de evlilik sonrası yaşamından memnun olmadığını şu şekilde ifade etmektedir:

Sana bir şey söyleyeyim mi? Ne evlilikten önce güzeldi, ne evlilikten sonra iyiydi. Yani yemin ederim, hiç yaşamamayı tercih ederim, hiç. Bazıları baba evinde huzur bulur, koca evinde şey etmez. Benim babamın işi çoktu. Tarlaları vardı, çok çalışıyorduk yani (Ocak)

Yedi yıl çocuğu olmadığı ve daha sonra da kız çocuğu olduğu için özellikle kayınbabasından baskı gören, berdel yapıldığı abisinin eşinin psikolojik sorunları olduğu için ayrılmaya zorlanan Ocak için yaşam zorluklarla doludur. Ocak'ın diğer kadınlara göre kültürel sermayesinin daha iyi olması Ocak'ın böyle bir değerlendirme yapmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda eşinin de psikolojik sorunlarının olması kendisini güçlendiren bir süreç olmuştur. Şanlıurfa'da yanında erkek olmadan tek başına bir şeyler yapmak çok zordur. Hasta olan eşini hastaneye götürüp getirmek, Ocak'ın şehir merkeziyle bağlantı kurmasını, farklı insanlarla görüşmesini sağlamış ve habitusunda farklılıklar yaratmaya başlamıştır. Ocak bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Orda (Şanlıurfa) kadın esir gibi. Her yerde konuşamaz, bir yere tek başına gidemez. Bakma, ben kefeni yırttım. Ben, kocam hastalandı, böyle gidiyem, böyle gidiyem, böyle gidiyem. Artık o da şey tuttu yani (Ocak)

Ocak dışındaki kadınlarda böylesi bir durum bulunmamaktadır. Kadınlar çoğu zaman tek başına herhangi bir yere gidememektedir ancak yaşlanınca daha bağımsız olabilmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi kadınlardan evlenmeden önce “daha rahat bir yaşamı olanlar evlendikten sonra zorluklarla karşılaşmaya başlamışlardır. Erken yaşta evlilik, çoğunlukla da aralarında fazla yaş farkı olmayan en az beş çocuk ve mevsimlik tarım işinde çalışma gibi güçlüklerle karşılaşmışlardır. Bugün dönüp baktıklarında özellikle evlendiklerine pişman olmuşlardır. Mümkün olsa evlenmek yerine okula gitmeyi istemektedirler. Yaşadıkları hayattan memnun değillerdir. Ancak bu durumu değiştirmek için yapabilecekleri sınırlıdır, çoğu zaman söz hakları dahi bulunmamaktadır. Aralık “yeniden doğsam okula giderim” diyerek eğitimin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bugün en büyük çocuğu liseye devam etmemektedir. Diğer çocuklar da mevsimlik tarım işinde çalışıyor olmalarından dolayı okulda değildir. Yani kadınların bugün pişman oldukları ve yeniden olsam yapmam dedikleri şeyleri kız çocuklarında görmenin mümkün olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

4.2. MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ KADINLARIN ANNELİK DENEYİMLERİ VE DEĞERLENDİRMELERİ

Klasik ataerkil toplum yapısının egemen olduğu mevsimlik tarım işçilerinde kadınlar için anne olmak kadının görevidir. Ailede çocuğun olmaması kadının konumunu sarsan bir durum olmakta, kumalık durumunun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla kadınların iktidara ortak olabilecekleri tek alan üreme pratikleri olmaktadır. Bu pratikler çerçevesinde annelik mevsimlik tarım işçiliği tercihten ziyade bir zorunluluktur. Yoksulluk ve yoksunlar nedeniyle kadınların hayata dair temel beklentisi Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en alt basamağında yer alan fizyolojik gereksinimleri karşılamaktır. Dolayısıyla kadınlar için annelik çocuklarının daha iyi koşullarda yaşaması yani aslında habitusları içerisinde çocuklarının mevsimlik tarım işçisi olmamasıdır. Bu araştırma kapsamında görüştüğüm kadınlar etnik kökeni egemen kökenden farklı, yoksul annelerdir. Dolayısıyla hegemonik anneliğin dışında

kalmaktadırlar. Kadınlar için anneliğin nasıl bir durum olduğu ve anneliği nasıl algıladıkları da kendi yaşam koşulları ikinci planda kalan bir durum halini almaktadır. Bu nedenle araştırmamızın bu bölümü kadınların annelik deneyimine, çocuk sahibi olmaya, doğum sürecinde yaşadıklarına ve anneliğin nasıl algılandığına odaklanmaktadır.

4.2.1. Zorunlu Annelik: Çocuk Sahibi Olmaya İlişkin Düşünceler ve Deneyimler

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin neden var olduğuna ilişkin getirilen temel argüman kadınların doğum yapabilme kapasiteleridir (Özbay 1992: 160). Biyolojik olarak çocuk doğurabilme kapasiteleri nedeniyle annelik, yalnızca kadınlara yüklenen temel sorumluluklardan olmuştur. Oysa annelik bir çocuğu dünyaya getirmenin de ötesinde ona bakmak ve onu yetiştirmektir. Türkiye’de anneliğe atfedilen anlam din, ekonomik ve toplumsal koşullarla ilişkili olup kadınlar anne olarak erkeklere göre daha aşağıda bir konumda tutulmuş ve erkekler karar alma mekanizmalarında temel aktör haline gelmişlerdir (Komut; 2011: 94)

Araştırmamızın bu bölümünde kadınların çocuk sahibi olmaya ilişkin düşünceler ve deneyimleri ile bu çerçevede kurulmaya başlayan annelik deneyimleri ele alınmaktadır.

4.2.1.1. Bir Mecburiyet Olarak Çocuk Sahibi Olmak: “Çocuğu Olmayanı Kovarlar Evden, Ekmek Bile Vermezler”

Sancar (2011: 22) ev işleri, çocuk doğurma, çocuk bakma gibi geleneksel kadınlık rollerini yerine getirmelerinin kadınları belli ölçüde güçlendirdiğini ancak bu güçlenmenin özgürleşmeyi getirmediğini dolayısıyla da toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamadığını ifade etmektedir.

Çocuk ailenin toplumsal konumunu belirlediğinden, çocuk doğurmak kadın için kendi konumunu güçlendirmenin bir aracıdır. Bu bakımdan mevsimlik tarım

işçisi kadınlar için çocuk sahibi olmak bir gerekliliktir. Eğer çocuk olmazsa, sorunun kadından kaynaklandığı kabul edilmekte ve o aileye çocuk doğurmak üzere ikinci bir eş getirilmesi meşru hale gelmektedir. Kadınlardan Nisan'ın daha önce iki evlilik yapmış eşinin yalnızca bir kızı olmuştur. Nisan için her kadın çocuk doğurmalıdır. Çünkü çocuk evin neşesidir. Oysa kendisinin çocukları olmasına rağmen eşiyle sorunları bulunmaktadır. Dolayısıyla Nisan'ın aşağıdaki alıntısında vurguladığı çocuğun neşe kaynağı olmasıyla ifade ettiği şeyin aslında en temel düzeyde o evliliğin yürütülmesi olduğunu düşündürmektedir. Nisan çocuk sahibi olmaya ilişkin düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedirler:

Yani kadın çociğsız olmaz. Çociğ evin yani neşesidir. Şimdi diyelim yani senle kocan, a bu çociğ aranızda olsa, akşam sofrasında, sen onun ağzına bir lokma koysan, kocan bunun ağzına bir şey geçirse, nasıl sevinirsin, dünya senin olur. Ama senle kocan böyle otursanız, karşı karşısında, yani yemeginizi yersiniz, yine çociğsız olmaz (Nisan).

Şanlıurfa'da kadının aile ve toplumda kabul edilirliliğini arttıran temel unsur çocuk sahibi olmasıdır. Araştırma kapsamında görüştüğüm kadınlar da çocuğun yaşadığı çevre için bir zorunluluk olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Çocuğu olmayanı kovarlar evden, ekmek bile vermezler ona. Ne yapacağılar o kadını? (Temmuz).

Çocuk olmasa da, senin koca istemiyor sana, istemiyor. Diyor, "Senin çocukun yok; ben sana ne yapacam?" Bir ablam var, bir gelinisi var, çocuk yok, kocası istemiyor şimdi. Valla, şimdi istemiyor kızım. Urfa'da. Bizim akrabamızdır (Mart).

Çocuk doğurmasa, kaynanası ister, kaynanası istemese kocası ister, kocası istemese kayınbabası ister. Çocuk da şart yani, mecbur. Bir tane, iki tane olsun. O Allah'ın işidir ha (Aralık).

Orada (Şanlıurfa), çocuğu olmayan kadının ya üstüne kuma getirirler, ya boşarlar, öyle bir şey. Yani o adam o kadınla kalmaz (Ocak).

Kadınlardan Ocak, on beş yaşında evlenmiş ve yedi yıl çocuğu olmamıştır. Eşinden ziyade özellikle kayınbabasından baskı gördüğünü şu şekilde aktarmaktadır:

Yedi sene çocuğum olmadı. Ben 22 yaşında anne oldum. Ben çok doktora gittim de, kısmet deyim...Kayınbabam, kayınbabam. Sanki odunmuş, gideyim, getireyim. Getiremiyorum. Allah'ın işi. Benim berdelin üç oğlu bir kızı oldu, benim çocuğum olmadı Allah'tan. Ne yapayım? Kayınbabam diyor, "Sana mı bakacak, ben evlendireceğim. Senin götüne mi -affedersin- kalacak, şudur budur." Ne bileyim (Ocak)

Kadınlar için evlilikte çocuk mutlaka gerekiyken çocuk sayısı onlar için güç göstergesidir. Bu araştırma kapsamında görüştüğüm kadınların ortalama çocuk sayısı beştir. Kadınlarda fazla çocuk sahibi olmak hem aile içinde hem de yaşadıkları çevrede bir güç aracıdır. Altı çocuğu olan Haziran kendi çocuk sayısının az olduğunu şöyle ifade etmektedir.

Gine benim çociğlarım azdır. O eski zamanlarda Kürtler çocuklar istiyor. Herkes diyi, ben çociğ doğırım, benimki fazla olsun." Diyi, "Yine benimki altı tenedir, yoktur (Haziran).

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar açısından çocuk sayısı aile için sosyal sermayenin güçlü olması kadar ekonomik sermayenin de güçlü olması anlamına gelmektedir. Nisan eşinin neden çok çocuk istediğini şöyle vurgulamaktadır:

İş için abla. Bizim Araplar, benim bildiğim Araplar iş için istiyorlar çociğları. Yeter ki çociğ olsun, iş için yetişsin. Şimdi kocam diyi, "Keşke şimdi bende 10 tene çociğ olsa." Niye? Çalıştırmağ için (Nisan)

Çocuk sayısının fazla olması mevsimlik tarım işçileri açısından ek gelir kaynağıdır. Bu nedenle çocuk sayısının fazla olması aileye daha fazla gelir sağlanması anlamına da gelmektedir. Alıntıda da görüldüğü gibi Nisan, eşinin fazla sayıda çocuk sahibi olmak istemesinin temel nedeninin onları çalıştırmak olduğunu ifade etmektedir.

Kaya, yapmış olduğu bir araştırmada doğum kontrol yönteminin aşiret yapısına yönelik bir tehdit olarak algılandığını ancak son yıllarda bu yönde olumlu fikir değişimlerinin olduğunu belirtmiştir. Yazar, geleneksel eğilimin kültürel olarak belirli ölçüde varlığını korurken, zihinsel anlamda çok çocuk fikrinin yerine bakılabilecek kadar çocuk doğurma görüşünün yerleşmiş göründüğünü, durumun böyle olmasında değişen aile yapısı, işsizlik, çalışan ebeveynler açısından bakım güçlüğü, konforlu bir yaşam isteğinin etkili olabileceği vurgulamıştır (Kaya, 2013: 167).

4.2.1.2.Kadının Bedeni, Erkeğin İsteği: “*Dedi Yok, Sana Halal Etmiyorum*”

Arıkan 1988 yılında yaptığı bir çalışmada özellikle kırsal alanda kadınların çocuk doğurabildiği ve gerek hane içinde gerekse kendi tarlasında çalışabildiği ölçüde saygınlık kazandığını ancak buna rağmen yine de aile içinde karar alma süreçlerine katılamadığını vurgulamaktadır (1988: 3) .

Ataerkil toplumlarda kadın bedeni erkeğin tahakkümü altındadır. Kadınların çocuk doğurup doğurmama konusunda söz hakkı eşine aittir. Araştırma kapsamında görüştüğüm kadınlardan Şubat'ın eşi çocuk sahibi olmayı istemiştir ve bunu inanç temelini kullanarak Şubat'a şu şekilde ifade etmiştir:

Ben istemedim, o istedi çocuk. Diyor, ne olursa olsun. Belki bir tane sağlık gelir, bir tane iyi gelir, biz günahını kaldırmıyoruz. O istedi valla, ben istemedim. Dedi, yok, günah boyundadır, sana halal etmiyorum (Şubat).

Ataerkil yapıda güç kazanmak için kadınların geliştirdikleri stratejilerin bütününe ataerkil pazarlık adını veren Kandiyoti'ye göre erkek egemen sistemin hem koruyucu hem de baskıcı tarafları vardır ve kadınların da bu sistem içerisinde güç ve özerklik kaynakları bulunmaktadır. Dolayısıyla kadınlar kendilerini eziyormuş gibi görünen bu sisteme erkekler kadar bağlıdır (1988: 274; 2011: 15). Bu açıdan kadınların ataerkillikle pazarlık halinde olması başka kadınların kararlarını da kısıtlamaktadır. Altı çocuk sahibi olan Nisan çocuk istemeyip doğum kontrol yöntemi (hap kullanmış ancak bunu bağlamak olarak ifade

etmiştir) kullandığını ancak görüncesinin buna engel olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Bir kere kendimi bağlamıştım, kalktı, babamgile gönderdi beni. Ablası haber vermiş; demiş, “Kendisini bağlamış, çocığı istemiyor ” (Nisan).

Vallahi Allah verseydi ben daha istedim, ama arıza verirsi (Temmuz).

Valla, o çocuklara hiç karışmadı. Ne dedi çocuk getir, ne dedi getirme. Ben çocuklara seviyem. Ben sevdim. İki kere düşük yaptım, durdum (Mart).

Çocuk sahibi olma kadınlar açısından güç sahibi olmakla yakından ilişkili olduğundan alıntılarda da görüldüğü gibi ataerkiyle pazarlık yapan bazı kadınların kendileri de çocuk sahibi olma konusunda isteklidirler. Temmuz ve Mart da çocukları sevdiğini eğer fiziksel olarak hastalanmasalar çocuk doğurmaya devam edeceklerini vurgulamaktadır.

4.2.1.3. Erkek Çocuk Doğurmak: “*Yarabbi Bana Bir Oglan Ver, Hırkız Olsun, Sade Oglan Ver*”

Ataerki aile yapısı içerisinde erkeğe soyun devamını sağlama, yaşlandıklarında ebeveynlerin bakımını üstlenme gibi sorumluluklar yüklendiğinden erkek çocuklara, kız çocuklardan daha fazla değer atfedilmektedir.

Ökten (2009:306) Güneydoğu Anadolu Bölgesi için doğurganlığın kadınların statülerini belirleyen temel unsurun olduğunu, anneliğe önemli bir değer atfedildiğini, özellikle erkek çocuk doğurmanın soyun devam ettirilmesi açısından kadınları güçlü kıldığını, erkek çocuk doğurmayı kadınların da istediklerini belirtmektedir. Erkek çocuk sahibi olmak aynı zamanda toplum içinde de kabul edilirliliği arttıran bir durum olmaktadır.

Yedi yıl çocuk sahibi olamadığı için kayınbabasının özellikle duygusal istismarına maruz kalan Ocak ilk çocuğunun kız olmasından sonra yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir:

Benim kızım oldu, bu sefer kocama diyor, “Kız doğuran da ayıplanıyor, haberin var mı?” Daha ilk kızım benim, Yedi seneden sonra. Eşim geldi, diyor, “Oğlum; kız doğuranlar da ayıplanıyorlar.” Bu sefer iki oğlum üst üste oldu, sustu (Ocak)

Kadınlar toplumsal çevrenin de baskısıyla kız çocuğuna ve onu dünyaya getiren annesine değer verilmediğini, ancak erkek çocuk olursa kadınlara daha iyi davranıldığını şu şekilde ifade etmektedir:

Kaynanam sevmiydi. “Bu kız getiriy.” Eger bundan oğlan olursa olsun, olmasın, oğlan istedi. kızların kıymetini bilmiyor. “Oğlan doğurmuş. Aboov! İyidir iyidir. Maşallah, maşallah.” He valla (Şubat).

Kız hasta düştü, bakmadılar ona. Sevmediler. İlk kız oldu ya, istemediler kızı. Doktor dedi, “Adana’ya götürün.” Bunlar kabul etmediler, kız oldu diye bakmadılar. Erkek olunca baktılar. Bırakmıyorlardı ağlasın (Mayıs).

Erkek çocığı doğırdığım zaman, hiç demiyor, “A burdan kalk, oraya otur.” Nasıl davranıy, nasıl bakıy. Allah’a çok şükür, iki kızım var, çok değil (Nisan).

Kadınlardan Aralık için ,eşinin daha önceki evliliğinden çocuğu olmadığı için, çocuk sahibi olması ve de üst üste üç erkek çocuk dünyaya getirmesi eşi ve ailesi için mutluluk kaynağı olmuştur.

Daha önce kocam evlenmişti, karısı çocıglari getirmiyordu. Önce, 10 sene benden önce evlenmişti. Onun çocığı olmiyordu. Ben gettim, üç tane üst üste oğlan... Allah verdi. Eh, elbette sevindiler (Aralık).

Eşi Şanlıurfa’da şoför olduğu halde eşinin ailesiyle çalışmaya gelen Aralık’ın eşiyle ve onun ailesiyle ilişkilerinin iyi olması, daha önceki eşinin doğuramadığı çocukları dünyaya getirmesiyle yakından ilişkilidir.

İlk iki çocuğu kız olan ve eşini 10 yıl önce kaybeden Şubat ise erkek çocuk için Allah’ a nasıl yalvardığını şöyle ifade etmektedir.

Kıymetim yoktu. Hiç kimse bana ne sorar, hastasın. Kız getirmiş. Büyük oğlana hamileydim, gece yatıyorum, gündüz yatıyorum. Allah’a söylüyorum;

“Yarabbi, bana bir oğlan ver, hırkız olsun, bir şey olsun. Yarabbi, sade bana oğlan ver.” Kocama söylüyorum, diyor, söyleme böyle. Dedi, bir tane olsun, milletin lafını getirmesin, halal olsun, böyle olsun. Valla, ben diyorum, hırkız olsun, deli olsun, ne olursa olsun, sade oğlan olsun yeter. Valla, lafım açıktır. Kur’ân hakkı için. Allah’a söyledim, Allah bana verdi. Valla, şimdi kadınlara bakıyım, çalışmiyi, lafımı tutmuyi. Aynı, nasıl Allah’a dedim, Allah bana verdi (Şubat).

Şubat çok istediği erkek çocuk sahibi olmuştur. Ancak oğlunun çalışmadığını, sürekli olarak kendisinden para istediğini bu nedenle kızların daha kıymetli olduğunu görüşmeler boyunca sürekli tekrarlamıştır. Onun ve kaybettiği eşi için erkek çocuğu sahibi olmak toplumsal olarak varlığını meşrulaştırmak anlamına gelmektedir. Nitekim eşinin “bir tane olsun, milletin lafını getirmesin” sözü erkek çocuğu olmayan çiftler üzerindeki toplumsal baskıya işaret etmektedir.

4.2.2. Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Hamilelik ve Doğuma İlişkin Deneyimleri

Annelik biyolojik, psikolojik, toplumsal bir süreç olarak hamilelikten itibaren başlamaktadır. Bu araştırmanın konusunu oluşturan anneliğin mevsimlik tarım işçilerince nasıl deneyimlendiği kadınların çocukluklarından itibaren ailelerinden ve etkileşimde oldukları sistemlerden edindikleri ve süreçte yeniden inşa ettiği habitusa bağlı olarak gelişmektedir. Araştırmanın bu bölümünde kadınların annelik deneyimleri bağlamında hamilelikleri, doğumu ve sonrasında neler yaşandığı ele alınmaktadır.

4.2.2.1. Sağlık Hizmeti Yoksunluğunda Geçen Hamilelik: “Köyde Sağlık Ocağı Yoktu”

Bir ülkenin kalkınmasında anne sağlığının iyileştirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması ve cinsiyet eşitliğinin sağlanarak kadınların güçlendirilmesi temel noktalardandır. Bu durum Bin Yıl Kalkınma Hedefleri’nde de belirtilmiştir. TNSA verilerine göre Türkiye’de genel doğurganlık hızı 2.26, herhangi bir aile

planlaması yöntemi kullanım hızı %73.5' dir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ise genel doğurganlık hızı 3.41'e yükselirken, herhangi bir aile planlaması kullanma hızı %59. 7'ye düşmektedir (2012: 122). Şimşek ve Koruk'un yapmış oldukları bir araştırmada ise bu oran mevsimlik tarım işçileri açısından 4,94 ve %46,3 olmaktadır (2008: 106).

Hamilelik, doğum öncesi ve doğum sonrası bakım alıp almamaları kadın sağlığını etkileyen en temel faktörlerdendir. Turan ve diğerleri yapmış oldukları bir araştırmada kadınların doğum öncesi bakım almalarında eğitimin, yaşanılan yerin ve ekonomik durumun etkili olduğunu belirtmektedir (2008: 170). Araştırma kapsamında görüştüğüm mevsimlik tarım işçisi kadınlar kırsal kökenli olup, eğitim düzeyleri düşüktür. Kadınların kendi hamileliklerinde yaşadıkları yerde sağlık hizmetlerinin olmaması ya da hizmetlerin yetersiz olması, maddi olanaklarının olmaması onların hamileliklerinde doktor kontrolüne gitmemesinin nedenlerindendir. Kadınlar bu durumu şöyle aktarmaktadır:

Hamleyken hiç doktora gitmedim, hiç. Kimse yoktu götürsün, para da yok (Temmuz)

Heç doğtora gitmedim. Sağlık ocağı yokti köyde. Son zamanlarda öyle bizim köyde, sağlık ocağı yapılmış, işte bu kardeşim ile ondan büyük falan işte, ne bileyim işte, kontrole gidiyor falan öyle, aşımış, bilmem ne. Son zamanlarda öyle bir şey oldu (Ekim)

Ekim, yaşadıkları yerde sağlık ocağı olmamasının hamileyken hiç doktora gitmemesinde etkili olduğunu belirtmektedir. Köyde son dönemlerde sağlık olanaklarının geliştirildiğini, kendi hamileliğinde böyle hizmetlerin olmaması nedeniyle çok zorlandığını ifade etmektedir. Haziran ise bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Eski zamanlar gibi değil ha. Halk kendine bakıyor, hastahaneye gidiyor, orada doğumunu falan yaptırıyor. Burda şimdi her şey çıkmış artık; hastahane çıkmış, bu çıkmış, kendini bağlamak çıkmış, her şey çıkmış ha (Haziran).

En küçük çocuğu zihinsel engelli olan Şubat hamilelikte hiç doktora gitmemiş, doğuma iki ay kala hasta olduğu için doktora gittiğinde çocuğunun engelli olduğunu öğrendiğini şöyle ifade etmektedir.

Çok hasta düştüm, gettim. Bunu sade iki ay sonra doktora gettim. Dedi, "Valla belli değil. Kız mı, erkek mi, belli değil; ama sakattır." Allah'ın işidir." Doğurdugum zaman, ne erkektir, ne kızdır, bilmiyorum, Allah nasıl onu yaratmış (Şubat).

Sonuç olarak kadınların buldukları yerde büyük ölçüde sağlık olanaklarının kısıtlı olması ve yoksulluk nedeniyle hamileliklerinde doktora hiç gitmemişler ya da çok az gitmişlerdir. Bu nedenle çocukla ilgili oluşabilecek sağlık sorunlarından Şubat'da olduğu gibi çok geç öğrenmişlerdir. Ancak şimdi sağlık hizmetleri geliştirilmiştir. Buna rağmen yine de yoksulluk, eşin bilgisizliği ve karısını doktora götürmemesi, ileriki bölümlerde Şanlıurfa'da sağlık alanında yöneticilik yapan kişinin anlatımlarıyla da paralel olarak, kayınvalide ya da çevredeki kadınların kendilerinin evde doğum yaptığını vurgulamaları ve bunun kadınlar üzerinde baskı yaratması gibi nedenlerle kadınlar mümkün olduğunca hastaneye gitmemektedir.

4.2.2.2. Doğumun Yeri: Hastane ve/veya Evde Doğum Yapmak

Bir grup Kanadalı kadınla neden evde doğum yaptıkları üzerine yapılan bir araştırmada doğum sürecine ailenin katılması, rahatlığı, ten temasının evde doğum motivasyonunu arttırdığı belirtilmektedir (Murray-Devis ve diğ., 2012: 580). İsveç'te yapılan bir çalışmada da kişinin kişisel kontrolü elinde tutmak istemesi, korkmamaları, kişisel yeterlilik ve doğumun doğal bir süreç olduğuna ilişkin kabulden dolayı kadınların evde doğumu tercih ettiklerini belirtmektedir (Sjöblom, 2006-354). Elbette ki bu araştırmalar refah sistemleri açısından değerlendirildiğinde evde doğumun kadınlar tarafından bilinçli olarak tercih edildiğini göstermektedir. Taşcı-Duran ve Ünsal -Atan yapmış oldukları nitel bir araştırmada kadınların doğumda ağrı deneyimini yaşamalarının onların annelik duygularını güçlendirdiğini, normal doğumla birlikte kadınların vücudunun

temizlendiğine inandığı ve bazı hastalıkların normal doğum yoluyla atıldığına ilişkin düşünceler vurgulanmaktadır (2011: 87). Ergin ve diğerleri de kadının ve eşinin eğitim ve çalışma durumuna, çocuk sayısına, kadının yaşına, ailenin aylık gelir düzeyi ve sosyal güvence durumuna bağlı olarak doğumun yeri ve şeklinin değiştiğini vurgulamaktadır (2005: 321).

Araştırma kapsamında görüştüğüm mevsimlik tarım işçisi kadınlar açısından bakıldığında kadınlar en az beş çocuk sahibidirler. Eğitim oranının düşük olması, yaşanılan yerde sağlık merkezlerinin olmaması, sosyal güvencelerinin olmaması, düşük sosyo-ekonomik koşullara sahip olduklarından kadınlar doğumlarının büyük bölümünü evde yapmıştır. Erken yaşta evliliklerle birlikte gebelik durumunun oluşması kadınların hastane yerine evde doğum yapmalarında da temel bir rol oynamaktadır. Zira hastaneye giderse erken yaşta evlilik ortaya çıkacağından cezai yaptırım doğabilecektir.

Mart evde doğum yaptığını şöyle ifade etmektedir:

Hepsini ben evde dogum yaptım. Kimse, ne bacım, ne anam, ne bir ablam, ne bir kaynanam, ne bişey. Valla, yalnız oluyordu benim çocuklarım (Mart).

Beş çocuğunu yalnız doğuran Mart son çocuğunu doğurmakta oldukça zorlanmıştı. Mart bu durumu şöyle aktarmaktadır:

..., az kaldı öleceğim. Toktor yok, bi şey yok. Bir komşumuz dedim, arabasını bize versin, hastakaneye bize kadar getirsin. Biliyisen, gettik, benim çocuklar, "Amca, amca. "Biz komşuyuk böyle. Valla, arabası bana vermedi. Yani bene bi hastakaneye kadar götürsün. Allah razı olsun, bi karı vardır, yaşlıdır, o da rahmetli oldu. Ablam getmiş, elinden böyle tutmuş, geliyi. Bi igne de bana vurdu (Mart).

Doğumların büyük oranda evde yalnız başına gerçekleştirilmesi annenin sağlığını ve bebeğin hayatını riske atmaktadır. Bu durum sonraki doğumların da zorlaşmasına neden olabilmektedir. Kadının 18 yaşını doldurmasıyla birlikte de artık hastanede doğum yapmak böylesi riskli durumlar için bir gereklilik halini almaktadır. Aralık son doğumunu şu şekilde ifade etmektedir.

Hepsini evde. O 4 tanesi evde doğurdum, ha bu hastahanedede oldi; zor oldi, şey doğım oldi, ameliyat oldım, sezaryan. Dedim, tığtora da söyledim, böyle hemşire, senin gibi böyle kız geldi; dedi, “Abla, çociğ istiyorsın, istemiyorsın?” Dedim, “Kızım, yeter, istemiyorum. Bu ne olırsa olsun, artık çociğ istemiyorum.” Orda kordonlarımı bağladılar (Aralık).

Aralık'ın doğumunun zor gerçekleşmesi ve sezaryan olması artık çocuk istememesinde etkili olmuştur. Eşinin de bu konuda onayı alınmıştır. Kasım ise sadece bir çocuğunu hastanede doğurduğunu şöyle ifade etmektedir:

Sadece bu (en küçük çocuğu işaret ederek) hastahanedede doğdı .”Bu ameliyatlı oldi. Yedi yaşında. Diğerlerinin hepsini evde doğurdum (Kasım).

Altı yaşındaki çocuğu hidrosefali hastası olan Eylül de normal doğumları sonrası mecburen yapmak zorunda olduğu sezaryan için şöyle belirtmektedir:

Zordır vallah, biraz zor oldu. Sezaryan yaptık. Başı büyüktür, korktum (Eylül).

Eylül' ün yedi çocuğun ardından doğan son çocuğu, hidrosefali hastası olarak doğmuştur. Anne karnında çocuğun hasta olduğunu öğrendiği halde günah olduğunu düşündüğünden aldırma istememişlerdir. Eylül bu durumu şöyle ifade etmektedir.

Günehtir, dedim günehtir. Tığtor da, hemşire da, ne gerek yaparım yani. Onun için...(Eylül).

15 yaşında evlenip 22 yaşında ilk çocuğunu kucağına alan Ocak hastanede gerçekleştirdiği sezaryan doğum sırasında hastane personelinin olumsuz davranışına maruz kaldığından sonraki doğumlarını evde yalnız ya da bir ebeinin yardımıyla doğurduğunu şu şekilde ifade etmektedir.

İlk kızımı hastanede doğurdum. Sonraki çocuklarım, iki kızımı bir ebeinin yardımıyla, oğullarımı evde doğurdum. Ben o zaman hastaneden çok korkmaya başladım. Gittim, bana bir sürü dikiş attılar, mahvettiler beni. Dedim, “Ben ölsem, beni hastaneye götürmeyin.” Nasıl ettiler bana, bilmiyorum valla, zulmettiler. Ben iki ay yerde kaldım. Ben doğum yapıyorum, gelip beni

bırakıyor yataktayken. Kadın çıkıyor, bırakıyor beni. Sen de kızım yerindesin. Kızımın başı çıkmış, bagırıyorum, gelmiyorlar. Nasıl kaldırdılar beni, sedyeye götürdüler, bu sefer sancım gitti, beni kesmek zorunda kaldılar, ama çok kötü kestiler (Ocak).

Şanlıurfa'da doğum oranlarının yüksek olması ve bu çerçevede sağlık personelinin iş yükü faktörü düşünüldüğünde doğum esnasında iletişim sağlıklı kurulamadığından böylesi problemler yaşanabilmektedir. Ayrıca çok çocuk doğurmaya karşı olan anlayış da böylesi problemleri ortaya çıkarabilmektedir. Sezaryan doğum sonrası oluşan gebeliklerde çocukların dünyaya gelmesi normal yolla olmamaktadır. Dolayısıyla risklerinden dolayı sezaryan doğum yapmış bir kişinin yapabileceği doğum sayısı da sınırlanmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi aileler için çok çocuk sahibi olmak güç ve kazanç anlamına geldiğinden erkekler hamilelik sürecinde olan eşlerini en son tercih olarak doktora götürmektedir. Kadınlar da bu durumda eşine bağlı hareket etmek zorunda kalmaktadır. Hamileyken dahi pamuk toplamada çalışan ve ameliyat olmamak için çocuklarının ikiz olduğunu hastane personeline söylemeyen Nisan yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

Kalktım, dedim, "Ben pambuk toplamıyorum; oturduğım zaman kalkamıyorum." Diyi, "Mecburız." O zaman büyük kızım küçüktü daha, iki yaşındaydı. "Kalk" dedi, "Mecbur toplarız." Ne yaparsın; kalktım, pambuk topladım. Akşama kadar böyle sancılar gidip geliy, gidip geliy. Razamandı, oruç da tutmuşuz. Kalktım, dedim, "Ben hastayım" bilmem ne. Kocam dedi, "Ekmek yap; eger sabaha kadar yatmadıysan, sabah seni götürürüm Viranşehir'e." Vallah yatmadım; o yattı, ben yatmadım. Sancılar bırakmadi yatıyım. Yani gece götürseydiler, gece doğırırdım. Gettim, Viranşehir'e götürdüler; dediler, "Gene ikizdir." Yani dedi, "Sen ikizdir..." Pazar günüydü, tatil günü. "Seni ameliyata alırlar, ya seni Urfa'ya sevk ederler. Bir şey deme sen." Kaynımgil dediler. Bir kaynım bizimleydi. Kalktım, gittim. Viranşehir'e nasıl gittiğ, daha şeyin üstüne atmadılar beni, çatalın üstüne atmadılar, birisi doğdı. Dediler, "Sen nerede kalmışsın?! Senin doğımın gelmiş, sen daha nerede yatmıştın?!" Dedim, "Vallah evde yatmıştım." Dedi, "Haydi çık, çık, çatala çık." Orada hemşire kızmaya başladı; diyi, "Sen ikizsin, niye bize demedin ikizdir?!" O zaman ben biliyordum, yok, bilmiyorum değil. Ameliyat yapmasınlar diye demedim.

Deseydim ikizdir, hemen ameliyata gönderirler beni, doğum yaptırmazlar ikiz aldırması kadını. Demedim. Kalktılar, yine iğne vurdular, serom bağladılar. Öbürünün sancısı da geldi, o da doğdu. 15 dakika sonra (Nisan).

Görüşme yapıldığı zaman diliminde Nisan tekrar hamileydi. Çarşamba'da fenalaştığı için hastaneye götürülmüş ve doktor düşük riski olduğunu bu nedenle çalışmaması gerektiğini belirtmiştir. Nisan bu nedenle çalışmamaktadır. Ancak çadırda hala yemek, bulaşık, çamaşır gibi işleri yapmaya devam etmektedir.

4.2.2.3. Doğum Sonrası Süreç: *“İki Gün Yattım, Kayışımı Bağladım, Çıktım Kızlarla Barabar Çalıştım.”*

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar açısından doğum doğal bir olay olup, doğum sonrası kadınlar hayatlarına kaldıkları yerden devam etmektedirler. Doğumdan çok kısa bir süre sonra özellikle de yanında ona destek olacak bir aile büyüğü yoksa işlerine devam etmektedir. Aralık bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Ha bu kızım evde oldi, doğum yaptım, kalktım, akşam çocığılarımaya yemek yaptım (Aralık).

Şubat ise doğumdan hemen sonra kaybettiği çocuğunun ardından mevsimlik tarım işinde çalışmaya devam ettiğini şöyle aktarmaktadır:

Valla, bir kızım oldu, akşam geldim. Biz pambuktayız. Akşam yemeği yidim, bir sancı geliyor. Yorgandan uzattım, baktım, sancı geliyor bana. Kalktım hama, kızlarımın yastığını çektim, dedim, ya ölürüm, ya kurtulurum. Valla, baktım, dogurdum toprağın üstünde, Kur'ân hakkı için. Bir kızım. Dogurdum. Dedim, hele birisi çağır, söyle, anam kurtuldu. Getti, bir tane getirmiş. Kızım getti, “Teyze, teyze, anam bir kızısı oldu.” Bakmış, kadın çıkmış, “Ne oldu, ne oldu?” Ölmüş, hemen başılmış, ölmüş. Geldigi zaman toprağın üstündedir. Çekti, elbiseyi geydirdi, elbisemi degiştı. İki gün yattım, kayışımı bagladım, çıktım kızlarla barabar, çalıştım (Şubat).

Doğum sonrası bakım tıpkı doğum öncesi ve sırasında olduğu gibi anne ve bebek sağlığı açısından hayati bir önem taşımaktadır. Kültür, doğum sonrası ile ilgili olarak kadınların pratiklerini etkilemektedir. Geçkil ve diğerleri, Türkiye’de Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki kadınların doğum sonrası geleneksel yeme, temizlik/hijyen ve 40 gün boyunca “Alkarısı” nedeniyle anne ve bebeği evde yalnız bırakmama gibi uygulamaların olduğunu belirtmektedir (2006: 65). Kadınların doğum sonrası süreçte sosyal destekten yoksun olmaları onların bu süreçte çeşitli sorunlarla karşılaşma ihtimallerini arttırmaktadır. İlk çocuğunu 3 gün emziremeyen Ekim yaşadıklarını şöyle aktarmaktadır:

Büyük çocuk doğduğunda üç gün emzirmedim, korkuyordum. “Nasıl süt vereceğim?!” diyordum. Evlenmeden önce bir olay oldu. Gittiğimiz zaman arabada, yolda bebek buldular; kız da kalktı emzirdi onu. Emzirdi, bu sefer kadının memesini bırakmadı. Bırakmadı bu sefer, yani burasına (yüz, boyun bölgesini göstererek) kadar artık bitirdi onu ha. Yani hepsini burasını (göğüs bölgesi) yedi. Bu sefer bu kadınla bu bebeği hastaneye yetiştirene kadar orada o kız öldü. Yani nasıl öldü; o bebeği iğnelerle vururlar öldürmek için, yine ölmüyordu .İğnelerle vururlar öldürmek için, yine ölmüyordu. Çünkü yarısı yıldı. O bebek öldüğü zaman zaten o kız da öldü.O yüzden emzirmeye korktum (Ekim).

Ekim’in büyük bir heyecanla anlattığı bu hikâye tipik bir postpartum hikâyesini andırmaktaydı. Bu durum Ekim’in bebeğini üç gün emzirmemesine yani annelik rolünü yerine getirememesine neden olmuştur. Ekim bu durumu değişen koşullar ve artan olanaklar çerçevesinde şöyle değerlendirmektedir:

Eski zamanla bu zaman şimdi değişik. Şimdiki kızlar her şeyi biliyor, her şeyi anlıyor. Yani bebek nasıl bakılır, nasıl bakılmaz, hepsini iyi biliyorlar. Eski zamanlarda biz hiçbir şey bilmiyorduk, cahildik. Bu kızı getirdiğim zaman, ben diyordum ben de emzirsem bu kız gibi olurum diye korktum, o yüzden emzirmedim. Ondan sonra da kaynanam, görümce, kadınlarla konuştum; Bebeğini emzir. Emzirmezsene böyle olmaz, bebeğin ölür” falan dediler, ben de emzirdim (Ekim).

Kadınların çoğunlukla erken yaşta evlendirilmeleri ve genç yaşta anne olmaları, doğumlarını çoğunlukla evde herhangi bir tıbbi destek almadan ve aslında henüz anne olmaya hazır değilken gerçekleştirmeleri tıpkı Ekim'de olduğu gibi psikolojik olarak onları etkileyebilmektedir.

4.2.3. Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Anneliğe Attıkları Anlam

Batılı toplumlarda kadınların anne olmak istedikleri üzerinde durulur. Oysa feministler annelik ideolojisi ile annelik gerçekliği arasındaki farklılıkları vurgulamaya devam etmektedir (Shelton and Johnson, 2006: 316). Çünkü gerçekte deneyimlenen annelikler annelik ideolojisinden çok daha farklı olabilmektedir. Kadınların anne olmak zorunda oldukları anlayışı "iyi/aşırı" annelik gibi bir takım ideolojileri de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu ideolojiler dışında kalan anneliklerin de sorgulanmasına ve hatta annelerin ötekileştirilmesine neden olabilmektedir. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar için annelik kadınlık kimliğinin zaten olması gereken, o kadını var eden bir parçası halindedir. Dolayısıyla kadınlar için anneliğin ne ifade ettiği habituslarından bağımsız değildir. Araştırmanın bu bölümünde mevsimlik tarım işçisi kadınların anneliği nasıl tanımladıkları, anneliğe ilişkin duygularının neler olduğu tartışılmaktadır.

4.2.3.1. Zorlu Annelik: "Her Şey Doğurmak Değil"

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar için annelik zor bir durumdur. Bu zorluğu çocuğun doğumu ve sonrasında hayatta kalacak biçimde temel ihtiyaçlarını karşılamakla ifade etmektedirler. Çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada da anne üzerine odaklanma söz konusudur. Zira kendi eşleri bu süreçlerde asla sorumluluk almamaktadır. Kadınlardan Aralık anneliğin zorluğunu şöyle belirtmektedir:

Annelik fedakar istiyor. Her şey doğurmakla değil. Buna şey gerek. Doğüryorsın, ama sen yemiyorsın, yediryorsın, geymiyorsın, geydiriyorsın. Ben şimdi çalışıyorum, beyim, çocuklarım için annem. Ben kendim bir kuru

ekmek de olsa yerim, yatarım; bir elbise olsa... Ama çocuklarım için çalışıyorum. Anelik bambaşka. Fedakarlık ister (Aralık).

Anne çok zordur, herkes yapamaz., insanın kalkması, yatması, doğumu, her şeyi zordur ha (Ağustos).

Mart küçük bir bebeğe bakmanın kolay olmadığını, bebeğin ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğinden anneliğin zor olduğunu şöyle ifade etmektedir.

Valla zor kızım, kolay değil. Gece yatamıyorsun bebekin yüzünden. Bi de senin kocan yardım etmesin, bi de bi çocuk olmasın, nasıl yapacısın? Bakmak yok, yalnız sensin. Ben diyordum, acep bir gün böyle iyice yatıyorum acaba? Yeter çocuk! Çok şükür Allah'a, yeterdi. Çok şükür, Allah'tan yani böyle oldu. Çok zor kızım. Sen şimdi görürsün. Şimdi evleneceksin inşallah, görürsün. Bebekler kolay değil kızım. Bakacaksın. Bakmadan, çocuk büyük olmaz kızım, büyük olmaz. Ona yedirirsin, ona içirirsin, ona çimdirirsin, ona elbise, yemeğisi, altınısı, hepsi bakacaksın (Mart).

35 yaşında olmasına rağmen yaşlandım artık diyen Eylül'e hala genç olduğunu söylediğimde anneliğin onu nasıl zorladığını, "yaşlandırdığını" şöyle aktarmaktadır:

Gençtirrr, 35 yaşında ha. Çürüdüm ha, çocuklar için çürüdüm (Eylül).

Kasım ise anne olarak, eşi ve çocuklarını memnun etmekle uğraştığını, bu sürecin zor olduğunu şöyle ifade etmektedir.

Şimdi hangisi, kız kızsı, gel de bunu konuşur, razı et; oğlan kızsı, haydi git, onun gönlünü al; koca kızsı, de git de onun kalbini al. Ne yapsam, hep zor (Kasım).

Kasım için anne, toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak kendisinden ziyade eşi ve çocuklarını düşünen, onları memnun etmek isteyen bu uğurda kendi istekleri ve duygularını görmeyen kişidir. Özellikle kız çocuğu için "razı et", erkek çocuğu içinse "gönlünü al" kavramlarını kullanması toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin önemli bir ipucudur.

4.2.3.2. Güzel Annelik: “Çocuklarıma Aşık Oldum”

Araştırma kapsamında görüşme yaptığım mevsimlik tarım işçisi kadınlar anneliğin zorluklarına rağmen güzel de olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Anne olmak iyidir bir yandan, biliyor musun; çünkü anne kıymetini biliyin. Biz yani, küçüklüğümüzde yani, annemiz nasıl çekti bizimle, nasıl bizi büyüttü, nasıl yaşattı; ha, şimdi biz de onun değerini çok biliyorum. Allah rahmet etsin onu. Şimdiki yani onun hatırı için ben çociğları, yani yetim olsun, benim çociğlarım olsun, her küçük çociğın hatrını biliyorum. Komşum bile olsun yani, çociğları seviyorum, annelik güzeldir (Nisan).

Nisan anne ve babasının tatlıcılık yaptığını ifade etmiştir. Dolayısıyla Nisan evlendikten sonra tarım işçisi olmuştur. Nisan'ın erken yaşta sevmediği biriyle evlendirilmesinde esas aktör annesi olmasına rağmen Nisan için annesi onları zorluklarla büyüten iyi bir annedir. Dolayısıyla annelik de güzeldir, kendisi çocukları severek annesine karşı yakınlık hissetmektedir.

Annelik çok güzel bir şey. Dünyanın en güzel duygusu anneliktir, inan bana. hani dedim ya, ben kocamı sevmiyordum; ama çocuklarım olduktan sonra ben çocuklarıma âşık oldum. Yemin ediyorum, ben şimdi çocuklarıma şeyim. Hayatım onlar benim. Çocuklarımla dünyaya yeniden doğdum. Şimdi görse, akşam geliyorlar, benim buradan öpüyor. Büyükler ha. Bu böyle sarılıyor, bu böyle, benim yorgunlugum, hastalığım, hepsi gidiyo (Ocak).

Kadınlardan Ocak da eşiyile erken yaşta sevmeden evlenmiştir. Ancak çocuk sahibi olduktan sonra kendini onlara adanmıştır. Bu durumu görüldüğü üzere “çocuklarıma âşık oldum olarak” ifade etmektedir.

4.2.3.3. Tecrübeli Annelik : “İlk Çocuğum Oldu, Bakmasını Bilmiyordum”

Mevsimlik tarım işçisi kadınlara ilk doğurdukları çocuk ile daha sonraları doğurduğu çocuklara yaptığı anneliğin farklı olup olmadığını sorulduğunda kadınlarda öne çıkan nokta ilk çocuğun verdiği tecrübesizlikte anneliği bilmemeleridir. Erken yaşta evliğin bunda büyük bir payı bulunmaktadır.

Kadınların anneliği öğrenmeleri zamanla ve sosyal destek sistemleriyle yakından ilişkilidir.

Benim ilk çocüğüm oldu, bakmasını bilmiyordım. Bir gün çok sarmışım, sarmışım, dedim üşümesin diye. Tığtora götürdüm, tığtor bana kızdı. Dedi, “Kızım, sen delisin?!” Dedim üşümesin. O zaman pamuk zamaniydi, ben Urfa’da otırıyordım, pamuğa şeye çıkmadım, soğuktu biraz, çok sarmıştım.. Çocığa açtım, hepsi pışık olmişti. E, bilmiyordım, o zamanlar bilmiyordım, tek başımdaydım, kaynanam şeye geliyordu, pamuğa geliyordu, tarlada çalışıyordu, ben tek evdeydim. Tığtor dedi, “Çocığa heç bilmiyorsın bakmasını. Çocığı bağlama.” Bu sefer, ben hangi çocüğüm oldu, heç bağlamadım, öyle yani şey etmedim, sıkmadım, böyle bıraktım (Aralık).

Geceleri bile yatmiyordum; yattı mı yatmadı mı, boğuldu mu boğulmadı mı... Beşike bile koyuyorum, kucağıma almıyorum; diyorum, “Giderim, yatarım, üstüne yatarım...(Nisan).

Kadınlar ilk çocukta yaşadıkları tecrübesizlikleri çevrelerinden aldıkları destekle aşmaya çalışmaktadır. Bu yardım daha sonraki çocuklarda kadınlar açısından öğrenme süreci olarak gerçekleşmektedir. Temmuz çocuğa bakmayı kayınvalidesinden öğrendiğini şöyle ifade etmektedir:

İlk başta da çocuğ doğduğu zaman kaynana bakıyordu; “Böyle çözeceksin, böyle yapacaksın, şöyle yapacaksın.” Ona bakarak öğrendim (Temmuz).

Görüldüğü gibi Temmuz için annelik “otoriter bilgi kaynağı olarak” kayınvalidesinden yardım olarak, onu gözlemleyerek öğrendiği bir süreç olmuştur.

Bu benim cigerimdir, bu da cigerimdir, çociğlar da cigerim. Aynı cigerdir. (Temmuz)

Bende hiçbir şey değişmedi. Ben, çocuklarımin hepsini seviyorum. 10 tane çocuğum olsa da, 20 tane çocuğum olsa da, bir tanesini asla bırakmam, vazgeçmem ondan (Ocak).

Yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü üzere, Temmuz ve Ocak ilk çocuklarına yaptıkları annelik ile son çocuklarına yaptıkları annelik arasında tecrübesizlik dışında bir farkın olmadığını, sevgi boyutunda hiçbir şeyin değişmediğini, tüm çocuklarının aynı ölçüde sevdiklerini belirtmektedir.

2.3.3.4. İyi/Kötü Annelik: *“İyi Bir Annelik Yapmadım, Mecburluktan”*

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar daha öncede belirtildiği gibi annelerini, onların ihtiyaçlarını karşıladığı ve “doğru yolu” gösterdiğinden iyi olarak değerlendirmektedir. Kadınlara kendi annelikleri sorulduğunda ise yine iyi/kötü tabiri üzerinden ele almaktadırlar. Kadınlar çocuklarını mevsimlik tarım işinde çalıştırdıkları, kızdıkları, ihtiyaçlarını karşılayamadığı için kendi anneliklerini “iyi” olarak değerlendirmemektedir. Bu da kendilerini sorumlu tuttuğu ve bundan dolayı da kendilerine kızdıkları olarak yorumlanabilir. Kendilerini anneleriyle kıyaslayarak şunları belirtmektedir:

Anam daha iyi baktı. Beni oturttu, çalıştırmadı. Ben çalıştırdım; yoktur diye onları çalıştırdım. İyi bir annelik yapmadım. Mecburluktan (Mayıs).

Ben çok kızıyorum, anam kızımı. Ben çok kızıyorum, çok küfür ediyim çocuklara. Olduğu zaman ha. Anam iyidir. Heç bize laf söylemiyi, nere gittiniz, nere geldiniz, niye bu işi yaptınız, yapmadınız, heç (Şubat).

Ben annemin yarısını olmam. O bize çok güzel bakıydı, giydirdiydi yani, milletın elbiselerini bize giydirmiydi.. (Nisan).

Bakiyom, bakiyom; ama annem gibi olmuyor hiçbir zaman. Annem bana daha iyi bakıyordu. Şimdi çocuklara burdaki imkanı vermedi, annem yine bana imkan vermiş ha (Kasım).

Kadınlardan Ocak ise anaç bir özelliği olduğunu ve bunu annesinden aldığını şöyle ifade etmektedir.

Benim annemle benim anneliğim çok benziyor. Çok anacız biz. Çok düşkünüz çocuklarımıza yani. Aynı annemize çekmişiz yani (Ocak).

Kendisini “anaç bir anne” olarak tanımlayan Ocak için kendisi “örnek bir anne”dir. Neden örnek anne olduğunu ise şöyle açıklamaktadır:

Erken evlendirmedığım için. Onlara hiç baskı yapmıyorum; yani ne psikolojik, ne hiçbir konuda. Sevecen yaklaşıyorum, onları seviyorum, sevgimi gösteriyorum. Onlar bile diyorlar, “Senin gibi bir annemiz olduğu için biz çok şanslıyız.” Büyük kızım diyor. Arkadaşlarıyla okulda konuşuyorlarmış. Birisi sakatlamış ayagı, demiş, “Annem diyor, ailenin çürük yumurtası.” Öbürü de ...kafasında. “Ben diyorum ki, ‘Annem, benim kardeşlerimin hepsinden daha çok beni seviyor, ben rahatsız olduğum için” (Ocak)

Temmuz ise sahip olduğu olanaklar çerçevesinde anne olarak elinden geleni yaptığını şöyle ifade etmektedir:

Elimden geldiği kadar hepsini yaptım. Ama yanlışlık bir şey hiç yapmadım (Temmuz).

Alıntılarda da görüldüğü üzere mevsimlik tarım işçisi kadınlar için annelik çocuklarını mevsimlik tarım işinde çalıştırmamak, ihtiyaçlarını karşılamak, onlara kızmamak anlamına gelmektedir. Bu durum da araştırmanın kuramsal çerçeve bölümünde belirtildiği gibi Hays’ın çizdiği yoğun annelik ideolojisinin getirdiği çocuk merkezlilik, zaman, para ve enerji gibi kaynakların harekete geçirilmesi gibi durumların mevsimlik tarım işçisi anneler için geçerli olmadığını göstermektedir.

4.3. ANNELERİN İHTİYAÇLARI, MEVCUT HİZMETLERLE İLİŞKİLENME BİÇİMLERİ

Sosyal bir varlık olarak bireyin sağlıklı ve mutlu bir şekilde hayatını sürdürmesi ihtiyaçlarını karşılamasıyla yakından ilişkilidir. Gereksinim sosyal hizmet açısından önemli olan bir kavramdır. Çünkü sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan kişiler çeşitli sebeplerle toplum içerisinde ihtiyaçlarını karşılayamayan ve bu

nedenle daha kırılgan hale gelen kişilerdir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi ihtiyaçları belirlemek açısından bir rehber olsa da sosyal hizmet içerisinde kullanılan ihtiyaç kavramı insan haklarıyla eşdeğerdir. İhtiyacın karşılanmadığı yerde kişinin o hakkı ihlal ediliyor anlamına gelmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri açısından kadınların ve erkeklerin deneyimleri farklı olup bu deneyim farklılıkları onların ihtiyaçlarına da yansır. Dolayısıyla yapılacak düzenlemelerin bu farklılıkları göz önüne alması önemlidir. Birleşmiş Milletlerin pratik ve stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları kavramsallaştırması da tam da bu amaçtan yola çıkarak öne sürülmüştür (Sancar ve diğ., 2006: 18). Mevsimlik tarım işçisi kadınlar da çalıştıkları sürelerde ve yaşadıkları yerde çeşitli sorunlarla karşılaşmakta ve birçok hizmete gereksinim duymaktadır. Bu bölümde mevsimlik tarım işçisi annelerin ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlarına yönelik olarak sunulan hizmetler ele alınmaktadır.

4.3.1. Mevsimlik Tarım İşçisi Annelerin Gereksinimleri: *“Bu Tuvaleti Diyim Evimden İyi Vallah”*

Bu araştırmada görüştüğüm mevsimlik tarım işçisi anneler, anneliği kadın olmanın bir parçası olarak ele aldığından gereksinimleri spesifik olarak anneliğe özgü ele almamıştır. Ancak elbette ki temel gereksinimlerini dahi karşılamakta güçlük çektiklerinden annelik deneyimleri üst/orta sosyo-ekonomik sınıftan bir anneye göre farklılaşabilmektedir.

Tarım işçilerinin çalıştıkları Cihanbeyli ve Çarşamba ile daimi ikamet adresleri olan Şanlıurfa'da yaptığım gözlemlere dayanarak mevsimlik tarım işçisi annelerin temel gereksinimlerini dahi karşılamakta güçlük çektiğini söyleyebilirim. Bu durum sosyal adalet ve insan hakları açısından önemli bir ihlaldir. Kişinin en temel hakkı yaşam hakkı olduğuna göre tarım işçilerinin yaşamlarını sürdürdükleri bağlamların ayrıntılı ele alınması gerekmektedir.

Mevsimlik tarım işçisi anneler tarlada ve çadırın içinde çalışmaktadır. Bu durum onlar açısından zorlayıcı olmaktadır. Kadınlardan Çarşamba'da fındık tarlasında

çalışan Şubat, kabala usulü olmasından dolayı yaşının da etkisiyle Cihanbeyli'de tarlada çok fazla çalışmayıp daha çok çadır işleri ve 10 yaşındaki engelli kızının bakımını üstlenmektedir. Şubat çadırdaki tarlada yaptığından daha fazla iş yaptığını şöyle ifade etmektedir:

Gel, bezini temizle, evi süpür, tabakları yıka, yemeği yap, durmuyorum ha. Tarlada iş tutiysan, ama çadırdaki çok iş tutiysan (Şubat).

Şubat ve ailesi, Cihanbeyli'de çadırını çalıştığı tarlanın yanına taşımıştı. Çadırın biraz ilerisinde tarla sahibinin yaptırdığı bir tuvalet bulunmaktaydı. Şubat evde yaşamamanın daha kolay olduğunu ancak Şanlıurfa'daki evinin de çadır kadar kötü olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Ev daha kolay. Ev yoksa, mecbur çadıra geliyik. Aha şimdi gidiyim, bu tuvaleti diyim, evimden iyi. He valla. Diyerem, aha bu kadar, tuvalet kadar yeter. Yagmur, fırtına gelmesin yeter bize (Şubat).

Şubat ile benzer şekilde hasta olduğu için fındıkta çalışmayıp çadırdaki duran Ocak, çadırdaki da gün boyu çalıştığını şöyle ifade etmektedir.

Sabah kalktım. Şimdi ben, işe gitmediğim için, çadırı topluyorum, bulaşıkları yıkıyorum, su ihtiyacımı çekiyorum mesela, suyu çekiyorum, yemek yapıyorum, akşam için hazırlıyorum. Çamaşır zaten yıkayamıyorum. Bak, o gün yıkadım, iki gün yataktan çıkmadım. Bel fitigim var, boyun fitigim var. Artı, boyun düzleşmem, bir de bel kaymam var (Ocak).

Kadınlardan Temmuz ise hem çadırdaki hem de tarlada sürekli olarak çalıştığını şöyle ifade etmektedir:

Gece yarısına kadar fındık topluyorum, sonra eve geliyorum, saat on ikiye, bire kadar kalıyorum, çocuklarımı banyo ediyorum, çamaşırını ediyorum, yemeklerini hazırlıyorum. O zamana kadar da durmuyorum.” (Temmuz)

Ocak da elektriğin olmadığı bir ortamda işlerle uğraşmanın zor olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Geliyorsun, ekmeğin kalmıyor, gece yapıysen, çamaşırını gece yıkiysen. Bir de düşün, lamba bile yok (Ocak)

Akşam işten dönen Aralık de çadırda yaşamının zor olduğunu ancak ekonomik nedenlerden ötürü mecburen buna katlanmak zorunda olduklarını şöyle ifade etmektedir.

Çok zor annem, çok zor. Banyo... Bak, nasıl halımız. Ne bileyim, vallah gece yatamıyordı, ne bileyim, zordır çadır. Çadır iyi değil, ama mecbur, ne yapağ?! Maddi durum olmasa mecbur katlanacağsın (Aralık).

Aralık için yoksulluk hayatı boyunca var olup bu şekilde devam edecektir. Habitusta var olan yoksulluğu Aralık şöyle ifade etmektedir:

Fakir doğduğ, fakir evlendiğ, fakir de ölüriğ (Aralık).

Kadınlardan Kasım ise gereksinimlerinin sadece çalıştığı yerlerde değil Şanlıurfa'da aynı olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Şimdi herkes seviniyor, evine gidecek diye. Ben de seviniyorum. Niye? Evime gideceğim diye. Ama gideceğim diye niye sevineyim; makinem bozuk, buzdolabım bozuk, fırınım bozuk. Ne soğuk suyum var, ne sıcakta çalışacak bir rüzgarlık var, yani hiçbir şey yok. Gideceğim diye yine seviniyorum; ama hiçbir şeyim yok evde (Kasım).

Kasım yaşadığı güçlükler ve yoksunluklar karşısında inancını/dini aktif bir baş etme biçimi olarak kullanmaktadır. Daha kötü şeylerin olabileceği düşüncesi Kasım'ın bulunduğu koşulları kabul etmesinde etkili olmaktadır:

Yine de gördük, çektik falan, ama Allah sizden de, yani iyi insanlardan da razı olsun. Çok çektik falan, ama yine de elhamdülillah, çok şükür. Beterin beteri de var ha (Kasım).

Nisan da Kasım'la benzer şekilde Şanlıurfa'da yaşadığı evin sağlıksız olduğunu, yapacak bir şeyi olmadığını, anne olarak çocukları için bir şey yapamadığı için ağlamaktan başka çaresi olmadığını şu şekilde ifade etmektedir:

...’nin yukarısında oturuyoruz biz. Yani evımız iki oda var, o da üstü barakalı. Yağmur yağdığında, dışarı nasıl, içerisi de aynı. Kışın zamanı böyle halıları topluyoruz, yağmur durana kadar. Su bile içeri geliyor. Çocuklarım oturuyor hepsi öyle etrafımda, ben oturup ağlamaya başlıyorum. Ne yapacağım?! (Nisan)

Şanlıurfa ziyaretimde Nisan’ın evine de gitme fırsatım oldu. Tıpkı kendisinin anlattığı gibi evindeki hayatı, çadırdaki hayatından farksızdı. Yoksulluğu ve yoksunluğu mevsimlik tarım işçiliğinin hem nedeni hem de bir sonucuydu.

İlerlemiş yaşına rağmen mevsimlik tarım işçiliği yapmaya devam eden Haziran en büyük ihtiyacının “dinlenmek” olduğunu şöyle ifade etmektedir.

Oturmak istiyorum yani, dinlenmek istiyorum. Çocuklarımin her birinin bir evi olsaydı, bir işi olsaydı, ben de kafa dinlerdim ondan sonra (Haziran).

Temmuz da çocukluğundan itibaren mevsimlik tarım işçisi olduğu için temel ihtiyacının dinlenmek olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Yaşlı oldum, artık çalışmıyorum. Yani isterim ki çocuklarım çalışsın, bana baksın. Yeter, ben de artık çalışmıyorum yani, gücüm kalmadı. Ama mecburlıktan. Bir işim olsa, otururdum, en azından çocuğum veya kocam bana bakardı (Temmuz).

Ekim ve Temmuz çok uzun yıllardır hafta sonu, bayram gibi durumları düşünmeden çalışmışlardır. Dolayısıyla artık dinlenmek istemektedirler. Bir sosyal ve ekonomik olarak hak olarak dinlenmek Anayasada güvence altına alınmıştır. Ancak mevsimlik tarım işi formal anlamda daimi bir iş olarak görülmediğinden çalışanlar için dinlenmek, emeklilik gibi haklar söz konusu olmamaktadır. Tarımda çalışan kadın oranının yüksek olduğu göz önüne alındığında erkeklerin bu süreçte çok da aktif olmadıklarını şöyle ifade etmektedir:

Çalışıyoruz, eve geliyoruz, her işi biz yapıyoruz, onlar hiç ellemiyorlar. Ancak emrederler; “Onu yap, bunu yap (Temmuz).

Sonuç olarak bir önceki bölümde vurgulandığı gibi mevsimlik tarım işçisi kadınlar en temelde iyi anneliği çocukları çalıştırmamak onların ihtiyacını karşılamak olarak algıladıklarından içinde buldukları sosyo-ekonomik koşullar onların annelik deneyimlerini etkilemektedir. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçisi kadınlar anne olarak değil doğrudan mevsimlik tarım işinde çalışıyor olmalarıyla gereksinimlerini ifade etmektedir. Kadınların gereksinimleri temel düzeyde onların daha sağlıklı koşullarda yaşamasını sağlayacak barınma, beslenme gibi gereksinimlerdir. Bu gereksinimler ataerkil toplumdaki cinsiyetçi işbölümünü kırarak, kadının konumunu değiştirecek ve dönüştürecek olmaktan ziyade, kadınların o toplumda var olabilme, hayatta kalabilmeleriyle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla kadınların pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları olduğu, ancak baskın ataerkil ideoloji nedeniyle kadınların içinde buldukları koşulları içselleştirdiklerinden bu ihtiyaçların stratejik ihtiyaçlara dönüştürülmesini sağlayacak herhangi bir bilgi, bilinç ve farkındalığın olmadığı söylenebilir.

4.3.2. Annelerin Hizmetlere İlişkin Düşünceleri ve Deneyimleri

Mevsimlik tarım işçisi anneler kendilerine yönelik hizmetleri genel olarak mevsimlik tarım işçilerine yönelik hizmetler bağlamında ele almaktadır. Tarım işçilerine sunulan hizmetleri ise iki açıdan değerlendirmektedir. Bunlardan ilki çalışmaya geldikleri yer olan Cihanbeyli ve Çarşamba'daki hizmetler iken, diğeri Şanlıurfa'daki hizmetlerdir. Kadınlar sıklıkla Şanlıurfa'daki hizmetler üzerinde durmuşlardır. Çünkü tarım işçiliği yaptıkları yerlerde merkezle çok bağlantıları olmamakla birlikte sağlık dışında aldıkları herhangi bir hizmet bulunmamaktadır. Erkekler ilçenin olanaklarını daha fazla kullanmaktadır. Buralarda daha çok barınma, elektrik, su gibi temel gereksinimlere ihtiyaç duymakta bu da işçinin kendisi, çavuş ya da işveren tarafından karşılanmaktadır. Türkiye'de özellikle sosyal hizmetler bağlamında sunulan hizmetlerin büyük ölçüde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi' ne bağlı olarak yapıldığı düşünüldüğünde, mevsimlik tarım işçileri çalışmama, geri dönememe gibi zorunlu haller dışında sosyal yardımlardan faydalanamamaktadır. Gittikleri yerlerde çocuklarının okula devam ettirilmesi, engelli çocukların rehabilitasyonu, küçük yaştaki çocukların bakımı

vb. hizmetler her ne kadar yasal olarak bulunsa da mevsimlik tarım işçilerinin gittikleri yerde böyle talepleri olmadığı daha sonraki bölümde ele aldığım gibi kurum görüşmelerinde ifade edilmiştir. Kadınların çalıştıkları yerlerde temel beklentileri barınma ve alt yapı hizmetlerinin sağlanması ve ücretlerini almaktır. Çalıştıkları yerlerde yerel halkın tutum ve davranışlarını hizmetler boyutunda ele almaktadırlar.

Kadınların büyük bir bölümünün sosyal güvencesinin olmaması sosyal yardım almalarında temel bir rol oynamaktadır. Kadınların büyük çoğunluğu Şanlıurfa'da sosyal yardım almaktadır. Sosyal yardımlarda en fazla öne çıkan yardım türü ise çocuklarını okula gönderdikleri, aşıya götürdükleri ya da hamileyken kontrole gittikleri için yani bir bakıma annelikleri üzerinden aldıkları ŞNT'dir. Kadınlar kendilerine sunulan hizmetlerden yararlandıklarını şöyle ifade etmektedir:

Yalnız öğrenci maaşı alırsız, 100 lira. Birkaç kere (vakfa) gittim, boştır, vermiyler. Diyiler "Eve geliriz, bakarız." Gelmiyler. Kaç kere gittim, gelmiyler (Temmuz).

Şeye gittim, Urfa'ya, tek bir oğlim, 17 yaşında, o okula gidiyor, işte onun maaşı bazen alıyorum. Üç ay 100 milyon alıyorum (Aralık).

... Maaş alıyorum, çocukların maaşını alıyorum. Okula gittiği zaman, aşı olduğu zaman da maaş alıyoruz (Ağustos).

Yalnız okul maaşı var birkaç ayda. Başka hiçbir şey almıyorum. Bir de kömür veriyorlar. Erzakmış, giyecekmiş... O gün gittim, giyecek veriyorlardı (Ocak).

Bilindiği üzere mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının okula gönderilmesini desteklemesi açısından şartlı nakit transferleri genelgelerinde de belirtildiği üzere önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Oysa tarım işçilerinin mart-nisan aylarında çalışmaya başlayıp, okullar açıldıktan bir iki ay sonra döndükleri göz önüne alındığında yardımın çocuğun okula kayıt olmasını sağladığı ancak devam etmesini sağlamadığı söylenebilmektedir. Ayrıca verilen yardımların "maaş" olarak algılandığının da altını çizmekte fayda vardır.

Oğlu üzerinden sigortalı kaydı olduğu için yardım alamadığını ancak sigortası olmasına rağmen hastaneye gidemediğini çünkü parayı yatıramadıklarını ifade eden Mart ise oğlu hapiste olduğu için gelininin yardım aldığını şöyle ifade etmektedir:

...O hapistedir ya. Bi arvadısı var, o da sakattır. O da çıkarttım evde, kira parası yoktur verecek. Ne yapayım? Bi kömür çıktı ona valla, 10 tane çuval çıktı. Başka bi şey yok. Dediler, elbise var, bilmiyorum, ne var, ne var (Mart).

Mart Şanlıurfa'da yaşamının daha kolay olduğunu orada herkesin yardım aldığını, oğlunun aracı olduğu için kendisinin alamadığını şöyle ifade etmektedir:

Valla, şimdi herkes para alıy. Gidiyeler, maaş alıylar, herkes yani. Urfa'da her bi şey çıkıy, hem elbise çıkıy kızım, hem maaş çıkıy, hem para çıkıy, her bi şey çıkıy. Biz bi şey görmüyo. Veysel'in araba, ben de sigortalıyım ya (Mart).

10 yaşındaki zihinsel engelli kızı için engelli bakım hizmetine başvuran Şubat ise talebinin sigortalı olduğu gerekçesiyle onaylanmadığını şöyle ifade etmektedir.

(Üzerime) Bişey yok, dedi sen sigortalısın. yapmadılar. Ne kadar istedim, yapmadılar. dedi, "Sen sigortalısın, olmaz." Ne kadar aydan alıyık; 150 alıyık ayda (Şubat).

Nisan ise ŞNT dışında kurumsal bir yardım almadığını, çünkü ev incelemesine gelenlerin olmadığını ancak bazen farklı yerlerden yardım aldığını, ayrıca öğrenme güçlüğü olan oğlunun özel eğitime gittiğini şöyle ifade etmektedir:

Kaç kere vakfa gittim, ... Belediyesine gittim, yani bırakmadığım yer gitmedim. Nüfus dairesine gittim, Belediye Başkanına gittim. Diyiler, "Get, evinde otur, gelip bakacağız." Gelip bakmıyorlar ama. Sadece vakıftan kömür alıyoruz şimdi. Öğrenci parası alıyoruz. Başka bir yardım, Yok, heç. Bir kere bize yardım geldi, o da Beyaz Masa'dan geldi bize.... Belediyesinden değil yani, başka bir yerden. Bize erzak getirdiler, 2 kutu. Biliyorsun sen yani; 5 kiloluk şeker, 5 kiloluk...Pirinç, bulgur... Fakirlik erzakı. Bu sene oğlumu özel eğitim

okuluna gönderdim; onlar da yani evimizi gelip gördüler, Allah razı olsun onlardan, fitrayı topladılar bize, erzak getirdiler, diyiler, “Abla, ne ihtiyacınız varsa, sen söyle, bız getiririz.” Çocıklara ayakkabi getirdiler...(Nisan).

Şanlıurfa’da yararlandıkları hizmetler dışında kadınların üzerinde durduğu bir diğer nokta çalışmaya gittikleri yerlerde kendilerine sunulan/ sunulmayan hizmetler üzerinedir. Kadınlar buradaki hizmetleri kurumsal olmaktan ziyade yerel halkın kendine bakış açıları ile ele almaktadır. Kadınlar Cihanbeyli’de ilçe merkezine çok yakın olmalarına rağmen kamusal alana katılmamaktadır. Birçoğu ilçe merkezine dahi gitmemiştir. Çarşamba’da ise köyde çalıştıklarından merkezle tamamen bağları kopmuş durumdadır. Dört yıldır çalışmak için Cihanbeyli’ne gelen Ocak burada kendileriyle ilgilenilmediğini, insanların hal hatır dahi sormadıklarını ancak iş söz konusu olduğunda dikkat kesildiklerini şöyle ifade etmektedir:

Çalışıyoruz, çalışmamızın karşılığını alıyoruz yani. Başka nasıl davranacaklar?, hiçbir şey yapmıyorlar. Geliyor arkamıza, bakıyor, birkaç laf, “Bu iyi olmuş, bu olmamış, bu şöyledir, bu böyledir.” (Ocak).

Mart ise Cihanbeyli ‘de yerel halkın kendi ihtiyaçlarıyla ilgilenmediğini şöyle ifade etmektedir:

Cihanbeyli’de insanlar İyi davranmıyor valla. Aha, görüyorsun halımızı. Bazı para veriyler, bazı para vermiyler. Hal hatır, sormiyler. Acımıylar bize ha. Demiyorlar, ceryan yok, su yok, odun yok, bi şey yok. Valla bakmıyorlar kızım, acımıylar bize. İşi bittigi zaman insanın yüzüne bakmıyor.. Mart

Şubat ise her sene farklı farklı kişiler için çalıştıklarını çarşıya gittiğinde sadece kadınların kendilerine nerelisin diye sorduklarını oysa Çarşamba’ dakilerin daha iyi davrandığını şöyle ifade etmektedir.

Her gün bir aga yanındayık, her sene bir aga yanındayık. Görmedik biz kadınları. Her zaman ben gidiyorum çarşıya. Konuşmuyorum kimseyle. Soriyler nerelisin, Urfalıyık. Malzememizi getiriyik, geliyik...İyidir onlar (Çarşambadakiler) Fakirlere bakiylar, elbise getiriyler, yemek getiriyler. iyidir

insanları. Acır, fukaralara acır. Benim torunlarım için acırlar, elbise getiriyle, ayakkabı getiriyle, pisküvit misküvit (Şubat).

Şubat Çarşamba'dakilerin kendilerine yardım ettiklerini ifade etmektedir. Çarşamba'da işverenin elektrik ve su ihtiyacını karşılaması, Cihanbeyli'de ise tamamen ortak bir alanda kendi ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olmalarının bu durum üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak mevsimlik tarım işçisi kadınların sunulan hizmetlerden daha çok çocukları üzerinden, anne olduklarından dolayı yararlandıklarını söylemek mümkündür. Bu açıdan annelik mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşadıkları mahalle ve sokağın dışına çıkma, farklı kadınlarla ve kurumlarla iletişim kurmalarını sağlaması açısından güçlendirici olmaktadır. Cankurtaran Öntaş ve Tunç Tekindal da engelli çocuğu olan kadınların çocuğuyla ilgili olabilecek okul, hastane gibi çeşitli yapılarla iletişime geçerek kamusal alana katıldığını ifade eden çalışmasında (2015: 12) olduğu gibi annelik kadınların toplumsal yaşama katılmaları açısından oldukça büyük önem taşır. Kadınların çeşitli kurumlardan aldığı yardımlar kadınların sosyo-ekonomik durumunu bir ölçüde desteklerken sorunları tamamen gidermemektedir. Çocukları üzerinden aldıkları destekler doğrudan çocuğun eğitimi yerine değil ailenin ihtiyacını karşılamak üzere kullanılmaktadır. Kadınların gerek Şanlıurfa'da gerekse de çalıştıkları Cihanbeyli ve Çarşamba' da yaşadıkları çevrenin dışına tek başına çıkmadığı düşünüldüğünde hizmetlerle ilişkilenebilir sınırlanmaktadır. Eğer kadın yaş olarak daha ileri bir yaştaysa ve Şubat'ta olduğu gibi erkek çocukları da varsa ya da tıpkı Ocak'ta olduğu gibi eşi psikolojik sorunlar yaşıyorsa o zaman güç kazanmakta ve şehirle bağlantı kurma noktasında daha bağımsızlaşabilmektedir. Yani kadınların hizmetlerle ilişkilenebilir biçimleri yaşına ve aile içindeki konumuna bağlı olarak değişmektedir.

4.3.3. Annelerin Geleceğe Dair Beklentileri: “Benim Hayatım Kaydı, Çocuklarımla Kaymasın”

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar çocukluklarından itibaren kız çocuğu olmasından ötürü anne ve babasından ayrımcılık görmüş, okuldan erken ayrılmış ya da hiç gitmemiş, erken yaşta istemeden evlenmiş, birden fazla çocuk dünyaya getirmiş ve mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaya devam etmektedir. Bu şartlar altında mevsimlik tarım işçisi annelerin en büyük arzuları çocuklarının daha farklı, daha iyi bir hayatı olmasıdır. Daha iyi hayatın da eğitimle kazanılabileceği vurgusu yapılmakta ancak bu konuda çaresiz olduklarının altı çizilmektedir. Anneler beklentilerini şöyle ifade etmektedir:

Ben çektim, çocuklarım benim gibi çekmesin. Ama çekiyorlar (Temmuz).

Şimdi biz nasıldır, bizim çocuklar da aynı. Bizim rezilliğtir (Eylül).

İsterem hepsi okusun ama elimden bir şey gelmiy. Aziz Allah şahittir (Mayıs).

Gelecekte benim gibi rezil olmasınlar; kendime, çocuklarıma bakıyorum, onlar da meslek sahibi olsunlar, kurtulsunlar, benim gibi olmasınlar. Onu diyorum yani, düşünüyorum (Ağustos).

Vallahi elimden geldiği sürece ben okutacağım onları inşallah. Ben okumadım, diyorum, inşallah onlar sürünmesin benim gibi, onlar okusunlar. Ben diyorum, “Okuyun oğlum. Okuyun. Eğer okumak istiyorsanız, sizi Urfa’da bile bırakırım; ben, babanız, ablanız çalışır, size bakarız, siz yeter ki okuyun.” Bilmiyorum, bakalım (Nisan).

Ocak için çocukları kendisinden daha önce gelmektedir. İhtiyaçlarının karşılanması noktasında seçim süreçlerinin etkili olduğuna ilişkin deneyimini şöyle ifade etmektedir:

İnşallah, benim çocuklarımla hayatı benimki gibi olmaz. O gün seçimde kadınlar gelmiş partiden; “Ne istiyorsunuz, size verelim.” Ben dedim, “Kendim için hiçbir şey istemiyorum. Elinizden geliyorsa, benim çocuklarım okuyor, az bir şey destek olun” dedim, “Benim için hiçbir şey yapmayın. Ben hiç istemiyorum,

çamaşır makinesi istemiyorum, bulaşık makinesi istemiyorum. Benim var bir tane çamaşır makinem, eski bir buzdolabım var, idare ediyorum. Ama yapacaksanız, çocuklarım için az bir şey yapın, yani yardımcı olun.” Kim, ne yapacak? İşte, seçim boyası (Ocak).

Çocuklar mevsimlik tarım işçisi anneler açısından zorluklara katlanmasında temel noktadır. Ocak bu durumu şöyle ifade etmektedir.

Ben rezil olmuşum. Bu hayat mı; valla hayat değil kızım. Ama mecburiyetten. Diyorum ya, ben çocuklarım için katlanıyorum. Benim hayatım kaydı, onların kayması (Ocak).

Kasım da kız çocuklarının kendi yaşadığı hayatı yaşamamaları için istediği kişilerle evlenmesini, Aralık ise kızlarının tarım işçisi olmayan birileriyle evlenmesini istediğini şöyle ifade etmektedir:

İnşallah sevdikleriyle evlenirler. İstemiyorum yanımda bile evlensinler; istediği yerde evlensinler. Yani Allah onları sıtar etsin, yeterlidir; nereden evlenirlerse evlensinler (Kasım).

...Diyorum, inşallah ileride belki bir mesleği olsun, bu oğlum da diyorum inşallah biraz çabalasa, ne bileyim, biraz daha iyi olur. Onlar için kızım. Diyorum, kızlarımı da hiç Urfa'ya... Yani başlığ istemiyorum kızım, inanki. Bak, inşallah, Allah etsin, Allah şahittir, başlığ istemiyorum, yeter ki tek çalışmaya gelsin, çadırlara. İsterse sokakları temizlesin yani onların kocaları, çöpçi olsun, yine gelsin tarlaya (Aralık).

Kasım ve Aralık'ın erkek çocuklar için okuma vurgusu yaparken kız çocukları için evlilik vurgusu yapmaları toplumsal hayatta var olma mücadelelerini yansıtmaktadır. Zira ataerkil düzende kadın eninde sonunda evlenecektir. Kadınların istediği çocuklarının tarımda çalışmaması, eşinin mevsimlik tarım işçisi olmamasıdır.

Mayıs ise imkânlarının kısıtlı olduğunu, elinden bir şey gelmediğini belirtmekte, imkânı olsaydı tarım işçileri için neler yapacağını şu şekilde ifade etmektedir.

İmkanım olsaydı bu insanları böyle bırakmazdım, ev filan yaptırırdım. Bu çocuklar böyle çalıştıkları zaman peşinden gidiyor, ağlıyorlar, yine çalışıyorlar mecbur; onları çalıştırmazdım, ev verirdim, yardım yapardım onlara. Sıcak çadırda oturulmuyor. İmkanım olsaydı onlara bakardım (Mayıs).

Yaşı diğer kadınlardan daha ileri olan ve çocukluklarından beri mevsimlik tarım işçiliği yapan Haziran ve Şubat'ın ise tek istekleri sadece "dinlenmektir". Bunun için çocuklarının Şanlıurfa'da düzenli gelirleri olması gerekmektedir. Kadınlar bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Bu çölde yeter artık ha, bıktık artık, hep çalış çalış. Mesela çocuklar için güzel bir iş olsa, çalışsalar, ne bileyim, sigortalı bir iş yani ellerinde olsa, bu işe gelmezdik daha. İstiyim evimde otırım, yiyim, içim, bir maaşım, bir şeyim, mesela çocuklarım için bir iş olsa, bu da bizim için iyidir." "Bu işleri daha ne zamana kadar. ..Artık gücüm kalmadı çalışmaya (Haziran).

Eger orda çalışıyolar, paramız oliy, çalışıyık, gücüm var. Gidiyik geliyik, vatanımızdır ha. Aha burada, bak, bir çadırdayız. Yagmur geliy, fırtına geliy, rezillikte. Eger olur Urfa'da, iyi (Şubat).

Temmuz, Aralık ve Kasım da, düzenli bir işte çalışmanın kendilerinin işçiliğe devam etmesini sağlayacağını bu nedenle rahatlamak istediklerini belirtmektedir:

Oğlum çalışsa, kocam çalışsa, böyle daha iyi olur, işe de gelmeyiz, en azından kendimize bakabiliriz. Ne işimiz var, ne gücümüz var; mecbur buraya gelmemiz lazım (Temmuz).

Mesela çocuklarımın işi olsa, kocamın işi olsa, çocuklarımın bir işi Urfa'da olsa, bu çöllere ne gelirim, orada rahatlarım biraz (Kasım).

Ne olursa. Çocuklarım maaşli olsaydı niye istemezdim?! Şimdi evde olmak... Şimdi namazımı kılardım, evde olacağım, daha iyi seviniirdim. Her zaman zordur kızım. Saat 6'da kalk... Bak, daha yakalarımızı yıkamadık annem (Aralık).

Diyorum, inşallah, ya Rabbi, okurlar, meslek sahibi olurlar, bizim gibi böyle yani fındıkta sürünmezler, pancarda sürünmezler. Bizim gibi olmasınlar yani ha. Bizim hayatımız hayat değil yani. Buna hayat mı denir?! İnsanın meslegi olmadıktan sonra, yani çalışmadıktan sonra... Mesela insan bir fabrika içinde çalışabilir, mesela bir dükkan açabilir kendisine, bir market açabilir. Ama bizimki, elinden hiçbir şey gelmiy. Kışın zamanı diyoruz, "Kalk, böyle patates get sat." Diyi, "Ben satmiyim." "Get, zebze-meyve sat." Diyi, "Benim okumam yok, yazmam yok, ben nasıl satacağım?!" Orada şaşırıp duruyorum; diyorum, ya Rabbi, ne yapacaksın?! Yazın çalıştığımızı, kışın gidip oturup yiyoruz, harcıyoruz (Nisan).

Nisan'ın anne ve babası mevsimlik işçi olmayıp tatlıcılık yapmaktadır. Babasının Tarım İşletmeleri'nden emekli olduğunu belirtmiştir. Annesiyle birlikte daha önce fabrikada çalışan Nisan için tekrar fabrikada çalışmak gelir sağlama açısından önemlidir. Ancak eşinin bunları yapmadığını, sadece tarımda çalıştığıyla yetindiğini, onun da yetmediğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak mevsimlik tarım işçisi kadınların anne olarak en büyük beklentileri çocuklarının daha farklı hayatları olması yönündedir. Burada kız çocukları için mevsimlik tarım işinde çalışmayan biriyle evlenmesi beklenirken, erkek çocukların okuması, düzenli geliri olan bir işte çalışması beklenmektedir. Ataerkil düzenin dayattığı kamusal ve özel alan ayrımı mevsimlik tarım işçisi kadınlar tarafından habitusları içerisinde içselleştirilmiştir.

4.4. HİZMET SAĞLAYICILARIN GÖZÜNDEN MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ ANNELER: ALGILAR VE HİZMETLERE İLİŞKİN ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimleri üzerine odaklandığım bu araştırmada mevsimlik tarım işçisi anneler kendilerine yönelik hizmetleri genel olarak mevsimlik tarım işçiliğine yönelik hizmetler olarak ele almaktadır. Zira onlar için sağlıklı koşullarda yaşamak diğer ihtiyaçlardan daha önce gelmektedir. Yaşadıkları koşullar onların annelik deneyimlerini de etkilemektedir.

Bu araştırmada kadınların yanı sıra onların söylemlerinde ortaya çıkan çeşitli hizmet sağlayıcılarla da görüşmeler yer almaktadır. Bazı kuruluşlar ve yapılar ise doğrudan kadınlar tarafından değil, kadınların işaret ettikleri yapılarca sıklıkla vurgulanmaktadır.

Hizmet verenlere ilişkin görüşmelerde kısa bir tanışma ve bilgilendirmeden sonra, genel olarak mevsimlik tarım işçilerine, kadınlara ve anneliğe dair duygu ve düşünceleri ile ilgili hizmet önerilerini aldım.

şunu belirtmek gerekir ki, konuya böyle bir giriş yapmamdaki temel nokta büyük çoğunluğu erkek olan hizmet sağlayıcıların doğrudan annelik üzerine konuşmamalarıdır. Mevsimlik tarım işçisi annelerin Cihanbeyli ve arşamba 'da çalıştıkları alan dışında yerel halk ya da kurumlara bir etkileşimleri bulunmamaktadır. İhtiyaç duydukları hizmetleri büyük ölçüde bir erkek aracılığıyla talep etmekte, bu süreçte kadın çoğunlukla konuşmamaktadır. Kadınların Türkçe'yi çok az konuşabilmeleri ya da hiç konuşamamalarıyla da ilgili olan dilsel sermayeleri de bu durumda etkili olmaktadır. Erkekler ise gittikleri yerlerde ilçe merkezlerini kullanmakta, çeşitli hizmetlerden doğrudan yararlanmak üzere iletişimleri rahatlıkla sağlayabilmektedir. Erkek egemen kamusal yapının anneliği ayrı bir konum olarak değil tıpkı mevsimlik tarım işçisi kadınlar gibi kadın olmanın merkezinde görmesinden dolayı sundukları hizmetleri genel olarak mevsimlik tarım işçileri üzerinden ele almaktadır. Yine büyük çoğunluğu erkekler tarafından yürütölen kurumlardan kişilere mevsimlik tarım işçisi kadınların annelikleri ilgili değerlendirmelerini sorduğumda ifade ettikleri nokta erkeklerin doğrudan iletişim kurduğu, kadınların tarlada çalıştığı ya da evde olduğu ve çok fazla iletişim kurulmadığıydı. Öyle ki Cihanbeyli'de sağlık alanında yönetici konumunda olan bir erkekle yaptığım görüşmede kadınlara ilişkin gözlemini şöyle aktarmaktadır:

Genelde erkekler bizle konuşur, kadınlar tarlada olur (Cihanbeyli-Sağlık-Yönetici-Erkek).

Anneliğin özel ve kamusal alanın kesişiminde yer alan yapısına rağmen patriarkal bir yapıda özel alana ait bir mesele olarak görülmesinden dolayı

erkekler annelik gibi özel alana ait bir meseleyi yabancı bir kadınla konuşmaktan kaçınmıştır. Dolayısıyla erkeklerle yaptığım görüşmelerde tümdengelimsel bir yaklaşımla mevsimlik tarım işçileri genelinden anneliğe doğru giden bir yaklaşımla hareket etmek durumunda kaldım.

Kurumlarda görüştüğüm kadın yönetici ya da çalışanlar ise annelik üzerine nispeten daha çok konuşarak toplumda var olan ve kendilerinin çalışan kadınlar olarak yaptıkları annelikleri üzerinden bir değerlendirme yaptılar. Mevsimlik tarım işçisi anneler en temelde eğitim, sosyal yardım ve sağlık hizmetleri üzerinden kendilerini ifade etmektedir. Bunun dışında araştırmada belediye, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler, sosyal güvenlik, kadın dernekleri, kadınlara hizmet veren çeşitli sivil toplum örgütleri ve yapılar ile jandarma, emniyet gibi güvenlik hususlarıyla ilgilenen kurumlarda görüşmeler gerçekleştirdim. Kurumlarla görüşmelerde ses kaydı yerine notlar aldığımndan görüşmelerde ön plana çıkan noktalardan hareketle değerlendirme yaptım. Bu değerlendirmeleri araştırmanın bu bölümünde mevsimlik tarım işçilerine yönelik algı, anneliğe ilişkin değerlendirmeler ile sunulan hizmetlere ilişkin görüş ve önerileri başlıkları altında topladım.

4.4.1. Mevsimlik Tarım İşçilerine Yönelik Algı

Yapılan görüşmelerde mevsimlik tarım işçilerine yönelik söylemlerde ihtiyacı olduğu için çalışmak durumunda kalan, ihtiyaç duyulduğu için çalıştırılan ancak aslında da pek de istenmeyen ve haklarını gayet iyi bilen kişiler olarak algılandığı ön plana çıkmaktadır.

4.4.1.1. İhtiyaç Duyulan Bir Alanda, İhtiyaç Sahibi Kişiler Olarak Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri

Mevsimlik tarım işçisi annelerin anlatılarında ortaya çıkan kurumlar ile bu kurumların yönlendirdiği başka kurumlarla yapılan görüşmelerde mevsimlik tarımın önemli bir sektör olarak ihtiyaç duyulan bir alan olduğu, dolayısıyla bu alanda çalışan işçilere her zaman gereksinim olduğu, işçilerin de yoksul

oldukları için çalışmak zorunda olan kişiler olarak değerlendirildiği göze çarpmaktadır. Önemli bir sektör olarak tarımın ve bu alanda çalışan işçilere gereksinim olduğu için önemli olan işçilerin yaşam standartlarını iyileştirmek olduğu şöyle vurgulanmaktadır:

Mevsimlik tarım işçiliği bir gerçektir Türkiye'de, hiçbir zaman için de önlenemez. Bir milletvekilimiz dedi ki, "Ben gidenlerle gurur duyuyorum." Yani mevsimlik tarım işçiliği her zaman vardır, hayatın bir gerçeğidir ve olmaya devam edecek. Önemli olan, bu kişilerin yaşam standartlarını iyileştirmek. Yani pancara gitmezlerse biz şeker yiyemeyeceğiz, fındığa gitmezlerse fındık yiyemeyeceğiz...Bütün bunları göz önünde bulundurarak, ben diyorum ki, mevsimlik tarım işçileriyle yaşamayı öğrenebilmeliyiz (Şanlıurfa- Eğitim-Yönetici-Erkek).

Bugün mevsimlik tarım işçileri olmasa, hiç kimse Türkiye'de ekmek yiyemez; çünkü buğday olmaz. Bu çok büyük ekonomik ...hem de çok ucuz insan gücüyle (Cihanbeyli- Eğitim- Yönetici-Kadın).

Onların işi bu. Ülkemizin mevsimlik tarım işçiliğine de ihtiyacı var. İşkolu bu. Nasıl sanayide çalışan işçiye ihtiyaç varsa mevsimlik çalışan işçiye de ihtiyaç var. Ama şartlarının iyileştirilmesi gerekir. (Şanlıurfa-Sos. Hizmetler ve Sos. Yardımlar-Yönetici-Kadın).

Hizmet sağlayıcılar görüşmelerde işçilerin para kazanmak için "farklı yollara" başvurabilme olanaklarının olduğu ancak onların çalışmayı seçtikleri ön plana çıkmaktadır. Tarım işçilerinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen Kürtler ve Araplar olduğu düşünüldüğünde "farklı yollar" ifadesi daha çok yerine oturmaktadır. İşçilerin "terör" olaylarıyla bağlantıları varsa cezalandırılmaları ancak ihtiyacı olduğu için çalışmayı tercih eden işçilerin çalışmasında sorun olmadığı şöyle vurgulanmaktadır:

... Ben kendi şahsi fikrim, mutlaka ki bu ihtiyaç hâsıl olup buralara geliyorlar, ekmek parası için geliyorlar, memleket, millet için, o parayı bulmanın başka yolları var açıkçası oranın halkı için. Adam gider, PKK'yla işbirliği yapıp zengin olur, bunu yapar. Yol onun elinde, sınır onun elinde, kaçakçılık yapar; ama bunlara tenezzül etmeyip, tarlalarda işçilik yaparak hayatını idame ettirecek

şekilde çalışmaya çalışıyor. Doğu'da, Güneydoğu'da bugün, hepimiz biliyoruz ki, geçimi sağlayacak çok kanun dışı yol var. Bunları tercih etmeyip, çocuğunu çocuğunu almış, ekmek parasına buraya geliyor. Bu anlamda, ben bu insanlara gerçekten çok sahip çıkıyorum. Bu anlamda ben, ülke ekonomisine de katkı yaptıklarını düşünüyorum (Cihanbeyli- Eğitim- Yönetici-Kadın).

...Buraya zevkine, yani şey yapmaya gelmiyorlar; bunlar ihtiyaç sahipleri. Bunların şimdi nüfusları kalabalık.; onların en azından yedi tane, on tane, on iki tane çocukları oluyor, belki bir tane, iki tane eşleri falan oluyor. Doğuda iş imkanı var mı? Yok. Ben askerliğimi de Doğuda yaptığım için eskiden, biliyorum. Oradaki insanlar ya kaçakçılık yapacak, ya başka bir şey yapacak. Bu da bir iş imkanı. Geliyor, kalabalık, yani bir aileden yaklaşık olarak on kişi falan geliyor buraya, burada başlıyorlar.O biriktirdikleri parayla kış boyunca orada geçiniyorlar. Bu daha iyi, en azından vatandaş başka bir, değişik yollara yönelmiyor. Cezası olanlar... Dediğim gibi, o terör olaylarıyla ilgili olanlar falan, onlar cezalarını çeksinler. Ama onun için öyle kızıp da... Yani pireye kızıp da yorganı yakmanın anlamı yok (Çarşamba- Sos. Hizmetler ve Sos. Yardımlar -Yönetici-Erkek).

Mevsimlik tarım işçilerinin “başka yollara sapmayan kişiler” olarak çalıştıkları yerlerde birçok gereksinimleri olduğu da sıklıkla vurgulanmaktadır:

En başta akla gelen, su ve temizlik. Hani gıdaya boş ver diyelim, çok önem değil. Ama ondan sonra da su ile sabun. Bunlar kötü...(Çarşamba- Belediye-Yönetici-Erkek).

Hayat şartları çok zor, mutfak yok tuvalet yok banyo yok. Bence insanca bir hayat değil yani. Çok zor şartlar altında yaşıyorlar (Cihanbeyli- Eğitim-Yönetici-Erkek).

Yiyecek, giyecek, bunlar da talepleri içerisinde. Ortam, yaşadıkları ortam şartlarına bakıyor... (Cihanbeyli- Sağlık-Çalışan-Erkek).

Mevsimlik tarım işçilerinin temel gereksinimleri anlatılarda ortaya çıkmaktadır. Bu temel gereksinim kişinin hayatta kalması için gerekli olan barınma ve beslenmeyle ilişkili pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlar

kadınların ataerkil toplumda var olmasını sağlarken, onların ikincil konumlarını değiştirmeyi hedeflemekten uzaktır. Cihanbeyli’de eğitim ve sağlık alanında görüştüğüm kadın katılımcılar işçiler için önceliğin hayatta kalmak olduğunu, eğitim ve sağlığın daha sonra geldiğini şöyle ifade etmektedir:

...Bu mevsimlik tarım işçilerinin de koşulları, hayat koşulları, bakın, tamamen insani, temel ihtiyaç, açlık, barınma, bunun üzerinden. Diğerleri daha sonra. Sağlık... Diğerleri, normal insanın yaşam kriteri neyse ona göre, bunların temel ihtiyaçlarının... Çünkü bu insanlar.... Siz, ekmeği olmayan bir insana müzikten zevk almayı öğretemezsiniz. Önce onun karnı doyacak da o müziği duyacak. Yani bu güdüler, insandaki güdüler insanın yaratılışına göre çalıştırılacak (Cihanbeyli Eğitim-Yönetici-Kadın).

Ben kendimi onların yerine koyuyorum. Gidiyorsun, yağmur yağmış; çadır toprak zemine kurulduğu için, oturdukları, uyudukları zemin ıslak, kullanacakları bir tuvalet yok, kendileri yapmışlar örtüler sererek. Su yok, elektrik yok. Biz oraya gidiyoruz, “Size ...hastalığı hakkında bilgi vereyim” diye. Adamın umurunda değil yani. “Önce bana elektrik, su. Çadırımı düzgün bir zemine kurayım” diyor. Kendimi onun yerine koyunca, gayet adam haklı yani. Şu an sağlıklı, çocuğu da götürmüş aşya Urfa’da. Sağlığı temel görmüyor, evet...(Cihanbeyli-Sağlık-Çalışan-Kadın).

Sonuç olarak tarım işçilerine hizmet sunan çeşitli kurumlar, tarımın önemli bir sektör olduğunu, bu alanda çalışanlara her zaman için ihtiyaç duyulduğunu ve tarım işçilerinin de çalışmak zorunda olduklarından geldiklerini, işçilerin ihtiyaçlarının karşılanmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

4.4.1.2. Mecburen İstenen Kişiler Olarak Mevsimlik Tarım İşçileri

Önemli bir iş kolu olarak tarımda ihtiyacı olduğu için çalışan mevsimlik tarım işçileri gittikleri yerlerde en temelde etnik kökeni farklı olduğu için çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu kişiler daha ucuza çalıştığı için tercih edilmektedir.

Araştırma sahalarından biri olan Cihanbeyli’de özellikle ne işçilerin anlatılarında ne de kurumların söylemlerinde böyle bir dışlanma pratiği ya da uygulamasına rastlamadım. Bunda ilçenin iç ve dış göç vermiş olması, etnik kökende Kürtlerin de yer alması, yerel halkın pancar çapacısı olarak çalışmaması etkilidir. Sağlık alanında yöneticilik yapan bir katılımcı Cihanbeyli’deki durumu şöyle özetlemektedir:

Buranın halkı çalışmıyor, onlar geliyorlar, hem buranın işi görülüyor hem de iyi paralar alıyorlar...(Cihanbeyli- Sağlık- Yönetici- Erkek).

Çarşamba’da ise farklı dinamikler rol oynamaktadır. Özellikle Çarşamba’nın sosyo-kültürel ve demografik özelliklerinin işçilerinkinden farklı olması nedeniyle sorunlar yaşanabilmektedir. Bu sorunların yaşanmasında günün siyasi olayları da son derece etkilidir. Özellikle araştırmanın yapıldığı zaman diliminde Doğu ve Güneydoğu’da artan çatışmalar ve şehit haberleri bunda etkili olmaktadır. Fındık işinde çalışan yerli halkın da olması, onlara 80-100 TL gibi bir rakam ödenirken çoğunluğu Kürt ve Arap olan işçilere 50 TL ödenmesi nedeniyle zarar hesabı yapan işverenler onları çalıştırmaktadır. Ancak yerli işçi çalıştıran, özellikle Kürt ve Arap işçi istemeyen işverenler de bulunmaktadır. Hatta ilçe merkezinde “Çarşambalı işçilerin temin edilebileceğine” ilişkin ilanlar bulunmaktadır. Takip ettiğim grup açısından böyle sorunlar yaşanmamaktadır. Çünkü Mehmet Çavuş en az 10 yıldan beri Çarşamba’ya aynı kişi için çalışmaya gelmektedir. Aralarında etnik köken, ücretlerin ödenmemesi, elektrik ve su ihtiyaçlarının karşılanmaması gibi sorunlar hiçbir zaman yaşanmamıştır. İlçe merkezinden çok uzakta olmaları erkeklerin sadece işi olduğunda merkeze gitmelerinin de bu durumda etkili olduğu düşünülmektedir. Çarşamba’da çok sayıda fındık işçisi bulunduğu gözlem amaçlı başka çavuşlar ve onların çadır alanlarını da ziyaret ettim. Çavuşun Kürt olduğu bir mevsimlik tarım işçisi çalıştıkları süre boyunca kendilerinin elektrik ve su ihtiyaçlarının karşılandığını, bir sorun yaşanmadığını ancak işleri biter bitmez gitmelerinin istendiğini, kendilerine ihtiyaç duyulduğu için çalıştırıldıklarını ifade etmektedir.

Çarşamba'da hizmet sağlayıcılarla yaptığım görüşmelerde de özellikle işçilerin etnik kökenlerinden (Kürt olma) ve dönemin siyasi konjüktüründen dolayı istenmedikleri ancak ihtiyaç olduğu için çalıştırıldıkları şöyle ifade edilmektedir:

Yöresel halkın bakış açıları da şey. Yani pek sıcak bakmıyor, ama ihtiyacı var. Şöyle düşünüyör: "Ben istemiyörüm, ama ihtiyacım da var. Yani kendi gücüm yetmiyor, üç gün, beş gün yapayım..." Affedersin, çok kaba tabiriyle, işimi göreyim de ne olursa olsun deyip şey yapıyor.; "Bu da insandır; bunlara normal şartlarda şu imkanları sağlayalım" diye bir bakış açısı yok bölgesel olarak. Bir de Doğudaki ve Güneydoğudaki olayların bize yansması onlara tepki olarak şey yapıyor. Yani belli etmese bile, iç dünyasında duygusal olarak herkesin bir tepkisi var. Ama şundan da vazgeçemiyor yani, bu da bir gerçek; "İşimi de göreyim; ben yetmiyörüm, ne yapayım kardeşim." Çoğu da imtina ediyor mesela, "Ben tarlama Kürt sokmam" diyor mesela; insan demiyor, "Ben Kürt sokmam tarlama" diyor. Bu zihniyetin altında yatan çok önemli bir şey var, itici bir şey var yani. Bedava da yapmaya gelse, buna bir şeyi var yani. Niye? Kürt olduğu için. Kimisi böyle duyarsız. Kimisi de, sizin gibi, ne yapabiliriz şeyinin içerisinde (Çarşamba- Belediye-Yönetici-Erkek).

Yöneticilik yapan erkek katılımcı temel problemin iletişim kuramamaları, dil farklılıkları olduğunu, işçilerin uzun kalması durumunda asayiş yönünden sorun olabileceklerini, kültür farklılıklarının ortaya çıkabileceğini şöyle ifade etmektedir:

... dini farklı, dili farklı, kültürü farklı, her şeyi farklı iki insan bir arada, atıyorum, ne kadar zaman kalabilir?! Yani o ortamdaki ilişkiyi düşünebiliyor musun; sıfır yani, paylaşacakları hiçbir şey yok. Sadece tek yönlü; işin var, geliyor, sabah geliyor, işini yapıyor, akşam gidiyor. Onun ötesinde bir şey yok. Hatta ilişki bile kuruyorsun. Çünkü anlamıyorsun. ...çok uzun zaman kalırlarsa, bunlar asayiş yönünden şey olurlar. Kalma süreleri uzamaya başlayınca şey yapıyor yani, kültür farklılıkları ortaya yere çıkıyor (Çarşamba- Belediye-Yönetici-Erkek).

Kültür farklılıkları tarım işçilerinin hizmetten yararlanmamaları ya da yararlanmak istememelerinde etkili bir faktördür. Mevsimlik tarım işçilerinin gittikleri yerlerde çocuklarını okula kaydettirme olanakları olduğu halde

dışlanabileceği endişesiyle velilerin çocuklarını göndermedikleri şöyle ifade etmektedir:

.... Örneğin eğitim. Şu şekilde kendisi gidecek kendisi oraya başvuracak. Gittiği yerde başvurmuyorsa eğitimden mahrum kalacak ... Ama hani bizim gücümüzün yettiği birşey yapamıyoruz. Örneğin veli gitti çocuk uyum sorunları yaşıyor bu tip şeylerle de karşılaşılıyor. Hor görülebilir, ordaki çocukla aynı imkanı olmayabilir. Bu da çocukları eğitimden soğutuyor... (Şanlıurfa-Eğitim-Yönetici-Erkek).

4.4.1.3. Haklarını Bilen Kişiler Olarak Mevsimlik Tarım İşçileri

Görüşmelerde mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarının kötü olduğu ve birçok alanda sorun yaşadığı vurgusu sıklıkla yapılmaktadır. Sunulan hizmetler konusunda bilgilendirmelerin yapıp yapılmadığı, işçilerin özellikle de kadınların kendilerine sunulan hizmetlerin bilincinde olup bunlardan yararlanıp yararlanmadıklarını sorduğumda hem Cihanbeyli’de hem de Çarşamba’da bu konuda sorun olmadığını, işçilerin haklarını çok iyi bildiğini ifade edip, bu durumu “bilinçli, gözleri açık, fırsatçı, üçkâğıtçı” kavramlarıyla ifade etmektedirler:

Haklarını biliyorlar. Çok fırsatçılar, fırsatçılar. Eğitim düzeyinde, diploma olarak, sosyal yaşantı düzeylerinde, hiçbir şeyde eksik değiller. Kesinlikle neyin ne olduğunu çok iyi biliyor, bilinçsiz değil...(Cihanbeyli- Sağlık- Çalışan-Erkek).

Bizden daha iyi biliyorlar (Sunulan hizmetleri) Yani benim bilmediğim sorular soruyorlar bana. İşte şu çocuk parasıdır, bilmem nedir, odur, budur, şudur. Çok vakıflar onlara..İlk yaptıkları şey. “Allah devletten razı olsun. Eskiden çocuk yapardık, para verirdik; şimdi çocuk yapıyoruz, para alıyoruz” diyorlar (Çarşamba-Sağlık-Çalışan-Kadın).

... Normalde halkı düşünecek olursak eğitim seviyesi açısından, lise mezunu ya da üniversite mezunu bir vatandaş devletten bir hizmet beklediğinde... inanır mısınız, bu halktan daha bilinçsiz. Yani bir lise ya da üniversite mezunu

gidip de, kaymakamın yakasına yapışıp da para isteyemiyor, istemiyor, bunu kendine sığdıramıyor; çalışmayı tercih ediyor, bir iş bulmayı tercih ediyor; ama bunlar, inanın, kaymakamın, abartmıyorum, yakasına yapışıyor. Yani hiç merak etmeyin, her türlü haklarını çok iyi biliyorlar (Cihanbeyli-Eğitim-Yönetici-Kadın).

Çok bilinçliler, her şeyin farkındalar, sadece önemsemiyorlar. Odak noktaları, para kazanılacak, harcama yapılmayacak. Cebinde para durup daha fazlalaştırma gayesindeler (Cihanbeyli-Sağlık-Çalışan-Kadın).

...eskisi gibi değil, vatandaşımız da duyarlı kendisine verilen hakların da farkındalar. Yani gözleri açıktır bu Urfalıların (Cihanbeyli-Sağlık-Yönetici-Erkek).

Şanlıurfa'da kadınlara hizmet veren bir merkezde görüştüğüm kadın çalışan ise kadınların hizmet konusunda farkındalığının olduğunu ancak eşleri ve toplum baskısı nedeniyle bunlardan yararlanamadıklarını şöyle ifade etmektedir:

Kadınlar bu tür hizmetlerin farkındalar ama kendi kabuklarından çıkmak istemiyorlar. Eşleri, toplumsal baskı, aşiretçilik, bunlar biraz önünü kesiyor. Özgüvenleri yok. Özgüvenleri biraz olunca da eşleri ile problem yaşıyorlar (Şanlıurfa- STK-Çalışan-Kadın).

Sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanında çalışan erkek meslek elemanı ise genel olarak vatandaşların özellikle sosyal yardım hizmetlerinden bilgisi olduğunu hatta yardımdan faydalanmak için "üçkağıtçılık" yaptığını şöyle ifade etmektedir:

Emin olun ki bilmeyen yüzde onluk bir kesim. Yüzde 90'ı biliyor ve üçkağıtçılığını da yapıyor. Sırf o parayı almak için ne yapılacağını, eve kaç kişi dâhil edileceğini, üzerindeki malları başkasına devredeceğini biliyor (Şanlıurfa-Sos. Hizmetler ve Sos. Yardımlar - Çalışan-Erkek).

Anlatılardan yola çıkarak mevsimlik tarım işçilerinin sunulan hizmetlerle ilişkili olarak bilgi sahibi olduğu ancak bunların hangilerinden faydalanıp hangilerinden faydalanmayacağına kendi habitusu çerçevesinde karar verdiğini, kadınların bu

süreçlerde ataerkil ideolojiden dolayı ve kültürel, ekonomik ve sosyal sermayelerinin erkeklere oranla daha geride olması nedeniyle erkeklerden bağımsız olamadıkları söylenebilir. Aynı zamanda mevsimlik tarım işçileri hakkında “sosyal yardım alanlar” olarak ötekileştirici söylemler kullanıldığı ifade edilebilir.

4.4.2. Anneliğe İlişkin Gözlemler ve Değerlendirmeler

Özel alana ait bir durum olarak görülen annelik çocuğa bakım vermek ve onun ihtiyaçlarını karşılamak olarak ele alınmaktadır. Araştırma kapsamında görüştüğüm kadın yönetici ve çalışanlar, mevsimlik tarım işçisi kadınların anneliklerini değerlendirirken kadının toplumdaki konumu ve kendi bedeni üzerindeki karar yetkisi üzerinde durmaktadır. Şanlıurfa’da çocuk sayısı ailenin bir güç göstergesi olduğundan kadınların anne olmayı bilinçli olarak tercih etmedikleri, zorunlu olduğunu şöyle ifade edilmektedir:

Kadınlar kendi yapacağı çocuğu bedeni üzerindeki değişikliği vs bile kendi farkında değil, kendi isteyerek yapmıyor ki çocuk sayısına da karar versin. Kocam istiyor diyor. Çocuğu bir bağ olarak görüyor. Kocayı kendine bağlamak veya elinde tutmak için (Şanlıurfa- STK-Çalışan-Kadın).

...“Eşim istiyor” dedi bugün bir tanesi. “Ben yapmam, eşim izin vermedikçe öyle bir şey yapmam” (doğum kontrol yöntemi için) diyor. Dördüncü gebeliğiydi, 21 yaşında. Dokuz aylık kucağında çocuk var, iki aylık gebe. Çok çocuk zaten orada var, çokeşlilik zaten var. Bir tane çocuk doğursa, herhalde kuma gelir gibi bir düşüncesi var belki (Cihanbeyli- Sağlık-Çalışan- Kadın).

Ben anne olmayı istediklerini zannetmiyorum. “Sen daha çocuksun, çocuğun olmuş. Yapma, devam etme” dedim. “Eşime söylüyorum, ama beni götürmüyor sağlık ocağına doğum kontrolü için” diyor. Çünkü onlara çok çocuk lazım. Neden; çünkü doğan her çocuk o ailenin tarlasına gider, ineğine bakar...Doğum kontrolü de yok. 17 yaşında, 16 yaşındaki çocuk, üç çocuğu var. Düşünün, ilerleyen dönemde bir kadının, ne kadar doğurabiliyorsa süreçte o kadar doğuracak. Onun başka şansı yok. Neden? Çünkü doğan her çocuk çalışacak (Cihanbeyli- Eğitim-Yönetici-Kadın).

Yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü gibi mevsimlik tarım işçisi kadınların anneliği bir mecburiyet olarak yaşadıkları, mevsimlik işte çalışmak üzere de çok çocuk dünyaya getirildiği vurgulanmaktadır.

Toplum içerisinde kadınlar içe kapanık tutum sergilerken toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı olarak erkeklere önem verildiği, erkek çocuklarının özgüvenlerinin yüksek olduğu ise şöyle ifade etmektedir:

Ama bir erkek çocuğun özgüveni çok yüksek. Mesela küçük çocuk, "Niye geldiniz, ne istiyorsunuz, ne vereceksiniz?" Böyle rahat bir şekilde sorabiliyor, erkek çocuklara müthiş bir özgüven verilmiş yani. Kız çocukları biraz daha ezik (Cihanbeyli-Sağlık-Çalışan-Kadın).

Şanlıurfa'da özellikle kadınlara hizmet veren bir dernek çalışanıyla yaptığım görüşmede ise anneliğin toplum tarafından kadınlara atfedilen bir görev olduğu ve eğer istendiği gibi biri olmazsa dışlanabileceğini, bu durumda kamu hizmetlerinin sunum biçiminin de etkili olduğunu şöyle ifade etmektedir.

...Toplumda kabul görmek için, üretken çünkü kadına o rol verilmiştir, sen evde oturacaksın çocuğa bakacaksın, kocaya bakacaksın O rolü yerine getiremiyorsan kadın değilsin o zaman ...Çalışmalar var ama... Urfa Devlet Hastanesi' nde doğum yapanlara öyle muameleler yapılıyor donup kalırsınız yani yıllarca Urfa' da patladı kimse dönüp şikayet etmedi vesaire. Hakarete varıncaya kadar söylemlerde bulunulması İşte sen kaç tane çocuk getirdin ne doğuruyorsun ne ara çocuk getiriyorsun seni doğurtmayacam işte bu tip şeyler söylüyorlar....Öyle muamelelerden ziyade bilinç verilmesi lazım. (Şanlıurfa-STK-Çalışan-Kadın).

Dernek çalışanının bu anlatımı araştırmacının öznelereinden bir olan Ocak'ın doğum sırasında hastanede yaşadıkları ile örtüşmektedir. Dernek çalışanı toplumsal baskının kadın üzerinde çok etkili olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Bilinçsiz annelik var. Öğrenilmiş bir şey var ve bu öğrenilmişliğin dışına çıkamıyor toplumsal baskıdan kaynaklı çocuklarını o şekilde yetiştiriyorlar. Çocuğum iyi olmalı, neden iyi olmalı çocuğun geleceği içi değil komşunun bunu söylemesi, kayınbabanın böyle demesi . Yani çocuğun iyiliğini

düşündüğünü, çocuğun yetişmesi için değil tamamen toplumsal baskının toplumsal öğretilerin ardında bir annelik içgüdüğü görüyoruz. Bunu yapmayan kadınların ise zaten toplumda farklı isimlendiriliyorlar...(Şanlıurfa-Sos. Hizmetler ve Sos. Yardımlar-Çalışan-Kadın).

Kadınların yoksul olup ve düşük eğitime sahip olmaları nedeniyle “sağlıklı anne” olamadıkları ancak buna ilişkin hizmetlerin verildiği ise şöyle belirtmektedir:

Çocuk sayısı fazla olduğu için ekonomik olarak geliri de düşük olduğu için tabii ki birçok şeyin bilince ve farkında değiller. Burada birçok eğitim, seminerler de yapılıyor. Ama insanlar çok da hani sağlıklı ebeveyn profili sergilemiyor ne yazık ki. Bu çocuklarını yetiştirirken birçok eğitim yani belli bir düzeyde yetiştirme şeyine sahip değiller. İstedikim kadar çocuk yaptım, çocuk okula gidiyorsa, üstünü de örtüyorsa, bir parça da ekmek veriyorsa çok da gerisi önemli değil...(Şanlıurfa- STK-Çalışan-Kadın).

Kadınların çok çocuk sahibi olmaları nedeniyle yeterince annelik yapamadıkları, ihtiyaçlarını karşılayamadıkları hatta hijyen açısından dahi çocukların sorunları olduğu şu şekilde vurgulanmaktadır:

Buradan çıkarken bu yoldan gidin, yolda iki üç yaşında yürümeye yeni başlamış çocukları görürsünüz ayakkabıları yok. Bu geleneksel bir şey haline gelmiş. Çocuk zaten yetişiyor. Soğuğa alıştırarak yetişiyorlar. Baba reistir baba istediğini yapar. İkinci evliliğini de yapar, kadının hiçbir hakkı yoktur. Resmîyet olarak tanımazlar bu hala devam ediyor buralarda sadece burada değil her yerde. (Şanlıurfa- Sos. Hiz. Ve Sos. Yard.-Urfa Çalışan-Erkek)

Çok çocuk var, yaş aralıkları çok az. Çocuklar çıplak ayakla çamurun içinde büyüyorlar ve hasta olmuyorlar. Kimsenin anneliğini yadırgamam ama yapmaya çalışıyorlar hani çok çocuk var. Çocuklar mevsime uygun giyinmiyor, yeme alışkanlıkları farklı (Şanlıurfa- Sos. Hizmetler ve Sos. Yardımlar.-Çalışan-Kadın).

Çok çocuk olması sebebiyle anneliğin daha büyük yaşta çocuklara devredildiği, çocuklara kardeşlerinin baktığı, çalışmaya giderken yanlarında götürdükleri şöyle ifade edilmektedir:

İlk çocuk kız olursa belli bir yaştan sonra o diğerlerine bakıyor. Büyük olan diğerlerine bakıyor çünkü yetişemiyor ki. Erkeğin hiç desteği yok, aksine köstek . İkinci eş getirenler de var...(Ş.Urfa-Sağlık-Çalışan-Kadın).

Onlar için, bir kere, çocuk doğurmak hiç problem değil. Doğan çocuk 10 yaşına kadar ona yük. 10 yaşına kadar bile yük değil. 10 yaşındaki çocuğa 10 aylık çocuğu bırakıp işe gidebiliyorlar. Akşama kadar da gelmez; o 10 aylık çocuğa 10 yaşındaki çocuk bakar... (Çarşamba- Sağlık-Çalışan-Kadın).

Cihanbeyli'de görüştüğüm bir kadın yönetici ise kadınların yaşamlarının zor olduğunu ve kadınların bu zorluklar içerisinde annelikleri üzerine düşünemediklerini ve anneliği nasıl icra ettiklerini şöyle ifade etmektedir:

Anne zaten o kadar şey durumda ki, peşinde 8-10 tane çocuk, onlarla tarlaya gidiyor anne. Yani şu kadarı da var, kundakta olan da var, kundaktakini de sırtına sarıp gidiyor; yani sırtına sarılmış, gidip tarlalarda... Bebek sırtta sarılı, kadın tarlada çalışıyor. Zaten evde de onun boy boy büyükleri var. Kadın tarlada çalışacak, dönecek, yemeğini yapacak, iyi-kötü imkânlarla su bulup o çamaşırları yıkayacak, o çocukları besleyecek. Kadının görevi kolay değil. O yüzden, kadın zaten şey değil ki, bunlara vakti yok ki, bunun üzerinde (anneliğini) düşünecek bile bence vakti yok (Cihanbeyli-Eğitim-Yönetici-Kadın).

Annelik yapamıyorlar ki. Çocuğun ayakkabısı üstünde pantolonu yok. Annelik diye de bişey yok. Yani annelik yapmak çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak sevgi göstermek, yani bir odada on beş kişi yatıyor. Diyorum niye doğuruyorsun, ben korundum ama oldu diyor. Diyorki Allah verdi, eşim istedi. Kadınlar için çocuk doğurmak bir güç göstergesi. Çok çocuk olduğu zaman kendilerini daha güçlü hissediyorlar (Ş.Urfa- Sos. Hizmetler ve Sos. Yardımlar-Yönetici-Kadın)

Mevsimlik tarım işçilerinin anneliği üzerine değerlendirme yapan kimi kurum çalışanları kadınların konumlarını değiştirmek için yapabileceklerinin sınırlı olduğunu ve bu durumun onların “kültüründe” olduğunu şöyle ifade etmektedirler:

Kadınlarla ilgili çok fazla adım atma şeyimiz olamaz kültür gereği. Çünkü kadının kocası kalk der kalkar, yat der yatar; konuşma der, gözüne bakar, konuşmaz. Zaten kadının söz hakkı yok. Kumasıyla geliyor zaten buraya. Çokeşliler, hepsi çokeşli, Arapların hepsi çokeşli. Çok çocuklular, çokeşliler. Öyle olduğu için... Sen diyelim ki, belediyede, atıyorum, aklına bir proje geliyor, ayda bir ya da 15 günde bir kadınları davet ettin, onlara bir yemek verdin, bir sosyal ortam oluştu; kocası izin vermez ki, o kadın gelsin, hakkı yok (Cihanbeyli-Eğitim-Yönetici-Kadın).

Biz çocuk için anneye para veririz ama anne genelde çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaz. Kendi ihtiyaçlarını ve evin ihtiyaçlarını karşılar. Biz o parayı nasıl kullandığına karışmayız. İçine giremeyiz çünkü (Şanlıurfa- Sos. Hizmetler ve Sos. Yardımlar-Yönetici-Kadın).

Çalışanlar, mevsimlik tarım işçisi annelerin durumunun da Türkiye’de kadın olmaktan çok da farklı olmadığını, kadınların hangi durumda ve konumda olurlarsa olsunlar çocuk bakımı, ev işleri gibi işlerle ilgilenmek zorunda oldukları şöyle ifade etmektedir.

Kadınlara ekstra zor. Yemekte onlarda, işe de gidiyorlar, çocuklara da bakıyorlar. Aslında bu kadınların genel sorunu. Ben de mesela, burada duruyorum, eve gidiyorum, çocuğa bakıyorum, yemeği yapıyorum, temizliği de ben yapıyorum. Ha çadırda yapmışsın, ha evde yapmışsın, değişen bir şey yok yani (Çarşamba-Sağlık-Çalışan-Kadın).

Buradan hareketle çalışanların da toplumsal cinsiyet rollerini benimsediği ve buna uygun olarak davrandığı söylenebilir.

4.4.3. Sunulan Hizmetlere İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler

Mevsimlik tarım işçisi anneler ve araştırma kapsamında görüştüğüm birçok kurum, en temelde mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları barınma, beslenme, eğitim, sağlık gibi sorunlar üzerinde durmaktadır. Kadınlar Cihanbeyli ve Çarşamba’da içinde buldukları yaşam koşullarından hareket ederken, uzun vadede Şanlıurfa’da eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetlere olan ihtiyaçlarını dile

getirmektedir. Bu ihtiyaçların karşılanmasıyla mevsimlik tarım işçiliğinin yapılmaması ya da daha iyi şartlarda yapılmasının anneliği olumlu olarak etkileyeceği vurgusu ön plandadır.

Araştırma kapsamında Cihanbeyli ve Çarşamba'da görüşülen kurumların anlatılarında ortaya çıkan temel nokta "geçicilik"tir. Bu yaklaşıma göre işçilerin ilçede bulunma süreleri en fazla "1 ay" olduğu için onlara yönelik olarak hizmet üretmek zordur. Örneğin Çarşamba'da bir erkek yönetici işçilerin kalabileceği konteynırların sabit kalacağını, işçiler gittikten sonra bunun sorun olacağını dolayısıyla mevsimlik tarım işçileri için hiçbir şey yapılamayacağını şöyle ifade etmektedir:

...Bunlara yönelik bir şey yapmak çok zor yani. Bu çok daha bilimsel araştırmayı gerektirecek bir şey. Yani onların bir aylık dönemlerde, devletin böyle bir imkanı var mı yok mu bilmiyorum. Geçici, konteynırlar, burada sabit kalır. Ama Hazine arazileri üzerinde olacak. Onlar kalktıktan sonra o araziler de o köylülerce mera olarak kullanılır. Yani bunlara yapılabilecek hiçbir şey yok aslında (Çarşamba- Belediye- Yönetici-Erkek).

Bu katılımcı için yapılacak tek şey böyle bir çalışma biçimine karşı çıkmaktır. Katılımcı bu tür çalışma biçimi yerine yapılacak hizmeti şöyle ifade etmektedir:

İŞKUR bunları istihdam edebilir. Kurum ve kuruluşlara ihtiyaç olduğunda, 4 ay 29 gün hesabıyla işçi gönderiyor ya, karşılığını onlardan alıyor. Yani öyle bir sistem geliştirebilir devlet, yani onların şeylerini o karşılayabilir...(Çarşamba- Belediye-Yönetici-Erkek).

Sosyal yardımlar ise büyük ölçüde Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre verildiğinden kadınlar hem Cihanbeyli'de hem de Çarşamba'da sosyal yardımlardan zorunlu hallerde faydalanmamaktadır. Bu durum şöyle ifade edilmektedir:

Onlara dönük bir hizmetimiz yok. Onlar bizden daha ziyade belge şey yapıyorlar. İşte burada var, köylerde var, ,oralarda işçiler var, çalışan işçiler, onlar çadırlar kurmuş. Bunların hepsinin önce, Jandarma bölgesinde oldukları

için, jandarmaya kayıtları yapılıyor, kaç kişi oldukları falan. Belediye de, yattıkları veyahut yaşadıkları yerlerde, kanalizasyondur, tuvalettir falan, bu ihtiyaçları karşılıyor. Ama diğer ihtiyaçlarını kendileri karşılıyor, yeme içme ihtiyaçlarını kendileri karşılıyor (Çarşamba- Sos. Hizmetler ve Sos. Yardımlar-Yönetici-Erkek) .

Bizim tarım işçilerine bir hizmetimiz yok. Şu an sorunları yok. Elektrik suları var. Biz sadece sağlık güvenceleri çok zor durumdaysa gıda yardımı yapılıyor. Biz buradan çözmüyoruz. Urfa'yı arıyoruz. Çalışamazlarsa gıda veriyoruz. Acil yardım olarak veriyoruz. Genelde kuru bakliyat...(Cihanbeyli- Sos. Hizmetler ve Sos. Yardımlar-Yönetici-Erkek).

Şanlıurfa'da eğitim alanında görüşülen bir yönetici genelgede işçilerle ilgili birçok düzenleme olduğu halde bunların uygulanmasında sorunlar çıktığını ve bu konuda kendi yapabileceklerinin sınırlı olduğunu, dönemin siyasi konjüktürünün de etkili olduğunu şöyle vurgulamaktadır:

... Ceza yazalım diyorsunuz, ceza yazılmıyor. Yönetmelikte de var, ama uygulamaya geldiği zaman, ülkemizde bir türlü ... Yani şartlar öyle üst üste geldi ki, sürekli vatandaşa... Hani, vatandaş ceza çeksin ...yapsın falan, böyle bir iradede bulunamaz. Söyledim, talimat da verdim, ama elimizi masaya vuramıyoruz. Neden? Veliye bir milyar, iki milyar ceza gittiği zaman gelip söylediği budur: "Ben gittim, tankın önünde durdum, siz bana ceza yazıyorsunuz." Yani bu konuyu bununla ilişkilendiriyor (Şanlıurfa-Eğitim-Yönetici-Erkek).

Yine aynı şekilde verilen ŞNT'nin çocukların tarımda çalışmasını dolayısıyla eğitimden kopmalarını engellemediğini şöyle ifade etmektedir:

Mesela, kaymakamlık destek veriyor. Veli diyor ki, "Hocam; sizin verdiğiniz ...ne ki, ayda 20-30 lira. Benim çocuğum 20-30 lirayı öğlene kadar kazanıyor. Değil tam gün, öğlene kadar kazanıyor." Dolayısıyla bu tezimiz çürüyor (Şanlıurfa- Eğitim-Yönetici-Erkek).

Çarşamba ilçesinde görüştüğüm bir jandarma komutanına göre ise mevsimlik tarım işçileriyle ilgili temel ihtiyaç sosyal güvence olup, çocuklar tarım alanında

çalıştırılmamalıdır. Çocukların çalıştırılması durumunda ceza yazılmadığını da şöyle ifade etmektedir:

Tarım işçilerini sosyal bir güvenceye kavuştururlarsa... İkincisi, küçük yaşta çocuklar çalıştırılmamalı. Ama işte ne yapabilirsin şimdi; adam diyor ki... Adama şimdi gitsen, bunun için ceza kessen, zaten bir sezon boyunca çalışıyor, ancak böyle geçimini sağlıyor. Buraya 10 kişi geliyor, biri yemek yapıyor çadırda, öbürü başka bir şey. Adam diyor ki, "10 kişi çalışıyoruz, yevmiyemiz... Bir sezon çalıştık mı evimizin ihtiyacını karşılıyoruz." Ne diyeceksin şimdi bu adama?! (Güvenlik-Erkek).

Şanlıurfa sosyal güvenlik kurumunda bir yöneticiyle yapılan görüşmede ise yeşil kartlıların özellikle sigorta yaptırmak istemediklerini, devletin verdiği yardımların bunda etkili olduğunu şöyle ifade etmektedir:

... İsteyerek yaptırmıyor. Yani sosyal yardımlar sadaka kültürü oluşturduğu için... Böyle bir kültür oluşturmuş; "Devlet yardımları gelsin." Bunu yıkmamız lazım. Yani her zaman, her zaman devlet yardım edemez ki. Sürekli gelir almak varken... Kömür yardımına, aşı yardımına, gebelik yardımına senin ihtiyacın olmayacak, gelirlinin devamlı olması lazım. Geleceğin ne getireceğini kimse bilemiyor. Bugün çalışıyoruz, ama yarın bir gün benim gücüm-kuvvetim kesildiği zaman ne olacak? Ha, orada da ne oluyor biliyor musun; devlet sakatlık maaşı bağlıyor. Yine devlete sığınıyor. Bu handikaplar var işte (Şanlıurfa- Sosyal Güvenlik-Yönetici-Erkek).

Sosyal yardım ve sosyal hizmet alanında çalışan bir meslek elmanı da verilen yardımların insanların çalışmasını engellediğini ve yardımların fazla verildiğini şöyle ifade etmektedir:

-Biz yardımlarla oy topluyoruz bir yerde. Ak Parti iktidarının çok güçlü olmasının temel sebebi bu insanlara çok yardım yapıyor olması. İnsanlar buna yardım demiyorlar maaş diyorlar. Mesela biz bir yere gittiğimizde çok kolay onaylıyoruz dosyayı. Bakanlık da verin diyor aslında. Ama diğer yerlere baktığınızda bir dosyanızın onaylanması için çok fazla kriterin sağlanması gerekiyor. Biz burada insanları tembelleştiriyoruz açıkçası. İnsanlara balık tutmayı öğretmiyoruz, balık veriyoruz sürekli ve bu insanları kendimize

bağlıyoruz bir yerde... (Şanlıurfa- Sos. Hizmetler ve Sos. Yardımlar-Çalışan-Kadın).

İnsanların büyük ölçüde sosyal yardım almaları, bilgilendirme ve bilinçlendirme konularında da insanların karşılık beklemelerine neden olduğu, eğer aynı ve nakdi herhangi bir getirisi yoksa insanların eğitimlere de gelmediği, insanları bir araya toplamanın zorlaştığı şöyle belirtilmektedir:

Biz haftanın iki günü ...nde mevsimlik işçileri gebeleri toplayıp eğitim veriyoruz. İnsanları o eğitime getirmek için belediyeden ordan buradan promosyon eşya istiyoruz. Ve o promosyonla telefon açıyoruz bakın gelin size çanta hediye edeceğiz diyoruz. Geldikleri zaman da hemen işte bu ufak eğitimi de yarım saatlik bir eğitimimiz var bilinçlendirmek için öyle. Biz bir defa vermesek desek ki gelin size vereceğiz işte unuttuk falan bir daha toplanmaz insan (Şanlıurfa-Sağlık-Yönetici-Erkek).

Benzer biçimde çalıştıkları yerlerde de onlara bilinçlendirme yapılamadığı bunda gün boyu çalışmalarının etkisinin yanı sıra eğitimi değerli bulmadıkları aksine verilecek yardımların etkili olduğu şöyle vurgulanmaktadır:

....Buradan bir yardım götürdüğümüz zaman, ezilecek derecede, bizi ezecek derecede izdiham oluyor. Giyilmiş kıyafet topluyoruz mesela ...o giyilmiş kıyafetleri dağıtırken böyle, bizi...(üzerinize mi geliyorlar?) Gelme ne, üstlerine çıkıyor (Cihanbeyli- Sağlık-Çalışan-Kadın).

Şanlıurfa'da doğrudan kadınların kendilerini geliştirebilecek faaliyetler gerçekleştiren bir sivil toplum örgütü çalışanı ise kadınların hizmetleri bildiğini ancak eşleri izin vermediği için birçok hizmetten faydalanmadıklarını şöyle ifade etmektedir:

Buraya genelde çalışmayan okul okumamış kadınlar geliyor. Buraya gelmelerinde sıkıntıları çoğu zaman oluyor, eşleri izin vermiyor. Her ne kadar söylesek de burası erkek olmayan bir yer yine de zor oluyor. Eşler gözleri açılmasın bir şey öğrenmesin bir şey bilmesinler diye izin vermiyorlar. (Şanlıurfa-STK-Çalışan-Kadın).

Yine benzer şekilde Şanlıurfa'da kadınların el emeğinin satışını yaparak gelirinin doğrudan kadınlara verildiği merkezde çalışan bir kadın, kadınların eşlerinin izin vermediğinden çalışamadıklarını ancak evlerinden yapabildiklerini, bunun değişmeye başladığını böyle bir merkezin açılmasının olumlu yönde etkilediğini şöyle ifade etmektedir:

Eşler izin vermiyor çalışmalarına bayanların. Her kesim değil, gitgide değişiyor ama yine de o zihniyette var. Eski zaman anneannlerimizde falan kadın evden çıkmaz gibi. Çalışmıyor ya da çocuklara bakıyor biliyorsunuz nüfusu da kalabalık. Hep arka arkaya. Dolayısıyla kadın topluma giremiyor. Yine de eve bir katkı olsun diye evde yapıyor. Kadınlar evde yapıyor onlardan alınıyor getirip burada satıyoruz. Ailevi problem sıkıntı falan olmasın diye biz alıp satıyoruz. Eşler çalıştıklarına izin vermedikleri için onların yerine biz satıyoruz. Geliri doğrudan kadınlara veriliyor. Biz kadına (parayı) teslim ediyoruz ama sonrasını bilmiyoruz...(Şanlıurfa- Belediye- Çalışan-Kadın).

Şanlıurfa'da hizmet veren bir STK'nın yöneticisi ise kadınların durumunun görece daha düzeldiğini ancak hala sorunların devam ettiğini, çünkü bazı çalışmaların kâğıt üzerinde kaldığını şöyle ifade etmektedir:

Eğitim olarak biraz daha yükseldi. Şehir merkezinde olan kadınlar artık daha iyi okuyor. Bizim toplantılarımız yaptığımız zaman vali de geliyor kaymakam da geliyor. eğitim hala çok düşük dediğimizde hayır diyor biz şunu yapmışız bunu yapmışız diyor. Diyoruz ki biz gidip kadınlarla görüştüğümüz zaman diyor ki biz okula kaydoluyoruz ama gitmiyoruz. Gitmiyoruz kaydımız yapılmış ama biz orda okuma yazma dersi almışız gibi görünüyor. Eğitim seviyesi yükseldi görünüyo ama aslında hiçbiri öğrenmiyor sadece yapılmış gibi görünüyor (Şanlıurfa-STK-Yönetici-Kadın).

Hizmet sağlayıcıların sorunlara ilişkin çözüm önerileri ise istihdam ve kadını ikincil konumda tutan habitusun yeniden inşa edilmesidir. Bu durum şöyle ifade edilmektedir:

....Devletin bu konuda istihdam yaratması lazım. Urfa gibi yerde bu kadar tarım arazisi var çalışma şartlarının oluşturulması lazım ki bu insanlar burada kalabilsin (Şanlıurfa-Eğitim-Yönetici-Erkek).

İnsanların maddi bağımsızlığını kazanması lazım, yaşam standardının artması lazım . Yoksulluğa da bağlı gelenek görenek de var kültür var, kaynana kültürü var . Gebe kaynanası gitme dediği zaman gidemiyor kültür var. Gitmeyeceksin dediğinde gidemez ki kadın, evde doğum yapacaksın dese evde yapar (Şanlıurfa-Sağlık-Yönetici-Erkek).

Yukarıdaki anlatıda da görüldüğü üzere mevsimlik tarım işçilerinin ve özelde kadınların yaşadıkları sorunların çözülebilmesi ve böylece daha pozitif özellikler sergileyen ebeveyn olabilmeleri için kadınların ve toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel sermayelerinin arttırılmasına gereksinim duyulmaktadır.

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

Bu araştırma, toplumsal cinsiyet ve ataerkillik bağlamında mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimlerini anlamak ve annelerin ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin üretilmesine katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu süreç feminist sosyal hizmet bağlamında alınarak Bourdieu'nun habitus ve sermaye kavramları ile desteklenmeye çalışılmıştır.

Baskın ataerkil ideoloji kadınların ikincil konumunu güçlendirmektedir. Yaşamsal süreçlerde kadınların olayların nesnesi durumunda kalması, kadınların güçlendirilmesi ve farkındalığın artırılması da feminist sosyal hizmet uygulamalarının önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimleri ve ihtiyaçları ile hizmet sağlayıcıların değerlendirmeleri ele alınmıştır.

Buradan hareketle çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amaçlarından hareket ederek ortaya çıkan dört alt-tema üzerinden genel sonuçlar ve öneriler ele alınmaktadır. Genel sonuçların, mevsimlik tarım işçisi kadınların yoksul olmalarının onların annelik pratiklerini etkilediğini, annelik için temel ihtiyaçların karşılanmasının öncelikli koşul olduğunu ve kadınların annelik pratiklerinin var olan ataerkil ideolojiyle desteklenen “çalışmayan, çocuk doğuran ve onların ihtiyaçlarını karşılayan anne” ile ilişkili yürütülen sosyal politikalarla örtüştüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

Anneliğin İnşasına İlişkin Sonuçlar

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar için mevsimlik tarım çocukluktan itibaren yapılan, doğrudan yapılmasa dahi Şanlıurfa özelinde sürekli var olan ve bilinen bir

alandır. Yoksulluğun döngüsel yapısı, araştırma kapsamında görüştüğüm kadınların ebeveynlerinin de yoksul olmasının temel sebeplerindedir.

Bu araştırmada görüştüğüm kadınlarda anneliğin nasıl inşa edildiği toplumsal cinsiyet rolleri ile yakından ilgilidir. Zira kadının annelik deneyimi habitusuna bağlı olarak değişebilmektedir. Araştırma kapsamında görüştüğüm kadınların hayatında, kız ve erkek çocuk olmak keskin çizgilerle ayrılmıştır. Erkek çocuklar bu süreçte daha değerli görülmektedir. Erkek çocuklar babayı rol model olarak yetiştirmekte, kız çocuğu ise annenin korumasında olup babayla yakın ilişki kurmamaktadır. Babaların birçoğu da mevsimlik tarım işçisi olup daha çok ailenin ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgilenmektedir. Anne ise evde olarak belli bir yaşa kadar çocuklarının özellikle de kız çocuklarının yetiştirilmesinden birinci derece sorumlu olmaktadır. Dolayısıyla anne, çocukların beslenme, giyinme, korunma gibi ihtiyaçlarının yanı sıra kız çocuğu olarak aile içinde ve toplumda kadının rol ve sorumlulukları noktasında onları yetiştiren kişi olmaktadır. Çocuğun annelik algısı da kendi annesinin yaptıklarıyla oluşmaya başlamaktadır.

Gerek aile içi gerekse toplumsal çevrede hiyerarşik olarak en altta yer alan kız çocuklarının okula gönderilmesinin toplum tarafından hoş karşılanmaması, yaşanan çevrede okulun olmayıp ailelerin maddi yoksunlukları nedeniyle çocuklarını okula gönderememeleri, namus algısının baskın olmasından ötürü kız çocuklarının eğitimden kopma süreci hızlanmıştır. Bazı kadınlar sisteme hiç dâhil olmamıştır. Okulu önemli bir konuma getiren Bourdieu' ya göre eğitim sistemi seçkinlerin başarılı olduğu bir düzen dayatır ve böylesi seçkin olmayan aileler bu sistemde başarının şart olduğuna inanmış olarak yani böyle bir habitus edinmiş olarak yer alır ve sistemin yeniden üretilmesine katkı sağlarlar (Özsöz; 2009: 20-21). Bu süreçte gerekli ekonomik sermayeyi sağlayamayan kız çocukları onların konumlarını etkileyecek olan kültürel ve sosyal sermayeye de erişememektedir. Dolayısıyla aile ve içinde yaşanan toplumda oluşan habitus kız çocuklarının sonraki yaşamlarını da etkilemektedir. Feminist kuram da kız ve erkek çocukların farklı biçimde sosyalleştiklerini ve toplumsal cinsiyet

rollerini içselleştirdikleri belirtilmektedir. Bu çerçevede kadınlar kamusal alana katılamamakta, özel alanda varlığını sürdürmektedir.

Böylesi bir çevrede doğan ve yetişen kız çocukları erken yaşta çoğunlukla da aile içinde kendilerinin onayı alınmadan evlendirilmektedir. Erken evlilik kadın yoksulluğunun hem nedeni hem de bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmada ortaya çıkan yaygın evlenme biçimi berdeldir. İki aile arasında kadınların değiş-tokuş yapılması anlamına gelen berdel bu anlamda kadının metalaştığının bir göstergesi olarak okunabilir. Kız çocukları ataerkil bir toplum düzeninde evlilik hakkında bilgi sahibi olmazken, kadının evlenmesi gerektiğine ilişkin bir kabulü taşımaktadır. Çocuğun erken yaşta çoğunlukla da biyolojik gelişimini tamamlamadan evlendirilmesi kız çocuğunun evlilik hayatını etkilemektedir. Başta cinsellik olmak üzere evlilik hakkında bilgi sahibi olmayan kız çocukları bu nedenle evlilikleri boyunca ilk geceden başlayarak şiddet görebilmektedir. Kadınlarda şiddete ilişkin farkındalık bulunmayıp bu şiddet türü fiziksel olarak ifade edilmektedir. Kadınların habitusları, kültürel, ekonomik ve sosyal sermayeden yoksun olması gördükleri şiddet karşısında tepki vermemelerine, içinde yaşadığı toplumdaki hareketle “normal” algısının oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kadınlar eşleriyle yaşamaya devam etmektedir. Eşyle ve daha geniş ailesiyle olan ilişkileri ailenin doğurganlığı üzerinden belirlendiğinden çocuğu olmayan kadınlar baskı görebilmektedir. Kadınların eşleriyle olan ilişkileri nasıl bir anne ve eş olduğuna bağlı olarak değişebilmektedir. Bu süreçte de kadınlar evlilikten pişman olsalar bile habitus nedeniyle çocukları aracılığıyla var olan bu ataerkil yapı yeniden üretilmeye devam etmektedir. Tüm bu unsurlar Şekil 5’de gösterilmiştir.

Şekil 5: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınlar İçin Yaşamsal Döngü

Araştırma sonuçları göstermektedir ki; mevsimlik tarım işçisi ailelerde toplumsal cinsiyete dayalı bir işbölümü bulunmaktadır. Özel ve kamusal alan keskin sınırlarla birbirinden ayrılmıştır. Kadın özel alandaki çocuk bakımı ve ev işleriyle ilgilenirken, erkekler gelir getirici konumda olarak kamusal alanın iktidarı haline gelmektedir. Kadının temel görevi özel alan olarak aile içinde eşinin ve çocuklarının bakımıyla ilgilenmek olduğundan kız çocuğunun kendilik algısı, toplumsal cinsiyete dair algıları ve beklentileri aile içinde şekillenmeye başlamaktadır. Aile içinde anne toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımında aktif bir rol üstlenmektedir. Kadın ve erkek rollerini belli şemalara oturtan kız çocukları bunu kendi yaşamlarında da sürdürmektedir. Sosyal çevre de kız çocuğa nerede ve nasıl davranması gerektiğine ilişkin sürekli olarak mesajlar vermektedir. Dolayısıyla kız çocuğu bu davranış kalıplarını içselleştirerek normalleştirmektedir. Eğitim sistemiyle bir biçimde bağ kuramayan kızların kendilik algısı da bu doğrultuda şekillenmektedir.

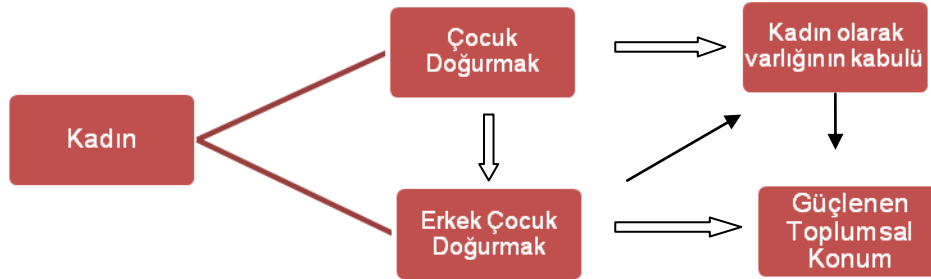
Mevsimlik tarım işçisi ailelerde temel nokta yoksul olmalarıdır. Bu yoksul olma hali onların mevsimlik tarımda çalışmasının hem bir nedeni hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kız çocuklarının erken yaşta çoğunlukla kendileriyle benzer özelliklere sahip erkeklerle evlenmesinden dolayı bu yoksulluk hali yeniden üretilmektedir. Kadınlar yaşadıklarını ve toplumsal cinsiyete dair işbölümünü içselleştirdiğinden güçlerinin farkında değildir. Çoğu

zaman yaşananlar için kendisini ve ailesini suçlamakta olup, kişisel olanın politik olanla ilişkisi olduğu bağlantısını görememektedir. Feminist sosyal hizmet ile kadınların bu bağlamları görmelerinde ve dolayısıyla yaşadıklarının kendi hataları olmadığını anlamalarını sağlayarak güçlenme fırsatı sağlamaktadır.

Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Annelik Deneyimleri ve Değerlendirmelerine İlişkin Sonuçlar

Klasik ataerkil düzende çocuk ailenin toplumsal konumunu belirlemekte, erkek çocuk ise soyun devamı, ebeveynlerin bakımını üstlenecek kişi olarak görülmektedir. Bu nedenle erkek çocuğa çok değer verilmektedir. Çocuk sahibi olmak kadının toplumsal olarak kabul edilirliliğini arttırırken doğurduğu çocuğun erkek olması kadının aile ve toplumdaki statüsünü artırarak ideal kadın olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle kadınlar için annelik bir tercih değil zorunluluktur. Çok çocuk ve daha da önemlisi çok erkek çocuk doğurmak, onları toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak yetiştirmek kadınlar açısından bir direniş biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Feminizmde, güçlenme için kadının mevcut durumunun üzerine çıkarak daha iyiye gitmesi gerekmektedir. Bu durum bir direnişin ortaya çıkmasını sağlar. Araştırmada görüştüğüm kadınlar açısından bakıldığında geleneksellik ve yoksulluk kadınları adeta hapsetmiştir. Kadının sermayeden yoksun olması, gerekli farkındalık ve bilinç düzeyinin olmaması da bunda temel bir etkidir. Dolayısıyla kadının güçlenme için harekete geçmesi o kadar da kolay olamamaktadır. Böylesi bir durumda erken evlenme, çok çocuk doğurma, erkek çocuğa sahip olma gerek hane gerekse de toplum içinde kadınlar için bir "güçlenme fırsatı" yaratmaktadır. Bu durumlar kadınların var olma, bir bakıma direnme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 6: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Zorunlu Anneliği

Kadının annelik rolü doğumla başlayıp, sürekli olarak devam etmektedir. Anne ve çocuk sağlığı açısından kadının doğum öncesi ve doğum sonrası bakım alması önem taşımaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen mevsimlik tarım işçisi kadınların büyük çoğunluğu yeterli sermayeleri olmadığından kendi hamileliklerinde ve sonrasında böyle bir hizmet almamıştır. Yaşanılan yerlerdeki hizmetlerin eksikliği ya da yoksulluk gibi nedenlerle hizmetlere erişmeme bunda temel etkindir. Günümüz şartlarında ise yaşadıkları yerlerde sağlık hizmetleri yaygın olup kadınların bu konuda bilgileri ve farkındalığı bulunmaktadır. Kadınların hizmetlerden yararlanmaması ya da yararlanamamasında ataerkil yapının ciddi bir rolü vardır. Kadına yönelik algı, kadınların ataerkiyle pazarlık halinde olması kadınların sağlık hizmeti almamalarında etkili olmaktadır.

Çocuk sayısının ve çocuğun cinsiyetinin güç sahibi olmakla yakından ilişkili olmasından dolayı mevsimlik tarım işçisi kadınlar doğumlarını büyük ölçüde evde tek başlarına yapmışlardır. Bu da doğum sırasında ve sonrasında kadın sağlığı açısından sorunlar çıkarabilmektedir. Hastanede sunulan hizmet hakkında bilgi sahibi olan kadınlar, hastaneyi son seçenek olarak tercih etmektedir. Çünkü sezaryen ameliyat olmak çocuk sayısını ve sonraki doğumların yapılış biçimini etkilemektedir. Bunun yanı sıra kadınlar, erkekler ve hane içerisindeki güç hiyerarşisinin en tepesinde yer alan kayınbaba ve kayınvalide kararı doğrultusunda hareket etmek durumunda kalmaktadır. Kadınların çocukluklarından itibaren içselleştirdikleri toplumsal cinsiyete dair örüntüler, kadınların karar almaya ilişkin bilgi ve farkındalığını olumsuz olarak

etkilemiştir. Kadınlar evlilik içerisinde varlığını sürdürmek amacıyla çoğu zaman yaşadıkları karşısında sessiz kalmaktadır. Bu süreçte ataerkil pastadan pay alan kayınvalideler ve görümcelerin son derece önemli bir rolü vardır. Ataerkil bir yapıdan güç almak ve kısmen dahi olsa özerklik kazanma arzusu yani ataerkil pazarlık kadınların sessizliğinde baskı unsuru olmaktadır.

Mevsimlik tarım işçisi kadınlar için annelik kadın olmalarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Anneliğin nasıl olduğuna ilişkin soruya zor, güzel, iyi/kötü, tecrübe isteyen bir durum olarak yanıt vermektedirler. Evlendikten sonra tarım işçiliği yapmaya başlayan kadınlar, çocuklarını mevsimlik tarım işinde çalıştırdıkları ve ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadıklarından iyi anne olmadıklarını vurgulamaktadırlar. Sürekli olarak tarımda çalışan kadınlar ise çocukları için ellerinden geleni yaptığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla sosyo-ekonomik koşullar kadınların anneliklerini etkilemektedir. Çalıştıkları yerlerde kadın olarak şehirle ve yerel halkla bağlantıları olmadığından farklı kadınların yaşamlarına ilişkin bilgi sahibi değillerdir. Şanlıurfa'da da çoğunlukla kendi mahallelerinden dışarıya tek başlarına gitmemektedir. Bu durumda etkileşim halinde olmadıklarından kendi dünyalarında yeterince değişim sağlamamaktadır. Bunda inanç ve değerler de etkili olmaktadır. Kadınların habituslarında cinsiyetçi işbölümü vardır, bugün bunu eleştirseler de pratiklerle yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Kadınların gerek evliliklerinde gerekse anneliklerini sürdürdükleri bağlamlarda kullandıkları baş etme biçimi Kandiyoti'nin işaret ettiği ataerkil pazarlıktır. Kadınlar içinde yaşadıkları ataerkil ideolojide güç kazanmak için stratejiler geliştirmekte, yaşa ve erkek çocuk üzerinden kazandığı aile içindeki konumuna (kayınvalide) göre güç ve özerklik kazanmaktadır.

Araştırma sonuçları göstermektedir ki, mevsimlik tarım işçisi ailelerdeki özel/kamusal alan ayrımı baskın olarak var olduğundan kadınlar anneliği kendi kadınlık kimliğinden ayrı olarak görmemektedir. Her kadının anne olmak zorunda olduğu bir ataerkil toplumda kadınların annelikleri üzerine fazlaca düşünmedikleri, gündelik yaşamın kaygılarıyla hayatlarını sürdürdükleri görülmektedir. Kadınlar kendi annelikleri ile annesinin yaptıklarını kıyaslayarak

anneliği iyi, zor, tecrübe isteyen, güzel bir duygu ve iş olduğunu vurgulamaktadırlar. Kadınlar için annelik yaşadıkları koşullardan bağımsız değildir ve gündelik pratiklerle iç içe geçtiğinden iyi anne olmak çocuklarını mevsimlik tarım işinde çalıştırmamak ve ihtiyaçlarını karşılamaktır. Toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmiş olmasından kaynaklı olarak erkek çocukları için eğitime devam etmeleri arzulanırken kız çocuklarının mevsimlik tarım işinde çalışmayan kişilerle mutlu bir evlilik yapması beklenmektedir. Bora kentsel alanda yapmış olduğu bir araştırmada (2016: 120), kız çocuklarının okutulmasının daha önemli olduğu vurgusuna rastlamıştır. Bu araştırmada kırsal ve kentsel alanda yaşayan kadınlar bulunuyordu. Ancak kentte olsalar dahi kentsel alanları yeterince kullanamadıkları, yılın ortalama beş altı ayını daha çok kırsal alanlarda çalışarak geçirmeleri, sosyal sermayelerinin bu anlamda yetersiz olması, habituslarında kız çocuklarına karşı var olan duygu ve davranışlar nedeniyle sonuç Bora'nın çalışmasından farklıydı. Bu araştırmadaki kadınların anneliği temel ihtiyaçları karşılamak ekseninde ifade etmeleri yoksul kadınların anneliği farklı deneyimlediklerini göstermektedir. Bu durum da küreselleşen bir dünyada Hays'ın 1990 yılların sonlarına doğru ortaya attığı "yoğun annelik" ideolojisinin mevsimlik tarım işçisi anneler için geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Tıpkı Romagnoli ve Wall'ın ifade ettiği gibi (2012: 273), neoliberal söylemin odaklandığı risk değerlendirmesi, eğitim ve gözetimden ziyade temel ihtiyaçların karşılanması potansiyel olarak çocuk ve annenin iyilik halini geliştirmek için daha etkili bir adım olmaktadır. Kadınların yaş, medeni durum, etnik köken gibi farklılıklarını tanımak ve böylece annelik ideolojisinin değişebileceğini göz önüne almak politikalar geliştirilebilmesi açısından önem taşımaktadır.

Annelerin İhtiyaçları ve Sunulan Hizmetlere İlişkin Deneyim ve Değerlendirmelerin Sonuçları

Bu araştırmada mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimlerini etkileyen en önemli faktör kadınların içinde buldukları yoksulluk hali olmaktadır. Bu yoksulluk hali, kendi kök aileleri düşünüldüğünde, aktarılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Süreçte gerekli sermayenin sağlanamaması yoksulluğun

kuşaklara aktarılmasında etkili olmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar çadırda temizlik ve yemek yapma, çamaşır ve bulaşık yıkama, su taşıma, çocuk bakımı gibi işleri yaparken aynı zamanda tarlada belli bir ücret karşılığında çalışmaktadır. Bu çalışma karşılığında aldıkları ücret çoğu zaman eşler tarafında alındığından kadınlar doğrudan kendi gelirine sahip olamamaktadır.

Araştırmada görüşülen kadınların mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştıkları Cihanbeyli ve Çarşamba'da barınma ve alt yapı dışındaki hizmetlere ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme yapmamaktadır. Buna göre, Cihanbeyli'de elektrik olmaması temel bir problemdir. Su ise faturası çavuş tarafından ödenmek suretiyle bulunmaktadır. İşçilerin işverenlerle iletişimleri yalnızca çavuş üzerinden gerçekleşmektedir. Şehirle bağlantı kurmayan kadınlar tarla ve çadır alanı arasında hayatlarını sürdürmektedir. Erkeklerin merkezle bağlantısı çok daha fazladır. Özellikle çavuşun 20 yıldır oraya gittiği düşünüldüğünde belli bir çevre sağlamıştır. Bu anlamda insanlarla aralarında karşılıklı bir güven oluşmuştur. Ancak yine de paralarını alamama gibi sorunlarla da karşılaşmaktadırlar. Cihanbeyli'de işverenlerin sadece yapılan işleri kontrol ettikleri, işçilerle ve onların ihtiyaçlarıyla ilgilenmediği belirtilmektedir. Bunun dışında kurumsal olarak aldıkları hizmetlerin en başında ise sağlık gelmektedir. Toplum sağlığı merkezleri aşı ve gebelik takipleri yapmaktadır. Kadınların birçoğunun sosyal güvencesi olmadığından ihtiyaç duyduklarında ücretsiz muayene olabilmektedir. Çocuklar mayıs ayında orada olmalarına rağmen okula devam etmemişlerdir. Böyle bir talepleri olmamıştır. İşçiler çocuklarının uyum sorunları yaşayabileceklerini belirtmişlerdir. Araştırma kapsamında görüştüğüm işçi grubu için bu konuda Milli Eğitim Müdürlüğü'nün de çalışmaları bulunmadığı gözlemlenmiştir.

Çarşamba' da ise yaşam şartları, her işverenin çalıştırdığı kişileri kendi evine yakın yerleştirmesi ve elektrik ve su ihtiyacını karşılaması nedeniyle nispeten daha iyi olarak değerlendirilmektedir. Çalıştıkları yer, köy olup kadınların ilçe merkeziyle bağlantıları tamamen kopuktur. Kadınlar zorunlu hastalık dışında merkeze hiç gitmemektedir. Yine gebelik takipleri ve aşılama için toplum sağlığı merkezlerince çalışma yürütülmektedir. Kadınların bu hizmetlere ilişkin bilgileri

vardır ancak temel kaygı para kazanmak olduğunda çoğunlukla gündelik yevmiyeyi kaybetmek istememektedirler. Hem Cihanbeyli’de hem de Çarşamba’da çadırlarda kalmakta olup, yiyecek, giyecek gibi ihtiyaçlarını kendileri karşılamaktadır. Çalışmaları işverenle olan anlaşmalarına, hava şartlarına vb. birçok değişkene bağlı olduğundan güvencesizlik fazlasıyla kendisini hissettirmektedir. Bu durum alan ziyaretlerinde de gözlemlenmiştir.

Kadınların Cihanbeyli ve Çarşamba’da yaşadıkları koşulların Şanlıurfa’da çok da farklı olmadığı gözlemlenmiştir. Gözlemlenen bazı evlerde temel ihtiyaçlar dahi bulunmamaktadır. Evlerin durumu da yaşam açısından zorluklarla doludur. Kadınların Şanlıurfa’da sunulan hizmetlere ilişkin bilgileri bulunmaktadır. Kadınlar özellikle farklı kurumlarca verilen sosyal yardımlardan faydalanmaktadırlar. Yararlandıkları en temel hizmet, çocuklarını okula gönderdikleri, aşıya götürdükleri ya da hamileyken takibe gittikleri için aldıkları şartlı nakit transferleridir. Kadınlar için aldıkları yardım “maaş” olup Şanlıurfa’da yardımların çeşitli olduğu ancak kendilerinin hepsinden yararlanmadıkları öne çıkan sonuçlardandır. Kadınların sosyal yardımlardan yararlanması, çocukları üzerinden farklı kurumlarla iletişime geçmesi onlar için ataerki sistemde ayakta kalma, bir bakıma direnme noktası olmaktadır. Kadınların temel ihtiyacı hem çalıştıkları yerlerde hem de Şanlıurfa’da daha iyi şartlarda yaşamaktır. Çok uzun yıllardır çalışan ve artık çalışmaktan yorulan bu nedenle çocuklarının düzenli bir gelire sahip olmasını isteyen kadınlar da bulunmaktadır. Şanlıurfa’da çocuk doğurmak kadına statü kazandıran bir olgudur ve kadınlar için annelik, kadın olmaktan ayrı değildir. Dolayısıyla kadınların yaşam koşulları annelik yapma biçimlerini etkilemektedir. Araştırma sonuçları kadınların temel ihtiyaçlarının karşılanmasının kadınların anneliğini etkileyeceğini göstermektedir.

Yoksul annelerin etnik kökenlerinin Kürt ve Arap olması da etnik kökenin annelik deneyimini etkileyen bir unsur olduğu söylenebilir. Gözlem amaçlı Kürt kökenli bir çavuşla görüşüldüğünde kendisinin Kürt oldukları için bölgede işler bittikten sonra istenmediklerini, sadece ihtiyaç duydukları için çalıştırıldıklarını vurgulamaktadır. Araştırma kapsamında görüştüğüm grup açısından böyle bir

söylem ya da gözleme rastlanılmamıştır. Çavuşun yıllardır aynı yere gelip aynı kişiye çalışmasının bununla ilişkili olduğunu düşünülmektedir. Çocuk yetiştirme pratikleri ve çocuğu algılama biçimleri de kendi inanç ve etnik köken sistematiğinde değişmektedir. Kürtlerde çocukların okula devam etme oranı nispeten daha yüksektir. Çocuk sayısı Arap olan kadınlara oranla daha düşüktür ancak yine de çok önemli bir fark bulunmamaktadır.

Kadınlar çocukları üzerinden toplumsal olarak varlığını sağladıklarından ailelerin çocuk sayısı beş ve daha fazladır. Ailelerin aldıkları sosyal yardımların çocukların okula kaydını sağlamakta ancak fiili olarak okula devam ettirilmesini sağlamadığından çocukların ve ailelerin yeterli sermayeye ulaşmalarını engellemektedir. Dolayısıyla araştırma sonuçları, sosyal yardımların amaçlarına erişemediği, verilen sosyal yardımların kadınlardaki çok çocuk doğurma ve mevsimlik işte çalışma durumlarını değiştirmede ortaya koymaktadır. Bu nedenle kadının sürekli bir işte çalışmadığı, en az üç çocuk doğurduğu ve evde çocuklarının ve eşinin ihtiyaçlarıyla ilgilenmesini destekleyen sosyal politikalarla var olan ataerkil ideolojinin örtüştüğü ve karşılıklı olarak birbirini beslediği söylenebilir. Kadınlarda da durumlarını değiştirecek ve dönüştürecek bir farkındalık bulunmamaktadır. Çocuklarının kendileri gibi bir hayatı olmasını istemeyen ve okuyarak düzenli gelir elde etmesini isteyen kadınlar, kız çocukları için en temelde mevsimlik tarım işinde çalışmayan kişilerce evlenmesini istemektedir. Bu durum da feminist ideoloji çerçevesinde, kadınların içinde yaşadıkları ataerkil toplumda cinsiyetçi işbölümünü içselleştirdiklerini ve habitusları çerçevesinde değişim ve dönüşüm için bir farkındalık ve bilinç oluşmadığını göstermektedir. Bu da kadınların güçlerinin farkında olmamalarına sebep olmaktadır.

Hizmet Sağlayıcıların Annelere İlişkin Algı ve Değerlendirmelerine İlişkin Sonuçlar

Araştırma kapsamında mevsimlik tarım işçisi anneler gereksinimleri kapsamında ilişki kurdukları hizmetleri değerlendirince, anlatılarında ortaya çıkan hizmet sağlayıcıların gözünden mevsimlik tarım işçisi annelerin yer alması

kaçınılmaz bir hal almıştır. Zira çeşitli alanlarda hizmet veren kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri politikaların uygulanmasında aktif bir rol üstlenmektedirler. Bu noktadan hareketle kadınların anlatılarında ortaya çıkan çeşitli hizmet sağlayıcılar ile bu hizmet sağlayıcıların anlatılarında işaret ettikleri başka diğer kurum ve kuruluş ile sivil toplum örgütleri ile hem Çarşamba'da hem de Cihanbeyli ve Şanlıurfa'da görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ses kaydı olmadığından anlatılardan hareketle sınıflandırma yapılarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda hizmet sağlayıcıların tarım sektörünü çalışacak işgücüne her zaman ihtiyaç duyulacak olan bir alan olarak görmektedir. Bu alanda çalışmak üzere gelen mevsimlik tarım işçileri de etnik kökenleri üzerinden politik meselelerle bağlantı kurularak farklı yollardan para kazanacak fırsatları varken böylesi zor koşullarda çalışmayı seçtiklerinden ihtiyaç duyulan bir alanda ihtiyacı olduğu için çalışmak zorunda olan işçiler olarak değerlendirilmektedir. Yine etnik kökenleriyle çok da bağlantılı olarak kalıcı olarak istenmedikleri görülmektedir. İşçilerin yetersiz sermayelerine rağmen pek çok hakkı ve sunulan hizmetleri bildiği ancak bunlar arasında kendisine doğrudan maddi gelir getirecek olanları seçtiğini bundan dolayı da bilinçli, gözü açık, yardımlardan faydalanmak üzere üçkâğıtçılık yapan kişiler olarak algılandıkları ortaya çıkmaktadır. Kamusal patriarkadan dolayı erkeklerin birçoğu bir yabancı kadınla annelik üzerine konuşmaktan kaçınmışlardır. Tarım işçisi kadınlarla çok fazla konuşmadıklarını ve onları çoğu zaman görmediklerini bu duruma gerekçe olarak sundukları görülmüştür. Esasında araştırma kapsamında ele alınan anneliğin özel alana ait bir mesele olarak görülmesinin etkili olduğu düşünülmektedir. Doğrudan anneliğe dair konuşmayan erkek yöneticiler ve çalışanlar yaşam şartlarının zorluğundan ve genel olarak mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştıkları güçlüklerden ve ihtiyaçlarından bahsetmektedir. Buna göre çıkan sonuçlar tarım işçilerinin çalışma ve yaşam şartlarının zor olduğunu özellikle çalıştıkları yerlerde bunların karşılanması gerektiği üzerinedir. Cihanbeyli ve Çarşamba'da ise işçilerin "geçici" olmaları vurgulanarak hizmet üretilmeyeceği (çok gerekli olduğu düşünülmemektedir), esas Şanlıurfa'da çalışmaların yapılması gerektiği belirtilmektedir. Şanlıurfa'da işçiler için sosyal güvenlik kaydının olmasının önemli olduğu ancak işçilerin

yardımların kesilecek olması nedeniyle bilerek yaptırmadıklarını, çünkü geleceğe değil bugüne endeksli yaşadıklarını belirtmektedir. Oysa yardımların sosyal devletin bir gereği olarak sürdürülmesinin önemli olduğunu ancak “insanlara balık vermek yerine onlara balık tutmayı öğretmenin” gerekli olduğunun altı çizilmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen kadın yöneticiler ve çalışanlar ise kadının hayatında kendi bedeni üzerinde söz hakkı olmadığından anneliğe kendisinin karar vermediğini, bu konuda bilinçli olmadığını, kültürün ona getirdiği bir hayatı yaşadığını vurgulayarak klasik ataerkil düzeni işaret etmektedir. Çocuk sayısının fazla olmasının da kadınların anneliklerini etkilediğini çocuklara sevgi gösterme meselesine gelene kadar kişisel bakımlarını dahi yapmadıkları vurgulanmaktadır. Sosyal yardımlarla ailelerin desteklendiğini ancak bunun yeterince çocuk yapmalarının önüne geçmediğini aksine desteklediği vurgulanmaktadır. Ataerkil ideolojide çocuk sahibi olmanın güçle eşdeğer tutulmasından dolayı devletin bu konudaki politikasıyla desteklendiği ve dönüşümden uzak olduğu, bunun için sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesi ile eğitimin önemli olduğu ön plana çıkmaktadır. Sonuç olarak kadınların pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları olduğu, bunu stratejik ihtiyaçlara dönüştürecek gerekli bilgi, bilinç ve farkındalıktan yoksun oldukları Maslow’un insani ihtiyaçlar çerçevesindeki fizyolojik ihtiyaçların üzerine çıkamadıklarından annelikleri üzerinde düşünmedikleri ve toplumun ona öğrettiğini yaşadıkları belirtilmektedir.

Araştırma sonuçları, anneliğin özel alana ait bir mesele olarak algılanmasına paralel olarak erkekler tarafından üzerinde durulmadığını ve kadın olmaktan ayrı olarak düşünülmediğini göstermektedir. Kadın çalışan ve yöneticiler ise mevsimlik tarım işçisi kadınların anneliklerini, kendi orta-sınıf annelik deneyimleri üzerinden ele almaktadır. Her ne kadar kadınların başka çareleri olmadığı ve bu şekilde yaşamaya mecbur oldukları ifade edilse de ötekileştirici söylemlerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Sosyal politikalarla kadınların ihtiyaçları kısmen de olsa karşılanmaktadır ancak bu durum kadınların ataerkil toplum yapısında var olmasını sağlamaktadır. Kadınların pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları stratejik ihtiyaçlara dönüştürülmemekte dolayısıyla da

yeniden üretilmeye devam etmektedir. Kadınların yaşamsal süreçlerinde ataerkil değer ve inançları içselleştirdiklerinden kendilerine yönelik algıların olumlu olmadığı gözlemlenmiştir. Kadınlarda içinde buldukları toplumsal, sosyal, ekonomik vb. koşulları mecburiyet içeren bir kabullenmişlik söz konusu olmaktadır.

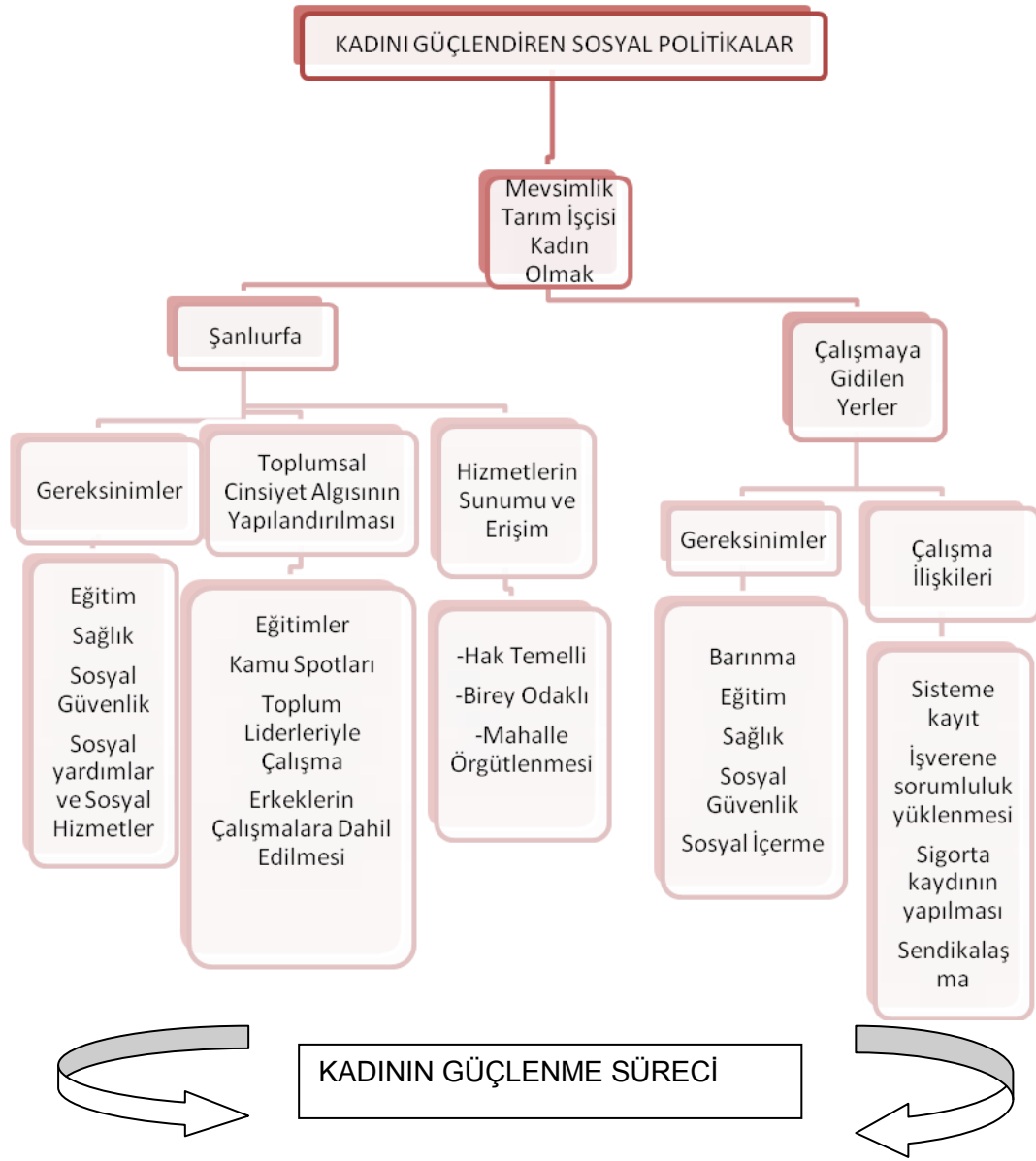
5.2. ÖNERİLER

Feminist sosyal hizmet bağlamında mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimlerine odaklandığım bu araştırmanın temel sonucu mevsimlik tarım işçisi kadınlar için anneliğin zorunlu olduğu, gerek çalışmaya gittikleri gerekse de sürekli ikamet ettikleri yerde temel gereksinimleri dahi karşılayamadıklarını, bunun da egemen annelik pratiğinden farklı bir annelik pratiğine yol açtığıdır. Bu temel sonuçtan hareketle geliştirdiğim öneriler, araştırma soruları doğrultusunda gerçekleştirdiğim analiz sonucunda ortaya çıkan temalardan hareketle, hem çalıştığı hem de yaşadığı yerde kadınların yaşam koşullarını, konumunu ve annelik deneyimlerini değiştirme ve dönüştürme odağında ele alınmaktadır. Bu doğrultudaki temel odak kadınların farkındalıklarını artmasını sağlayacak, bilinç yükseltecek ve güçlenmelerini sağlayacak çalışmaların yapılmasıdır.

Bu araştırmada kullandığım feminist yaklaşım kadınların yaşadıkları sorunların bireysel değil, daha geniş bir perspektifte politik olduğunu işaret etmesi bakımından önemlidir. Kadınların farklılıklarını ve güçlerini değerli kılmak feminist sosyal hizmet yaklaşımının temel ilkelerindedir. Bu araştırmada mevsimlik tarım işçisi kadınların kendi çocukları için temelde eğitim ve istihdam etrafında şekillenen beklentilerinin olması kadınların güçlü yanlarından. Kadınların içine doğdukları toplum yapısı, kültürel ve ekonomik koşullar kadınların habituslarını şekillendirmiş ve kadınlar ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeye sahip olamamıştır. Tüm bunların sonucunda içselleştirdiği baskın ataerkil ideoloji kadınların güçlü yanlarını görmelerini engellemektedir. Annelik de kadınların içselleştirdiği bir toplumsal cinsiyet rolü olarak, yönetimlerce sosyal politikaların bir aracı olarak kullanılmaktadır. Üreme politikaları ülkelerin ekonomik, siyasi, kültürel gelişmişliğini etkileyen bir durum haline gelmiştir.

Dolayısıyla kadınlığın annelik üzerinden kurgulandığı ve kutsandığı bir annelik algısı yaratılmıştır. Bu algıya göre anne, kendisini çocuklarına adayan, çocuklarının ihtiyaçlarını kendi hayatının önünde tutan, çalışmayıp çocuklarının bakımından, büyütülmesinden ve yetiştirilmesinden sorumlu kişidir. Bu algı çerçevesinde de annelerin gereksinimleri karşılanmaya çalışılmaktadır. Ancak tıpkı kuramsalda da Hlupekile'nin çalışması üzerinden belirtildiği gibi sadece gereksinimlerin belli ölçüde karşılanması kadınları güçlendirme noktasında yeterli olmamaktadır. Mevsimlik tarım işçileriyle ilgili olarak son yıllarda artan kamuoyu ilgisi ve yasal düzenlemelere rağmen neden hala aynı noktada olduğunda kadınları özgürleştirici değil var olan eşitsiz güç ilişkilerine tutunmasını sağlayacak düzenlemelerin etkisi bulunmaktadır. Yani sadece pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının karşılanması değil, aynı zamanda bu ihtiyaçların stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarına dönüştürülmesi önemlidir. Freire'nin Ezilenlerin Pedagojisi kitabında "sosyal, siyasi ve ekonomik, çelişkileri kavramak ve gerçekliğin insanları ezen koşullarına karşı harekete geçmek için gereken öğrenme süreci" olarak çevrilen (2003: 15) ve Hlupekile'nin toplumsal cinsiyet çerçevesinde üçüncü basamak olan 'Conscientizaçao'yu işaret eden ve benim eleştirel bilinç olarak ele aldığım aşamaya gelebilmek için sunduğum önerileri şöyle şematize ettim:

Şekil 7: Araştırma Kapsamında Geliştirilen Öneriler

Bu şema üzerinden getirdiğim öneriler, temelde çalışmaya gidilen alanlarda ve Şanlıurfa'da temel ihtiyaçlardan yoksunluk ve bu yoksunluğun feminist sosyal hizmet bağlamında karşılanması ve kadınların ikincil konumlarını etkileyecek ve dönüşüm sağlayacak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır. Bunların gerçekleşmesi ise en tepede üretilen politikalarla amacına ulaşacaktır. Bu nedenle esasında ihtiyaçların karşılanması ve toplumsal cinsiyete ilişkin bilinç yükseltme çabaları politikalarla oldukça ilişkilidir. Dolayısıyla hem ihtiyaçların karşılanması hem de kadınların içselleştirdiği ataerkil değerler, roller ve

sorumlulukların yeniden inşa edilebilmesi açısından aile içinde eş ve anne rolleri üzerinden tanımlanan kadının birey olarak ele alınması ve bu doğrultuda sosyal politikaların üretilmesi önem kazanmaktadır. Bu nedenle araştırma kapsamında geliştirilen öneriler kadınların hem çalışmaya gittikleri hem de ikamet adreslerinde ortaya çıkan ihtiyaçlarının karşılanması, toplumsal cinsiyete dair farkındalığın kazandırılması, güçlendirici ve bilinç yükseltecek çalışmalar yapılması birey, grup ve toplum düzeyinde ele alınmaktadır.

Şanlıurfa'da ve Çalışmaya Gidilen Alanlarda Ortaya Çıkan Gereksinimlerin Karşılanmasına Dair Öneriler

Araştırma sonuçları mevsimlik tarım işçisi kadınların yoksulluk döngüsü içinde bulduklarını göstermektedir. Bu döngü içinde sağlık, eğitim, sosyal çevre, kültür gibi çeşitli sistemleri barındırmaktadır. Dolayısıyla bu döngüde kadınların çocukluklarından başlayarak ev işleriyle ilgilenmesi, eğitimden erken ayrılması, evlenmesi, en temelde erkek çocuk doğurması, onların bakımından ve yetiştirilmesinden sorumlu tutulması, mevsimlik tarımda güvencesiz ve ücretsiz çalışmasının kırılması önemlidir. Bu nedenle de mevsimlik tarım işçisi kadınlara yönelik ihtiyaçların karşılanması, hizmetlerin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve herkes için adil bir biçimde ulaşılabilir olması son derece önemlidir. Bunun için de Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı gibi pek çok tarafın işbirliği içerisinde çalışması gerekmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen mevsimlik tarım işçisi kadınların en temel sorunu yoksulluktur. Diğer pek çok gereksinim de yoksulluk etrafında şekillenmektedir. Bu yoksulluk hem ikamet adresi olarak Şanlıurfa'da hem de çalışmaya gittikleri Cihanbeyli ve Çarşamba ilçeleri açısından geçerli olmaktadır. Bu nedenle kadın ve kız çocuklarının yoksulluklarını ortadan kaldırılmasının öncelikli olarak önemli olduğunu düşünüyorum. Bunun için Şanlıurfa'da ;

a. Bireylerin sağlıklı altyapı hizmetlerine sahip, korunaklı evlerde, bireylerin sosyal psiko-sosyal gelişimlerini sağlayacak bir çevrede yaşamasının

sağlanması için konut politikaları geliştirilmelidir. Bunun için yerel yönetimler desteklenmeli ve yatırımlar teşvik edilmelidir.

b. Kültürel ihtiyaçların ve beklentilerin de göz önüne alarak asgari geçim şartlarını sağlayacak ölçüde istihdam olanaklarının artırılması için gerekli çalışmalar yapılmalı, bu konuda kişilerin sahibi olduğu beceri ve donanımlar halk eğitimler ve yerel yönetimlerce sağlanan mesleki eğitim kurslarıyla desteklenmelidir.

c. Ailelerin, sosyal yardımların kesilmesi nedeniyle sosyal güvence yaptırmamasının önüne geçilmesini önlemek amacıyla bir düzeye kadar sosyal güvence sahibi olanlara da sosyal yardım yapılmaya devam edilmeli ya da tek bir yerden sosyal yardımların verilmesi ve alınan toplam yardım miktarının asgari ücretten fazla olmamasına dikkat edilmelidir.

Kadınlar için:

d. Kadınların okuma yazma öğrenmeleri için mahalle bazında kursların açılması ve kadınların bu kurslara devam ettirilmesi sağlanmalıdır.

e. Kadınların sadece üreme değil diğer alanlarda da ortaya çıkan sağlık gereksinimlerini karşılamak amacıyla yine mahalle bazlı taramaların yapılması, hastaların mahallelerden ve köylerden belli saatlerde ve günlerde hastanelere servislerle taşınmalı ve tekrar evlerine bırakılmalıdır. Diğer günler de ise izleme birlikleri sağlık taramaları gerçekleştirmelidir.

f. Hamilelikte ve doğum sonrasında bakım almanın önemi, aile planlaması vb. konulara ilişkin mahallelerde ve hastanelerde farklı dillerde kamu spotları yapılmalıdır. Bunun için halkın içinden belirlenen kişiler mahallerde eğitici, bilgilendirici çalışmalar yapabilir ve bu kişilerin bu şekilde istihdam edilmesi sağlanabilir.

g. Sağlık Bakanlığı'nın pilot uygulama olarak başlattığı "Anne Dostu Hastane" uygulamasına Şanlıurfa'da başlanmalı ve özellikle yerel dilleri bilen, ötekileştirici değil kabul edici tutuma sahip kişilerin istihdamı sağlanmalı, var olan personel bu açıdan desteklenmelidir.

h. Kadınların sosyal güvenlik sistemine kayıt olabilmelerini kolaylaştırması açısından çalışmasına engel teşkil edecek bakım rolünden dolayı çocuk, engelli, yaşlı gündüzlü merkezler oluşturulmalıdır.

i. Kadınlarla çalışırken kadınlara yönelik çeşitli hizmetler sunan sivil toplum örgütlerinin görüş ve önerileri alınmalıdır. Bu yapılarla devlet kurumları işbirliği içinde çalışmalıdır.

Kız çocukları için;

j. İlköğretimin zorunlu ve parasız olmasına rağmen var olan düşük eğitim düzeyinin artırılması için özellikle de kız çocuklarının eğitime katılmaları teşvik edilmeli, bu teşviki sağlamak üzere kullanılan şartlı nakit yardımlarının sadece okula kayıt değil, okula devamlılığı ve başarının artmasını da sağlayacak şekilde sürdürülmesi, bunun için okul döneminde mevsimlik tarımdaki günlük yevmiye tutarında aylık ödenmelidir. Devamlılık ve başarı her ay okul yönetimlerince kurulan komisyon aracılığıyla denetlenmelidir.

k. Milli Eğitim Bakanlığı'nca okullarda mahalle bazlı komisyonlar kurulup tek tek hane ziyaretleri gerçekleştirilmeli, öğrencilerin durumu ve çocukların okula devamını engelleyici sorunlar üzerine görüşmeler yapılmalıdır. Özellikle kız çocuklarının okula devamı konusunda ailelerde ikna çalışmaları yapılmalıdır. Burada ailenin etnik köken, sahip oldu inanç sistematiği göz önüne alınmalı, komisyonda yer alacak kişilerin dışlayıcı olmamaları sağlanmalıdır.

l. Çocukların okula devamını engelleyecek ulaşım, beslenme gibi ihtiyaçlar SYDV'ler tarafından karşılanmalıdır. Aileler bu konuda gerek yazılı gerekse de görsel medya yoluyla bilgilendirilmelidir.

Çalışmaya gidilen Cihanbeyli ve Çarşamba'da ise;

Aileler için;

a. Korunaklı ve sağlıklı koşullara sahip barınma yerlerinde kalmaları, kurulan konaklama merkezlerinin işçilerin farklılıklarını göz önüne almadan ve çalışma yerlerine uzak olmasından dolayı ortalama hanedeki sayısı belirlenerek hane başına çadır dağıtılmalı ve iki- üç ailenin kullanabileceği anahtarların sadece bu kişilerde olduğu banyo ve tuvaletler yapılmalı, kurulacak güneş panelleri ile de sıcak su ihtiyacı karşılanmalıdır. Bunun için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinasyonunda yerel yönetimler desteklenmelidir.

b. Bütçesi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından sağlanacak şekilde yerel yönetimler tarafından çadırlar için elektrik ve su temin edilmelidir.

c. Çadır alanlarında ücretsiz çamaşır yıkanabileceği, telefonların şarj edilebileceği ortamlar sağlanmalıdır.

d. İşçilerin gün içerisinde sürekli çalışmalarından dolayı toplantılar ve eğitimler yapılamadığından, alana kurulacak ekranlarda işçilerin dillerinde sunulan hizmetler, bunlara nasıl erişilebileceği, hastalıklar, korunma yolları, hijyen, iletişim, eğitimin önemi vb. konularda kamu spotları yapılmalıdır.

Çocuklar ve kadınlar için:

e. Çadır alanlarına gezici sağlık hizmetleri ulaştırılmalı ve kadınların bunlardan ücretsiz yararlanmaları sağlanmalıdır.

f. Çocukların okuldan erken ayrılmaları ve gidilen yerlerde de okullarda sosyal dışlanmaya maruz kalmamaları için çadır alanlarında, ücreti Milli Eğitim Bakanlığı'nca tarafından karşılanan gönüllü öğretmenler aracılığıyla eğitim-öğretim faaliyetleri sağlanmalıdır. Çocukların bu faaliyetlere katılabilmeleri için gerekli ulaşım, beslenme gibi ihtiyaçlar karşılanmalıdır.

g. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından çocukların çalışmaması ve eğitim-öğretime katılabilmesi için tarlada çalıştığı için değil, çadır okula gittiği için çocuğa ücret ödenmelidir.

h. Bakıma ihtiyaç duyan ve okul öncesi dönemde olan çocuklar için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nca çadır alanlarında çocuk dostu alanlar yaratılmalıdır. Buralarda gönüllü çalışmaların yapılabilmesi açısından üniversitelerin sosyal hizmet, psikoloji, okul öncesi, özel eğitim, çocuk gelişimi gibi bölümleriyle işbirliği yapılmalıdır.

i. Kadınların tarlada ve çadırdaki yaptıkları işlerin ücreti ayrılmalı, ücret Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nca desteklenen işveren tarafından karşılanmalıdır.

j. İşçilerin çalıştıkları alanlarda onlara hizmet sunacak personel sayısı arttırılmalı ve personele bu konuda hizmet içi eğitimler verilmelidir. Personelin özlük hakları da bu kapsamda iyileştirilmelidir.

k. Yerel yönetimlere işçilerin çalıştıkları alanlarda yerel halkın mevsimlik tarım işçileri hakkında sahip oldukları önyargıları yıkacak ve toplumsal kaynaşmayı sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.

l. 2016/6 Genelgesi'nde var olan ancak işleri sağlanmayan İl/İlçe Mevsimlik Tarım İşçileri İzleme Kurulu'nun her ay çalışmalarını tamamlayarak raporlarını Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na ulaştırmaları, bu çalışmalar doğrultusunda "örnek il/ilçe izleme kurulu" "örnek yönetici" gibi çeşitli yöntemlerle ödüllendirme yapılmalı, yazılı ve görsel basında takdir edilmelidir.

m. İşçilerin çalıştıkları alanlarda mülki idare amirlerine bağlı olarak "Mevsimlik Tarım İşçileri Merkezi kurulmalı, bu merkez aracılığıyla vatandaşların her türlü sorunları gerekli kurumlara iletmeli ve ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmalıdır.

Yukarıda sıraladığım öneriler kuşkusuz toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalık ve bilinçle yakından ilişkilidir. Çünkü bu hizmetlerin sunulması kadınların bunlardan faydalanabilecekleri anlamına gelmemektedir. Zira ataerkil toplum yapısı kadınları harekete geçirecek farkındalık ve bilinç düzeyine erişmesini engellemektedir. Bu engeli ortadan kaldırabilmek için;

a. Toplum liderleri, aşiretler, dini cemaatlerden başlayarak toplumsal cinsiyet farkındalığına ilişkin uygulamalı eğitimlerin verilmesi, burada üniversitelerden ve yasa yapıcılardan destek alınmalıdır.

b. Bu kişiler aracılığıyla erkeklerin eşleriyle birlikte toplumsal cinsiyet farkındalığına ilişkin eğitimler alması desteklenmelidir.

c. Şanlıurfa'da mahallelerde kurulacak danışma birimleri aracılığıyla hem kadınların hem de erkeklerin insan hakları, bunları nasıl kullanabileceğine ilişkin olarak hizmetler verilmelidir. Bu yolla erkeklerin kadınların nereye gidip ne yaptıkları konusundaki endişeleri yavaş yavaş giderilebilir.

d. Camilerde kadına yönelik şiddet, erken evlilik, çocuk bakımı gibi konularda yerel halktan olan kişilerce bilgilendirme toplantıları yapılmalıdır.

e. Erkek ve kadınlarla iletişim, çocukla nitelikli zaman geçirme gibi konularda grup çalışmalarının yapılmalıdır.

Gerek çalışma alanları ve yaşadıkları yerdeki ihtiyaçları gerekse de toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalık artırıcı çalışmaların hiçbirisi bir anda olabilecek bir şey değildir. Bunun için zamana ve en temelde de ayrımcılık karşıtı sosyal

politikalara ihtiyaç vardır. Bu sosyal politikaların da kuşkusuz eril ideolojiden bağımsız yapılması gerekmektedir. Sosyal politikalar yalnızca mevsimlik tarım işçiliğini değil, Şanlıurfa'nın sosyo ekonomik, kültürel ve demografik yapısını değiştirecek böylece bu değişiklikler mikro ve mezo boyutta bireyleri etkileyecek, değiştirecek ve dönüştürebilecektir. Bu nedenle her şeyden önce;

- a) Toprak reformu gündeme alınmalıdır.
- b) Mevsimlik tarım işçileri İş Kanunu kapsamına alınmalı, böylece örgütlenme, çalışma ve sosyal güvenlik hakları sağlanmalıdır.
- c) Gerek İş Kanunu'ndaki 15-18 yaş arası çalışabilme, gerekse de Medeni Kanun'da yer alan 18 yaş altı evlenebilme durumunun çocuklar üzerinde yarattığı etkiler dikkate alınmalıdır.
- d) Var olan eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik, sosyal yardımlar birey üzerinden hak odağa alınarak sağlanmalıdır. Aile odaklı, aileyi güçlendiren yaklaşımlar yerine bireyi güçlendiren sosyal politika yaklaşımları olmalıdır.
- e) Eğitim, sağlık, barınma vb. tüm hizmetler cinsiyet körü bir yaklaşımla değil, cinsiyet eşitliğini hedefleyen bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Güçlendirme temel amaç olmalıdır. Bunun için gereksinimleri karşılamanın da üstüne çıkarak kadınların siyasal alana katılımları sağlanmalıdır.
- f) Hangi bölgeye ne kadar işçi gittiği kayıt altına alınmalı, aracılık tamamen ortadan kaldırılmalıdır. Bunun için işverene sorumluluk yüklenmeli, işveren Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca oluşturulacak sisteme kaydolarak çalıştırdığı kişilerin bilgilerini ve ayrılışlarını sistemden bildirebilmeli ve bu süre zarfında işçilerin her türlü sorunu ile kendisi ilgilenebilmeli bu konuda yerel kaynaklardan destek alabilmelidir. İşçilerin yaptıkları işin karşılığında aldıkları ücret arttırılmalı, çocuğa kurulacak okula gittiği için ücret ödenmeli, bu konuda işveren de devlet tarafından desteklenmelidir.
- g) İşçilerin sosyal güvenlik sistemine kayıtlarının yapılarak daha az prim ve gün üzerinden emeklilikleri sağlanmalıdır.
- h) İşçilerin sosyal güvenliğe kayıt yapmamaları nedeniyle sosyal yardımları kesilmemeli ancak bunun için hane gelirine belli bir sınır konulmalıdır. Sosyal yardımların amacı bireyi yaşatmak değil, zor zamanlarında desteklemek olmalıdır.

- i) İşçilerin gerek Şanlıurfa'da gerekse de çalıştıkları alanlarda ihtiyaç duyduğu hizmetleri sağlayacak kurumlardaki personel sayısı ve personelin nitelikleri arttırılmalıdır.
- j) Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlarda yapılacak politika değişikliklerinin nüfus grupları açısından sonuçları göz önüne alınmalıdır. Özellikle kız çocuklarının ve kadınların yapılacak değişikliklerle mağdur edilmemeli, aksine değişiklikler onları güçlendirici olmalıdır.

Son olarak ve belki de en başta söylenmesi gereken temel unsur ise herhangi bir hizmet geliştirilirken o toplumun ve coğrafyanın kendine has özelliklerinin dikkate alınarak yerel halkın katılımının sağlanması ve fikirlerinin alınmasıdır. Bu durum tıpkı Saltman ve diğerlerinin (2004:516) Avusturalya ve ABD literatüründen derleyerek kırsal uygulama için belirlediği üç temel özellikle ilgili yakından ilişkilidir. Bunlar kırsal kültürel değerler, iklim ve coğrafi konumun gündelik yaşam üzerindeki etkileri ve kaynakların yetersizliği ile ilgili belirli sorunlardır.

Sonuç olarak geliştirilen öneriler birbirinden bağımsız değil, aksine birbirini destekleyerek, birbiri üzerine kurularak gerçekleştirilebilir. Bunların sağlanması tarım işçisi kadınların da güçlenmesini kolaylaştıracaktır. Güçlenme feminist sosyal hizmet yaklaşımının anahtarlar kavramlarından biridir. Sosyal hizmet uzmanları da güçlendirmeyi ve sosyal adaleti savunan bir mesleğin uygulayıcıları olarak yukarıda belirttiğim tüm aşamalarda gerek birey ve aileyle gerekse de grupla ve toplumla çalışırken bağlantı kurucu, eğitici, planlayıcı, kolaylaştırıcı, savunucu, harekete geçirici gibi birey, grup ve toplum düzeyindeki rollerini ve sorumluluklarını yerine getirmelidir. Mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşadığı cinsiyetçi işbölümünün ortadan kaldırılması, kuramsalda da belirtildiği üzere "Kadının Güçlendirilmesi Çerçevesindeki" her bir aşamada daha eşitlikçi bir toplumun inşa edebilmesiyle gerçekleştirilebilir. Bu nedenle feminist sosyal hizmet çerçevesinde ele alınacak toplumla sosyal hizmet uygulaması olmazsa olmazdır. Toplumun yaşam kalitesinin arttırılması, savunuculuk yapılması, yeni hizmet ve programların planlanması, siyasal ve sosyal aksiyon toplumla sosyal hizmet uygulamasının amaçlarındandır. Bu amaçlar doğrultusunda sosyal

hizmet uzmanlarının feminist sosyal hizmet politikalarının geliştirilmesinde lobcilik yapmak, kaynakları harekete geçirmek, sosyal aksiyonlarla bireyleri örgütlemek ve koordinasyonunu sağlamak gibi birçok becerisini uygulamaya aktarmak durumundadır. Bunun için de yerel bilgilerden de faydalanarak hedef toplumu belirlemeli, toplumun yapısını, farklılıklarını ortaya koymalı ve mahalle ve toplum örgütlenmesi ile alandaki değişimlerin ve dönüşümlerin gerçekleştirilmesi için diğer profesyonellerle birlikte çalışmalıdır (Duyan,2010:376). Sosyal hizmet uzmanlarının bunu başarabilmesi kırsal alandaki değişimleri de beraberinde getirecektir.

Yukarıdaki önerilerin hayata geçirilmesi için mevsimlik tarım işçisi kadınlar Şanlıurfa'da barınma, güvenlik, beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek, mahallesinde bulunan ve eğitim, sağlık, boş zaman değerlendirme, meslek edindirme gibi alanlarda hizmet veren yapılarla iletişim halinde olabilecek, herhangi bir sorunla karşılaştığında yine mahallesinde bulunan danışma birimi aracılığıyla çözmeye çalışacak, çözümediği durumlarda ne tür hakları olduğunu bildiğinden üst makamlara başvurabilecektir. Meslek edinmesi ile birlikte herhangi bir istihdam olanağı yaratıldığında çalışabilecek, bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını ya da varsa yaşlıyı gündüzlü kuruluşa güvenle bırakabilecek, hane içinde rol ve sorumlulukların dağılımı toplumsal cinsiyete uygun olarak yürütülebilecektir. Geçici veya sürekli istihdama katılmasıyla birlikte sosyal güvenlik primini yatırabilecektir. Yaşadığı kültürde egemen olan ve kadını güçsüzleştiren duygu, davranış ve tutumların bilincinde olacak ve başlatılan toplumsal cinsiyet seferberliği ile bunlardan sıyrılması kolaylaşabilecektir. Böylece daha özgür bir biçimde yaşadığı yerdeki sosyal, ekonomik, kültürel, politik alanları kullanabilecektir.

Mevsimlik tarım işinde çalışmak için gittiği yerlerde ise ne kadar saat çalışacağını, ne kadar ücret alacağını bilecek, yine buralarda herhangi bir sorunla karşılaştığında çalıştığı yerdeki mevsimlik tarım işçileri merkezine başvurarak çözüm arayabilecektir. Çalıştığı zaman diliminde çocuklarının eğitimlerinin ya da bakımlarının sürdürüldüğünü bilecek böylece daha iyi bir biçimde çalışabilecektir. Sosyal güvencesinin olmasıyla emeklilik sistemine erişebilecektir. Gerek çadır alanında gerekse de işçilerin erişebilecekleri

yerlerde yapılacak sosyal aktivitelere katılabilecektir. Kendileriyle ilgili yapılacak düzenlemelerde söz hakkı olduğunu bilmesi ve bunu uygulamasıyla kendine güven duygusunu arttıracak ve bu da çocuk doğurarak var olmasını değil yaşadığı toplumda birey olarak değişimin bir parçası olmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abuzar, C. (2010). Şanlıurfa'da Değişen Toplumsal Yapıda Taziye Geleneği: Bir Toplumsal Yapı Çözümlemesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (2), 259-274.
- Adıgüzel, A. (2013). Kız Çocuklarının Okullaşma Engelleri ve Çözüm Önerileri (Şanlıurfa Örneği). *EKEV Akademi Dergisi*, 17 (56) , 325-344.
- Akbıyık, N. (2011). Malatya'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal ve Ekonomik Sorunlarının İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Derneği*, 36 (10), 132-154.
- Akbıyık, Ş. A. (2010). İstanbul'un Eski Seçkin Ailelerinin Toplumsal Yeniden Üretim Stratejileri. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (1) , 53-72.
- Alkan, A. (2005). *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Anthony, M., Williams, J. M., ve Avery, A. M. (2008). Health Needs of Migrant and Seasonal Farmworkers. *Journal of Community Health Nursing*, 25(3), 153-160, DOI: 10.1080/07370010802221768.
- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arendell, T. (2000). Conceiving and Investigating Motherhood: The Decade's Scholarship. *Journal of Marriage and The Family*, 62, 1192-1207.

- Arendell, T. (1999). *Hegemonic Motherhood: Deviancy Discourses and Employed Mothers' Accounts of Out-of-School Time Issues*. University of California, Berkeley: Center for Working Families Working Paper No.9.
- Arıkan, G. (1988). Kırsal Kesimde Kadın Olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2) , 1-16.
- Arslan, H. (2016). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğini Kırsal Yoksulluk Perspektifinden Anlamak. *International Journal of Social Sciences*, 2 (4) , 1406-1420.
- Aslan, Ö. (2007). Politics of Motherhood and the Experience of the Mothers of Peace in Turkey. *Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Aydın, S. (2012). Türkiye'nin Etnik Yapısı. F. Alpkaya, ve B. D. (Ed.) içinde, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (s. 149-196). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Badinter, E. (2011). *Kadınlık mı, Annelik mi?*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baker, S. E. ve Edwards,R. (2012). *How Many Qualitative Interviews is Enough? Expert Voices and Early Career Reflections on Sampling*. UK. National Centre for Research Method.
- Barnes, N. (2013). Is Health a Labour, Citizenship or Human Right? Mexican Seasonal Agricultural Workers in Leamington, Canada . *Global Public Health*, 8 (6) , 654-669. DOI: 10.1080/17441692.2013.791335.
- Barınma Merkezlerindeki Durum (tarih yok). Mayıs 24, 2017 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barınma-Merkezlerinde-Son-Durum> adresinden alındı
- Bayraktar, S. (2011). *Makbul Anneler Müstakbel Vatandaşlar*. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Bayram, D., ve Büyükgöze, S. (2013). AKP'nin Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Masalı. *Amargi*, 28 , 8-13.

- Beleli, Ö. (2013). *Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar : Sorun Analizi ve Politika Önerileri*. Ankara: Kalkınma Atölyesi.
- Benek, S., ve Ökten, Ş. (2011). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına İlişkin Bir Araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2) , 653-676.
- Black, C. (2003). Creating Curative Communities: Feminist Groupwork with Women with Eating Issues. *Australian Social Work*, 56, 127–140. DOI:10.1046/j.0312-407X.2003.00061.x.
- Bora, A. (2016). Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?. N. Erdoğan (Ed.) içinde, *Yoksulluk Halleri* (s.97-132). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2014). *Feminizm Kendi Arasında*. Ankara: Ayizi Yayıncılık.
- Bora, A. (2012). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık. K. Çayır, ve C. M. (Der.) içinde, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (s. 175-187). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bora, A. (1998). Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Kurulması. *Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi* . Ankara.
- Boratav, K. (2004). *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Bourdieu, P., ve Wacquant, L. J. (2014). *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., ve Keyder, Ç. (2006). The Turkish Welfare Regime in Transformation. *Journal of European Social Policy*, 16 (3) , 211-228, DOI: 10.1177/0958928706065593.
- Bulut, E. (2013). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Kocaali Örneği. *Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi* . Sakarya.

- Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, Ç.S., Sanıyaman, S. (2015). Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 73, 63-98.
- Butler, K. (2010). Intensive Mothering in British Columbia: Understanding the Impact of an “Investing-in-Children” Framework on Mothering Ideology. *International Journal of Canadian Studies*, 42, 243-253.
- Buz, S. (2009). Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20 (1), 53-65.
- Buz, S., ve Akçay, S. (2015). Sosyal Hizmet Araştırmasında Etik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26 (1), 149-161.
- Candan, E., ve Özalp-Günel, S. (2013). Tarımda Kadın Emeği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 19 (1), 93-101.
- Cankurtaran-Öntaş, Ö., ve Tunç-Tekindal, M. (2015). Women who Sacrifice Themselves for Everybody: Qualitative Research with Mothers of Disabled Children. *European Journal of Social Work*, 19 (2), 1-15. DOI: 10.1080/13691457.2015.1026247.
- Carvajal, L. (2008). Farm- Level Impacts in Mexico of the Participation in Canada's Seasonal Agricultural Workers Program (CSAWP). *The Faculty of Graduate Studies Of The University of Guelph, Doctor of Philosophy Thesis*. Kanada.
- Cervantes, A. G. (2013). Social Class, Education, and Motherhood in a Globalized Context: Identity Construction for Student Transnational Mothers. *University of Kansas, Unpublished Master Thesis*. UK.
- Christopher, K. (2012). Extensive Mothering: Employed Mothers' Constructions of the Good Mother. *Gender and Society*, 26 (1), 73-96. DOI: 10.1177/0891243211427700.

- Clemans, S. E. (2005) A Feminist Group for Women Rape Survivors. *Social Work with Groups*, 28(2), 59-75. DOI: 10.1300/J009v28n02_05.
- Connor, A., Layne, L., ve Karen, T. (2010). Providing Care for Migrant Farm Worker Families in Their Unique Sociocultural Context and Environment. *Journal of Transcultural Nursing*, 21 (2) , 159-166. DOI: 10.1177/1043659609357631.
- Cotula, L. (2002). *Gender and Law: Women Rights in Agriculture*. Rome: FAO.
- Çelik, K., Şimşek, Z., Tar, Y. Y., ve Duman, A. K. (2016). *Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşullarının İrdelenmesi*. Washington, DC: Dünya Bankası.
- Çetinkaya, Ö. (2008). Farm Labor Intermediaries in Seasonal Agricultural Work İn Adana- Çukurova. *ODTÜ, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Ankara.
- Çınar, S. (2014). *Öteki "Proletarya": De- Proletarizasyon ve Mevsimlik Tarım İşçileri* . Ankara: Notabene Yayınları.
- Çınar, S., ve Lordoğlu, K. (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri: Marabadan Ücretli Fındık İşçiliğine. *Sosyal Haklar Sempozyumu*, (s. 419-448). Kocaeli.
- Çınar, S., ve Lordoğlu, K. (2010). Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 38 .
- Dalal, K., ve Lindqvist, K. (2012). A National Study of the Prevalence and Correlates of Domestic Violence Among Women in India. *Asia-Pacific Journal of Public Health*, 24 (2) , 265–277. DOI:10.1177/1010539510384499.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği. *Toplum ve Bilim*, 86, 139-170.
- DeLuca, J. R., ve Maddox, C. B. (2016). Tales from the Ethnographic Field: Navigating Feelings of Guilt and Privilege in the Research Process. *Field Methods*, 28 (3) , 284-299. DOI:10.1177/1525822X15611375.

- Demir, M. (2015). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler. *Çalışma ve Toplum*, 1 , 177-194.
- Demircan, E. (2013). TRC2 (Diyarbakır- Şanlıurfa) Bölgesi İşsizlik Rakamlarının Değerlendirilmesi . *Karacadağ Kalkınma Ajansı* .
- Demirli-Yıldız, A. (2016). Tarım İşçisi Ailelerin Çocuklarının Okul Sürecinde Deneyimledikleri Sorunların Anadil Bağlamında Ele Alınması. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 14(55) , 102-116.
- Dominelli, L. (2002). *Feminist Social Work*. London: Sage.
- Donovan, J. (2014). *Feminist Teori* (Çev. A. Bora, F. Sayılan ve M. Ağduk Gevrek). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dotinga-Tubbs, T. (2008). The Perception of Motherhood in Intercultural Perspective: Cross-Cultural Comparisons between Young Women in France and the Netherlands. *Leiden University Unpublish Master Thesis* . Netherlands .
- Duruiz, D. (2012). Mevsimlik Tarım İşçileri: Acınılası Kurbanlar mı, Kürt Emekçiler mi? *Perspectives* , 32-37.
- Duruiz, D. (2011). Seasonal Agricultural Workers in Manisa: Materialization of Labor, Bodies and Places Through Everyday Encounters. *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul .
- Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Yayın No:16.
- Ecevit, M. (1994). Tarımda Kadının Toplumsal Konumu: Bazı Kavramsal İlişkiler. *Amme İdaresi Dergisi*, 27 (2) , 89-106.
- Eğitim-Sen. (2007). *Mevsimlik Tarım İşçiliği Nedeni İle Eğitimine Ara Veren İlköğretim Öğrencileri Araştırması*. Ankara: Eğitim-Sen.

- Ergin, F., Başar, P., Karahasanoğlu, B., ve Beşer, E. (2005). Güvenli Olmayan Doğumlar ve Doğum Sonrası Evde Bakım Hizmetlerinin Değerlendirilmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4 (6) , 321-329.
- Ergin, G. (2009). Türkiye'de Tarım Sektöründe Çalışan Kadın İşgücü: Malatya Örneği. *İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi* . Malatya.
- Ergun, A., ve Erdemir, A. (2008). Negotiating Insider and Outsider Identities in the Field: "Insider" in a Foreign Land; "Outsider" in One's Own Land. *Field Methods*, XX (X) , 1-23. DOI: 10.1177/1525822X09349919.
- Eryurt, M. A., Canpolat, Ş. B., ve Koç, İ. (2013). Türkiye'de Nüfus ve Nüfus Politikaları: Öngörüler ve Öneriler. *Amme İdaresi Dergisi*, 46 (4) , 129-156.
- EU Agricultural Economics Briefs*. (2013, Temmuz). Mayıs 14, 2014 tarihinde How Many People Work in Agriculture in the European Union: ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/rural-area_economics/briefs/pdf/08_en_pdf adresinden alındı.
- Evans, T. (2014). The Meaning and Experiences of Single Mothers in Nineteenth-Century Sydney, Australia. *Annales De Demographie Historique*, 127 , 73-96.
- Ferguson, N. (2007). [E]motions, Moments, and Transnational Connections: The Lived Experiences of Two Labour Migrants in Canada's Seasonal Agricultural Workers' Program. *Concordia University Unpublished Master Thesis* . Canada.
- Fouquier, K. F. (2011). The Concept of Motherhood Among Three Generations of African American Women. *Journal of Nursing Scholarship*, 43 (2) , 145–153.
- Freire, P. (2008). *Ezilenlerin Pedagojisi* (Çev. D.; E. Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Geçgin, E. (2009). Ankara- Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği . *Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1) , 3-35.

- Geçkil, E., Şahin, T. ve Ege, E. (2009). Traditional Postpartum Practices of Women and Infants and the Factors Influencing such Practices in South Eastern Turkey. *Midwifery*, 25, 62-71. DOI: 10.1016/j.midw.2006.12.007.
- Glenn, E. N. (1994). Social Constructions of Mothering: A Thematic Overview . E. N. Glenn, G. Chang, ve F. L. (Ed.) içinde, *Mothering: Ideology, Experience, Agency* (s. 1-29). London: Routledge.
- Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş* (Çev. Ed. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Global Definition of Social Work. (2014, 8 6). 10 5, 2016 tarihinde <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/> adresinden alındı.
- Görücü, İ., ve Akbıyık, N. (2010). Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri . *Hikmet Yurdu Düşünce- Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3 (5) , 189-219.
- Green, F. J. (2010). Patriarchal Ideology of Motherhood. A. O. (Ed.) içinde, *Encyclopedia of Motherhood* (s. 969-970). USA: SAGE Publications.
- Gül-Uluğtekin, M. (2002). Sociological Analyses of Motherhood Ideology. *ODTÜ, Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul.
- Gülçubuk, B. (2012). Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık. *Çalışma ve Toplum*, 2 , 75-93.
- Gülsoy, Ö. B. (2013). Bir Yaşam Biçimi Olarak Dışlanma: Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçileri. A. B. (Der.) içinde, *Sınıftan Sınıfa: Fabrika Dışından Çalışma Manzaraları* (s. Aralık). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gündüz-Hoşgör, A. (2011). Mevsimlik Tarım Göçündeki Çocukların Eğitim(sizlik) Görüntüsü. *Perspectives*, 6.13 , 38-41.
- Gündüz-Hoşgör, A. (2010). Türkiye'de Kırsal Kadının Toplumsal Konumu: Bölgesel Eşitsizlikler, Yasal Mücadeleler ve Kısmi Kazanımlar. H. Durudoğan, F.

Gökşen, B. E. Oder, ve Y. Deniz içinde, *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* (s. 295-315). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Gündüz-Hoşgör, A., ve Smits, J. (2006). *The Status of Rural Women in Turkey: What is the Role of Regional Differences*. Nijmegen: Nijmegen Center for Economics (NiCE).

Gündüz-Hoşgör, A., ve Smits, J. (2006). *Variation in Labor Market Participation of Married Women in Turkey*. Nijmegen: Nijmegen Centre for Economics (NiCE).

Güvenç, G., Akyüz, A., ve Cesario, S. K. (2014). Intimate Partner Violence against Women in Turkey: A Synthesis of the Literature. *Journal of Family Violence*, 29, 333–341. DOI:10.1007/s10896-014-9579-4.

Hartwig, R., ve Marais, L. (2005). Farm-Worker Housing in South Africa: An Evaluation of an Off-Farming Housing Project . *Housing Studies*, 20 (6) , 931-948. DOI: 10.1080/02673030500291165.

Hatiboğlu-Eren, B. (2016). Sosyal Çalışma Açısından İnsani İhtiyaçların Değerlendirilmesine İlişkin Modeller ve Feminist Katkıları. *Toplum ve Sosyal Hizmet* , 161-178.

Hennebry, J. L., ve Preibisch, K. (2010). A Model for Managed Migration? Re-Examining Best Practices in Canada's Seasonal Agricultural Worker Program. *International Migration*,50 (S1), 19-40. DOI: 10.1111/j.1468-2435.2009.00598.x.

Hooks, B. (2014). *Feminizm Herkes İçindir*. İstanbul: bgst Yayınları.

Hovorka, A. J. (2006). Urban Agriculture: Addressing Practical and Strategic Gender Needs. *Development in Practice*, 16 (1), 51-61. DOI: 10.1080/09614520500450826.

İçağasıoğlu-Çoban, A. (2009). Adölesan Evlilikleri. *Aile ve Toplum*, 4 (16) , 37-50.

İçağasıoğlu-Çoban, A., ve Özbesler, C. (2009). Türkiye'de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler. *Aile ve Toplum*, 5 (18) , 31-41.

- Ife, J. (2008). *Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice* . New York: Cambridge University Press.
- ILO. (2003, Eylül 15-18). Decent Work in Agriculture. *International Workers' Symposium on Decent Work in Agriculture* . Genava.
- ILO. (2014). *Global Employment Trends 2014: Risk of A Jobless Recovery*. Genava: International Labour Office.
- ILO. (2011). *Women and Labour Markets in Asia: Rebalancing for Gender Equality*. Bangkok: ILO Regional Office for Asia and the Pacific and Asian Development Bank.
- ILO. (2016). *Women At Work: Trends 2016*. Genava: International Labour Office .
- İlkkaracan, P. (1998). Exploring the Context of Women's Sexuality in Eastern Turkey. *Reproductive Health Matters*,6 (12) , 66-75.
- Johnston, D. D., ve Swanson, D. H. (2003). Invisible Mothers: A Content Analysis of Motherhood Ideologies and Myths in Magazines. *Sex Roles*, 49 (1/2) , 21-33.
- Jones, C. (2014) Gender-based Violence and Depression in Women: A Feminist Groupwork Response. *Journal of Gender Studies*, 23(3), 327-328. DOI: 10.1080/09589236.2014.928441
- Kalaycıoğlu, S. (2001). GAP Bölgesinde Urfa, Harran ve Diyarbakır'da Farklı Kesimlerde Toplumsal, Kültürel ve Ekonomik Değişim Beklentileri. *II. GAP ve Sanayi Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 253-265). Diyarbakır: TMMOB Diyarbakır Makina Mühendisleri Odası.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., ve Beşpınar, F. U. (2010). "Gitmek mi Zor Kalmak mı?": Avrupa'ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (1) , 123-146.
- Kandiyoti, D. A., ve Kandiyoti, D. (1987). Emancipated but Unliberated? Reflections on the Turkish Case. *Feminist Studies*, 13 (2) , 317-338.

- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender and Society*, 2 (3) , 274-290.
- Kandiyoti, D. (2011). *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler* (Çev. A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay). İstanbul: Metis Yayınları.
- Karaman, K., ve Yılmaz, A. S. (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 3 (1) , 211-226.
- Kasımoğlu, E. (2006). Tarımda Çalışan Kadınların Sorunları. *Dicle Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Diyarbakır.
- Kavas, S., ve Gündüz-Hoşgör, A. (2013). The Parenting Practice of Single Mothers in Turkey: Challenges and Strategies. *Women's Studies International Forum*, 40 , 56-67. DOI: 10.1016/j.wsif.2013.05.004.
- Kaya, M. (2013). Modernleşme Sürecinde Aşiretlerin Dönüşümü: Şanlıurfa Aile ve Aşiret Dernekleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi* . Konya.
- Kaya, M., ve Özgülnar, N. (2015). Mevsimlik (Gezici/Geçici) Tarım İşçilerinin İki Yerleşim Birimindeki Yaşam Koşulları ve Sağlık Durumlarına Niteliksel Bakış. *Turk J Public Health*, 13(2) , 115-126.
- Kaya, Ö. (2008). Mothering Experiences of Professional Women in Turkey : Child Bearing, Child Cring and Child Rearing. *ODTÜ, Yüksek Lisans Tezi* . Ankara.
- Kazak, S. (2009). Anneliğin Siyasal Alandaki İnşası, Türkiye'de Annelik ve Siyaset:"Makbul" Anneler ve "Sözde" Anneler . *Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Ankara.

- Komut, S. (2011). Türkiye'de Kadın, Cinsellik ve Kürtaj. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* , 87-95.
- Korkmaz, A., ve Bilici, İ. E. (2011). Şerif Mardin'in Toplumsal Değişim ve Kültürel Tartışmalarında Modernleşme, İletişim ve Dil Bağlantısı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31 (2) , , 31-51.
- Koruk, İ. (2010). İhmal Edilen Bir Grup: Mevsimlik Tarım İşçileri . *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* , 18-22.
- Krysik, J. K., ve Finn, J. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması* (Çev. Ed. E. Erbay). Ankara: Nika Yayınevi.
- Kulakac, Ö., Buldukoğlu, K., Yılmaz, M., ve Saliha, A. (2006). An Analyses of The Motherhood Concept in Employed Women in South Turkey.
- Küçükkırca, İ. A. (2012). Etnisite, Toplumsal Cinsiyet ve Sınıf Ekseninde Mevsimlik Kürt Tarım İşçileri. *Toplum ve Kuram*, 6 , 197.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lewis, S. (2002). Concepts of Motherhood. H. Klee, M. Jackson, ve S. L. (Ed.) içinde, *Drug Misuse and Motherhood* (s. 32-44). London: Routledge.
- Lordoğlu, K., ve Etiler, N. (2013). Batı Karadeniz Bölgesi'nde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma. *Çalışma ve Toplu*, 2 , 115-134.
- March, C., Smyth, I., ve Muhopadhyay, M. (1999). *A Guide to Gender-Anylsis Frameworks*. USA: Oxfam.
- Martin, P., ve Taylor, J. E. (2013). *Ripe With Change: Evolving Farm Labor Markets in teh United States, Mexico and Central America*. California: Migration Policy Institute.

- Mercer, R. T. (2004). Becoming a Mother Versus Maternal Role Attainment . *Journal of Nursing Scholarship* , 226-232.
- Meriam, S. B., ve Bass, J. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri (Çev. Ed. S. Turan)*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Mevlana Kalkınma Ajansı (2014). *Cihanbeyli İlçe Raporu*. Konya.
- Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma Ve sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı. (2010). Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Mies, M. (1995). Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru. S. Çakır, ve N. A. (Yay.Haz.) içinde, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* (s. 48-64). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- MİGA. (2012). Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti.
- Miller, T. (2010). *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moghadam, V. M. (2003). *Modernizing Women: Gender and Social Change in the Middle East*. USA: Lynne Rienner Publishers.
- Murray-Davis, B., McNiven, P., McDonald, H., Malott, A., Elarar, L., ve Hutton, E. (2012). Why Home Birth? A Qualitative Study Exploring Women's Decision Making About Place of Birth in Two Canadian Provinces. *Midwifery*, 28 , 576-581. DOI:10.1016/j.midw.2012.01.013.
- Nes, J. A., ve Iadicola, P. (1989). Toward a Definition of Feminist Social Work: A Comparison of Liberal, Radical, and Socialist Models. *Social Work*, 34 (1), 12-21.
- Naulin, S., ve Jourdain, A. (2016). *Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Neuman, L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımla*. İstanbul: Yayınodası Ltd.
- Oakley, A. (1981). Interviewing Women: A Contradiction in Terms. R. H. (Ed.) içinde, *Doing Feminist Research* (s. 30-61). London: Routledge ve Kegan Paul.
- Oğuz, H. Ş. (2012). Alanda Bir Kadın. *Fe Dergi*, 4 (1), 64-78.
- Onuş, S. (2015, Eylül 8). *Kürt işçilerin terk ettiği Beypazarı'nda neler yaşandı?* 8. 15., 2016 tarihinde BBC Türkçe: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150908_beypazarı_saldirilar adresinden alındı
- O'Reilly, A. (2008). "That Is What Feminism Is—The Acting and Living and Not Just the Told": Modeling and Mentoring Feminism. A. O'Reilly içinde, *Feminist Mothering* (s. 191-205). USA, Albany: State University Of New York Press.
- Orme, J. (2006). Feminist Social Work. R. Addams, L. Dominelli, ve M. P. (Ed.) içinde, *Social Work: Themes, Issues and Critical Debates* (s. 218-226). New York: Palgrave.
- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8) , 302-312.
- Önen, S. (2012). Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çingeneler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4 (2) , 281-290.
- Öz, C. S., ve Bulut, E. (2013). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Türk Hukuk Sistemi İçerisindeki Yeri. *Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), 94-111.
- Özbay, F. (1992). Kadının Statüsü ve Doğurganlık. N. A. (Yay.Haz.) içinde, *Türkiye'de Kadın Olgusu* (s. 147-165). İstanbul: Say Yayınları.
- Özbek, A. (2007). New Actors of New Poverty: The " Other" Children of Çukurova. *ODTÜ, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.

- Özbekmezci, Ş., ve Sahil, S. (2004). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19 (3) , 261-274.
- Özcebe, H. ve Küçük-Biçer, B. (2013). Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*,86-93. DOI: 10.4274/tpa.1907.
- Özgan-Mısırcı, S. (2015). Mevsimlik Tarım İşçiliği: İşgücünün Etnikleşmesi. *Eğitim-Sen Kadın Bülteni Dönem 9 Sayı 2* . Ankara.
- Özsöz, C. (2009). Pierre Bourdieu Sosyolojisi ve Simgesel Şiddet. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Ankara.
- Öztan, E. (2015). Annelik, Söylem ve Siyaset. *Cogito*, 81 , 91-105.
- Öztan, E. (2010). Göçmen Kadınlar ve Anneliğin Düzenlenmesi: Amsterdamlı Türkiye Kökenli Kadınların Annelik Deneyimleri. *Toplum ve Bilim*, 119, 111-140.
- Öztan, E. (2014). Türkiye'de Ailecilik, Biyosiyaset ve Toplumsal Cinsiyet Rejimi. *Toplum ve Bilim*, 130 , 176-188.
- Padgett, D. (1998). *Qualitative Methods in Social Work Research: Challenges and Rewards*. London: Sage.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir (Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akdemi.
- Pelek, D. (2010). Seasonal Migrant Workers in Agriculture: The Cases of Ordu and Polatlı. *Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul.
- Poyraz-Tacooğlu, T. (2011). Türkiye'de Gerçekleştirilen Geleneksel Evlilik Çeşitlerinin Nedenleri ve Evlilikler Üzerinde Törenin Etkisi. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (4) , 114-143.

- Radosh, P. F. (2008). Sara Ruddick'S Theory Of Maternal Thinking Applied To Traditional Irish Mothering. *Journal of Family History*, 33(3), 304-315. DOI: 10.1177/0363199008318918.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin elişkileri*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Romagnoli, A., ve Wall, G. (2012). 'I know, I'm a Good Mom': Young, Low-Income Mothers' Experiences with Risk Perception, Intensive Parenting, Ideology and Parenting Education Programmes. *Health, Risk and Society*, 14 (3) , 273-289. DOI:10.1080/13698575.2012.662634.
- Rothman, B. K. (1994). Beyond Mothers and Fathers: Ideology in a Patriarchal Society. E. N. Glenn, G. Chang, ve L. R. (Ed.) içinde, *Mothering: Ideology, Experience and Agency* (s.139-157). London: Routledge.
- Sacks, K. (2016). Engels'i Yeniden Değerlendirmek: Kadınlar, Üretimin Organizasyonu ve Özel Mülkiyet. R. Reiter içinde, *Kadın Antropolojisi* (s.231-258). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Saltman, J., Gumpert, J., Allen-Kelly, K. ve Zubrzycki, J. (2004). Rural social work practice in the United States and Australia: A Comparison. *International Social Work*, 47(4), 515–531. DOI: 10.1177/0020872804046258.
- Sancar, S. (2011). Türkiye'de Kadın Hareketinin Politıği: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler. S. S. (Der.) içinde, *Birkaç Arpa Boyu: 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist alışmalar- Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat'a Armağan* (s. 53-110). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sancar, S., Acuner, S., Üstün, İ., Bora, A., ve Domaniuc, L. (2006). *Bir De Buradan Bak: Cinsiyet Eşitliği Bir "Kadın Sorunu" Değil Toplumun Sorunudur*. Ankara: UNDP- Ka-Der.

- Saulnier, C.F. (2003) Goal Setting Process: Supporting Choice in a Feminist Group for Women with Alcohol Problems. *Social Work with Groups*, 2(1), 47-68, DOI: 10.1300/J009v26n01_04.
- Seçim.Haberler.Com.(tarih yok). Kasım 15, 2016 tarihinde <http://secim.haberler.com/2015> adresinden alındı.
- Shelton, N. ve Johnson, S. (2006). 'I Think Motherhood for me was a bit Like a Double-Edged Sword': The Narratives of Older Mothers. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 16, 316-330. DOI: 10.1002/casp.867.
- Sjöblom, I., Nordström, B., ve Anna-Karin Edberg. (2006). A Qualitative Study of Women's Experiences of Home Birth in Sweden. *Midwifery* 22 , 348–355. DOI:10.1016/j.midw.2005.11.004.
- Smits J. & Gündüz-Hoşgör A.(2003). Linguistic Capital: Language as a Socio-economic Resource Among Kurdish and Arabic Women in Turkey. *Ethnic and Racial Studies*, 26(5), 829-853. DOI: 10.1080/0141987032000109050
- Standing, G. (2015). *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf. (Çev. Ergün Bulut)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. *Aile ve Toplum*, 14 (4), 7-31.
- Şimşek, Z. (2015). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlığını Geliştirme Programı 2011-2015*. Harran Üniversitesi, Sağlık Bakanlığı.
- Şimşek, Z. (2012). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması*. Şanlıurfa: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu.
- Şimşek, Z., ve Koruk, İ. (2009). Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinden Biri; Mevsimlik Göçebe Tarım İşçiliği. *Çalışma Ortamı Dergisi*, 105, Temmuz-Ağustos , 1-23.

- Şimşek, Z., ve Koruk, İ. (2008). *Şanlıurfa İl Merkezinde Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların ve Çocuklarının Gezici Sağlık Hizmeti Yoluyla Sağlık Hakkının Korunması Projesi Raporu*. Şanlıurfa.
- Taşcı- Duran, E., ve Ünsal-Atan, Ş. (2011). Kadınların Sezaryen/Vajinal Doğuma İlişkin Bakış Açılarının Kalitatif Analizi. *Genel Tıp Dergisi*, 21 (3), 83-88.
- Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı, 2014*. (2015, Mart 10). 7. 2., 2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18693> adresinden alındı.
- Taylor, T. (2011). Re-examining Cultural Contradictions: Mothering Ideology and the Intersections of Class, Gender, and Race . *Sociology Compass*, 5 (10) , 898-907. DOI:10.1111/j.1751-9020.2011.00415.x.
- TBMM Meclis Araştırma Komisyonu. (2015). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Ankara.
- Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş* (Çev. Ed. A. Karatay). Ankara: Nika Yayınevi.
- Tekindal, M. (2015). Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Feminist Grup Çalışması Deneyimi: Bir Karma Yöntem Araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*. Ankara.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*.(Çev. Ed. Ö. Cankurtaran). Ankara: Nika Yayınevi.
- Topsak, F. (2015). *Mevsimlik Tarım İşçileri*. Ankara: TBMM Araştırma Merkezi.
- Turan, T., Ceylan, S. S., ve Teyikçi, S. (2008). Annelerin Düzenli Prenatal Bakım Alma Durumları ve Etkileyen Faktörler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 3 (9) , 157-172.
- Tutty, L. M., Rohbery, M., ve Grinnel, R. (1996). *Qualitative Research for Social Workers*. USA: Allyn and Bacon.

- TÜİK. (2013). Seçilmiş Göstergelerle Konya 2013. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- TÜİK. (2013). Seçilmiş Göstergelerle Şanlıurfa 2013. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- TÜİK. (2016). Aile Yapısı Araştırması 2016. Ankara
- Türkdoğan, Ö. (2013). Ana Akım Medyada Annelik Miti. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 13, 35-59.
- (2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri.
- (2013). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Uluç, A. V., ve Karasu, M. A. (2015). Kente Yerleşmiş Aşiret Üyelerinin Kentleşme Eğilimleri Üzerine Bir Çalışma: Şanlıurfa Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13 (25), 201-232.
- Ulukan, U., ve Ulukan, N. C. (2011). Fındık Üretiminde Çalışma İlişkileri ve Mevsimlik İşçiler: Perşembe Örneği. Ö. Birler, S. Coşar, H. Mihci, ve G. Y. (Ed.) içinde, *2000'li Yıllarda Türkiye'de İktisat ve Siyaset Rüzgarları* (s. 218-252). Ankara: Efil Yayınları.
- UNDP. (2014). *Human Development Report 2014*. USA: United Nations Development Programme.
- UNICEF. (2012). *Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi: Türkiye Ülke Raporu*. UNICEF.
- Uyan-Semerci, P., Erdoğan, E., ve Sinem, K. (2014). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği Raporu 2014*. İstanbul: Hayata Destek Derneği.

- Uzogara, E. E. (2015). Perceptions of Motherhood: Differences among Racial Majority and Minority Women. *International Journal of Culture and History*, 1 (1), 67-70. DOI:10.18178/ijch.2015.1.1.012.
- Verduzco-Baker, L.M. (2011). Charmed Circle of Motherhood: How Discourses of Motherhood Discredit and Empower Young and Low-Income Mothers. The University of Michigan, Phd Thesis. USA.
- Visser, M., ve Ferrer, S. (2015). *Farm Workers' Living and Working Conditions in South Africa: Key Trends, Emergent Issues, and Underlying and Structural Problems*. The International Labour Organizations .
- Walby, S. (2014). *Patriarka Kuramı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Wolf, D. L. (2009). Saha Çalışmasında Feminist İkilemler. D. Hattatoğlu, ve G. E. (Ed.) içinde, *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından* (s. 372-442). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Yaman-Öztürk, M., ve Akduran, Ö. (2013). Tarımsal Üretimde Kadın Emeği: Tütün Üreticisi Kadınlar . M. Yaman içinde, *Ataerkil Kapitalist Tahakküm Altında: Kadın Emeği, Kadın Bedeni* (s. 181-201). İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Yelsalı-Parmaksız, P. M. (2012). Digital Opportunities for Social Transition: Blogosphere and Motherhood in Turkey. *Fe Dergi*,4 (1), 123-134.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., ve Mehmet, K. (2002). *Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları*. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yıldırım, U. D. (2014). 1980 Sonrası Türkiye'de Tarımda Yapısal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçileri: Sakarya Örneği . *İstanbul Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi* . İstanbul .
- Yuval-Davis, N. (2014). *Cinsiyet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15 (2) , 129-161.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Çavlin, A., ve Akadlı-Ergöçmen, B. (2014). *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Türkyılmaz, A. S., ve Heise, L. (2012). What Puts At Risk of Women Violence From Their Husbands? Finding From a Large, Nationally Representative Survey in Turkey . *Journal of Interpersonal Violence*, 27 (14) , 2743–2769. DOI:10.1177/0886260512438283.

Ek 1. Öznelere İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Mevsimlik tarım işçisi kadınların annelik deneyimini ele aldığım bu çalışmada araştırma kapsamında görüştüğüm kadınlara ilişkin tanıtıcı bilgiler şu şekildedir:

Ocak: Arap asıllıdır. 42 yaşında olup evlidir. Eşi 51 yaşındadır. 15 yaşında berdel usulü evlenmiştir. Evlendikten sonra ilk 7 yıl çocuğu olmamıştır. En büyüğü 21, en küçüğü 12 yaşında beş çocuğu vardır. Babası iki kez evlenmiştir. Toplam 22'i bulunmaktadır. İlkokul beşinci sınıfa kadar okula gitmiştir. .7 yaşında iken Şanlıurfa' da pamuk toplamaya başlamıştır. Evlendikten sonra ise gezici tarım işçiliğine başlamıştır. Şanlıurfa merkezde ikamet etmektedir. Çocukları ortaokul ve liseye devam etmekte olup, herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır.

Şubat: Arap asıllıdır. 50 yaşında olup, eşi 10 yıl önce vefat etmiştir. 15 yaşında berdel usulü evlenmiştir. Okuryazar olmayan Şubat'ın 6 kardeşi vardır. En büyüğü 30, en küçüğü 10 yaşında 10 çocuğu hayattadır, 5 çocuğunu da kaybetmiştir. İlk 6 altı çocuğu kızdır. En küçük kızının ileri derecede mental retardasyonu bulunmaktadır. Eşi SSK'lı olduğundan eşinden kalan aylık 150 TL maaş aldığını ifade etmiştir. 11-12 yaşlarında pamuk toplamaya başlamıştır. Evlendikten sonra sadece pamukta çalışmıştır. Eşi öldükten sonra başka şehirlerde çalışmaya başladığını ifade etmektedir. Bu yıl oğlunu evlendirdiğini, başlık parası ve masraflarla birlikte 30 bin TL borcu olduğunu ve bu borcu ödemek için çalıştığını ifade etmektedir. Şanlıurfa merkezde ikamet etmektedir.

Mart: Arap asıllıdır. 54 yaşında olup evlidir. evli. Okuryazar olmayan Mart'ın eşi 57 yaşındadır. 6 çocuğu bulunmaktadır. İki doğumu düşükle sonuçlanmış, bir çocuğu da 7 aylıkken vefat etmiştir. 16 yaşında berdel usulü evlenmiştir. İsteğe bağlı sigortalı olduğunu, tır sahibi olan oğlunun sigortasını ödediğini belirtmiştir. Şanlıurfa merkezinde ikamet eden Mart, "Kendimi bildim bileli işçilik yapıyorum" demektedir. Bu yıl oğlunu evlendirdiğini ve 50 bin TL borcu olduğunu ayrıca Urfa' da olan evlerinin sıvasını yapmak istediğini belirtmiştir.

Nisan: Annesi Türk, babası Arap asıllıdır. 32 yaşında olup, okuryazar değildir. 15 yaşında berdel usulü evlenmiş olup, 57 yaşındaki eşinin 3. evliliğidir. En büyüğü 14, en küçüğü 3 yaşında 6 çocuk sahibi olan Nisan görüşme yapıldığı süre zarfında hamileydi. Şanlıurfa ziyareti yapıldığında doğum yapmıştı. Erken doğum riski olduğundan Çarşamba'da çalışmayıp çadır işleriyle ilgilenmekteydi. çadırdaki kalıyor. Evlendikten sonra tarım işçiliğine başlamıştır. Herhangi bir sosyal güvencesi olmayan Nisan Şanlıurfa merkezinde ikamet etmektedir.

Mayıs: Arap asıllıdır. Türkçe'yi iyi bilmediğinden tercüman aracılığıyla görüşme yapılmıştır. 37 yaşında evli olup okuryazar değildir. Eşi 45 yaşında olup 15 yaşında berdel usulü evlenmiştir. En büyüğü 18 en küçüğü 4 yaşında 7 çocuğu bulunmaktadır. Evlendikten sonra 3 yıl çocuğu olmamıştır.. 9 kardeşi olan Mayıs'ın babası hayvancılık yaptığından evlenmeden önce tarım işçiliği yapmamaktadır. Herhangi bir sosyal güvencesi olmayan aile Hilvan'da ikamet etmektedir.

Haziran: Kürt asıllıdır. Türkçe'yi iyi bilmediğinden tercüman aracılığıyla görüşme yapılmıştır. 55 yaşında olup Cihanbeyli'ne gelmeden 5 ay önce eşini kaybetmiştir. 20-22 yaşlarında berdel usulü evlendiğini ifade eden Haziran tam olarak yaşını hatırlamamaktadır. En büyüğü 30 en küçüğü 20 yaşında 6 çocuğu olan Haziran'ın anne ve babası da tarım işçiliği yapmıştır. Kendimi bildim bileli işçiyim diyen Haziran'ın herhangi bir sosyal güvencesi olmayı Şanlıurfa merkezinde ikamet etmektedir.

Temmuz: Arap asıllıdır. Türkçe'yi iyi bilmediğinden tercüman aracılığıyla görüşme yapılmıştır. 47 yaşında olup evlidir. 1. Sınıfa çok devam eden Temmuz okuma yazma bilmemektedir. 19 yaşında berdel usulü evlenmiş Temmuz'un eşi kendisinden 3 yaş büyüktür. 5 kardeşi olan Temmuz babasını erken yaşlarda kaybettiğinden annesi tarafından büyütülmüştür. 19 yaşında berdel usulü evlenmiştir. En büyüğü 20, en küçüğü 12 yaşında 5 çocuğu bulunmaktadır. Çocukluğundan beri tarım işçiliği yaptığını ifade eden Temmuz'un herhangi bir sosyal güvencesi olmayıp Hilvan'da ikamet etmektedir.

Ağustos: Kürt asıllıdır. 29 yaşında olup evlidir. Eşi 35 yaşındadır. 6 kardeşi olan Ağustos 16 yaşında berdel usulü evlendiğini belirtmiştir. En büyüğü 12, en küçüğü 11 aylık 5 çocuğu olan Ağustos'un ilk dört çocuğu erkektir. İlkokul ikinci sınıfa kadar okula gitmiş olup, okula yazma bilmektedir. Annesi ve babası da tarım işçisi olduğundan kaç yaşında mevsimlik tarım işinde çalıştığını hatırlamamaktadır. Sosyal güvencesi olmayıp, Harran'da ikamet etmektedir.

Eylül: Kürt asıllıdır. Türkçe'yi çok iyi konuşmamaktadır. Görüşmelerde tercüman olup bazen destek alınmıştır. 37 yaşında olup evlidir. Eşi 44 yaşında olup eşiyile 17 yaşında berdel usulü evlenmiştir. En büyüğü 17, en küçüğü 2,5 yaşında 8 çocuğu vardır. Okuryazar olmayan Eylül'ün 6 yaşında hidrosefali hastası bir kız çocuğu bulunmaktadır. Herhangi bir sosyal güvencesi olmayan aile Viranşehir'de ikamet etmektedir.

Ekim: Arap asıllıdır. Türkçe'yi çok bilmediğinden gerekli durumlarda tercüman desteği alınmıştır. 58 yaşında olup evlidir Eşi 55 yaşında olan Ekim'in en büyüğü 35 en küçüğü 13 yaşında 5 çocuğu bulunmaktadır. Okuryazar olmayan Ekim 18 yaşında berdel usulü ile evlenmiştir. Erken yaşta iken anne ve babası ayrıldığından ve başkalarıyla evlendiğinden kendisini abisi büyütmüş. Bir oğlu boşandığından ve annesi çocuğunu istemediğinden 2 yaşındaki torununa kendisi bakmaktadır. Çocukluğundan beri tarım işçiliği yaptığını ifade eden Ekim'in herhangi bir sosyal güvencesi olmayıp Viranşehir'de ikamet etmektedir.

Kasım: Arap asıllıdır. 38 yaşında olup evlidir. İlk evliliğini 19 yaşında yapmış, bu evliliğinden bir oğlu bulunmaktadır, oğlunu hiç tanımadığını ifade etmiştir. Evliliğiyle ilgili konuşmak istememektedir. Daha sonra yine görücü usulü evlenmiştir. Okuryazar olmayan Kasım'ın biri vefat etmiş 6 çocuğu bulunmaktadır. Eşi SSK emeklisi olan Kasım, Ceylanpınar'da eşinin ailesiyle birlikte ikamet etmektedir.

Aralık: Arap asıllıdır. 48 yaşında olup evlidir. 15 yaşında görücü usulü evlenmiştir. Kürt asıllı eşinin 2. evliliğidir. Önceki evliliğinden çocuğu bulunmamaktadır. En büyüğü 25 en küçüğü 14 yaşında 5 çocuk sahibi olan Aralık okuryazar değildir. Eşinin Urfa' da şoförlük yaptığını, ona destek olmak

amacıyla kocasının ailesiyle birlikte çalışmaya geldiğini ifade etmiştir. 10 yaşından beri mevsimlik tarım işçiliği yaptığını belirten Aralık'ın herhangi bir sosyal güvencesi olmayıp Ceylanpınar'da ikamet etmektedir.

Ek 2. Hizmet Sağlayıcılara İlişkin Bilgiler

Hizmet Verenler	Görüşülen Kişi (GK) Sayısı	GK Cinsiyeti K: Kadın E: Erkek	GK Konumu
CİHANBEYLİ (KONYA)			
Eğitim	3	1 K- 2 E	Hepsi Yönetici
Sağlık	3	2 E- 1 K	1 Yönetici-2 Çalışan
Güvenlik	1	E	Çalışan
Belediye	1	E	Yönetici
Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımlar	1	E	Yönetici
ÇARŞAMBA (SAMSUN)			
Belediye	1	E	Yönetici
Eğitim	1	E	Yönetici
Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımlar	1	E	Yönetici
Sağlık	1	K	Yönetici
Güvenlik	1	E	Yönetici
Eğitim	2	E	Yönetici
Tarımsal Hizmet Sunan Bir Kurum	3	E	Yönetici
Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımlar	6	3 K- 3 E	1 Yönetici- 5 Çalışan
Sosyal Güvenlik	1	E	Yönetici
Sağlık	1	E	Yönetici
Belediye	1	K	Çalışan
STK	4	K	3 Çalışan 1 Yönetici
TOPLAM	32		

Ek 3. Derinlemesine Görüşme Formu

DEMOGRAFİK BİLGİLER

Yaş: Eşinin Yaşı:
 Eğitim Durumu: Eğitim Durumu:
 MTİ Başlama Zamanı: Eşi ile Akrabalık Durumu:
 Medeni Durumu: Sigortalılık Durumu:
 Çocuk Sayısı: Anne-Baba Durumu:
 Kardeş Sayısı:

Çocukluk Dönemi

1. Nasıl bir çocukluk geçirdiğini anlatır mısın?
2. Anne baba ve kardeşlerinle ilişkilerin nasıldı?
3. Annenin anneliği ile ilgili ne hissediyorsun?
4. Çocukluğunda arkadaşlarıyla ilişkilerin nasıldı?

Evlilik

5. Çocukluğunda evliliği nasıl anlamlandırıyordun?
6. Evliliğe nasıl karar verdin?
7. Cinselliğe dair bilgileri nasıl öğrendin, neler hissettin, neler yaşadın?
8. Evlendikten sonra hayatında ne değişti?

ANNELİK DENEYİMİ

9. Senin için annelik, anne olmak ne demek?
10. Anne olmaya nasıl karar verdin?
11. Çocuk sayısına, zamanına kim nasıl karar verdi?
12. Doğum öncesi/ sırası ev sonrası neler yaşadın? Zorlukların nelerdi?
13. Anne olduğunda neler hissettin?
14. Eşin ve geniş ailen için çocuk sahibi olmak ne demek?
15. Anneliğini nasıl değerlendiriyorsun?

16. Anne olarak çocuklarıyla ilişkilerin nasıl?
17. Anne olarak rol ve sorumlulukların neler?
18. Çocuk olduktan sonra hayatında ne değişti?
19. Çocuk doğduktan sonra eşinin davranış ve duygularında nasıl değişimler oldu?
20. Çocuk doğduktan sonra geniş aile ile ilişkilerin nasıl oldu?
21. İlk çocuğun ile son çocuğunun doğumunu düşündüğünde anneliğinde neler değişti, neler aynı kaldı?
22. Kendi annenin anneliği ile senin anneliğin arasında nasıl benzerlikler veya farklılıklar görüyorsun?
23. Anne olarak mevsimlik tarım işçiliği yaptığın zamanlarda seni en çok zorlayan olaylar, durumlar neler?
24. Bunlarla nasıl baş ediyorsun? Nerelerden yardım alıyorsun, ne tür hizmetlere gereksinim duyuyorsun?

GELECEK

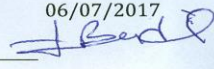

25. Anne olarak çocuklarından beklentilerin neler? Çocuğun ile ilgili nasıl bir gelecek düşünüyorsun?
26. Mevsimlik tarım işçisi anne olarak yaşamının kolaylaşması için sen karar verici olsaydın neler yapardın?
Söylemek istediklerin var mı?

Ek 4. Kurumlarla Yapılan Derinlemesine Görüşme Formu

- 1.Kendinizi tanıtır mısınız? (İsim, kaç yıldır bu görevde olduğu vb.)
- 2.Mevsimlik tarım işçiliğini nasıl değerlendiriyorsunuz (Gözlemler, duygu ve düşünceler)
 - a. Burada kadınlara ilişkin gözlemleriniz neler?
 - b. Annelere ilişkin gözlemleriniz neler?
 - c.Mevsimlik tarım işçilerine nasıl bir hizmet sunuyorsunuz?
 - d. Annelere dönük bir şey var mı? Ne yapıyorsunuz, yoksa ne olsa daha iyi olur?
- 3.Bu annelerin durumunu iyileştirici, dönüştürücü neler olmalıdır, önerileriniz nelerdir?
- 4.Ekleme istedikleriniz var mı?

Teşekkürler

Ek 5. Orijinallik Raporu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 06/07/2017</p> <p>Tez Başlığı / Konusu: Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Annelik Deneyimleri: Şanlıurfa, Cihanbeyli ve Çarşamba Örneğinde Bir Panel Araştırması</p> <p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 249 sayfalık kısmına ilişkin, 06/07/2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezim benzerlik oranı %2 dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç/dâhil 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">06/07/2017 </p> <p>Adı Soyadı: Eda BEYDİLİ GÜRBÜZ Öğrenci No: N11125790 Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet ABD Programı: Sosyal Hizmet Statüsü: ☐ Y.Lisans ☐ Doktora ☒ Bütünleşik Dr.</p>
<p>DANIŞMAN ONAYI</p> <p>UYGUNDUR.</p> <p></p> <p>Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ</p>

Ek 6. Etik Kurul İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 433-2617

28 Ağustos 2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 12.08.2015 tarih ve 3724 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencilerinden **Eda BEYDİLİ**'nin **Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ** danışmanlığında hazırladığı, **“Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Yaşam Deneyimleri”** başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **25 Ağustos 2015** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ömer UĞUR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

Hasan İyş

Ek 7. Fotoğraflarla Araştırma Sahası

Fotoğraf 1: Çadır alanının uzaktan görüntüsü, Cihanbeyli, Mayıs 2016

Fotoğraf 2: Çadır alanı, Cihanbeyli, Mayıs 2016

Fotoğraf 3: Şekerpancarının ilk çapası, Cihanbeyli, Mayıs 2016

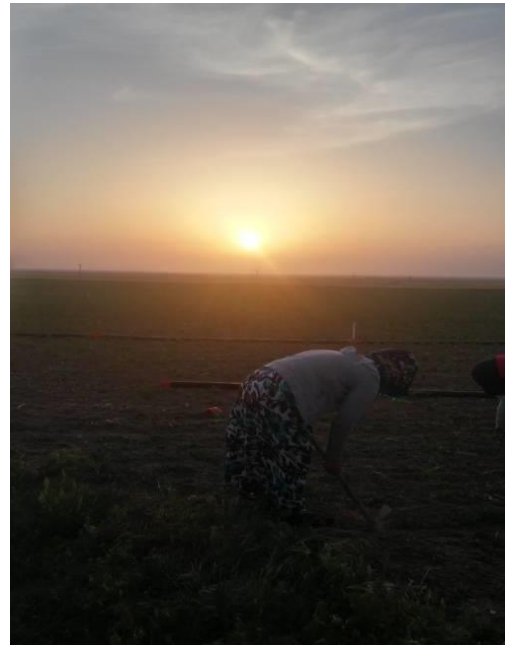
Fotoğraf 4: Şekerpancarının ikinci ve son çapası, Haziran 2016

Fotoğraf 5: Çadırını tarlanın yanına taşımış bir aile, Cihanbeyli, Mayıs

Fotoğraf 6: Gün doğmadan başlanılan çalışma, Cihanbeyli, Mayıs 2016

Fotoğraf 7: Kuruması için caddeye serilmiş fındıklar, Çarşamba, Ağustos 2016

Fotoğraf 8: Fındık bahçesinden bir görüntü, Çarşamba, Ağustos 2016

Fotoğraf 9: Çadırın görüntüsü, Çarşamba, Ağustos 2016

Fotoğraf 10: Fındık toplayan kadın, Çarşamba, Ağustos 2016

Fotoğraf 11:Çadırın bir bölümü, Çarşamba, Ağustos 2016

Fotoğraf 12: İşçiler için yapılmış ancak kullanılmayan konaklama merkezi, Çarşamba, Ağustos 2016

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Eda BEYDİLİ GÜRBÜZ

Doğum Yeri ve Tarihi : Tunceli- 01/12/1987

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F Sosyal Hizmet Bölümü (2006-2010).

Yüksek Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi SBE Sosyal Hizmet ABD (2011-2012).

Bütünleşik Doktora Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi SBE Sosyal Hizmet ABD (2012-2017).

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faaliyetler:

Çeviri Kitap Bölümü

Yıldırım, B. ve Beydili, E. (2016). Yasal Çerçeve ve Politika Bağlamı.(Thompson, N., Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak, içinde). 3. Basım. Ankara: Dipnot Yayınları.

Beydili, E. ve Nuhoğlu, H. (2015). Bir Araştırmacının Yazım ve Sunum Araçları. (Krysic, J.L. ve Finn, J., Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması, içinde). Ankara: Nika Yayınları.

Beydili, E. (2014). Özgürlük Arayışçısı. (Knight, L.W., Jane Addams: Eylemci Bir Ruh, içinde). Ankara: Ayizi Yayınları.

Beydili Gürbüz, E. (2016). Güç ve Güçlendirme .(Thompson, N., 10,11,12,13 ve 14. Bölümler). Ankara: Nika Yayınları.

Kitap Bölümü

Beydili, E. (2014). Dünyada İnsan Ticareti ve Küresel Eğilimler. Aile Danışmanları Derneği Yayını. (Yay. Haz. Hakan Acar), Antalya.

Beydili, E.(2014). Gönüllü Olmayan Müracaatçılarla Sosyal Hizmet Mülakatı. Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği. (Yay. Haz. Vedat Işıkhani), Ankara.

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler

Buz, S. ve Beydili, E. (2015). Ankara Örneğinde Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınların Gereksinimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 557-570.

Ulusal Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler

Cankurtaran, Ö. ve Beydili Gürbüz, E. (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27 (1), 145-160.

Ulusal ve Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Özet Kitaplarında Basılan Bildiriler

Çifci Gökçearslan, E., Gök Akgül, F., ve Beydili, E. (2013). The Struggle for Rights: A Qualitative Research with LGBT Families. 3rd Ensact European Conference- Social Action in Europe: Towards Inclusive Policies and Practices, 17-19 April, Istanbul

Beydili, E. (2013). Zorunlu İç Göç Kıskaçında Büyüyen Çocuklar. Sosyal Hizmet Sempozyumu 2013: Türkiye' de Çocuğun Refahı ve Korunması-Kapsayıcı Bir Yaklaşım Arayışı, 28-30 Kasım, Kocaeli.

Beydili, E. (2015). İnsan Hakları Penceresinden Mevsimlik Tarım İşçileri. Sosyal Hizmet Sempozyumu 2015: İnsan Değer ve Onurunu Yükseltmek, 26-28 Kasım, Manisa.

Beydili- Gürbüz, E.(2017). Sosyal Hizmet Eğitiminde Yerel Bilgiyi Düşünmek. Uluslararası Sosyal Hizmet Kongresi: Sosyal Sorunlar ve Sosyal Hizmetin Geleceği,

29-31 Mayıs, Ankara.

Beydili-Gürbüz, E.(2017). Family Social Support Worker as A New Profession: Challenges and Opportunities. EASSW-UNAFORIS 2017 European Conference Social Work Education in Europe: Challenging Boundaries and Promoting a Sustainable Future, 26-29 June, Paris/France.

Ulusal ve Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitaplarında Tam Metni Basılan Bildiriler

Beydili, E., Yıldırım, B. ve Demiröz, F.(2013). Sosyal Hizmet Perspektifinden Feminizm Üzerine Bir Gözden Geçirme: Kadın Çalışmalarında Erkek İşbirliği. Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi Aile ve Kadın Sempozyumu, Kırıkkale.

Beydili, E. ve Yıldırım, B. (2013). Human Rights As A Dimension of Social Work. International Conference on New Horizons in Education, 25-27 Haziran Rome/İtalya.

Yıldırım, B. ve Beydili, E.. (2014). The Effects of Education System on to the Child Labour: An Evaluation From Soial Work Perspective. International Conference on New Horizons in Education, 25-27 Haziran, Paris/ Fransa.

Aldığı Ödüller

-Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölüm Birinciliği, 2010.

-İhsan Doğramacı Üstün Başarı Ödülü, 2010.

Yaz Okulları

Migration and Integration- Multidisciplinary Approaches (2013). Alice Somon University, 01- 10 July 2013, Berlin/Germany.

Projeler

Ulusal Proje- Yardımcı Araştırmacı, Ankara Örneğinde Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınların Gereksinimleri . Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi, Proje No:014D01 702 002.

Uluslararası Destekli Proje- Araştırmacı, KIZILAY Suriye Acil Durum Müdahalesi
Kapsamında Çocuk Dostu Alanlar Projesi (UNICEF Desteğiyle)

İş Deneyimi

Unvan	Görev Yeri	Süre
Araştırma Görevlisi	Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü	Ekim 2012- Devam Ediyor
Araştırma Görevlisi	Düzce Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü	Nisan 2012- Ekim 2012
Sosyal Çalışmacı	Tunceli Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü	Mart 2011- Nisan 2012
Sorumlu Müdür	Gaziantep Özel Wonderful Kids School Kreş Gündüz ve Bakımevi	Temmuz 2010-Aralık 2010

Bölüm İçi İdari Görevler

Sosyal Hizmet Bölümü Lisansüstü Koordinatörlüğü

İletişim

Adres: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü 06800 Beytepe ,Ankara/TÜRKİYE

Tel: 0312 2976363- 325 (Dahili)

Faks: 0312 2976365

e-mail: ebeydili@hacettepe.edu.tr

Tarih: 07/07/2017

Juri Tarihi: 16/06/2017

